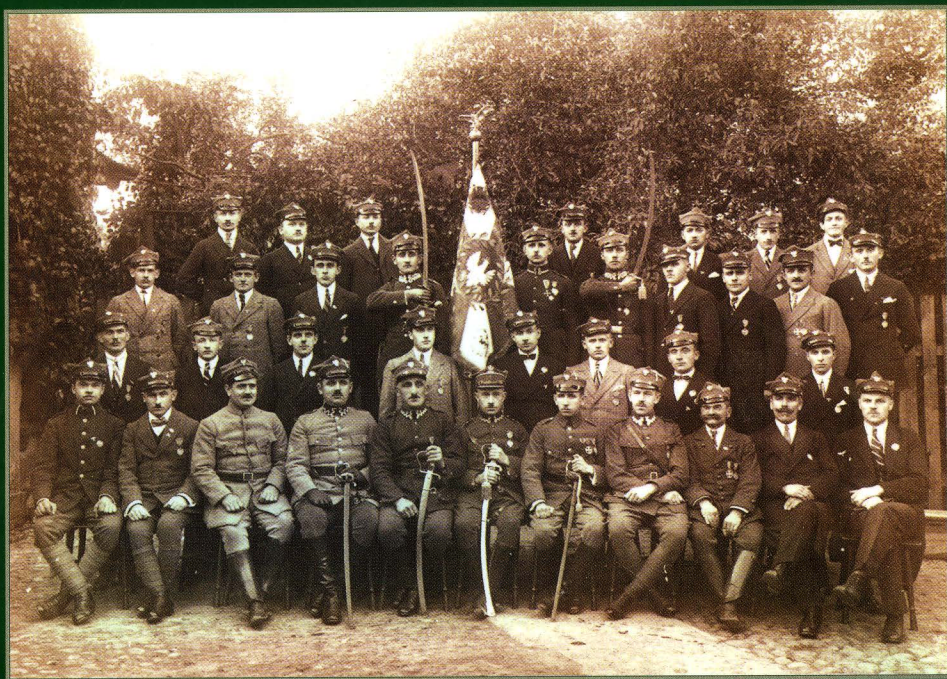

Towarzystwo Pamięci
Powstania Wielkopolskiego 1918/19
Zarząd Główny

Powstańcy Wielkopolscy

Biogramy uczestników
Powstania Wielkopolskiego
1918–1919

tom XI

Powstańcy wielkopolscy

Biogramy uczestników powstania wielkopolskiego 1918-1919

Autorzy not biograficznych:

Basińska Ilona	Leporowski Bogusław
Becker Włodzimierz	Lisiewicz Eligiusz
Czechowska Kamila	Lisiewicz Jacek
Czerwiński Bogdan	Lubas Jan
Duda Zygmunt	Matysek Kazimierz
Dziembowski Piotr	Mielcarzewicz Maria
Fornalski Antoni	Nowaczyk Elżbieta
Furmanek Mieczysława	Nowaczyk Grażyna
Gabler Andrzej	Oses Edmund
Grobelny Seweryn	Ossowski Stanisław
Grzelak Adam	Pawłowska-Gauza Katarzyna
Horyza Pachciarz Kazimiera	Pietrowski Michał
Imbierowicz Regina	Pohl Edward
Jajor Jan	Polak Bgusław
Jarózek-Rum Stefania	Preisler Michał
Jaskuła Dorota	Rezler Marek
Jóźwiak Hanna	Sander Wojciech
Jóźwiak Zbigniew	Senk Małgorzata
Jóźwiak Zenon	Sęk Bożena
Juniczak Tadeusz	Stępa Bogna
Kabat Ewa	Stróżyk Janusz
Kamińska Maria	Śliwiński Eugeniusz
Kamiński Daniel	Śmigieński Wojciech
Kościański Zdzisław	Tomkowiak Barbara
Kowalewska Halina	Tomkowiak Eligiusz
Kruk Piotr	Tomkowiak Ewelina
Kubacki Grzegorz	Tomkowiak Malwina
Kukuczko Waldemar	Walkowiak Feliks
Kukuczko Wiesław	Wojcieszak Bogumił
Kurek Magdalena	Zieliński Damian

Powstańcy wielkopolscy

**Biogramy uczestników
powstania wielkopolskiego 1918-1919**

Tom XI

pod redakcją Bogusława Polaka

Poznań 2014

Towarzystwo Pamięci Powstania Wielkopolskiego 1918-1919
Zarząd Główny

Komitet Redakcyjny:

przewodniczący: Bogusław Polak

sekretarz: Eligiusz Tomkowiak

członkowie: Stefan Barłóg, Kamila Czechowska, Zdzisław Kościański

opracowanie redakcyjne i korekta: Eligiusz Tomkowiak

projekt okładki: Anna Barłóg

zdjęcie na okładce:

Towarzystwo Powstańców i Wojaków we Lwówku Wlkp. - ok. 1928 r.

fot. St. Myszkowski - Zakład Fotograficzny Lwówek; druga połowa lat 20. XX wieku; fotografia ze zbiorów Marii Rzekowicz ze Lwówka, obecnie w zbiorach Gimnazjum im. Powstańców Wielkopolskich we Lwówku

Wydano przy pomocy finansowej:

Projekt współfinansowany przez Samorząd Województwa Wielkopolskiego

POZnań*

* Miasto know-how

Miasta Poznania

157501

ISBN 978-83-932353-1-5

Realizacja wydawnicza:

Wydawnictwo Opalgraf Opalenica

PRZEDMOWA

Każdy tom opracowania „Powstańcy wielkopolscy... Biogramy uczestników powstania wielkopolskiego 1918-1919” wkłada nam kolejne cegiełki do zbioru danych upamiętniających osoby związane z Powstaniem Wielkopolskim 1918-1919. To już ponad dwa tysiące pięćset nazwisk, zebranych w dziesięciu tomach.

Zapoznając się z nimi widzimy, że część biogramów opracowana jest profesjonalnie, przez zawodowych historyków, pozostałe są dziełem pasjonatów dziejów powstania i nie mają charakteru opracowania naukowego. Jednak wszystkie, zarówno obszernie, jak te zawierające kilkanaście zdań, są bardzo cenne, choćby z tego względu, że przypominają nam coraz to nowych uczestników powstania. Charakterystyczną cechą wydawnictwa jest właśnie to, że biogramy opracowywane są przez wielu autorów, a ich teksty uzależnione są od posiadanej wiedzy i umiejętności.

Wiadomo też, że o zawartości biogramu decydują zachowane źródła. Im jest ich więcej, tym łatwiej spisać ważniejsze wydarzenia związane z bohaterem biogramu. Możliwe jest wówczas porównanie opisywanych faktów w kilku źródłach, ich interpretacja i weryfikacja. Jednak przy pracy w oparciu o materiały źródłowe potrzebna jest choćby ogólna wiedza o pierwszych oddziałach powstańczych, regularnych oddziałach Wojsk Wielkopolskich i organizacjach kombatanckich skupiających byłych uczestników powstania. Pomaga tu znajomość ich umundurowania i oporządzenia, stopni wojskowych, odznaczeń itp. Wskazana jest także umiejętność rozpoznawania szczegółów na zachowanych fotografiach, odczytywania i interpretacji dostępnych dokumentów.

Ze zrozumiałych względów niemożliwe jest redakcyjne weryfikowanie i ujednolicanie tekstów tak dużej grupy autorów. Pamiętajmy, że tekst napisany i do tego opublikowany, jest tekstem już utwalonym przez druk i staje się kolejnym źródłem historycznym.

Biogramy uczestników Powstania Wielkopolskiego 1918-1919 są źródłem informacji pozyskiwanych często bezpośrednio od członków rodziny, stąd bardzo ciekawe są dane wykraczające poza opis służby wojskowej, a dotyczące wykonywanego zawodu, miejsca pracy, działalności w organizacjach, związków rodzinnych itd. Są one istotne zwłaszcza w przypadku szeregowych powstańców, pomijanych często w dotychczasowych opracowaniach.

Biogramy Wielkopolan, uczestników różnego rodzaju działań niepodległościowych są też niezwykle cenną bazą dla dalszych prac nie tylko nad wielkopolskimi działaniami powstańczymi, ale także nad dziejami odrodzonego Wojska Polskiego.

Należy żałować, że nie wszystkim biogramom towarzyszą fotografie. Oczywiście, pożądane byłyby fotografie przedstawiające osobę opisywaną w mundurze, jednak ze zrozumiałych względów zamieszczane są te, które zachowały się do naszych czasów.

Gratuluje Towarzystwu Pamięci Powstania Wielkopolskiego 1918/19 udanego przedsięwzięcia, dziękuję wszystkim autorom za trud w gromadzeniu danych i opracowywaniu biogramów. Dziękuję Komitetowi Redakcyjnemu za niezwykle cenną dla nas Wielkopolan pracę, szczególnie jego sekretarzowi Eligiuszowi Tomkowiakowi za trud opracowania redakcyjnego i korekty tekstów. Życzę wszystkim wytrwałości w przygotowywaniu i wydawaniu kolejnych tomów, a autorom sukcesów w pozyskiwaniu nowych źródeł i materiałów oraz coraz większej znajomości tematu podczas opracowywania kolejnych biogramów.

Jarosław Łuczak

Kustosz, Kierownik

Wielkopolskiego Muzeum Wojskowego

SKRÓTY JĘZYKOWE I OGÓLNE

- abp – arcybiskup
AK – Armia Krajowa
AM – Akademia Medyczna
AO – Armia Ochotnicza
ap – akta personalne
AAP – Archiwum Archidiecezjalne w Poznaniu
APL – Archiwum Państwowe w Lesznie
APP – Archiwum Państwowe w Poznaniu
baon – batalion
BK – Biblioteka Kórnicka
b. zab. prusk. (b. z. pr.) – były zabór pruski
CAW – Centralne Archiwum Wojskowe
ckm – ciężki karabin maszynowy
cm. – cmentarz
dak – dywizjon artylerii konnej
d-ca – dowódca
dr – doktor
ds. – do spraw
dyon – dywizjon
Fr. Lit.-Biał. – Front Litewsko-Białoruski
Fr. Wlkp. – Front Wielkopolski
Fr. Ukr. – Front Ukraiński
Fr. Woł. – Front Wołyński
gen. – generał
GG – Generalne Gubernatorstwo
hr. – hrabia
inż. – inżynier
k. – koło
kl. – klasa
km – karabin maszynowy
komp. – kompania
kpr. – kapral
kpt. – kapitan
kpt. posp. rusz. – kapitan pospolitego ruszenia
ks. – ksiądz
LOPP – Liga Obrony Powietrznej Państwa
m. in. – między innymi
mjr – major
MSZ – Ministerstwo Spraw Zagranicznych
mszps – maszynopis
NKSL (Nacz. K-da Straży Lud.) – Naczelną Komenda Straży Ludowej
NOW – Narodowa Organizacja Wojskowa
NRL – Naczelną Radą Ludową
ok. – około
org. – organizacja, organizacyjny
p. – pułk
pac – pułk artylerii ciężkiej
pal – pułk artylerii lekkiej
pap – pułk artylerii polowej
PAU – Polska Akademia Umiejętności
pchor. – podchorąży
PCK – Polski Czerwony Krzyż
PKP – Polskie Koleje Państwowe
PKU – Powiatowa Komenda Uzupełnień
plut. – plutonowy
płd. – południe
płk – pułkownik
płn. – północ
por. – porucznik
POW zab. prusk. (z. p.) – Polska Organizacja Wojskowa zaboru pruskiego
pow. – powiat
pp – pułk piechoty
ppłk – podpułkownik
ppor. – podporucznik
PPR – Polska Partia Robotnicza
PPS – Polska Partia Socjalistyczna
PRL – Powiatowa Rada Ludowa

prof. – profesor
 psk – pułk strzelców konnych
 psp – pułk strzelców pieszych
 p. strz. wlkp. – pułk strzelców wielkopolskich
 PTPN – Poznańskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk
 p. uł. – pułk ułanów
 p. uł. wlkp. – pułk ułanów wielkopolskich
 rez. – rezerwowi, rezerwy
 rkps – rękopis
 RP – Rzeczpospolita Polska
 rtm. – rotmistrz
 sierż. – sierżant
 SL – Straż Ludowa
 st. – starszy
 strz. – strzelec
 szer. – szeregowy
 T. P. W. – Towarzystwo Powstańców i Wojaków

UJ – Uniwersytet Jagielloński
 UP – Uniwersytet Poznański
 ur. – urodzony
 VM – Virtuti Militari
 wg – według
 Wlkp., wlkp. – Wielkopolska, wielkopolski
 woj. – województwo
 wojsk. – wojskowy
 WP – Wojsko Polskie
 wsch. – wschód
 zach. – zachód
 Zarz. – Zarząd
 ZBoWiD – Związek Bojowników o Wolność i Demokrację
 zm. – zmarł
 ZPW – Związek Powstańców Wielkopolskich (w APP)
 ZWZ – Związek Walki Zbrojnej

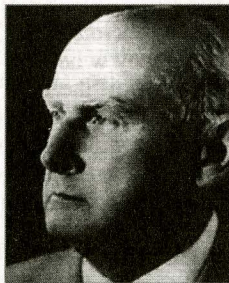
SKRÓTY BIBLIOGRAFICZNE

- AKWPWlkp. – Akta Komisji Weteranów Powstania Wielkopolskiego 1918 – 1919 przy Zarządzie Głównym Związku Powstańców Wielkopolskich w Poznaniu.
- Amtliches Materials – Amtliches Material zum Massenmord von Katyn. Berlin 1943. Deutsches Informationsstelle.
- Bauer P., Zielonka J., Żołnierska droga przez mękę – Bauer P., Zielonka J., Żołnierska droga przez mękę: Wielkopolanie w obozach sowieckich. Z. 1-3. Kościan 1990-1993. Towarzystwo Miłośników Ziemi Kościańskiej.
- Charków: Księga cmentarna – Charków. Księga cmentarna polskiego cmentarza wojennego. Oprac. Ciesielski J. (i in.). Warszawa 2003. Rada Ochrony Pamięci Walk i Męczeństwa.
- Grabów – Z dziejów Grabowa nad Prosną. Praca zbiorowa pod red. B. Polaka i M. Rezlera, Kalisz 1990.
- Jeziorowski T., Lista strat 15 pułku ułanów – Jeziorowski T., Lista strat 15 pułku ułanów poznańskich. Poznań 1999. Towarzystwo b(yłych) Żołnierzy i Przyjaciół 15 Pułku Ułanów Poznańskich.
- Katyń: Księga cmentarna – Katyń. Księga cmentarna polskiego cmentarza wojennego. Oprac. Kiński J. (i in.). Warszawa 2000. Rada Ochrony Pamięci Walk i Męczeństwa.
- Katyń: Listy ekshumacyjne i dokumenty – Katyń: Listy ekshumacyjne i dokumenty Zarządu Głównego Polskiego Czerwonego Krzyża 1943-1944, Warszawa 2012. Naczelna Dyrekcja Archiwów Państwowych.
- Kawalerowie ...- Kawalerowie Virtuti Militari 1792 – 1945. Słownik biograficzny. Praca zbiorowa pod red. Bogusława Polaka. T. II, cz. 1, Koszalin 1991; T. II, cz. 2, Koszalin 1993.
- Kawalerowi Virtuti Militari w mogiłach katyńskich – Banaszak K., Roman W. K., Sawicki Z., Kawalerowie Virtuti Militari w mogiłach katyńskich. Warszawa 2000. Kapituła Orderu Wojennego Virtuti Militari.
- Kryska-Karski T., Straty korpusu oficerskiego – Kryska-Karski T., Straty korpusu oficerskiego 1939-1945. Londyn 1996. Polska Fundacja Kulturalna.
- Księga pochowanych żołnierzy – Księga pochowanych żołnierzy pochowanych w II wojnie światowej. T. 5: Polscy jeńcy wojenni i internowani. Pruszków 1996. Oficyna Wydawnicza „Ajaks”.
- Łukomski G., Polak B.: Powstanie Wielkopolskie 1918-1919 – Łukomski G., Polak B.: Powstanie Wielkopolskie 1918-1919. Działania bojowe, aspekty polityczne, kalendarium. Koszalin-Warszawa 1995. Wyższa Szkoła Inżynierska w Koszalinie
- Łukomski G., Polak B., Suchcitz A., Kawalerowie Virtuti Militari – Łukomski G., Polak B., Suchcitz A., Kawalerowie Virtuti Militari 1792-1945. Wykazy odznaczonych za czyny z lat 1863-1864, 1914-1945. Koszalin 1997. Wydawnictwo Politechniki Koszalińskiej.

- Mikulski T., Biogramy Jańców – Mikulski T., Biogramy jeńców: Kozielski, Starobielsk, Ostaszków, Ukraina, zaginieni. Wrocław 1999. Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego.
- Moszyński A.: Lista katyńska – Moszyński A.: Lista katyńska. Jeńcy obozów Kzielsk, Ostaszków, Starobielsk zaginieni w Rosji Sowieckiej. Londyn 1982.
- Paluszkiewicz, Szews: Słownik biograficzny członków tajnych towarzystw gimnazjalnych – M. Paluszkiewicz, J. Szews: Słownik biograficzny członków tajnych towarzystw gimnazjalnych Wielkim Księstwie Poznańskim 1850 – 1918. Poznań 2000.
- Pamiętniki znalezione w Katyniu – Pamiętniki znalezione w Katyniu z przedmową Janusza Zawodnego. Do druku przygotował Stepek J. A.. Wyd. 2. Paris 1990. Editions Spotkania.
- Pawlak J., Ostatnie lądowanie – Pawlak J., Ostatnie lądowanie, lotnicy polscy zamordowani i, zaginieni i zmarli w ZSRR. IX 1939 – IX 1942. Warszawa 1994. Rada Ochrony Pamięci Walk i Męczeństwa.
- Powstańcy wielkopolscy..., T. 1 -Powstańcy wielkopolscy z ziemi ostrzeszowskiej. Pod red. M. Rezlera. T. 1. Słowniczek biograficzny. Poznań 2001.
- Powstańcy wielkopolscy..., T. 2 – Powstańcy wielkopolscy z ziemi ostrzeszowskiej. Pod red. M. Rezlera. T. 2. Relacje i biogramy. Poznań 2008.
- Rozstrzelani w Charkowie – Rozstrzelani w Charkowie. Alfabetyczny spis 3739 jeńców polskich ze Starobielska rozstrzelanych w kwietniu – maju 1940, według źródeł sowieckich i polskich. Warszawa 1996. Ośrodek „Karta”.
- Rozstrzelani w Katyniu – Rozstrzelani w Katyniu. Alfabetyczny spis 4410 jeńców polskich, według źródeł sowieckich, polskich i niemieckich. Warszawa 1995. Ośrodek „Karta”.
- Słownik ... – Słownik biograficzny powstańców wielkopolskich 1918 – 1919. Praca zbiorowa pod red. Antoniego Czubińskiego i Bogusława Polaka, Poznań 2002.
- Spis absolwentów gimnazjum w Śremie – Spis absolwentów Gimnazjum i Liceum im. Gen. Józefa Wybickiego w Śremie 1858-1998. (Śrem 1998).
- Tucholski J., Mord w Katyniu – Tucholski J., Mord w Katyniu. Kozielsk, Ostaszków, Starobielsk. Lista Ofiar. Warszawa 1991. Instytut Wydawniczy „Pax”.
- Tuszyński B., Księga sportowców polskich – Tuszyński B., Księga sportowców polskich ofiar II wojny światowej 1939-1945. Warszawa 1999. Wydawnictwo Ar-sprint.
- Tuszyński B. Przerwan bieg – Tuszyński B., Przerwany bieg. Sportowcy z Kozielska, Ostaszkowa i Starobielska. Warszaw b. r. w. (1993). Editions „Spotkania”.
- Udział społeczeństwa... – Udział społeczeństwa Ziemi kaliskiej w powstaniu wielkopolskim 1918 – 1919. Praca zbiorowa pod red. Antoniego Czubińskiego, Kalisz 1978.
- Wieliczka– Wieliczka: Od Prosn y po Rawicz. Wspomnienia z powstania wielkopolskiego 1918 – 1919, Poznań 1931.
- Więkowski S., Historia 17 pułk artylerii polowej – Więkowski S., Historia 17 pułk artylerii polowej (2 p. a. l. wlkp.) 1919-1920 oraz kronika dziesięciolecia. Warszawa 1931. Wijskowy Instytut Naukowo-Wydawniczy.

Alkiewicz Jan Feliks (1896 – 1979), lekarz medycyny, dermatolog, prof. AM w Poznaniu. Urodził się 26 marca 1896 r. w Osiecznej (k. Leszna), w rodzinie dr. medycyny Stanisława i Urszuli z Chrzanowskich. Świadectwo maturalne uzyskał w gimnazjum w Lesznie, gdzie w latach 1914-1916 był przewodniczącym Towarzystwa Tomasza Zana. Medycynę studiował na uniwersytetach we Wrocławiu i Monachium. W grudniu 1918 r. przerwał studia i wrócił do Poznania. Z chwilą wybuchu Powstania Wielkopolskiego brał udział w rozbrajaniu Niemców na Placu Wolności i w walkach o gmach Prezydium Policji. Transportował pierwszych rannych do punktu sanitarnego w hotelu Bazar. Później pracował w szpitalu przy ulicy Szkolnej i w Powstańczym Szpitalu Wojskowym we Wrześni. Dyplom lekarza medycyny i tytuł doktora uzyskał na Uniwersytecie Poznańskim (1923) i rozpoczął pracę w Klinice Dermatologicznej tej uczelni. W 1925 r. przebywał przez 6 miesięcy w Paryżu, na stażu naukowym z dziedziny dermatologii i mykologii. W l. 1929-1933 był asystentem w Zakładzie Anatomii Patologicznej UP. W 1934 r. został kierownikiem pracowni histopatologicznej w Klinice Dermatologicznej, równocześnie otrzymał stanowisko ordynatora oddziału dermatologicznego Szpitala Miejskiego im. J. Strusia, na którym (z przerwami) pracował do chwili przejścia na emeryturę. W 1937 r. habilitował

Jan Alkiewicz

się. Jako lekarz medycyny brał udział w wojnie 1939 r. Po ucieczce z niewoli niemieckiej wrócił do Poznania. W grudniu 1939 r. został wysiedlony do Warszawy. W l. 1940-1944 pracował w Państwowym Zakładzie Higieny w Warszawie, był kierownikiem poradni i pracowni mykologicznej. Prowadził wykłady dla studentów medycyny w ramach Tajnego Uniwersytetu Warszawskiego. Brał udział w powstaniu warszawskim. W l. 1947-1950 był także ST. Asystentem Pracowni Mykologicznej Państwowego Zakładu Higieny, a od 1956 r. adiunktem Zakładu Mykologii Lekarskiej AM w Poznaniu. W 1958 r. został krajowym konsultantem ds. zwalczania grzybic. W 1959 r. otrzymał tytuł profesora nadzwyczajnego. Na emeryturę przeszedł w 1967 r. Był autorem ponad stu prac naukowych, współautorem podręcznika dermatologii, uczestniczył w licznych zagranicznych sympozjach naukowych (Stuttgart, Wiedeń, Zagrzeb, Belgrad i Sarajewo). Przewodniczył Sekcji Mykologicznej Polskiego Towarzystwa Dermatologicznego. Był też członkiem Zarządu Głównego Polskiego Towarzystwa Dermatologicznego. Aktywnie działał w PTPN. W 1964 r. został honorowym członkiem Jugosłowiańskiego, a w 1967 r. Polskiego Towarzystwa Dermatologicznego. Był członkiem komitetów redakcyjnych polskich i zagranicznych czasopism medycznych – „Przeglądu Dermatologicznego”, „Mycopathologia et Mycologia” (USA) oraz „Mycosen” (RFN). Zm. 25 marca 1979 r. w Poznaniu. Był odznaczony: Orderem Odrodzenia Polski IV kl., Złotym Krzyżem Zasługi, Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym i in. Ożeniony z Barbarą Kolszewską, pozostawił syna Jerzego (ur. 1938).

CAW, Ar. 25.2.32 Nr 3603 SI; J. Alkie-

wicz, *Służba sanitarna w Powstaniu Wielkopolskim*, „Nurt”, R. 1977, nr 12, s. 7-8; J. Bowszyc, *Wspomnienie pośmiertne o prof. Janie Alkiewiczu*, (w:) *Spis kadr AM w Poznaniu w roku akademickim 1979/1980*; H. Namysłowska, *Jubileusz prof. dra Jana Alkiewicza*, „Kronika Miasta Poznania” R. 1952, nr 3, s. 107-110; *Słownik Biograficzny Powstańców Wielkopolskich 1918-1919*, red. A. Czubiński, B. Polak, Poznań 2002, s. 20-21

Eligiusz Tomkowiak

Andrzejczak Andrzej (1897 – 1981), kapral, żołnierz armii pruskiej w I wojnie światowej, uczestnik walk o granice wschodnie i wojny bolszewickiej oraz III powstania śląskiego; z zawodu murarz. Urodził się 11 listopada 1897 roku w Noskowie, pow. Jarocin, syn robotnika Antoniego i Michaliny z d. Andrzejczak. Miał sześcioro rodzeństwa, m. in. braci Michała i Wawrzyńca. Po ukończeniu katolickiej szkoły powszechnej w Noskowie rozpoczął w Jarocinie w roku 1913 naukę zawodu murarza, której nie ukończył, ponieważ nauka trwała 4 lata, a 3 czerwca 1916 roku został powołany do armii niemieckiej. Po przeszkoleniu w 29 batalionie pionierów w Poznaniu wysłany na front zachodni I wojny światowej z 5 kompanią VI batalionu pionierów, którego miejscem stacjonowania była Nysa. Przeszedł szlak bojowy od rzeki Sommy, gdzie został ranny i prze-

bywał w szpitalu w Stolbergu w Niemczech. Następnie walczył pod Arras, we Flandrii (Belgia) i pod Verdun. Po zakończeniu działań wojennych rozejmem 11 listopada 1918 roku przyjechał do Jarocina i zgłosił się jako ochotnik w szeregi powstańców do garnizonu jarocińskiego. Bezpośrednio z dworca kolejowego poszedł do Garnizonu Jarocińskiego, a dopiero po kilkunastu dniach skontaktował się z rodziną w Noskowie. Został przydzielony do 3 kompanii, którą dowodził Stanisław Krystofiak. Brał udział w walkach o Nakło, Szubin i Rynarzewo, następnie o Rawicz oraz o Żołędnicę i Zieloną Wieś. Walczył także o Zbąszyń (pod Zbąszynkiem poległ jego młodszy brat Wawrzyniec). Następnie wraz z bratem Michałem walczył o Kępno i jego okolice. Po zwycięskim powstaniu od 1 stycznia 1920 brał udział w walkach o ustalenie wschodnich granic Rzeczypospolitej, m. in. pod Lidą. Dostał się do niewoli sowieckiej i przebywał w obozie jenieckim w okolicach Mińska. Po powrocie w szeregi WP walczył w Bitwie Warszawskiej z 69 pp (Śrem) w stopniu kaprała (mianowanie 20 czerwca 1920 roku); wcześniej 5 lutego 1919 roku otrzymał awans na stopień starszego szeregowca. Podobnie jak jego starszy brat Michał brał udział w III powstaniu śląskim (2/3 maja 1921 – 28 czerwca 1921). Walczył w okolicach Opola, Raciborza, Cieszyna i Góry św. Anny. Został zdemobilizowany 15 lipca 1921 roku. Po zwolnieniu z wojska, ukończył naukę i zdał egzamin czeladniczy w zawodzie murarza. Według książeczki wojskowej od 15 marca 1923 roku do 30 kwietnia 1923 roku odbył ćwiczenia w 70 pp. w Pleszewie, a od 11 maja 1923 roku do 21 grudnia 1923 roku przebywał we Francji. Był dwukrotnie żonaty.

Andrzej Andrzejczak

Z pierwszego małżeństwa z Franciszką Kołaczkowską (ur. 19 lutego 1897 roku w Noskowie, córką Piotra i Marianny z d. Wojtkowiak) miał pięcioro dzieci, z których wiek niemowlęcy i dziecięcy przeżył syn Franciszek (ur. 1934). Z drugą żoną, siostrą pierwszej, Jadwigą Kołaczkowską (ur. 22 września 1911) miał kilkoro dzieci, z których przeżyło troje: Stefan (1936-1997), który podobnie jak starszy brat był mechanikiem samochodowym, Joanna (ur. 1938), pracowała przez pewien czas w biurze Zakładu Poprawczego w Cerekwicy i Jadwiga (ur. 1945), krawcowa. W roku 1936 kupił z parcelacji od niemieckiego właściciela folwarków w Brzostowie, Parzęczewie i Noskowie działkę o pow. 1,48 ha, na której wybudował dom i zabudowania gospodarskie. W czasie II wojny Edward Fischer von Mollard działkę odebrał, a budynki niemal całkowicie rozebrał. Andrzejowi Andrzejczakowi z rodziną przydzielono 1 izbę przy obecnej ul. Koźmińskiej. Otrzymał nakaz pracy w firmie budowlanej w Jarocinie. Najpierw pracował przy odbudowie mostu między Noskowem a Dąbrową, który WP wysadziło we wrześniu 1939 roku (10% wypłaty Niemcy zabierali „na odbudowę zniszczonego przez Polaków mostu”). W czasie wojny żona Jadwiga została skatowana przez SS-mana z powodu donosu kobiety (Niemki lub volksdeutscha), która zamieszkała w czasie wojny w Noskowie i została dokwaterowana do Jadwigi Szalkowskiej przy obecnej ul. Kościelnej. Kobieta doniosła do władz niemieckich, że Jadwiga Andrzejczak posiada zabytkowy, cenny zegar, którego nie zdała Niemcom (co było prawdą). Pomimo brutalnego bicia i kopania do utraty na kilka godzin przytomności nie przyznała się do po-

siadania cennego zegara. Po zakończeniu II wojny światowej Andrzej Andrzejczak wrócił z rodziną do zdewastowanego z polecenia Eruarda Fischera von Mollarda domu bez okien i dachu. Bezpośrednio po ucieczce Niemców w styczniu 1945 roku został komendantem oddziału samoobrony (nazwanego wkrótce Milicją Obywatelską), mającego na celu obronę przed resztą żołnierzy niemieckich, szabrownikami i maruderami Armii Czerwonej. Funkcję komendanta zmieniono na I sekretarza PPR; ze stanowiska tego wkrótce zrezygnował. W roku 1946 poważnie zachorował na paraliż obydwu nóg. Po częściowym powrocie do zdrowia dorabiał jako murarz (zatrudniała go wtedy dyrektorka Domu Wychowawczego w Cerekwicy, p. Małgorzata Lissowska-Krzynówek). 26 kwietnia 1972 roku awansowany na stopień podporucznika rezerwy Wojska Polskiego. Andrzej Andrzejczak zmarł 19 stycznia 1981 roku w Noskowie. Żona Franciszka zm. 12 lutego 1935 roku w Noskowie. Żona Jadwiga 19 lipca 1987 w Noskowie. Wszyscy zostali pochowani na miejscowym cmentarzu. Odznaczony był: Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski (21 sierpnia 1974); Krzyżem Walecznych nr 25 636 (25 września 1921); Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym (3 marca 1970). Otrzymał też Dyplom Uznania z okazji 50-tej Rocznicy Wybuchu Powstania Wielkopolskiego (1968).

USC Jaraczewo, Ks. małż. 24/1937 i Ks. zg. 6/1984; Krystofiak Stanisław, Lista uczestników walk pod Rawiczem, Powst. Wlkp. 1936, nr 9, s. 9; Zbiory rodzinne córki Joanny Mizera, m. in. własnoręczny życiorys Andrzeja Andrzejczaka; książeczka wojskowa oraz legitymacje

otrzymanych odznaczeń i awansów oraz fotografia i inform.; Materiały zebrane przez dyr. SP w Noskowie Genowefę Do-
czekalską i dyr. Ewę Kardach oraz na-
uczycielkę historii Jolantę Borowską.

Kazimiera Horyza-Pachciarz

Andrzejczak Michał (1890 – 1940?),
oficer Wojska Polskiego, uczestnik woj-
ny bolszewickiej, III powstania śląskie-
go, więzień obozu NKWD. Urodził się
24 sierpnia 1890 roku w Noskowie,
pow. jarociński, syn robotnika Antonio-
go i Michaliny z d. Andrzejczak. Miał
sześcioro rodzeństwa, m. in. braci An-
drzeja i Wawrzyńca. Po ukończeniu
w Noskowie katolickiej szkoły po-
wszechniej uczęszczał prawdopodobnie
do gimnazjum w Jarocinie. Po zdaniu
matury pracował początkowo w biurze
rachunkowym. Później wyjechał do
Westfalii, gdzie ożenił się z Zofią. Z po-
boru służył w wojsku pruskim, prawdo-
podobnie pozostał w wojsku jako żoł-
nierz zawodowy. Pod koniec I wojny
światowej wrócił do Księstwa Poznań-
skiego i wziął udział w Powstaniu Wiel-
kopolskim oraz z bratem Andrzejem
w III Powstaniu Śląskim. Prawdopo-
dobnie walczył w wojnie bolszewickiej.
W okresie międzywojennym stacjono-
wał na terenie obecnej Białorusi. Po 17
września dostał się do niewoli sowiec-
kiej i został osadzony w jednym z obo-
zów jenieckich. W ostatnim liście pisał,
że wyjeżdżają, prawdopodobnie na front
(brak informacji, gdzie i w jakich oko-
licznościach zginął).

APK USC Góra, Ks. ur. 70/1890; KA-
TYŃ. Księga Cmentarna Polskiego
Cmentarza Wojennego, pr. zbiorowa pod
kierunkiem Marka Tarczyńskiego, War-
szawa 2000; MIEDNOJE. Księga Cmen-

tarna Polskiego Cmentarza Wojennego,
pr. zbiorowa pod kierunkiem Grzegorza
Jakubowskiego, Warszawa 2006; CHAR-
KÓW. Księga Cmentarna Polskiego
Cmentarza Wojennego, pr. zbiorowa pod
kierunkiem Jędrzeja Tucholskiego, War-
szawa 2003; Inform. córki powstańca
włkp. Andrzeja Andrzejczaka, Joanny
Mizera zam. w Noskowie.

Kazimiera Horyza-Pachciarz

**Andrzejczak Wawrzyniec (1900 –
1919),** szeregowy WP. Urodził się 30 lip-
ca 1900 roku w Noskowie, gm. Jaracze-
wo, pow. jarociński; syn robotnika Anto-
niego i Michaliny z domu Andrzejczak
(brat Andrzeja i Michała). Mieszkał
w Noskowie. Z 2 kompanią jarocińską
pod dowództwem Jana Karolczaka wraz
ze starszymi braćmi Andrzejem i Micha-
łem walczył pod Krzyżem i Zbąszyniem.
Poległ pod Zbąszyniem. Pochowany
prawdopodobnie we wspólnej mogile na
starym cmentarzu w Zbąszyniu, pow.
Nowy Tomyśl, woj. zielonogórskie. Od-
znaczony pośmiertnie Krzyżem Walecz-
nych.

APK Góra Ks. ur. 50/1900; Jabłoński
Tadeusz, *Lista strat Powstania Wielko-
polskiego*, Warszawa 1936, p. 10; Ol-
szewski Wiesław, *Jastrząb Łukasz, Lista
strat Powstania Wielkopolskiego od
27.12.1918 do 8.05.1920*, Wyd. I, Kosza-
lin 2009, s. 51, 69 i 219 p. 18 oraz Wyd.
II, s. 473. s. 51 i 69 oraz 219, p. 18 (Wie-
sław Olszewski za Tadeuszem Jabłoń-
skim w wydaniu I s. 51, 69, 219 błędnie
podaje miejsce ur. i zam. Noskovo, gm.
i pow. Września. W wydaniu II na str. 473
dodatkowo mylnie podano, że poległ
18.05.1919 w miejscowości Dymniana
teren należącym obecnie do Ukrainy
i że nie był Powstańcem Wielkopolskim);

Inform. bratanicy Joanny Mizera zam. w Noskowie, pow. jarociński.

Kazimiera Horyza Pachciarz

Bagrowski Cezary (1885 – 1947), urodził się 21 sierpnia 1885 roku w Środzie, jako syn Zygmunta i Marianny. Po ukończeniu szkoły powszechnej uczył się zawodu zduna. Do wybuchu I wojny światowej pracował samodzielnie jako mistrz w tym zawodzie. W czasie I wojny światowej służył w armii niemieckiej, walczył na froncie francuskim jako sanitariusz szpitala polowego. W czasie rewolucji niemieckiej z całym szpitalem polowym przyjechał do Poznania i tam razem z innymi Polakami zdezerterował i przeszli na stronę powstańców. Od 27 grudnia 1918 roku był sanitariuszem przy Radzie Ludowej, aż do jej zlikwidowania. Później pracował w swoim wyuczonym zawodzie. Na początku II wojny światowej, 8 grudnia 1939 roku został wysiedlony wraz z rodziną do Generalnej Guberni do miejscowości Parysew pow. Garwolin. W maju 1945 roku wrócił z wygnania do Środy i znów podjął pracę jako zdun. Zmarł 7 marca 1947 roku i został pochowany na cmentarzu w Środzie.

Opracowano na podstawie dokumentów archiwalnych Związku Powstańców Wielkopolskich w Poznaniu.

Maria Kamińska, Stefania Jarózek-Rum

Banach Stanisław (1898 – 1987), urodził się w Dopiewie 18 sierpnia 1898 roku w rodzinie Józefa i Marianny z domu Barłóg. Po ukończeniu szkoły powszechnej w Dopiewie, do 1916 roku pracował jako robotnik leśny w Podłożnach. 14 listopada 1916 roku został po-

wołany do armii niemieckiej i wcielony został do 154 pułku piechoty w Strzegomiu. Podczas służby wojskowej, przez kilka miesięcy chorował i przebywał w szpitalu. Nie brał udziału w walkach na froncie. Z wojska zwolniony 14 sierpnia 1918 roku. Wrócił do domu w Dopiewie; chorował do końca 1918 roku. 1 stycznia 1919 roku ochotniczo wstąpił do oddziałów powstańczych w Poznaniu i w szeregach 4 Pułku Strzelców Wielkopolskich (późniejszy 58 pułk piechoty) pełnił służbę przy magazynach amunicji Poznań Główna. Później wraz ze swoim pułkiem brał udział w wojnie polsko-rosyjskiej. 2 listopada 1921 roku zwolniony z wojska. Od 6 listopada 1922 roku pracował jako pomocnik biurowy w Dyrekcji PKP w Poznaniu. We wrześniu 1939 roku został z Dopiewa ewakuowany do Brześcia Litewskiego. Do Dopiewa wrócił w 1940 roku, zamieszkał u siostry Józefy i pracował u miejscowego Niemca jako robotnik Rolny. Z początkiem 1942 roku zabrany do pracy przymusowej w gospodarstwie niemieckim w miejscowości Promienka Koło Gniezna. Od sierpnia 1942 roku pracował na odcinku drogowym Nr I w Poznaniu. Za sabotaż, pod koniec 1942 roku aresztowany przez Gestapo. Przez kilka tygodni więziony w Domu Żołnierza w Poznaniu, gdzie został ciężko pobity. Zwolniony z więzienia, ciężko chory był leczony przez 9 miesięcy w szpitalu miejskim. Po zwolnieniu ze szpitala, od 1944 roku zatrudniony ponownie w Dyrekcji Kolei (po 1945 roku w Dyrekcji PKP) w Poznaniu. Na emeryturę przeszedł w 1958 roku. Od 16 czerwca 1976 roku był członkiem Koła ZBoWiD w Dopiewie. Z udział w Powstaniu Wielkopolskim, 14 listopada 1978 roku mianowany na stopień podporucznika Wojska Polskiego. Odznaczony: Krzyżem Kawalerskim Orderu Odro-

dzenia Polski (1979) i Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym. Był kawalerem. Zmarł w Dopiewie 28 września 1987 roku i został pochowany na miejscowym cmentarzu parafialnym.

Archiwum Związku Kombatantów Rzeczypospolitej Polskiej i Byłych Więźniów Politycznych Koło w Dopiewie; Zbiory Gabinetu Pamiątek Historycznych Eligiusza Tomkowiaka w Dopiewie; Kościański Z., Tomkowiak E., Mieszkańcy Gminy Dopiewo w Powstaniu Wielkopolskim 1918-1919. Słownik Biograficzny, Dopiewo 2010, s. 30-31.

Ewelina Tomkowiak

Banaszak Józef (1897 – 1920), ur. się 4 października 1897 r. w Brzostowie, pow. Jarocin. Jako czwarty z siedmiu synów Antoniego i Franciszki z Ludwiczaków. Rodzice pracowali na gospodarstwie rolnym o obszarze 15 ha. Gospodarstwo to Franciszka przejęła po swoich rodzicach. Po ukończeniu szkoły powszechnej w Roszkowie, Józef kontynuował naukę w niemieckim gimnazjum w Jarocinie, w którym przed powołaniem do wojska pruskiego, zdał maturę. Podczas I wojny światowej walczył na froncie zachodnim we Francji. W ostatnim okresie wojny Józef otrzymał urlop, w umundurowaniu i pełnym uzbrojeniu przyjechał do domu rodzinnego w Brzostowie. Stąd wyjechał do Poznania i tam

Józef Banaszak

wstąpił do oddziałów powstańczych. Po zakończeniu Powstania Wielkopolskiego pozostał w Wojsku Polskim i wstąpił do oddziałów lotniczych stacjonujących prawdopodobnie na Winogrodach. Zginął 21 maja 1920 roku w czasie ćwiczeń wojskowych, prawdopodobnie z zeppelinem, na kilka dni przed wyruszeniem jego oddziału na front. Został z honorami wojskowymi pochowany na cmentarzu parafialnym w Górze, pow. Jarocin. Pośmiertnie mianowany na stopień porucznika WP. Wymieniony na pomniku „Połączym Bohaterom w Pierwszych Walkach Ojczyzny” znajdującym się przy kościele parafialnym w Górze.

Horyza Pachciarz Kazimiera, Jarościński powstańcy wielkopolscy Józef Banaszak, Gazeta Jarocińska 2006 nr 5 (799); Tablica na pomniku przy kościele parafialnym w Górze; Relacja brataników Kazimierza Banaszaka z Brzostowa i Jana Banaszaka z Zalesia; Dokumenty i fotografie w posiadaniu rodziny.

Kazimiera Horyza Pachciarz

Banaszak Marcin (1898 – 1979), urodził się 2 listopada 1898 roku w Ulejnie, pow. Środa jako syn Jana i Jadwigi z domu Kajdan. Ojciec był stangretem w majątku Ulejno. Szkołę powszechną 4-klasową ukończył w Rusiborzu, pow. Środa. Po ukończeniu szkoły pracował w majątku Ulejno 15 listopada 1916 roku, kiedy powołany został do służby wojskowej w armii niemieckiej i wcielony do 56 pułku artylerii polowej. Po przejściu wyszkolenia rekruckiego wyruszył na front francuski, gdzie walczył przez cały okres I wojny światowej. 26 grudnia 1918 roku został urlopowany, jadąc do miejsca zamieszkania zatrzymał się w Poznaniu i 27 grudnia 1918 roku włą-

czył się do walk Powstania Wielkopolskiego. 8 lutego 1919 roku wstąpił jako ochotnik do wojska polskiego i został przydzielony do 15 pułku artylerii polowej, 7 bateria w Poznaniu. 20 marca 1919 roku wyruszył na front i walczył pod Zdunami, Szubinem i Nakłem oraz przy obejmowaniu Pomorza. Od 1 marca 1920 roku do 1 grudnia 1920 roku był na wojnie z bolszewikami. Walczył pod Horodyszczem, Kijowem, Mińskiem, nad Berezyną i pod Warszawą. Po zakończeniu wojny wrócił do Bydgoszczy i w 12 lipca 1921 roku został mianowany na starszego bombardiera, a 15 lipca 1921 roku został zwolniony z wojska. Po powrocie do domu, podjął pracę w majątku ziemskim u dziedzica Skrzypkowskiego w Sulęcinie, pow. Środa jako robotnik rolny. Często pracował także jako stan-gret. W okresach wiosenno-letnich pracował przy budowie wałów przeciwpowodziowych na rzece Warcie. Podczas pobytu w Sulęcinie był też członkiem tamtejszej Ochotniczej Straży Pożarnej. W 1938 roku przeprowadził się do wsi Jarosławiec, gdzie do wybuchu II wojny światowej pracował jako robotnik rolny w tzw. Dobrach Kórnickich. W czasie II wojny światowej pracował jako robotnik rolny w gospodarstwie Jarosławiec, ale pod zarządem Niemców. Po zakończeniu działań wojennych nadal pracował w Jarosławcu jako brygadzysta w chlewni. W dalszym ciągu był czynnym strażakiem. Po przejściu na emeryturę z racji wieku pozostał honorowym członkiem OSP. W wolnym czasie lubił zajmować się szewstwem oraz wyplataniem wiklinowych koszyków. 10 września 1922 roku zawarł związek małżeński z Marianną z domu Kleczewską. Z tego związku narodziło się troje dzieci: Marianna (ur. 1923), Joanna (ur. 1924) oraz Stanisław (ur. 1932). Posiadał liczne odznaczenia

pożarnicze: m. in. odznakę Strażak Wzorowy oraz medale brązowy, srebrny i złoty Za zasługi dla pożarnictwa, a także odznakę Za Zasługi w Rozwoju Województwa Poznańskiego. Po II wojnie światowej za udział w Powstaniu Wielkopolskim otrzymał stopień podporucznika rezerwy Wojska Polskiego. Marcin Banaszak zmarł 4 listopada 1979 roku i został pochowany na Kwaterze Powstańców Wielkopolskich w Środzie Wlkp. Jego nazwisko figuruje na tablicy pamiątkowej Powstańcy Wielkopolscy 1918 – 1919 odsłoniętej w 2005 roku na Kwaterze Powstańców Wielkopolskich w Środzie Wlkp.

Materiały archiwalne CAW i pamiątki rodzinne.

Magdalena Kurek, Maria Kamińska

Banaszak Stanisław (1897 – 1943), chorąży Wojska Polskiego, żołnierz armii pruskiej w czasie I wojny światowej, uczestnik antyniemieckiego ruchu oporu, kolporter gazetki „Dla Ciebie, Polsko”, więzień m. in. Fortu VII w Poznaniu, Zwickau. Urodził się 25 listopada 1897 roku w Panience. Jego rodzice, Jan i Magdalena z domu Szymendera, byli właścicielami 14-hektarowego gospodarstwa. Stanisław był najstarszy z jedenaściorga dzieci. Pozostałe rodzeństwo to: Marianna (ur. 15 września 1899), Stefania (ur. 1 stycznia 1902), Julianna (ur. 17

Stanisław Banaszak

czerwca 1903), Zofia (ur. 30 marca 1905), Stanisława (29 sierpnia 1906 – 4 stycznia 1969), bliźnięta Walenty (ur. 20 stycznia 1908) i Agnieszka (20 stycznia 1908–11 kwietnia 1910), Antoni (14 września 1909–1 lipca 1911), Weronika (ur. 29 grudnia 1910– 1 października 2002), Czesław (18 lipca 1912–4 sierpnia 1912). W roku 1915 został powołany do armii pruskiej i po przeszkoleniu skierowany na front I wojny światowej. Przed poborem do wojska pracował przy budowie toru kolejowego na trasie Jarocin – Śrem. Już wtedy współpracował z organizacją niepodległościową. W roku 1918 wziął udział (wraz z Franciszkiem Wojtkowiakiem ze Skoraczewa) w Powstaniu Wielkopolskim. Po zwycięstwie Powstania wstąpił do wojska – do piechoty. Najpierw służył w jednostce w Krotoszynie, następnie w Bydgoszczy, w końcu w Baranowiczach. W Baranowiczach oprócz 78 pp., (dowódca Edward Błaszuk), w którym służył Stanisław Banaszak, stacjonowały także: 44 Pułk Strzelców Legii Akademickiej, 26 Pułk Ułanów Wielkopolskich, 20 Pułk Artylerii Konnej, 9 Dywizjon Artylerii Konnej, Pułk Ochrony Korpusu Pogranicza „Baranowicze”. W pułku ułanów służył Ludwik z Michałowa, miejscowości, która wchodziła w skład parafii Panienka. W roku 1933 ożenił się z Marią Łaszuk, córką Ignacego i Marii z d Rybałtowska, urodzoną 25 kwietnia 1912 roku w Zankiewiczach (obecnie część wsi Makasze), powiat Baranowicze, województwo nowogrodzkie. Małżeństwo Marii i Stanisława było bezdzietne. Stanisław był chorążym Wojska Polskiego. W związku z wysuwaniem przez Hitlera pod adresem Polski żądaniami terytorialnymi i powstałym zagrożeniem ze strony Niemiec Stanisław został oddelegowany do przeszkolenia w działalności dywersyj-

nej i w tym celu w okresie przed wybuchem wojny jeździł raz w tygodniu na szkolenia do Warszawy. 78 pp. wchodził w skład 20 Dywizji Piechoty, która była przydzielona do Armii Modlin. Po upadku Warszawy ocalała część 78 pp. wycofała się na teren „błot pińskich” (Pińsk, podobnie jak Baranowicze od 1944 r. znajduje się w granicach Białorusi). Tam Wojsko Polskie było atakowane przez bandy ukraińskie, a następnie poddało się wojskom sowieckim. Jako jeńcy żołnierze zostali osadzeni w obozie za Moskwą. Aby wyłonić spośród jeńców oficerów, enkawudziści oglądali wszystkim żołnierzom ręce i kto miał niespracowane, był włączony do grupy oficerów bez względu na to, jaki posiadał stopień wojskowy. Z obozu udało się Stanisławowi zbiec i wrócić do Baranowicz, gdzie spotkał się z żoną i siostrą Weroniką będącą u nich od lipca 1939 roku w odwiedzinach. Po kilku dniach pobytu Stanisława w Baranowiczach dwaj żydowscy krawcy, szyjący przed wybuchem wojny dla wojska polskiego, ostrzegli go, aby nie nocował w domu, gdyż w nocy ma go aresztować NKWD. Noc Stanisław spędził poza domem. Następnego dnia razem z żoną i siostrą rozpoczął trudny powrót w rodzinne strony. Do Panienki dotarli szczęśliwie w końcu października lub na początku listopada 1939 roku. Początkowo zamieszkali u sąsiadów, Adama i Agnieszki Antoniewiczów, później wiosną 1940 roku przenieśli się do Witaszyczek, gdzie w Lenwicie Stanisław pracował jako monter. W sierpniu 1942 roku Stanisław został aresztowany pod zarzutem udziału w Stronnictwie Ludowym, antyniemieckiej organizacji i kolportażu gazetki „Dla Ciebie Polsko”. Niemcy nie odkryli, że należał do ZWZ i TOK (Tajna Organizacja Konspiracyjna). Do TOK jako instruktor dywersji po-

zafrontowej został Stanisław oddelegowany przed wybuchem II wojny światowej. Powołując TOK polskie władze wojskowe zakładały, że nawet przy wywiązaniu się sojuszników ze swoich zobowiązań obszar zachodniej Polski może czasowo zostać zajęty przez wojska niemieckie. TOK miała wtedy działać na tyłach wroga. Stanisław do roku 1941 brał udział w konspiracji cywilnej, współpracując z Konradem Latanowiczem, wydawcą gazetki „Dla Ciebie, Polsko”. W styczniu 1941 roku został formalnie podporządkowany ppor. Władysławowi Fiedlerowi p. o. komendanta Obwodu ZWZ Jarocin. Organizował sieć kolporterską pism konspiracyjnych oraz pomoc dla rodzin ofiar wojny w gminie Witaszyce. Po około dwóch tygodniach po mężu została aresztowana Maria. Została ona wprowadzona do działalności konspiracyjnej przez swego męża. Zajmowała się kolportowaniem gazetki konspiracyjnej oraz rozdziałem środków samopomocy społecznej. Doraźnie pełniła funkcję łączniczki. Najpierw obydwójce zostali osadzeni w Poznaniu w ukrytym okrutną sławą Forcie VII. Po zakończeniu śledztwa przewieziono ich do więzienia w Zwickau (Saksonia). Stąd Stanisława i Marię przewieziono do Rawicza, gdzie 17 marca 1943 r. wyrokiem Wyższego Sądu Krajowego w Poznaniu (OLG) obydwójce zostali skazani na karę śmierci. Stracono ich przez zgilotnowanie 3 maja 1943 roku w więzieniu przy ul. Młyńskiej 1 w Poznaniu. Oprócz Stanisława i Marii Banaszak na śmierć został skazany Jan Szczepański (kołodziej). Pozostali otrzymali od 2 do 6 lat obozu karnego; Czesław Adamczyk z Jarocina 2 lata (ponieważ jego działalność nie miała znamion zdrady stanu), Kazimierz Bierła z Jarocina 3 lata, Ignacy Pawlak z Jarocina 3 lata, Kropski An-

toni z Ciświcy 3 lata, Edmund Friebe z Jarocina 4 lata, Franciszek Rzepczyk z Wilkowyi 5 lat, Adam Antoniewicz z Panienki 6 lat.

APP – teczki Stanisława Banaszaka i Marii Banaszak; APK, USC Ks. ur. Góra 99/1897; Wyrok Wyższego Sądu Krajowego w Poznaniu (OLG) na sesji wyjazdowej w Rawiczu 17 marca 1943r.; Encyklopedia Konspiracji Wielkopolskiej, pod red. Mariana Woźniaka, Poznań 1998, s. 79 i 569 i in.; Jajor Jan, Jarocińscy Powstańcy Wielkopolscy, Kalisz 2008, s. 12; Horyza Pachciarz Kazimiera, Lokalni bohaterzy. Wyrok śmierci dla dwojga, GJ 2001, nr 8; Horyza Pachciarz Kazimiera, Jarocińscy Powstańcy Wielkopolscy – Banaszak Stanisław, GJ 2006, nr 3; Inform. siostry Stanisława – Weroniki Banaszak Pachciarz i Agnieszki Wojtkowiak Antoniewicz oraz Julity Neumann, wnuczki Reginy – siostry Marii; Fot. w posiadaniu autorki.

Kazimiera Horyza Pachciarz

Banaszak Wojciech (1868 – 1960), senator okresu międzywojennego, działacz ludowy OSP, Towarzystwa Czytelni Ludowych, Banku Ludowego; rolnik. Urodził się 4 kwietnia 1868 roku w Panience jako syn Jana i Jadwigi z domu Antoniewicz. Ojciec pochodził z pobliskiego Zalesia. Matka (ur. 12 październi-

Wojciech Banaszak

ka 1843 w Panience, córka Marcina rolnika i Łucji z domu Maćkowiak zm. 12 grudnia 1937 w Panience) odziedziczyła po swoich rodzicach w Panience duże gospodarstwo rolne. Z małżeństwa Jana i Jadwigi urodziło się ośmioro dzieci: Antoni (żona Franciszka Ludwiczak z Brzostowa), Wojciech, Jadwiga (mąż Tomasz Lisiak z Roguska), Stanisław (zmarł w roku 1883 w wieku 5 lat), Jan (żona Antonina Kędzierska z Kruczyna), Marianna (mąż Wawrzyn Gołębnik), Franciszek (żona Stanisława Hybiak) i Agnieszka (mąż Wincenty Kolanowski z Dąbrowy k. Witaszyc). Jadwiga Antoniewicz była w tradycji rodzinnej nazywana „matką rodu”. Jan Banaszak zmarł w 1892 roku. Po śmierci ojca gospodarstwem wraz z matką zarządzał Wojciech. Młodszy brat Franciszek (17 maja 1887 – 19 sierpnia 1971) został jako rezerwista powołany do wojska cesarza Wilhelma II i po przeszkoleniu w Legnicy wysłany na front francuski jako sanitariusz. Wojciech Banaszak pod koniec XIX wieku był współorganizatorem polskich towarzystw społeczno – gospodarczych na Ziemi Jarocińskiej. Był członkiem Rady Nadzorczej Banku Ludowego w Jaraczewie i Mchach. Popierał działalność Towarzystwa Czytelni Ludowych. W pracach tych wspierał ks. Ignacego Andersza z Jaraczewa i ks. Józefa Huberta z Panienki. Od początku XX wieku był sołtysiem wsi Panienka. Z funkcji sołtysa zrezygnował w 1930 roku, kiedy został wybrany z okręgu 97 w Ostrowie Wlkp. senatorem. W 30- lecie sprawowania funkcji sołtysa, na jego cześć, posadzono przy głównej drodze w Panience lipy, natomiast przy drodze w kierunku Skoraczewa wiąz i akacje. To z jego inicjatywy została wybudowana w Panience remiza strażacka. W okresie Powstania Wielkopolskiego należał do Straży Ludowej

i gdy młodzi poszli walczyć na czele zorganizowanego w ramach Straży Ludowej oddziału konnego objeżdżał okoliczne wioski, kładąc szczególny nacisk na wioski zamieszkałe przez kolonistów niemieckich (Wojciechowo, Poręba, Cerekwica) oraz stacje kolejowe w Wojciechowie i Górze (wspomnienia powstańca Marcina Wojtkowiaka z Zalesia). Komendantem Straży Ludowej na Ziemię Jaraczewską, a wkrótce na cały powiat jarociński został Bogdan Trzebiński, właściciel Chytrowa (od 1934 część Jaraczewa). Po odzyskaniu przez Polskę niepodległości zaangażował się w prace związane z przejęciem władzy przez Polaków i związał się z ruchem ludowym. Przez dwa lata (1919-1920) był zastępcą starosty. Współpracował ze Związkiem Włościan, następnie z Polskim Stronnictwem Ludowym, a później ze Stronnictwem Piast. Jako senator uczestniczył w wielu zebraniach wiejskich w powiecie jarocińskim (m. in. Wilkowyi, Brzostowie, Panience, Nowym Mieście n. Wartą). Współpracował także z posłem Piotrem Szyszką z Kotlina, który również był działaczem ludowym. Zasiadał w Sejmiku Powiatowym (od roku 1920) oraz w Wydziale Powiatowym oraz Powiatowej Radzie Włościańskiej w Jarocinie. Pisał do „Włościanina”. Wojciech Banaszak był osobą znaną w szerokich kręgach nie tylko powiatu jarocińskiego. Ze swą banderą konną brał udział w powitaniach ważnych osobistości odwiedzających Ziemię Jarocińską, m. in. gen. Józefa Hallera, gen. Kazimierza Raszewskiego i bpa Antoniego Laubitz (1861-1939). Był wybitnym znawcą i hodowcą koni. Warto podkreślić fakt, że bez weterynaryjnego wykształcenia, potrafił je również leczyć. Dzięki swym zdolnościom nie został w czasie II wojny światowej wysiedlony przez Niemców, gdyż

z jego pomocy przy leczeniu koni korzystał Ernest Fischer von Mollard, właściciel dominium Góra. Wojciech Banaszak, bezpośrednio po zakończeniu II wojny światowej, działał w PSL-u. W okresie stalinowskim został zaliczony do kulaków. W roku 1957 gospodarstwo rolne przekazał synowi Józefowi. Wojciech Banaszak ożenił się z Jadwigą Sępa z Winnej k. Zaniemyśla. Z małżeństwa Wojciecha i Zofii urodziło się dwięścioro dzieci: dwóch synów i siedem córek: Pelagia (ur. 19 lutego 1897, mąż Walenty Kubiak), Antonina (ur. 18 grudnia 1899, mąż Wojciech Grobelny), Zofia (ur. 14 kwietnia 1902, mąż Franciszek Polowczyk), Czesław (ur. 3 lipca 1904, żona Melania), Władysława (24 stycznia 1907, mąż Jan Andrzejewski), Jadwiga (ur. 16 września 1909), Józef (ur. 8 marca 1912, żona Stanisława Kulka), Marianna (ur. 19 września 1914) i Kazimiera (ur. 13 listopada 1917, mąż Wincenty Niewiada). Wojciech Banaszak zmarł 28 listopada 1960 roku, a jego żona Zofia 7 lutego 1968 roku. Małżonkowie zmarli w Panience i tam zostali pochowani, na cmentarzu parafialnym.

USC Jaraczewo; Banaszak Marian, Autobiografia w Ecclesia Posnaniensis, Opuscula Mariano Banaszak, Septuagenario Dedicata, Poznań 1998 r.; Słownik biograficzny Wielkopolski Południowo-Wschodniej Ziemi Kaliskiej, tom I, Kalisz 1998; Pawlak Karol, Powęska Anna, 100 lat Banku Spółdzielczego w Jaraczewie 1873- 1973. Jednodniówka z okazji 100-lecia istnienia Banku, Jaraczewo 1973; Jajor Jan, Jarocińscy Powstańcy Wielkopolscy, Kalisz 2008, s. 12; Jajor Jan, Wybory do Sejmu w okresie II Rzeczypospolitej na Ziemi Jarocińskiej, GJ nr 38 (156) z 24 września 1993 roku; Wojtkowiak Stefan, Relacja o wojskowej

i społecznej działalności mojego ojca Marcina Wojtkowiaka, maszynopis w posiadaniu autorki; Inform. Marianny Banaszak – córki Wojciecha Banaszaka i wnuczki Haliny Polowczyk z d. Banaszak; Fot. ze zbioru Haliny Polowczyk z d. Banaszak; Wojtkowiak Stefan, Relacja o wojskowej i społecznej działalności mojego ojca Marcina Wojtkowiaka, maszynopis w posiadaniu autorki.

Kazimiera Horyza Pachciarz

Baranek Ignacy (1894 – 1967), podoficer, żołnierz armii pruskiej w I wojnie światowej, uczestnik walk o granice wschodnie Rzeczypospolitej, kolporter gazetki „Dla Ciebie, Polsko”, robotnik przymusowy, rolnik. Urodził się 25 czerwca 1894 roku w Goli, pow. jarociński, syn Jakuba i Antoniny z d. Kubiak (brat Józefa). Miał sześcioro rodzeństwa: 4 braci: Tomasza, Józefa, Wawrzyna i Piotra oraz 2 siostry: Rozalię i Magdalenę. Tomasz (2 grudnia 1890-15 czerwca 1915) poległ jako żołnierz armii niemieckiej w czasie I wojny na froncie zachodnim pod La Bassie, Józef (28 lutego 1899 – 30 sierpnia 1944) zginął w czasie II wojny jako żołnierz Armii Władysława Andersa pod Ankoną, Wawrzyn (ur. 18 stycznia 1901) mieszkał z rodziną w Katowicach; w czasie II wojny był więziony przez Niemców w obozach koncentracyjnych w Radogoszczy, Auschwitz i Dachau. Piotr został na gospodarstwie

Ignacy Baranek

w Goli. Rozalia (zameżna Kordus) wywieziona z rodziną na roboty przymusowe do Suchorzewa k/Pleszewa. Zmarła tam w okresie II wojny, Magdalena – zameżna Przybył (1903-1981), mąż Ludwik – mieszkała z rodziną w Obrze Nowej k/Koźmina w pow. krotoszyńskim. Ignacy po ukończeniu w Goli niemieckiej szkoły elementarnej pomagał rodzinom w gospodarstwie, a następnie pracował jako robotnik. Od roku 1910 należał w Jaraczewie do Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół”. Z początkiem roku 1911 rozpoczął pracę w Górze, pow. jarociński w fabryce kół jako pomocnik kowala. W Górze należał do Towarzystwa Robotników Polskich oraz innych organizacji, w których mógł swobodnie mówić po polsku. 30 października 1914 roku powołany do niemieckiego wojska i skierowany do Szkoły Sanitarnej w Poznaniu na Sołacz, którą ukończył 20 stycznia 1915 roku. Po odbyciu praktyki w szpitalu wysłano go na front niemiecko-francuski. Wkrótce został ranny, prawdopodobnie bagnetem, ponieważ pozostała mu blizna pooperacyjna długości 24 cm przebiegająca ponad grzbietem kości biodrowej prawej, częściowo zrosnięta z podłożem zranienia. Po wyleczeniu pracował jako sanitariusz poza polem bitwy. Z wojska niemieckiego zdemobilizowany w stopniu kaprała 4 grudnia 1918 roku. Po powrocie już od 6 grudnia 1918 roku należał w Rusku, pow. jarociński do Rady Żołnierskiej i pełnił służbę w Straży Ludowej oraz funkcję gońca między Jarocinem a Ruskiem, Łowęciami, Wojciechowem i Jaraczewem oraz Jarocinem (pracę posterunku polskiego w Rusku nadzorował Bogdan Trzebiński, właściciel Chytrowa). 15 lutego 1919 roku Ignacy Baranek pojechał do Poznania i w Biedrusku wstąpił do I Pułku Strzelców Wielkopolskich, później przemiano-

wanego na 55 pp stacjonujący w Lesznie. Z tym pułkiem jako kapral 8 kompanii, którą dowodził kpt. Stefan Otworowski, wyruszył na front bolszewicki. Drogę bojową rozpoczął w Sądowej Wiśni (gdzie w ciężkim boju pułk zdobył 4 armaty i ok. 100 jeńców), następnie walczył pod Mińskiem i nad Berezyną. Z powodu odnowienia się rany z czasów służby w wojsku niemieckim odsunięty od bezpośredniej walki i następnie 3 kwietnia 1920 roku zwolniony do domu. Przeniesiony do pospolitego ruszenia: bez broni dnia 6 kwietnia 1923 roku na podstawie (...) przez PKU Jarocin. Decyzję podpisał Powiatowy Komendant Uzupełnień kpt. Piątkowski (Władysław), który został po 17 września 1939 osadzony w Starobielsku i w roku 1940 zamordowany w Charkowie (Ks. cment. s. 409, p. 4). W czasie II wojny został z rodziną 11 października 1941 roku wysiedlony do Wilkowyi. Ponieważ miał 4 nastoletnie córki, bał się, że zostaną przymusowo wysłane na roboty do Niemiec i po 2-3 dniach poszedł do Brzostowa na Smolarnię do Stanisława Szkaradowskiego, pomocnika niemieckiego leśniczego (z którym podobnie jak ze swoim przyszłym zięciem Walentym Kaczmarkiem i jego bratem Antonim oraz Alojzym Grygielem współpracował w kolportażu gazetki Dla Ciebie, Polsko) i prosił, aby pomógł mu zatrudnić siebie i córki na terenie majątku Fischerów. Otrzymał mieszkanie na majątku w Parzęczewie (który podobnie jak folwark Brzostów, leśniczówka Smolarnia i folwark w Noskowie był własnością Niemca Edwarda Fischera von Mollarda). Pracował na folwarku jako robotnik rolny i pomocnik kowala (np. orał pługiem parowym). Córki od wiosny do jesieni pracowały w lesie, a zimą na folwarku w Parzęczewie. Po zakończeniu II wojny światowej wrócił z rodziną na

swoje gospodarstwo do Ruska. 14 maja 1920 roku ożenił się w Rusku z Agnieszką Kordus (ur. 6 stycznia 1897, córką Pawła i Marianny z d. Krystkowiak). Po ślubie zamieszkał w Rusku 46 (obecnie ul. Kasztanowa) i pracował na gospodarstwie rolnym. Z małżeństwa tego miał pięcioro dzieci: cztery córki: Maria (1921-1987), mąż Władysław Staszak z Ruska, Bolesława (1922-1983), mąż Walenty Kaczmarek z Ruska, Zofia (ur. 1924) została na rodzinnym miejscu w Rusku, mąż Leon Matuszewski z Cerekwicy, Teresa (ur. 1928), mąż Jan Jakubek z Obry k/Koźmina i syna: Kazimierz Ignacy (ur. 7 grudnia 1925), w wyniku wypadku został w dzieciństwie kaleką, zmarł w Parzęczewie (Eichstatten) 18 grudnia 1943 roku i został pochowany na cmentarzu w Rusku (Ks. zg. 137/1943). W okresie międzywojennym i bezpośrednio po II wojnie światowej należał do Koła Powstańców w Borku k/. Gostynia. Został zweryfikowany przez Komisję Weryfikacyjną Związku Powstańców Wielkopolskich 3 marca 1938 roku. Ignacy Baranek zmarł 1 lutego 1967 roku w Rusku, żona Agnieszka zmarła 1 października 1953 roku w szpitalu w Jarocinie. Małżonkowie są pochowani na cmentarzu w Rusku. Odznaczenia: Medal Niepodległości (19 czerwca 1938), Medal Pamiątkowy za Wojnę 1918-1921 (10 lutego 1938), Odznaka Pamiątkowa Wojsk Wielkopolskich 4 stycznia 1935).

Własnoręczny życiorys Ignacego Baranka napisany bezpośrednio po powrocie z frontu bolszewickiego, Kserokopia życiorysu napisanego przez Ignacego Baranka po II wojnie; USC Jaraczewo, Akt zgonu Ignacego Baranka 13/1964 oraz Ks. małż. Rusko 7/1920; USC Jaraczewo, Ks. zg. 44/1920 – dot. śmierci Toma-

sza Baranka; APP, Nr akt 884 syg. 189, dot. Koła Powstańców w Borku; Charków. Księga Cmentarna Polskiego Cmentarza Wojennego, praca zbiorowa pod kierunkiem Jędrzeja Tucholskiego, Warszawa 2003, s. 409, p. 4; Książeczka Wojskowa Ig. Baranka; Ks. inwalidy wojennego nr 333 – Rp V-4 661/56; Leg. Zw. Powst. Włkp. Koło Borek wystawiono 30.06.1938; Leg. nr 1945 przyznająca Odznakę Pamiątkową Wojsk Włkp.; Leg. ZBOWiD-u wydana 8.03.1965; Poświadczenie Stefana Otworowskiego dow. 8. komp., Poznań 7.06.1934; Odpis poświadczenia o zgłoszeniu się Ig. Baranka 15.02.1919 do 8. komp. II baonu Pułku Strz. Włkp. w Biedrusku, Leszno 27.06.1937.; Inform. wnuczki Janiny Szatnej z Cerekwicy, córki Zofii i wnuka – Czesława Kaczmarka z Ruska, syna Bolesławy.

Kazimiera Horyza Pachciarz

Baranek Józef (1899 – 1944), podoficer, żołnierz armii pruskiej w I wojnie światowej, uczestnik walk o wschodnie granice Rzeczypospolitej, wojny bolszewickiej, Września 1939 r., armii gen. Władysława Andersa, rolnik. Urodził się 28 lutego 1899 roku w Goli, pow. jarociński, syn Jakuba i Antoniny z domu Kubiak (brat Ignacego). Rodzice byli rolnikami i pracowali we własnym gospodarstwie rolnym. Rodzice mieli siedmioro dzieci, pięciu synów: Tomasza

Józef Baranek

(2 grudnia 1980 – 9 czerwca 1915), Ignacego (25 czerwca 1894 – 1 lutego 1967), Józefa (28 lutego 1899 – 30 sierpnia 1944), Wawrzyńca (ur. 18 stycznia 1901) i Piotra oraz dwie córki: Rozalię (zameżna Kordus) i Magdalenę (1903-1987), mąż Ludwik Przybył. Brat Tomasz poległ jako żołnierz armii niemieckiej w czasie I wojny pod La Bassie na froncie niemiecko-francuskim. Siostra, Rozalia zmarła w czasie II wojny podczas niewolniczej pracy przymusowej w Suchorzewie, pow. Pleszew. Brat Wawrzyniec był więziony przez Niemców w obozach koncentracyjnych w Radogoszczy, Auschwitz i Dachau. Wrócił do rodziny w Katowicach w sierpniu 1945r. Józef został wcielony do armii niemieckiej i walczył na frontach I wojny światowej. Po zakończeniu I wojny wziął udział jako ochotnik w Powstaniu Wielkopolskim. Z rezerwową 5 kompanią jarocińską pod dowództwem Stanisława Błażewskiego w początkach lutego 1919 roku walczył m. in. pod Zdunami i w okolicach Krotoszyna. Po zwycięstwie Powstania brał udział w walkach o wschodnie granice i wojnie bolszewickiej. W czasie Wojny Obronnej 1939 roku po 17 września dostał się do niewoli sowieckiej. Po napadzie 22 czerwca 1941 roku wojsk hitlerowskich na Związek Sowiecki i nawiązaniu stosunków dyplomatycznych z Rządem Polskim w Londynie na mocy układu podpisanego 14 sierpnia 1941 roku między Rządem Rzeczypospolitej Polskiej, a ZSRR (układ Sikorski – Majski) dotarł do tworzonego na terenie ZSRR Wojska Polskiego. Przeszedł szlak bojowy z II Korpusem gen. Władysława Andersa. Zginął 20 sierpnia 1944 roku we Włoszech w rejonie Ankony, w wypadku samochodowym w czasie akcji wojennej. Tego samego dnia został pochowany. Następnie ekshumowany i po-

chowany na cmentarzu w Loreto. Przy pogrzebie asystował ks. kapelan Antoni Pietraszak. W chwili śmierci był plutonowym w 5 Kresowym Pułku Artylerii Przeciwpancernej. Około 1925 roku zawarł związek małżeński w Cerekwicy z Franciszką Perczak (28 grudnia 1902 – 1986), córką rolnika. Małżonkowie mieli czworo dzieci: Annę (1926 – 2007) mąż Andrzej Kaczmarek, Teresę (1931 – 2007) zameżną Tomczak, Stefana (ur. 1928), Bronisława (1934 – 1992) żona Krystyna Ratajczak (1935 – 1994). Franciszka Baranek zmarła 30 sierpnia 1986 roku w Cerekwicy. Została pochowana na miejscowym cmentarzu parafialnym. Józef Baranek był odznaczony: Krzyżem Walecznych (27 listopada 1947); Krzyż Pamiątkowy Monte Casino; brytyjskim medalem Za Włochy (1946) i Odznaką Pamiątkową 5 Kresowej Dywizji Piechoty (14 sierpnia 1946).

USC Jaraczewo, Ks. zg. 40/1920 – inf. o śmierci Tomasza Baranka; USC Jarocin, Ks. zg. 1962 – Akt zg. Józefa Baranka; CAW Nr 2191/ChJ 12 z marca 1948; Uwierzytelniony odpis odznaczeń; Książeczka wojsk. Ignacego Baranka; Księga Pochowanych żołnierzy Polskich poległych w II wojnie światowej, t. 2, s. 36; Akta osobowe żony Franciszki – materiały po ZBOWiD; Inf. Janiny Szatnej, wnuczki powstańca Ignacego (brata Józefa); Dokumenty i fot. w posiadaniu wnuka Wiktora Tomczaka zam. w Cerekwicy.

Kazimiera Horyza Pachciarz

Bartkowiak Antoni (1900 – 1985), urodził 15 stycznia 1900 r. we Wrotkowie pow. koźmiński, jako syn Jana i Anasztazji z d. Wawrzyniak. Ojciec jego prowadził indywidualne gospodarstwo rol-

ne. Antoni po ukończeniu Szkoły Powołanej pomagał ojcu. Na wieść o założeniu w zamku koźmińskim biura werbunkowego zgłosił się jako ochotnik i został przydzielony do I kompanii koźmińskiej pod dowództwem Michała Lorkiewicza. Brał udział zarówno w pierwszej, jak i w drugiej bitwie z 5/6 lutego 1919 r. o Rawicz. W drugiej bitwie został ranny i przebywał w szpitalu w Kościanie, po czym wrócił do Wrotkowa. Na początku 1920 r. został powołany do wojska polskiego i brał udział w wojnie polsko – bolszewickiej, walcząc m. in. w okolicach Rohatynia w Małopolsce Wschodniej, a później w okolicach Bydgoszczy. Za udział w walkach 1919 – 1921 został odznaczony Krzyżem Walecznych. W 1924 r. został zwolniony z wojska i prowadził gospodarstwo rolne. Tuż przed wybuchem II wojny światowej został powołany do Batalionów Obrony Narodowej i walczył pod Ostrowem Wlkp. Pod koniec 1939 r. został aresztowany na pół roku, w związku z podejrzeniem o nielegalne posiadanie broni. Z aresztu został zwolniony po poręczeniu o jego niewinności przez Niemca Schtelmana z Serafinowa pow. koźmiński. W okresie okupacji, mając gospodarstwo rolne położone na uboczu Wrotkowa tzw. Palmirowo, zabezpieczał w żywność krewnych i znajomych. Mimo licznych kontroli policji niemieckiej udało mu się zawsze wychodzić z opresji cało. Wiele działał społecznie. W okresie międzywo-

jennym, w latach 30-tych był członkiem Rady Gminy w Koźminie. Po 1945 r. działał w ruchu ludowym, gdzie był członkiem Zarządu Powiatowego, Zarządu Gminnego i długoletnim prezesem Koła ZSL we Wrotkowie. Działał w Ruchu Spółdzielczym, będąc długoletnim członkiem Zarządu Spółdzielni Mleczarskiej i Gminnej Spółdzielni Samopomoc Chłopska w Koźminie. Z uwagi na udział w wojnie polsko – bolszewickiej nie został początkowo przyjęty do organizacji kombatanckiej ZBoWiD, a w czasach późniejszych, kiedy mógł wstąpić – odmówił. Do końca życia pracował w gospodarstwie rolnym we Wrotkowie. Razem z żoną Marianną z d. Rolnik, z którą związek małżeński zawarł 20 września 1930 r. wychował 6 dzieci: Irenę, Teresę, Aniele, Łucję, Marię i syna Stefana, któremu przekazał gospodarstwo. Zmarł 11 lutego 1985 r. i został pochowany na cmentarzu w Mokronosie gm. Koźmin.

Opracowano na podstawie materiałów udostępnionych przez Hieronima Gabryelczyka.

Michał Pietrowski

Basiński Franciszek (1858 – 1942), kupiec, działacz niepodległościowy, współorganizator działań powstańczych i członek władz samorządowych w Jarocinie. Ur. się 3 października 1858 r. w Jarocinie na Ługach, gdzie jego ojciec Piotr, dzierżawił od Radolińskich, piec do wypalania smoły. Po ukończeniu szkoły powszechnej w Jarocinie, uczęszczał do Gimnazjum w Trzemesznie. Praktykę kupiecką odbył we Wrocławiu, Poznaniu, a na koniec w Warszawie u braci Stępkowskich. Po zdobyciu zawodu kupieckiego, otworzył przy wydatnej pomocy ojca, sklep kolonialny na ja-

Antoni Bartkowiak

rocińskim rynku. Wkrótce otrzymał od żydowskiego właściciela i burmistrza Goldringa wypowiedzenie i musiał zlikwidować sklep. Ojciec jego nabył od dozoru kościelnego działkę (naprzeciw plebani św. Marcina) i postanowił wybudować polski sklep, hotel i restaurację, jako przeciwwagę dla przedsiębiorstw niepolskich. Walka z pruską administracją uniemożliwiająca szybką realizację planów, zakończyła się pod koniec XIX w. pełnym zwycięstwem. Dlatego obiekt nazwany został „Wiktoria”. Na początku XX w. Franciszek Basiński został wybrany do Rady Miejskiej w Jarocinie i jako jedyny Polak w radzie pełnił tę funkcję do odzyskania niepodległości. W dużej sali „Wiktorii” odbywały się od końca XIX w. liczne zebrania przedwyborcze oraz posiedzenia polskich organizacji i towarzystw. Był zdecydowanym przeciwnikiem germanizacji. Działał w kilku polskich stowarzyszeniach i związkach, m. in. był członkiem Powiatowego Komitetu Wyborczego, Poznańskiego Towarzystwa Naukowej Pomocy, Towarzystwa Czytelni Ludowej. W tej pracy popierali go polscy działacze narodowi. Aktywnie poparł głośny strajk dzieci szkolnych w Jarocinie 13 sierpnia 1906r., w którym uczestniczyły jego dzieci. Spotkała ich administracyjna i finansowa kara. Pod koniec I wojny światowej powstała w Jarocinie polska, tajna organizacja „Jedność” skupiająca działaczy narodowych. W październiku 1918 r. wstąpił do niej Franciszek Basiński. Konspiracyjne spotkania oraz magazyn broni znajdował się w Hotelu „Wiktoria”. W nocy z 8/9 listopada 1918r. powstała Rada Żołnierska w jarocińskich koszarach, a w następnym dniu Rada Robotnicza z siedzibą w Hotelu „Wiktoria”. Od połowy listopada 1918 r. oficjalnie obradowała tutaj Powiatowa Rada Ludowa, wcześniej

jako tajny Powiatowy Komitet Obywatelski, którego sekretarzem był Franciszek Basiński. W listopadzie 1918 r. objął funkcję burmistrza Jarocina z ramienia polskiej Rady Robotniczo – Żołnierskiej. Franciszek Basiński został wybrany delegatem na Sejm Dzielnicowy, który obradował w Poznaniu 3-5 grudnia 1918 r. Po wybuchu powstania w Hotelu „Wiktoria” mieściła się główna siedziba polskich władz cywilnych i wojskowych. Po objęciu dowództwa nad oddziałami polskimi przez por. Zbigniewa Gorzeńskiego, sztab dowodzenia został przeniesiony do gmachu Komendy Garnizonu w Jarocinie (dawniejszy Ośrodek Zdrowia) przy dzisiejszej ul. Gen. Hallera. W niepodległym państwie w wyniku przeprowadzonych w marcu 1919 r. wyborów samorządowych został radnym Rady Miejskiej w Jarocinie. Był członkiem Magistratu i często zastępował burmistrza. W dniu 25 października 1919 r. witał w imieniu władz miasta na jarocińskiej stacji kolejowej, Naczelnika Państwa Józefa Piłsudskiego, który przejeżdżał przez Jarocin do Poznania na uroczystości rocznicowe. Z inicjatywy Towarzystwa Powstańców w Jarocinie została wmurowana w 1925r. na gmachu Hotelu „Wiktorii” tablica upamiętniająca działalność Powiatowej Rady Ludowej. Powiatowa Rada Ludowa z tego miejsca kierowała przygotowaniem oddziałów powstańczych, prowadziła działalność wyborczą i finansową. Franciszek Basiński aktywnie działał w instytucjach gospodarczych. W latach 1911-1927 pełnił funkcję członka Rady Nadzorczej Kasy Oszczędnościowo-Pożyczkowej w Jarocinie. Należał do grona założycieli Banku Przemysłowo-Kupieckiego w Jarocinie, który został utworzony w 1913 r. W latach 1929 r. został wybrany prezesem Rady Nadzorczej Banku i sprawo-

wał ją do II wojny światowej. W dziesięciolecie odzyskania niepodległości Franciszek Basiński został wyróżniony 3 maja 1929 r. przez Radę Miejską godnością „Honorowego Obywatela Jarocina”. Po wybuchu II wojny światowej został osadzony w obozie przejściowym w Cerekwicy k. Jaraczewa, następnie 8 grudnia 1939 r. wywieziony do Generalnej Guberni. Zmarł 24 września 1942 r. w Końskich, pochowany na miejscowym cmentarzu. W 1887 r. Franciszek Basiński ożenił się z Kazimierą Jagach, córką jarocińskiego nauczyciela. Z małżeństwa urodzili się synowie: Narcyz (dziennikarz, zm. 1937 r. w Jarocinie), Łucjan (bankowiec w latach międzywojennych w Toruniu, zm. w 1950 r.), Apoloniusz (zm. w 1977 r. w Poznaniu), Euzebiusz (kupię, zm. w 1977 r. w Sulechowie), Arkadiusz (ur. w 1894 r. w Jarocinie, poległ na froncie zach. we Francji w sierpniu 1918 r.) i córki: Jolanta (zm. w 1984 r. w Jarocinie), Agrypina (1907-1944), Antonina (zm. 1985 r.), Jadwiga (ur. 1895 w Jarocinie, od 1920 r. zamężna Adamska).

Prawda 1918 nr 193, 261, 270. – Gazeta Jarocińska 1922 nr 96; 1923 nr 23; 1924 nr 78; 1926 nr 42, 59; 1930 nr 21, 22; 1931 nr 98; 1937 nr 61; 1938 nr 35. – Dziennik Polskiego Sejmu Miejskiego w Poznaniu, w grudniu 1918 r., Poznań 1918. – Jajor Jan, Jarocińscy powstańcy wielkopolscy, Materiały do słownika biograficznego ziemi jarocińskiej, Kalisz 2005; tenże, ... Życie Jarocina, 2006.

Jan Jajor

Bazyli Franciszek (1892 – 1972), urzędnik pocztowy. Urodził się 5 września 1892 roku w Konarzewie w rodzinie Marcina i Agnieszki z domu Kaczmarek.

Po ukończeniu szkoły powszechnej w Konarzewie, pracował w gospodarstwie rolnym ojca. W 1912 roku wyjechał do Westfalii i do roku 1913 pracował w kopalni węgla w miejscowości Bottrop-Eigen. Należał do Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół” w tym mieście. Po wybuchu I wojny światowej, w 1914 r. został powołany do armii pruskiej i służył do 1917 roku. Brał udział w działaniach na froncie zachodnim we Francji. Po zwolnieniu z wojska nadal pracował w kopalni w Bottrop. 25 grudnia 1918 roku, wraz z kolegami z „Sokoła” wyjechał do Poznania. 27 grudnia t. r. wstąpił do Straży Ludowej dzielnicy św. Łazarz-Górczyn. Brał udział w działaniach na terenie miasta Poznania, m. in. przy zdobywaniu koszar przy ul. Solnej; od 24 stycznia 1919 r. pełnił służbę przy internowanych Niemcach. Po zwolnieniu ze Straży Ludowej, 1 czerwca 1919 roku podjął pracę w Urzędzie Pocztowym w Poznaniu i pracował tam do września 1939 r. W okresie okupacji hitlerowskiej był zatrudniony w niemieckim Urzędzie Umundurowania. Po zakończeniu II wojny światowej nadal pracował w Urzędzie Pocztowym w Poznaniu. W 1953 roku przeszedł w stan spoczynku. Mieszkał w Poznaniu przy ulicy Bogusławskiego. Należał do Stronnictwa Demokratycznego. Od 4 czerwca 1947 roku był członkiem Związku Powstańców Wielkopolskich z roku 1918/1919 w Poznaniu, Koło św. Łazarz – Górczyn; 12 lipca 1957 roku został członkiem ZBoWiD. Odznaczony: Medalem Pamiątkowym Za wojnę 1918-1921 (1936), Medalem Dziesięciolecia Odzyskanej Niepodległości (1929), brązowym Medalem Za długoletnią służbę (1938). Był żonaty z Eleonorą Mocek, miał syna Jana (ur. 29 sierpnia 1936 r.). Zmarł 16 stycznia 1972 roku w Poznaniu i pochowany został na

Cmentarzu Komunalnym Junikowo (pole 20, rząd 2A, grób nr 24).

Zbiory Gabinetu Pamiątek Historycznych Eligiusza Tomkowiaka w Dopiewie; Kościński Z., Tomkowiak E., Mieszkańcy Gminy Dopiewo w Powstaniu Wielkopolskim 1918-1919. Słownik Biograficzny, Dopiewo 2010, s. 33.

Eligiusz Tomkowiak

Baberowski Paweł (1897 – 1968), urodził się 26 września 1899 roku w Dopiewcu (gmina Dopiewo) w rodzinie robotniczej Piotra i Joanny z domu Razowska. Ukończył szkołę powszechną w Dopiewcu i pracował w majątku rolnym w Dopiewcu. W 1916 roku powołany do służby w armii pruskiej i po przeszkoleniu został wysłany na front zachodni do Francji. Podczas walk na początku 1918 roku został ranny i po pobycie w szpitalu wojskowym przeniesiony do baonu zapasowego w Głogowie. Z wojska niemieckiego zwolniony w końcu listopada 1918 roku, wrócił do rodzinnej miejscowości. Po wybuchu Powstania Wielkopolskiego ochotniczo wstąpił do 1-szego Pułku Poznańskiego. Brał udział w rozbijaniu warty przy Urzędzie Umundurowania oraz w walkach o zdobycie koszar 6 Pułku Grenadierów i stacji lotniczej w Ławicy k. Poznania. Później wraz z 1 Pułkiem Strzelców Wielkopolskich brał udział w wojnie polsko-bolszewickiej. Do rezerwy zwolniony w lecie 1922 roku. Zamieszkał w Poznaniu i podjął pracę w budownictwie. Później w latach 1936-1939 zatrudniony był z Firmie „Stomil”. Podczas okupacji hitlerowskiej pracował w Firmie Budowlanej. Po zakończeniu działań wojennych w Poznaniu, do 18 sierpnia 1945 roku był zatrudniony w 7 Komisariacie Milicji Obywa-

telskiej jako milicjant. Następnie był zatrudniony: w Firmie Budowlanej A. Hoppe (1945-1947) i Zjednoczeniu Budownictwa w Poznaniu (1947-1954). W 1954 roku podjął pracę w Zakładach Hipolita Cegielskiego w Poznaniu na stanowisku strażnika i pracował tam do chwili przejścia na emeryturę. Od 8 września 1959 roku był członkiem ZBoWiD-u Koło Poznań Grunwald 6. Za udział w Powstaniu Wielkopolskim 13 lutego 1973 roku awansowany na stopień podporucznika rezerwy Wojska Polskiego. Odznaczony: Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski (1972) i Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym (1974). Był żonaty z Jadwigą Nowak. Zmarł 25 czerwca 1981 roku i pochowany został na Cmentarzu Komunalnym Junikowo.

Centralne Archiwum Wojskowe, Kartoteka Biura Historycznego DOK VII w Poznaniu nr 2586; Zbiory Gabinetu Pamiątek Historycznych Eligiusza Tomkowiaka w Dopiewie.

Eligiusz Tomkowiak

Bąk Alojzy (1897 – 1940), urodził się 22 grudnia 1897 roku w Kobylejgórze w pow. Ostrzeszowskim, w rodzinie Augustyna i Marii z Czekanów. Ukończył miejscową szkołę ludową, w 1913 roku absolwent gimnazjum w Kępnie, tam od 1909 roku członek Towarzystwa Tomasz Zana. W latach 1916-1918 w armii niemieckiej, po wybuchu rewolucji w Niemczech zdezerterował z wojska i przyjechał do Kępna, członek Straży Ludowej, przygotował kompanie ochotnicze do przyszłych działań. Od stycznia 1919 roku dowódca 3 kompanii w pleśzewskim pułku strzelców (1 batalion 8 Pułku Strzelców Wlkp., następnie 1 batalion 62 pp) walczył w utarczkach i bi-

twach na froncie południowym, m. in. pod Ligotą i Kobylagorą (15-16 stycznia), pod Szymanowem i Żarnową (5-6 lutego), pod Chachalnią i Zdunami (kwiecień 1919), tam dowodził kompanią młodego rocznika. Na czele plutonu odwodowego wyparł Niemców i zadał im ciężkie straty, został ranny i uległ zatruciu, gdyż Niemcy używali pocisków gazowych. Mianowany ppor. piech., przeniesiony do 16 dyw. piech. i skierowany do Inowrocławia, gdzie od 17 sierpnia formował się grudziądzki pułk strzelców (64 pp), który z początkiem maja 1920 roku został skierowany na front litewsko-białoruski, walczył nad Berezyną, Dnieprem, Bugiem i od 16 sierpnia w kontrofensywie znad Wieprza. Wyróżnił się 27 czerwca w walkach odwrotowych znad Dniepru, gdy jako adiutant pułku dowodził krwawą walką i opanował sytuację oraz 3 sierpnia, gdy zorganizował kontratak i prze-rwał pierścień okrążenia rosyjskiego. Za te czyny został odznaczony VM kl. 5 (nr 1914). 14 września po zdobyciu Dybina pułk przez dwa dni odpierał natarcia czterech rosyjskich pułków piechoty. Zawieszenie broni zastało pułk w Nieświeżu. Po wojnie odesłany do Lwowa na studia na Akademii Medycyny Weterynaryjnej, praktyki odbywał w 9 pułku ułanów w Zamościu i w 12 pułku artylerii lekkiej w Złoczowie. W 1927 roku ukończył studia i uzyskał dyplom lekarza weterynarii, a w 1930 roku dr medycyny weterynaryjnej, awansował do stopnia kapitana, następnie majora. Pracował w wojskowej pracowni weterynarii w Warszawie, następnie jako kierownik laboratorium w Centrum Wyszko-le-nia i Badań Weterynaryjnych, w 1939 roku kierownik Centrum. Był odznaczony Krzyżem Niepodległości, Krzyżem Walecznych dwukrotnie, Srebrnym

Krzyżem Zasługi, Medalem Pamiątkowym za Wojnę 1918-1921 i Medalem Dziesięciolecia Odzyskanej Niepodległości. We wrześniu 1939 roku w nieznanych okolicznościach dostał się do niewoli sowieckiej i był przetrzymywany w obozie w Starobielsku. Interesował się nim Wydział V (wywiadu) NKWD, znajduje się na liście jeńców z obozu starobielskiego, którzy zostali w czerwcu 1940 roku przewiezieni do Pawliszczowego Boru i uratowali się, lecz nie został tam przewieziony. Na liście oficerów, którzy opuścili obóz był oznaczony nr 198, wywieziony do Charkowa i zastrzelony w budynku zarządu obwodowego NKWD, a jego ciało wrzucono do zbiorowego dołu w podmiejskim lesie.

A. Muszyński, *Lista katyńska, Londyn 1982*, s. 263; *Dzieje Pleszewa, Kalisz 1989*, s. 167; A. Gulczyński: *Wojewoda Ludwik Bociański i jego wspomnienia z powstania wielkopolskiego*. „Rocznik Kaliski” 1991 T. 23, s. 111 (fot. zbior.), 123; J. Tucholski: *Mord w Katyniu, Warszawa 1991*, s. 384; *Rozstrzelani w Charkowie, Warszawa 1996*, s. 19; *Katyn: dokumenty zbrodni. T. 2: Zagłada, Warszawa 1998*, s. 102-103, 193; W. Latyński: *Lista lekarzy weterynarii jeńców obozów w Kozielsku i w Starobielsku zamordowanych w Katyniu i Charkowie, Warszawa 1998*, s. 7; M. Paluszkiwicz, J. Szews: *Słownik biograficzny członków tajnych towarzystw gimnazjalnych, Poznań 200*, s. 33; *Kawalerowie Virtuti Militari w mogiłach katyńskich, Warszawa 2000*, s. 26 (fot.); *Charków: księga cmentarna, Warszawa 2003*, s. 21 (fot.); W. Śmigielski: *Alojzy Bąk, „Rodowód” 2004 R. 9 nr 6*, s. 15, 16 (fot.).

Wojciech Śmigielski

Bąkowski Wawrzyn (1889 – 1981), ur. 4 sierpnia 1889 r. w Wielkiej Wsi, gm. Stęszew, w rodzinie Piotra i Michaliny zd. Kattner. Od 27 grudnia 1919 r. w Straży Ludowej. 5 stycznia do 15 lutego 1919 r. walczył pod Wolsztynem i Kopaniną w oddziale por. Józefa Szyftera. W 1972 r. otrzymał awans na podporucznika WP. Zmarł 8 października 1981 r. w Stęszewie i został pochowany na miejscowym cmentarzu parafialnym. Odznaczony został Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski i Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym. 12 czerwca 1914 r. zawarł związek małżeński z Katarzyną Maik (1891-1981), córką Franciszka i Franciszki zd. Przybył. Brak danych na temat dzieci.

Archiwum Związku Kombatantów RP i byłych Więźniów Politycznych Koło w Stęszewie; zbiory Muzeum Regionalnego w Stęszewie.

Bogdan Czerwiński

Bejenka Wincenty (1888 – 1945), urodził się 18 lipca 1888 r. w Wyszynach pow. Chodzież w rodzinie robotnika Marcina Bejenki i Marii z domu Roguszka. Po ukończeniu szkoły powszechnej pracował jako robotnik rolny. Gdy osiągnął wiek poborowy powołany został do armii pruskiej. Zamieszkał w Prośnie k/ Budzynia i zawarł związek małżeński z Praksedą Śmierchalską. Przed wojną w Prośnie urodziły się trzy córki: Agnieszka (1913-1980) zamężna Piechocka, Gertruda (1915-1969) zamężna Kozacka-Adamska, Marta (1916-zginęła w Oświęcimiu). Zgłosił się do Powstania Wielkopolskiego jako ochotnik Straży Ludowej w Budzynie i brał udział w walkach pod Budzyniem oraz w bitwie o Chodzież. W szeregach 4 Pułku Strzel-

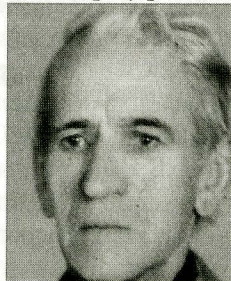
ców Wlkp. walczył w wojnie z Rosją Sowiecką. Po zdemobilizowaniu w 1922 r. zamieszkał w Budzynie i tu urodziły się kolejne dzieci: Stefania (1923-2010) zamężna Janusz, Władysław, Irena zamężna Kałużyńska. Do końca życia pracował jako brukarz. Do Milcza dojeżdżał rowem. Zmarł 24 kwietnia 1945 roku w Budzynie i został pochowany na miejscowym cmentarzu.

USC Budzyna, W. L. Janiszewski, informacja prawnuczki Anny Wysockiej.

Ewa Kabat

Bittner Wacław (1897 – 1985), urodził się 9 września 1897 roku w Gnieźnie, w rodzinie Władysława i Józefy z domu Opitz. Został powołany do armii niemieckiej. Walczył na frontach I wojny światowej w latach 1916-1918. Po opuszczeniu wojska wrócił do Gniezna i tam wstąpił w szeregi powstańcze. Armię Polską opuścił w 1921 r. W związek małżeński wstąpił 11 listopada 1924 roku w kościele Świętej Trójcy w Gnieźnie z Katarzyną Madurajską (ur. 26 lutego 1899). Wyuczył się zawodu piekarza. Egzamin mistrzowski w tym zawodzie złożył 5 maja 1934 roku w Gnieźnie. W czasie wojny przebywał od 1943 r. w Niemczech. Wyzwolony przez armię USA wrócił do kraju w 1945 roku. W 1978 roku wstąpił w szeregi ZBoWiD-u w Bydgoszczy. Za pracę społeczną przy porząd-

Wacław Bittner

kowaniu i upiększaniu Bydgoszczy otrzymał 14 lutego 1969 roku brązową odznakę II stopnia. 30 października 1978 roku odznaczony został Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski. 27 lutego 1980 roku Uchwałą Rady Państwa odznaczony Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym. Zmarł 21 stycznia 1985 roku w Bydgoszczy.

Akt zgonu 271/1985 r. USC-4 Bydgoszcz; Akt ślubu; legitymacje i odnaczenia; zaświadczenia w archiwum rodziny.

Kamila Czechowska

Bogusławski Włodzimierz (1895 – 1919), urodził się 8 października 1895 roku. Mobilizacją do wstąpienia w powstańcze oddziały była dla niego zapewne postawa swojego pracodawcy i kolegów z pracy. Ten uczeń aptekarski, zdobywający szlify zawodowe u Władysława Ziętaka, musiał chłonąć patriotyzm i atmosferę napięcia podczas swej działalności w szeregach Polskiej Organizacji Wojskowej Zaboru Pruskiego, której członkiem był od sierpnia 1918 roku. Przez założycieli POW ZP określany jest Bogusławski jako jeden z poważniejszych i zaufanych obywateli, co znajduje odzwierciedlenie w powierzeniu mu funkcji kierownika sekcji. Gdy Józef Skrzydlewski organizuje oddziały wojskowe w Grodzisku zgłasza się do nich jako ochotnik Bogusławski Włodzimierz. W trakcie marszu na Kopanicę, jako członek drużyny Antoniego Janusa bierze 10 stycznia 1919 roku udział w patrolu pod Jaromierzem wraz z Kaczmarskim z Gradowic. Po odkryciu, że w miejscowości przebywają oddziały niemieckie, w trakcie ucieczki zostaje ranny, a następnie dobity strzałem z pi-

stoletu. Bogusławski Włodzimierz był pierwszym poległym z Grodziska Wielkopolskiego, który zginął na polu bitwy Powstania Wielkopolskiego 10 stycznia 1919 roku. Po bitwie przewieziony do szpitala w Wolsztynie, gdzie wystawiono akt zgonu z datą 14 stycznia 1919 roku. Pochowany został na cmentarzu w Grodzisku w zbiorowej mogile Powstańców Wielkopolskich. Pamięć o nim jednak nie zginęła. Powołane 10 maja 1922 roku Towarzystwo Powstańców i Wojaków w Grodzisku Wielkopolskim nosiło imię właśnie Włodzimierza Bogusławskiego.

BK 12179 Lesiński A., Szkice z dziejów Grodziska Wlkp. i okolicy 1900-1945; BK 11055 Skrzydlewski K., U progu wolności; Urban J., Praca konkursowa z okazji 50. rocznicy Powstania Wielkopolskiego: w Grodzisku Wlkp. (wersja elektroniczna w Wielkopolskiej Bibliotece Cyfrowej); Jastrząb Ł., Lista strat Powstania Wielkopolskiego od 27 grudnia 1918 roku do 8 marca 1920 roku, Koszalin 2009; Polak B., Grodzisk Wielkopolski. Zarys dziejów., Grodzisk Wlkp. 1990; Kaminiaż J., Kubiak J., Rezler M., Powstanie Wielkopolskie 1918-1919 na Ziemi Grodziskiej., Grodzisk Wlkp., 1999.

Grzegorz Kubacki

Branecki Jan (1901 – 1980), uczestnik walk o wschodnie granice Rzeczypospolitej i wojny bolszewickiej, listonosz.

Jan Branecki

Urodził się 6 czerwca 1901 roku w Górze, pow. jarociński, jako syn robotnika dominialnego Jana i Tekli z domu Ludwiczak. Małżonkowie Jan i Tekla mieli siedmioro dzieci: Katarzynę (ur. 1895), mąż Jan Szawelski, Jana, Franciszka, Stanisława (ur. 1910), Antoniego (ur. 1912), Józefa (zmarł w wieku 20 lat), Marię (ur. 1917), mąż Kazimierz Jędrzejczak. Jan początkowo pracował, podobnie jak jego ojciec, na majątku Ernsta Fischera von Mollarda, a po zawarciu małżeństwa jako listonosz. Z chwilą wybuchu Powstania Wielkopolskiego wstąpił do oddziałów powstańczych. Następnie w wojsku polskim walczył o wschodnie granice Rzeczypospolitej. Niestety, nie zachowały się żadne dokumenty ani przekazy ustne na ten temat. 20 kwietnia 1923 roku zawarł w Górze związek małżeński z Magdaleną Mazurkiewicz (ur. 29 maja 1901 w Górze, córka robotnika dominialnego Marcina i Franciszki z d. Matuszak). Z małżeństwa tego urodziło się sześcioro dzieci: Zofia (ur. 1925), mąż Bolesław Wojciechowski, Maria (ur. 1927), mąż Bogdan Ceglarek, Edward (ur. 1930), żona Celina Kałużna, Krysztyna (ur. 1931), mąż Bronisław Wysocki, Józef (1935-1936), Łucja (ur. 1939), mąż Waldemar Tustowski. Po zakończeniu II wojny światowej wyprowadził się z rodziną do Wrocławia, gdzie także pracował jako listonosz. Jan Branecki zmarł 15 czerwca 1980 roku we Wrocławiu. Magdalena Branecka zmarła 10 kwietnia 1984 roku we Wrocławiu. Małżonkowie są pochowani we Wrocławiu na cmentarzu Osobowidzkim.

USC Jaraczewo, Ks. małż. 8/1923; Fot. Koło Powstańców i Wojaków w Górze ze zbioru Marii Cieśliewicz z d. Stachowiak; Inform. i fot. Janiny Kołodziej-

czak z d. Jędrzejczak, siostrzenicy Powstańca.

Kazimiera Horyza Pachciarz

Bręczewski Antoni (1891 – 1974), urodził się 28 maja 1891 roku w Grzebienisku (powiat szamotulski), jako syn rolników Andrzeja i Marianny z domu Górskiego. Szkołę powszechną ukończył w Grzebienisku. Dnia 15 października 1913 roku został powołany do czynnej służby wojskowej w armii niemieckiej i wcielony do 11 kompanii, 19 Regimentu Piechoty w Coubiere. Podczas I wojny światowej walczył w bitwie pod Verdun w 1916 roku. Później służbę pełnił w 14 Regimentzie Piechoty na zachodnim froncie Europy. 28 grudnia 1914 roku został ranny. Po odzyskaniu sił powrócił na front. Zdemobilizowany został 13 grudnia 1918 roku w stopniu starszego szeregowego i osiadł w rodzinnej miejscowości. Po wybuchu Powstania Wielkopolskiego zgłosił się do Kompanii Szamotulskiej, którą dowodził porucznik Franciszek Przybylski. Walczył na terenie powiatu szamotulskiego, następnie na odcinku nadnoteckim pod Czarnkowem, Gulczem, Roskiem i Wrzeszczyną. Dowodził tam sekcją zdobywania sprzętu wojennego oraz jeńców. 21 czerwca 1919 roku wraz z wymienioną kompanią, został wcielony do powstającego w Poznaniu Toruńskiego Pułku Strzelców, później 63 Toruńskiego Pułku Piechoty, należącego do 16 Pomorskiej Dywizji Piechoty. W jej szeregach wyruszył na front wschodni, biorąc udział w wojnie polsko – bolszewickiej. 21 czerwca 1921 roku został przeniesiony do rezerwy w stopniu plutonowego. W 1931 roku wraz z rodzicami zmienił miejsce zamieszkania na Kaźmierz koło Szamotuł, gdzie rodzice objęli gospodarstwo rolne.

Zaczął działać w Związku Weteranów Powstań Narodowych – przekształconym w 1938 roku w Związek Powstańców Wielkopolskich, którego na terenie Kaźmierza był współorganizatorem. Do wybuchu II wojny światowej pełnił funkcję skarbnika. Działał także w Radzie Parafialnej oraz Banku Ludowym. W czasie okupacji, 3 grudnia 1939 roku wraz z siostrą Agnieszka i bratem Szczepanem został wysiedlony do Generalnego Gubernatorstwa (na krótko do Jędrzejowa, następnie do Kocka). Udzielał się tam w Komitecie Opiekuńczym, którego misją było niesienie pomocy Polakom wysiedlonym z różnych stron kraju. W czasie wygnania zmarł jego brat. Antoni Bręczewski po wyzwoleniu wrócił do Kaźmierza, na własne gospodarstwo rolne. W 1946 roku uczestniczył w reaktywowaniu Związku Powstańców Wielkopolskich, w którym pełnił funkcję skarbnika. Po wojnie piastował także funkcję członka Zarządu Banku Spółdzielczego w Kaźmierzu. W dniu 13 lutego 1946 roku ożenił się z Pelagią z domu Mikołajczak. Z małżeństwa urodziło się czworo dzieci: Maria (ur. 1947) – inżynier środowiska, Andrzej (ur. 1949) – rolnik, Stanisław (ur. 1949) – rolnik, Anna (ur. 1952) – technik, kreślarz maszynowy. W latach PRL – 1950 do 1953 – jak wielu polskich rolników określanych przez ówczesną władzę ludową jako kułacy i wrogowie ludu – przez kilka miesięcy był więziony przez Urząd Bezpieczeństwa Publicznego. Przebywał w więzieniach w Szamotułach, Wronkach, Mrowinie i Poznaniu przy ulicy Młyńskiej. Stosowano wobec niego środki przymusu psychicznego i fizycznego. W 1972 roku awansowany został na stopień podporucznika rezerwy WP. Odznaczenia: Krzyż Kawalerski Odrodzenia Polski (leg. nr 4 – 39032), Medal Niepodległości (leg. nr 334449),

Wielkopolski Krzyż Powstańczy (leg. nr B42349), Medal Pamiątkowy za Wojnę 1918-1921 (leg. nr 24). Zmarł 2 listopada 1974 roku. Pochowany został na Cmentarzu Parafialnym w Kaźmierzu.

Wykaz Powstańców Wielkopolskich 1918 – 1919 z gminy Kaźmierz sporządzony w 1973 roku przez mjr rez. Franciszka Jaskułę. Dokument mieści się w Izbie Pamięci Narodowej przy Szkole Podstawowej w Kaźmierzu; Wypisy dokumentów Związku Bojowników o Wolność i Demokrację, w posiadaniu Związku Kombatantów Rzeczypospolitej Polskiej i Byłych Więźniów Politycznych w Kaźmierzu; Dorota Jaskuła, Gmina Kaźmierz i jej mieszkańcy w walce o wolność (maszynopis); Droga życiowa Antoniego Bręczewskiego z Kaźmierza, Powstańca Wielkopolskiego, autorstwa Urszuli Kowzan-Obserwator Kaźmierski, styczeń 2009 r.; Pamiątki córki Marii Bręczewskiej, których kserokopie znajdują się w Izbie Pamięci Narodowej w Kaźmierzu.

Edmund Oses

Budzisz Jan (1898 – 1973), urodził się 5 października 1898 roku w Dopiewie w rodzinie Ignacego i Antoniny z domu Białas. W latach 1905-1913 był uczniem szkoły powszechnej w Dopiewie. Po jej ukończeniu podjął pracę w majątku w Dopiewie. 14 listopada 1916 roku został powołany do odbycia służby wojskowej w armii pruskiej i wcielony został do 29 Baonu Saperów w Poznaniu. 5 września 1917 roku wraz ze swoim oddziałem wysłany został na front zachodni do Francji, do 361 kompanii saperów w 235 Dywizji Piechoty. Po zakończeniu działań wojennych 22 grudnia 1918 roku wrócił do Dopiewa. 28 grudnia 1918 ro-

ku jako ochotnik wstąpił do oddziałów powstańczych organizowanych w Dopiewie przez podporucznika Andrzeja Kopę i porucznika Antoniego Szyftera. Przydzielony został do 3 kompanii. Brał udział w zdobyciu stacji lotniczej w Ławicy koło Poznania, później walczył pod Zbąszyniem w miejscowości Łomnica. Po zakończeniu działań bojowych batalion do Poznania do koszar przy ul. Grunwaldzkiej. Po miesięcznym pobycie w koszarach, baon wyjechał w okolice Kcynii i Szubina. W maju 1919 roku wraz z 10 Pułkiem Strzelców Wielkopolskich wyruszył na Ukrainę. Walczył pod Lwowem, Gniłą Lipą Brzeżanami, Podhajcami, nad Zbruczem pod Husiatynem. Po zakończeniu działań pułk kolejną wrócił przez Zbaraż do Tarnopola. We wrześniu 1919 r. wraz ze swoim pułkiem został przetransportowany do Krotoszyna. Kompania w której służył obsadziła miejscowości Pawłowice i Kąkolewo pod Leszmem. 14 stycznia 1920 roku na własną prośbę został przeniesiony do 7 Dywizjonu Żandarmerii w Poznaniu, a po odpowiednim przeszkoleniu 4 maja 1920 roku został przydzielony do posterunku żandarmerii w Witkowie. Tam pełnił służbę do 30 kwietnia 1921 roku, do chwili likwidacji tego posterunku. Później pełnił służbę w plutonie żandarmerii w Gnieźnie, a następnie w posterunku żandarmerii we Wrześni. Od października 1921 roku w kadrze zapasowej 7 Dywizjonu Żandarmerii w Poznaniu. 27 lutego 1922 roku przeniesiony do kadry zapasowej 2 Dywizjonu Żandarmerii w Krasnymstawie; w kwietniu odkomenderowany do dwumiesięczny kurs gimnastyki i sportu w Lublinie. Po ukończeniu kursu przeniesiony do plutonu żandarmerii w Dubnie; tam pełnił służbę do kwietnia 1923 roku, następ-

nie do kwietnia 1924 roku na posterunku żandarmerii w Krzemieńcu. Po częściowej likwidacji żandarmerii przeniesiony został do 2 Pułku Saperów w Puławach, służył tam od 29 maja 1924 roku do 12 sierpnia 1925 roku. Przez kolejne pół roku pracował w Powiatowej Komendzie Uzupełnień i zajmował się porządkowaniem ewidencji starszych roczników. Od 15 lipca 1925 roku do 15 lutego 1928 roku w Korpusie Ochrony Pogranicza Brygada Zdołbunów, gdzie do marca 1926 roku pracował w sztabie tej brygady, a następnie przydzielony do 3 kompanii 20 Baonu KOP w Zbarażu. W kwietniu 1926 roku batalion ten objął granicę Polsko-Litewską w miejscowości Kozaczyzna powiat Nowe Święciany. Pełnił tam funkcję dowódcy strażnicy. Od lipca 1927 roku do lutego 1928 roku przebywał w Szkole Podoficerów Zawodowych KOP w Ostrorogu na Wołyniu. Po ukończeniu tej szkoły przydzielony do posterunku żandarmerii KOP w Budslawiu powiat Wilejka, gdzie pełnił służbę do lutego 1932 roku. Następnie przeniesiony do posterunku żandarmerii KOP Dawidgródek na Polesiu. 30 października 1932 roku zwolniony z wojska i przeniesiony w stan spoczynku z prawem do emerytury. Wrócił do Dopiewa, w 1933 roku pobudował dom przy ulicy Więckowskiej i pracował we własnym 1.5 hektarowym gospodarstwie. Podczas okupacji hitlerowskiej przymusowo pracował na drogach powiatu poznańskiego z firmą Hans Szeele Poznań ul. Franciszka Ratajczaka 9. Po wyzwoleniu, już w styczniu 1945 roku zorganizował w Dopiewie Posterunek Milicji Obywatelskiej oraz na terenie gminy, przy pomocy Władysława Łopaczewskiego wójtostwo i administrację. 1 maja 1945 roku delegowany przez Urząd Wojewódzki w Poznaniu

do Gorzowa Wielkopolskiego do Urzędu Robót Wodno-Melioracyjnych. Na stanowisku sekretarza tego urzędu pracował do 1950 roku. Po zakończeniu zadania wrócił do Dopiewa i mieszkał tu do końca swojego życia. W 1957 roku wstąpił do ZBoWiD-u Koło w Dopiewie; w latach 1965-1968 był prezesem koła. Odznaczony: Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski (1968), Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym, Medalem Pamiątkowym Za wojnę 1918-1921 (1928), Medalem Dziesięciolecia Odzyskanej Niepodległości (1928) oraz odznakami pamiątkowymi 68 Pułku Piechoty, KOP i Żandarmerii. Był żonaty. Zmarł w szpitalu w Poznaniu 7 lipca 1973 roku i pochowany został na Cmentarzu Komunalnym Miłostowo.

Archiwum Związku Kombatantów Rzeczypospolitej Polskiej i Byłych Więźniów Politycznych Koło w Dopiewie; Zbiory Gabinetu Pamiątek Historycznych Eligiusza Tomkowiaka w Dopiewie; Kościański Z., Tomkowiak E., Mieszkańcy Gminy Dopiewo w Powstaniu Wielkopolskim 1918-1919. Słownik Biograficzny, Dopiewo 2010, s. 37-38.

Eligiusz Tomkowiak

Bukowski Franciszek (1898 – 1977), urodził się 7 lipca 1898 r. w miejscowości Pruśce (pow. Wągrowiec), w rodzinie robotnika Jana Bukowskiego i jego żony Marianny. Miał czterech braci – Leona, Szczepana, Andrzeja i Józefa oraz dwie siostry – Franciszkę i Stanisławę. W czasie I wojny światowej powołany został do służby wojskowej w armii pruskiej i walczył na froncie. Z końcem wojny został zdemobilizowany. Po zwolnieniu do domu zgłosił się 5 stycznia 1919 r. jako ochotnik do Powstania Wielkopolskiego,

do oddziału powstańczego w Ostrowie Wlkp. Brał udział w walkach w Ostrzeszowie pod dowództwem pułkownika Sikorskiego. Następnie pod dowództwem porucznika Praskiego walczył pod Kobylagorą, Mikoszyńcem, Mikstatem, Sulmierzycami i Czarnym Lasem do końca powstania. Dalej w szeregach Wojska Polskiego w 4 kompanii 12 Pułku Strzelców Wielkopolskich uczestniczył w wojnie polsko – bolszewickiej. Po zmianie numeracji pułku na 70 Pułk Piechoty był w Poznaniu sanitariuszem. W 1921 r. zwolniony został z służby czynnej i wrócił do domu. Później, do września 1939 r. pracował w gospodarstwie rolnym. W Parkowie zawarł związek małżeński z pochodzącą z Potulic, Stanisławą Perlicjan. Urodziło się im czworo dzieci, dwie córki i dwóch synów: Zofia (1924-2004), Stanisław (1925-2000), Alojzy (1926-2008), Irena (ur. 1929), zamężna Śliwa. W czasie okupacji pracował w Wyszynach na gospodarstwie niemieckim. Po wyzwoleniu objął gospodarstwo rolne w Nowej Wsi Wyszynskiej, w którym pracował aż do śmierci. Należał do ZBoWiD w Budzynie. Za udział w Powstaniu Wielkopolskim awansowany na stopień podporucznika rezerwy Wojska Polskiego. Odznaczony był: Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski (17 grudnia 1975) i Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym (29 sierpnia 1968). Zmarł 7 lutego 1977 roku w Nowej Wsi Wyszynskiej i pochowany został na cmentarzu w Wyszynach.

Biuro Kadr i Odznaczeń Prezydenta RP; USC Budzyn; dokumenty ZBoWiD w Budzynie; informacje i dokumenty rodzinne.

Ewa Kabat

Busza Ignacy (1880 – 1920), kapitan WP. urodził się 31 stycznia 1880 r. w Pogorzeli pow. Koźmin Wlkp. w rodzinie rolnika Onufrego i Marianny z d. Andrzejska. W 1900 r. ukończył Seminarium Nauczycielskie w Kcyni. 1 sierpnia objął posadę nauczyciela we wsi Głogowa (koło Raszkowa). 18 czerwca 1903 r. zdał w Kcyni drugi egzamin kwalifikacyjny. Po odbyciu służby wojskowej w latach 1903-1904 uczył w Trzemesznie (koło Koźmina). Od 15 lutego 1908 r. podjął pracę w Rogożewie (koło Jutrosina). 3 maja 1915 r. zmobilizowany do armii niemieckiej, gdzie dosłużył się stopnia sierżanta. Przeniesiony do rezerwy powrócił na początku listopada 1918 r. do Rogożewa. Wstąpił do POW zaboru pruskiego i uczestniczył 10 listopada w zebraniu założycielskim Rady Ludowej na powiat rawicki. 29 listopada został wybrany zastępcą komisarza Straży Ludowej. Wysłany został na kurs dla komendantów SL do Poznania, gdzie zastał go wybuch powstania. Od 5 stycznia 1919 r. organizował oddziały powstańcze na terenie pow. rawickiego. 8 stycznia, w Miejskiej Górcie na zebraniu konstytucyjnym członków SL, wybrany komendantem powiatowym. Utworzono trzy kompanie powstańcze. I. Busza zarządził mobilizację oddziałów SL i postanowił w nocy uderzyć na Rawicz. Zamiar ten jednak został udaremniony przez przewodniczącego pow. Rady Ludowej, ks. Z. Zakrzewskiego, który w tym czasie

prowadził pertraktacje z niemiecką delegacją z Rawicza. 10 stycznia na rynku w Miejskiej Górcie, zaprzysiężono oddziały powstańcze, nazywając je 1 pułkiem piechoty na powiat rawicki. Odcinek rawicki włączono początkowo do tworzącego się frontu leszczyńskiego. I. Busza został dowódcą powstania w pow. rawickim. Do połowy stycznia zorganizowano kilkanaście kompanii, z których sformowano trzy bataliony: górecki, jutrosiński i słupiecki. Oddziały te miały dość luźną organizację i tworzyły wspólnie dowodzony przez I. Buszę pułk, który w okresie od 7 do 18 stycznia wchodził w skład VI Okręgu Wojskowego w Jarocinie, z ppor. Zbigniewem Ostrogiem-Gorzeńskim na czele, zwolennikiem rokowań z Niemcami. 18 stycznia DG wydało „Rozkaz operacyjny nr 1” o podziale frontu na 4 odcinki. Teren pow. rawickiego włączono do frontu południowego, którym dowodził ppor. Władysław Wawrzyniak, ale administracyjnie pozostawiono w obrębie VI OW. 19 stycznia sierżanta I. Buszę zastąpił przysłany z Poznania ppor. lotnictwa Alfons Breza a I. Busza został jego zastępcą. Wobec nieporozumień na tle rotty przysięgi faktyczne przejście odcinka rawickiego, przez front południowy, nastąpiło z tygodniowym opóźnieniem. Dowództwo frontu przeceniło jednak możliwości oddziałów powstańczych polecając im (szef sztabu Z. Wieliczka) uderzenie na Rawicz. I. Busza brał udział w nieudanych bitwach o Rawicz w nocy z 3/4 lutego i w nocy z 5/6 lutego. Niepowodzenia w walce i duże straty wywołały ostrą krytykę dowództwa ze strony powstańców a część z nich (m. in. z 2 i 3 kompanii góreckiej) opuściła szeregi i udała się do domów. Sytuację poprawiło natychmiastowe przysłanie przez DG na odcinek rawicki batalionu śremskiego pod

Ignacy Busza

dowództwem ppor. Stefana Chosłowskiego. Przygotowano nową obronę przed nacierającymi oddziałami niemieckimi. 13 lutego DG odwołało ppor. W. Wawrzyniaka a także ppor. A. Brezę a stanowisko dowódcy frontu południowego i odcinka rawickiego przekazano w ręce ppłk. Jana Adolfa Kuczewskiego, mianowanego kilka dni później (19 lutego) również dowódcą południowego Okręgu Wojskowego. Dokonał on podziału odcinka rawickiego na pododcinki, ustalił dowódców pododcinków, wycofał przemęczone oddziały z frontu i dokonał reorganizacji powstańczych jednostek w rejonie Rawicza, tworząc regularne formacje wojskowe 11 p. strz. Włkp.(69pp.). wszystkie jednostki i placówki otrzymały połączenie telefoniczne. Organizację pułku zakończono 23 lutego a jego dowódcą został ppłk J. A. Kuczewski. Pułk obsadzał linię demarkacyjną w rejonie: Miejska Górka – Kawcze – Zaorle. I. Busza został mianowany podporucznikiem i dowodził (przez pewien okres) III batalionem. Wkrótce pułk został zluźniany przez 9 p. strz. Włkp. i przeszedł do odwodu w Krotoszynie. We wrześniu przybył do Ostrowa Włkp., gdzie 7 października otrzymał sztandar. Następnie przeszedł na linię demarkacyjną koło Kępna, zajmując odcinek od Wieruszowa do Sulmierzyc. Po zakończeniu akcji zajmowania terenów przyznanych Polsce traktatem wersalskim przeszedł na krótko do odwodu w okolicę Ostrowa i Skalmierzyc. Stąd wyjechał na front wschodni i 27 stycznia przybył do Lidy. Będąc w składzie 17 DP znajdował się wraz z nią w odwodzie frontu północno-wschodniego. Rozkazem z dnia 5 lutego przemianowany został na 69 pp. W dniach od 30 marca do 20 kwietnia będąc w grupie mjr. Stanisława Thiela pełnił obowiązki liniowe na

wschodnim brzegu Berezyny. Wchodził (razem z 70 pp.) w skład XXXIV Brygady Piechoty będącej częścią 17 DP. I. Busza w tym czasie był dowódcą 2 kompanii. 6 maja dowódcą 69 pp. został ppłk Stanisław Taczak. Po rozpoczęciu kontr ofensywy wojsk bolszewickich, od 17 maja, poszczególne bataliony i kompanie porzucano na różne odcinki frontu 1 armii. I batalion toczył ciężkie walki w rejonie Kijanowo – Czerkasy i wycofał się do Parafianowa, gdzie wycofał się III batalion walczący pod Lipskiem. Następnie 2 i 4 kompania 69 pp. weszła w skład grupy gen. J. A. Kuczewskiego i łącznie ze szkołą podoficerską 67 pp. przeprowadziły przeciwuderzenie w kierunku na Królewsczyznę odpierając w dniu 21 maja liczne ataki nieprzyjaciela. Nazajutrz jednak, w wyniku znacznej przewagi wroga, wycofano się najpierw do Parafianowa a potem przez Budślów w okolicę wsi Niwki. Z tego rejonu nastąpiła polska kontrofensywa podczas której, I i III batalion wspierany pociągiem pancernym „Boruta”, walczył w rejonie Jackiewicz, Wąsiołek i Maszkiewicz. Oddziały polskie, na początku czerwca dotarły ponownie do rzeki Berezyny zajmując linię; Wielkie Sitce – Rzepichy – Królewsczyzna. W wyniku nowej ofensywy wojsk bolszewickich, od 5 lipca nastąpił odwrót wojsk polskich. Tocząc ciągłe walki, 69 pp. wycofywał się przez Parafianowo, Wilejkę, Krewo. Tutaj na linii starych okopów niemieckich, między Smorgonicami i Krewem, 17 DP broniła się do 17 lipca. Następnie 69 pp. cofał się na Lidę do m. Gieranony nad Niemnem. Tutaj w składzie XXXIV BP wziął udział w akcji przeciwuderzeniowej, grupy gen. L. Żeligowskiego, na Grodno. Następnie pułk przeszedł Niemen. Bolszewicy po sforsowaniu Niemna, 23 lipca, wyszli na tyły 69 pp. We wniosku o order VM dla

I. Buszy napisano: „Dnia 23. 7. 20., gdy bolszewicy po sforsowaniu Niemna wyszli na tyły 69 pp., jako dowódca 2 kompanii ppor. I. Busza zaczął w porządku cofać się, wówczas niespodziewanie natknął się na kolumnę piechoty przeciwnika, która maszerowała na tyły lewego skrzydła 1 Dywizji Litewsko-Białoruskiej. Nie dając czasu do namysłu, ani własnym żołnierzom, ani przeciwnikowi Busza zakrzyknął „Hurra” i poprowadził do ataku swą kompanię na zwarty szereg zdumionych bolszewików. Uderzeniem na bagnety rozproszył centrum kolumny bolszewickiej i po utorowanej drodze, zachowując zwartość szeregu kompanii, szybko pomaszerował w kierunku miejsca koncentracji pułku. Czyn ten zachwiał znacznie opóźnił ruch okalający przeciwnika w stosunku do 1 D Lit.-Biał., ponieważ bolszewicy dłuższy czas nie mogli odzyskać przytomności, gdyż zatrzymali się i otwarli bezładny ogień w kierunku Niemna”. Przez cały dzień 24 lipca i w nocy oddziały 1 D Lit.-Biał. i 17 DP, atakowane z trzech stron, dokonały w bardzo ciężkich warunkach odwrotu na nową linię. 27 lipca oddziały 17 DP opuściły pod naporem nieprzyjaciela i po zaciętej walce m. Folwarki Małe (k/Białegostoku) wycofując się na Zabłudowo, które wkrótce zajęła nieprzyjacielska kawaleria. 28 lipca oddziały 17 DP osłaniały przegrupowanie wojsk grupy gen. W. Jędrzejewskiego, obsadzając przyczółki mostowe na drodze Bielsk Podl.-Chroboły i torze kolejowym w kierunku Białegostoku. 69 pp. cofając się sforsował Narew następnie Bug i stoczył krwawą walkę o miejscowość Cetynia. Po krótkotrwałej obronie na linii rzeki Cetynii pułk wycofywał się nadal i stoczył, 8 sierpnia, ciężki bój pod m. Kossów, będącą ważnym węzłem drogowo-kolejowym. Wskutek nakazanego przez Naczelnego

Wodza przegrupowania wojsk, związanego z przygotowaniami do bitwy warszawskiej, pułk odszedł wraz z 17. DP poprzez Wyszaków, Obryte, Ulaski do Modlina. 10 sierpnia 17 DP weszła w skład 5 armii (17 i 18 DP, Dyw. Ochotnicza i dyw. kawalerii) dowodzonej przez gen. W. Sikorskiego, której zadaniem było zatrzymanie przeciwnika obchodzącego Warszawę od strony północnej. 10 sierpnia 17 DP znajdowała się na linii Narwi i następnego dnia toczyła bój o utrzymanie Pułtusza, którego nie udało się utrzymać. Ponosząc znaczne straty sforsowała Narew i cofała się do Zegrza. Stąd 13 sierpnia rozpoczęły marsz przez Dębę do Orzechowa, gdzie zebrały się odwody 17 DP. Nazajutrz prawie cała dywizja przeszła do Modlina z wyjątkiem 69 pp., który bronił odcinka Kikoły – Orzechowo, mając na lewym skrzydle twierdzę modlińską, a na prawym – VII Rezerwową BP. Rankiem 14 sierpnia 5 armia przeszła do ofensywy. Następnego dnia cała 5 armia (trzy dyw. piechoty i dyw. kawalerii) natarły nad rzeką Wkrą na dwanaście sowieckich dywizji piechoty i dwie dywizje kawalerii. Nacierano w kierunku rzek Orzycy i Narwi. 16 sierpnia 17 DP atakowała w kierunku Nasielska a osłaniała ją, z prawej strony, 69 pp. wysunięty w kierunku Serocka. Nasielsk zdobyto po południu. Oddziały V armii dotarły do linii kolejowej Modlin-Nasielsk-Ciechanów. Rozpoczął się pościg za nieprzyjacielem wspierany przez dwa pociągi pancerne, kursujące na trasie Modlin-Ciechanów. 17 DP miała obsadzić odcinek Narwi od Kłósek do Kacic, a 69 pp. od wzgórza nr 75 do ujścia rzeczki. 17 DP walczyła z 3 armią bolszewicką. 69 pp. nacierał 21 sierpnia na Maków Maz. i stoczył ciężki bój w lesie pod Przemiarowem. W tym dniu 17 DP weszła ponownie w skład 1 armii.

Dalej 69 pp. wyruszył przez Maków do Bartnik, skąd w połączeniu z oddziałami 13 p. ul. i 17 pap. pod dowództwem ppłk. Mściława Butkiewicza, wyruszył w kierunku Myszyńca przeciw korpusowi kawalerii Gaja. W morderczych zmaganiach zdobyto 23 sierpnia Myszyńiec i ścigając wroga zmuszono go do przekroczenia niemieckiej granicy. W walkach tych I. Busza został ciężko ranny (23 sierpnia) odłamkami granatu w nogi. Awansowany do stopnia kapitana, zmarł 27 sierpnia w szpitalu w Ostrołęce. Pochowany nazajutrz na cmentarzu parafialnym w Ostrołęce. Pośmiertnie odznaczony Orderem VM 5 kl. Nr 2818 oraz Krzyżem Niepodległości z Mieczami. Jego prochy przeniesione zostały na cmentarz do Rawicza. Żonaty z Marią Szulczyńską (ślub 30 lipca 1907 r.). Nie miał dzieci. Pod koniec lat trzydziestych minionego wieku dotychczasową ul. Kościelną nazwano imieniem kpt. I. Buszy. Ulica jego imienia znajduje się także w Miejskiej Górze.

CAW, VM 15-935; *Album Dziesięciolecia Okręgu Korpusu Nr VII, Poznań 1932*; J. Filary, *Zarys historii wojennej 69 pułku piechoty, Warszawa 1928*; S. Jędraś, *Ziemia Rawicka w Powstaniu Wielkopolskim 1918-1919, Rawicz 2001*; Kawalerowie *Virtuti Militari 1792-1945. Słownik biograficzny, red. B. Polak, t. II (1914-1921), cz. I, Koszalin 1991*; Z. Pilarczyk, *Powstanie 1918/1919 na ziemi rawickiej, Rawicz 1998*; B. Polak, *General Stanisław Taczak 1874-1960, Koszalin 1998*; *Słownik biograficzny powstańców wielkopolskich 1918-1919, red. A. Czubiński, B. Polak, Poznań 2002*; D. Szczepaniak, *Kapitan Ignacy Busza, (w:) Przyjaciół Ludu, z. V-VI z. V-VI, Leszno 1998*; Z. Wieliczka, *Od Prosnicy po Rawicz, Poznań 1931*; Z. Zakrzewski, *Walki*

o Rawiczu. Wspomnienia z powstania ks. Zdzisława Zakrzewskiego, proboszcza w Golejewku, Leszno 1922.

Eugeniusz Śliwiński

Buśko Leon (1889 – 1920), powstaniec Wielkopolski i oficer Wojska Polskiego. Urodził się 4 maja 1889 r. w Wieleniu, powiat czarnkowski, jako syn policjanta pruskiego Wiktora Buśko i jego żony Florentyny z domu Ginter. W ostatniej dekadzie XIX w. rodzice wraz z rodzeństwem: siostrami Eleonorą, Marią, Małgorzatą oraz bratem Edmundem, a później Zygfrydem osiedlili się w Kostrzynie. W tym mieście Leon ukończył Katolicką Szkołę Elementarną, a potem szkołę dokształcającą. Wraz z wybuchem I Wojny Światowej wciągnięty został do wojska niemieckiego. Po klęsce Niemiec w 1919 r. znalazł się w szeregach powstańczych, a potem w Wojsku Polskim, gdzie służył w 15 Batalionie Saperów dowodząc w stopniu porucznika 4 kompanią. W 1920 r. wziął udział w wojnie polsko-bolszewickiej. Uczestniczył w natarciu W. P. z Galicji przez Wołyń aż do Kijowa, skąd wysłał 13 maja 1920 r. list do rodziny w Kostrzynie. Podlegało mu jako dowódcy czołówki inżynierskiej 15 wagonów z materiałami inżynierskimi i 60 wagonów z pontonami. W trakcie kontrofensywy bolszewików 15 dywizja piechoty odbiła z rąk nieprzyjaciela Kolno. Walka 3 kompanii

Leon Buśko

saperów została okupiona śmiercią jednego z najzdolniejszych oficerów 15 Batalionu jakim był por. Leon Buśko, którego zastrzelił z rewolweru symulujący poddanie żołnierz rosyjski 23 sierpnia 1920 r. Po ekshumacji z cmentarza w Stawiskach w łomżyńskim jego ciało przewieziono do Kostrzyna, gdzie pochowany został na miejscowym cmentarzu parafialnym 24 grudnia 1920 r. Spoczął w grobowcu-pomniku rodzinnym obok zmarłego z ran 19-letniego brata Zygryda Buśko – kaprała sanitarnego 3 pułku Strzelców Włkp. w Ostrowie. Na pomniku znalazł się obok tablic epitafijnych napis: „Tu spoczywają Powstańcy Wielkopolscy. Cześć pamięci Bohaterów”, a także czapka powstańcza na tle skrzyżowanych mieczy i fotografia obydwu wykonana na porcelanie. W 1921 r. por. Leon Busko został pośmiertnie odznaczony krzyżem kawalerskim *Virtuti Militari* nr 3800. Do 1945 r. był on w rękach rodziny, a dziś w zbiorach kolekcjonera. Wiktor Buśko – ojciec poległych na polu chwały synów został w 1922 r. na zebraniu założycielskim członkiem kostrzyńskiego Towarzystwa Uczestników Powstania w Wielkopolsce w latach 1918-1919. W 2008 r. grobowiec pomnik został odnowiony.

Księga Zmarłych Urzędu Stanu Cywilnego w Kostrzynie 1921r.; Spis ludności parafii Rzymsko-katolickiej w Kostrzynie 1901r.; Wykaz żołnierzy poległych lub zmarłych pochowanych na cmentarzu w Kostrzynie 1938.; Zarys historii wojennej 8 pułku saperów Warszawa 1931. Album Powst. Włkp. w Kostrzynie 1938 r.; Książka protokolarna Powstańców 1922 r.; Zbiory Kazimierza Matyska.

Kazimierz Matyszek

Chmielnik Stanisław (1892 – 1964),

urodził się 6 listopada 1892 roku w Kruszewie w powiecie czarnkowskim, jako syn Stanisława i Heleny z domu Zimnik. Tam też ukończył szkołę powszechną. Służbę wojskową odbył w armii niemieckiej. Gdy wybuchło Powstanie Wielkopolskie wziął czynny udział w walkach na froncie północnym. Po odzyskaniu przez Polskę niepodległości podjął pracę w policji w stopniu podoficera, najpierw w Poznaniu, a następnie w Międzychodzie, Środzie Włkp. i Śremie. W 1929 roku zawarł związek małżeński z Heleną Szymańską zamieszkałą w Koźminie z którą doczekał się trzech synów: Bogdana – późniejszego magistra farmacji, Henryka – późniejszego profesora zwyczajnego nauk rolniczych oraz Zbigniewa – technika specjalisty technologa drewna i leśnictwa. Po wybuchu II wojny światowej wraz z innymi policjantami został przesiedlony z Wielkopolski do Generalnej Guberni do miejscowości Zwolen. W 1942 roku pod pretekstem choroby serca uzyskał zwolnienie z policji i ze Zwolenia przeprowadził się do pobliskiej miejscowości Jedlnia Letnisko. Po zakończeniu II wojny światowej wrócił do Wielkopolski i wraz z rodziną zamieszkał w Koźminie Włkp. Jako były policjant granatowy został przez ówczesne władze uznany za osobę wroga Polsce Ludowej. Z tego powodu nie może nigdzie otrzymać pracy. Rodzinę utrzymuje z uprawy 1,5 hektarowej działki

Stanisław Chmielnik

rolnej i krawiectwa. W 1946 roku funkcjonariusz Urzędu Bezpieczeństwa pochodzenia żydowskiego, mieszkaniec Zwolenia spowodował aresztowanie Stanisława Chmielnika we Wrocławiu. Zarzucił mu, że podczas służby w policji w czasie wojny, współpracował z okupantem i działał na szkodę mieszkańców Zwolenia. Po 9 miesiącach aresztu został przez sąd w Radomiu uniewinniony i oczyszczony z stawianych mu zarzutów i wrócił do Koźmina. Należy uzupełnić, że miejscowi świadkowie nie potwierdzili oskarżenia, lecz dali świadectwo patriotyzmu i obywatelskiej postawy Stanisława Chmielnika. Za zasługi w walce o niepodległą Polskę został 27 czerwca 1938 roku odznaczony Medalem Niepodległości, a 8 listopada 1958 roku Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym, wraz z prawem do skromnej renty państwowej. Stanisław Chmielnik zmarł 3 maja 1964 roku po długiej chorobie w szpitalu w Poznaniu, a został pochowany na cmentarzu św. Trójcy w Koźminie Wlkp. przy ul. Poznańskiej.

Opracowano na podstawie materiałów udostępnionych autorowi przez syna Henryka Chmielnika z Bydgoszczy.

Michał Pietrowski

Chocieszyński Kazimierz (1891 – 1919), urodzony w Grodzisku, syn Józefa i Doroty. Po ukończeniu szkoły powszechnej, uczył się w zawodzie dekoratora. Od najmłodszych lat był godnym sukcesorem tradycji walk niepodległościowych w rodzinie (ojciec powstaniec styczniowy, dziadek kosynier grodziski z 1848 roku). W okresie przed wybuchem powstania, przebywał w Berlinie, będąc równocześnie członkiem organizacji polonijnych. Odbił również służbę

wojskową w armii pruskiej. Po wybuchu powstania Spartakusa w Niemczech, między 14 a 18 listopada 1918 przybył do rodzinnego Grodziska Wielkopolskiego w stopniu plutonowego. Od razu zgłosił się do Wojskowego Biura Ewidencyjnego, brał również czynny udział w akcji werbunkowej żołnierzy polskiego pochodzenia w szeregi Grodziskiej Kompanii Straży i Bezpieczeństwa. Aktywny był również Chocieszyński w rozbrajaniu żołnierzy niemieckich wracających przez Grodzisk z frontu wschodniego. 10 grudnia, gdy ruszyła akcja werbunkowa do Grodziskiej Kompanii S. i B. zapisał się jako jeden z pierwszych. 12 grudnia mianowany został plutonowy K. Chocieszyński dowódcą III plutonu. W czasie walk o Rakoniewice 4 stycznia 1919 r. był Chocieszyński na pierwszej linii ognia odpierając natarcie niemieckie. Kolejnego dnia wyruszył wraz z oddziałem przez Wielkie Łąki, Gościeszyn i Tłoki w kierunku na Wolsztyn. Po zdobyciu Wolsztyna, ppor. Siuda powierzył mu zabezpieczenie lewej flanki powstańców. Wywiązał się z tego znakomicie, równocześnie formując nowe oddziały na zajęтым terenie. Następnie wrócił do Wolsztyna, i brał udział w walkach o Kopanicy. W międzyczasie w Grodzisku Józef Skrzydlewski formował już 2 Grodziską Kompanię Powstańczą, powierzając Chocieszyńskiemu dowodzenie II plutonem. Po zajęciu Kopanicy wyruszył Chocieszyński wraz ze swoim oddziałem na odcinek frontowy Sepolno-Bobrowka. Poległ 11 lutego 1919 roku podczas ataku na Miedzichowo, ranny w brzuch został dobity przez Niemców kolbami karabinów. W ostatniej drodze towarzyszy mu siostra Władysława, która odpowiedzialna była za konwój zwłok spod Miedzichowa poprzez linię frontu do Grodziska, gdzie spoczął na miejscowym cmen-

tarzu, w rodzinnym grobowcu.

Jan Urban, Praca konkursowa z okazji 50-tej rocznicy powstania wielkopolskiego; BK 11055, Kazimierz Skrzydlewski, U progu wolności; Jastrząb Ł., Lista strat Powstania Wielkopolskiego od 27 grudnia 1918 roku do 8 marca 1920 roku, Koszalin 2009; Polak B., Grodzisk Wielkopolski. Zarys dziejów., Grodzisk Wlkp. 1990; Kaminiarz J., Kubiak J., Rezler M., Powstanie Wielkopolskie 1918-1919 na Ziemi Grodzkiej., Grodzisk Wlkp., 1999.

Grzegorz Kubacki

Ciszek Tadeusz (1895 – 1920), podoficer Wojska Polskiego, żołnierz armii pruskiej podczas I wojny światowej, uczestnik walk o wschodnie granice Polski, urzędnik gospodarczy. Urodził się 19 lipca 1895 roku we Lwówku (pow. szamotulski), jako syn Franciszka (ur. 6 listopada 1869) i Magdaleny z domu Sobek (22 maja 1874). Małżonkowie Franciszek i Magdalena mieli siedmioro dzieci: Tadeusza (1895-1920), Mariannę (ur. 17 listopada 1896), Balbinę (ur. 5 stycznia 1898), Stanisława (ur. 7 maja 1900), Leona (ur. 14 października 1904), Bronisławę (ur. 2 sierpnia 1905) i Maksymilianą (ur. 26 stycznia 1907). Siostra Marianna została 5 maja 1919 roku żoną Michała Hybiaka (patrz biogram) i zginęła 9 września 1939 roku w Komarnie k/Lwowa w pociągu ewakuacyjnym zbombardowanym przez Luftwaffe. Siostra Bronisława została żoną Edmunda Leśniorowskiego, kierownika szkoły powszechnej w Noskowie, który został zamordowany przez Niemców w obozie koncentracyjnym w Gusen 27 października 1940 roku. Ojciec Tadeusza z zawodu był rzeźnikiem,

a matka położną. W marcu 1904 roku Rodzina Ciszaków przyprowadziła się do Noskowa (gm. Jaraczewo). Tadeusz jako rezerwista został w czasie I wojny powołany do armii pruskiej. Po powrocie z frontu wstąpił jako ochotnik do oddziału polskiego w Garnizonie Jarocińskim. Walczył m. in. na froncie północnym Powstania Wielkopolskiego w bitwach o Nakło, pod Mroczną i Ślesinem w dniach 4-8 stycznia 1918 roku, gdzie wyróżnił się osobistym męstwem i dzielnością, podobnie jak z Noskowa Michał Hybiak (który dowodził I plutonem 1 kompanii dowodzonej przez Bronisława Kirchnera) oraz Walenty Szymczak i Stanisław Stachowiak, łącznicy za czołem. Po zwycięstwie Powstania z 1 Pułkiem Strzelców Wielkopolskich w stopniu sierżanta walczył m. in. na Polesiu, gdzie ciężko ranny w głowę, poległ pod Szaciąłkami 10 kwietnia 1920 roku. Pochowany 15 kwietnia 1920 roku na cmentarzu wojskowym w Biedrusku. Rodziny nie założył. Brak informacji o odznaczeniach.

APG, Księga meldunkowa Noskowa; USC Jaraczewo, Ks. zg. 32/1920 i USC Góra, Ks. zg. 51/192; Jajor Jan, Jarocińscy Powstańcy Wielkopolscy, Kalisz 2008, s. 26; Borecki Józef, Pierwsza lista zgłoszeń ochotników powstańczych do 1. Oddziału Polskiego w Jarocinie, GJ 1936/66, lp. 87, przodownik Ciszek Tadeusz; Banaszak Władysław, Tradycje powstańcze Ziemi Jarocińskiej, maszynopis w MRJ, s. 78, 84 i inne; Uzupełnienie Jana Dymnego z Galewa do relacji Jana Dębnego z dn. 9 lutego 1957, maszynopis w MRJ; Inform. Lucyny Mielcarek, wnuczki Bronisławy i Edmunda Leśniorowskich.

Kazimiera Horyza Pachciarz

Czabański Stanisław (1900 – 1961), podoficer zawodowy Wojska Polskiego, uczestnik walk o wschodnie granice Rzeczypospolitej, Kampanii Wrześniowej 1939, działacz konspiracji. Urodzony 9 kwietnia 1900 roku w Jaraczewie, syn Jana i Katarzyny z domu Zalewska. Miał troje rodzeństwa – Ignacego (początkowo nauczyciel w szkole powszechnej w Wojciechowie, następnie ksiądz), Mariana (wyjechał do pracy w Niemczech i tam pozostał), Stanisławę zamężną Wal-kowiak (zam. w Chorzowie). Stanisław walczył w Powstaniu Wielkopolskim oraz o ustalenie wschodnich granic, w wojnie polsko – bolszewickiej. Pozostał w WP i służył jako ogniomistrz w 17 Pułku Artylerii w Gnieźnie. Brał udział w Kampanii Wrześniowej 1939 roku. W wyniku bombardowania stracił niemal całkowicie słuch. Został zwolniony ze szpitala polowego oraz odesłany do domu jako niezdolny do dalszej walki. Zamieszkał z rodziną w Porębie gm. Jaraczewo, w starej szkole naprzeciwko kościoła ewangelickiego. Wtedy zaangażował się w antyniemiecką działalność konspiracyjną. Jego bezpośrednim przełożonym był Jan Parowicz (stracony we Wrocławiu 20 maja 1943 roku na ul. Kleczkowskiej). Do obowiązków sierż. Stanisława Czabańskiego oraz Franciszka Balcerowiaka należała obserwacja stacji kolejowej w pobliskim Wojciechowie i przekazywanie meldunków o ilości jadących na wschód pociągów z wojskiem

Stanisław Czabański

i sprzętem wojskowym. Prowadził kolportaż gazetki „Dla Ciebie, Polsko” oraz nasłuch radiowy – aparat znajdował się w stodole przy budynku szkolnym. W roku 1941 został nagle przesiedlony do rodziny Strzelczyków, a następnie do Łuszczanowa pow. Jarocin. Ponieważ wysiedlenie nastąpiło nagle i pod nadzorem policji, aparat radiowy zabrał na polecenie Jana Parowicza Ignacy Szymczak i przeniósł prawdopodobnie do Leona Ławniczaka do leśniczówki Stawiszyn, gdzie nasłuch radiowy był prowadzony, aż do aresztowań w sierpniu i wrześniu 1942 roku. Gdy mieszkał w Łuszczanowie, pracował jako robotnik leśny w nadleśnictwie Tarce. Często był zatrudniany przez nadleśniczego do naprawy i czyszczenia jego motocykla oraz do naprawy różnych urządzeń. Po zakończeniu II wojny zamieszkał na stałe w Jaraczewie. Był dwukrotnie żonaty. Pierwszą żoną była Wiktoria Kordus (ur. 21 września 1897 roku w Cerekwicy), córka Franciszka i Franciszki z domu Trawińskiej. Ślub wzięli 7 lipca 1924 roku. Małżonkowie mieli czworo dzieci: Anielę, Witolda, Genowefę (23 grudnia 1928 w Gnieźnie – 21 marca 1978 w Jaraczewie, mąż Stanisław Meisnerowski) i Danutę. Po śmierci pierwszej żony ożenił się z jej siostrą Marią (ur. 22 marca 1903). Z małżeństwa Stanisława i Marii urodziło się dwóch synów: Ireneusz (ur. 1930 w Gnieźnie?) i Ryszard (ur. 1933 w Gnieźnie). Stanisław Czabański zmarł 3 maja 1961 roku w Jarocinie. Maria Czabańska zmarła 22 kwietnia 1983 roku w Jaraczewie. Zostali pochowani na cmentarzu w Jaraczewie. Wiktoria Czabańska zmarła w 1931 roku w Gnieźnie i tam została pochowana. Posiadał - zdaniem syna Ryszarda - kilka odznaczeń, lecz nie zachowały się.

APK USC Jaraczewo, Ks. ur. 41/1900;

Wyrok Wyższego Sądu Krajowego w Poznaniu (OLG) na sesji wyjazdowej w Goerlitz (Zgorzelec) 23-24 lutego 1943; Życiorys napisany własnoręcznie przez Ignacego Szymczaka w posiadaniu autorki; Idziak Roman, Historia jednego życia – wspomnienia, t. 1, Jarocin 1982, maszynopis w MRJ; Inform. oraz fot. syna Ryszarda Czabańskiego i Aleksandra Kordusa – siostrzeńca Powstańca.

Kazimiera Horyza Pachciarz

Dadaczyński Roman (1899 – 1940), kapelan, major Wojska Polskiego. Urodził się 8 lutego 1889 roku we wsi Wielowieś (ówczesny powiat Ostrów Wielkopolski), w rodzinie aptekarza Kaspra i Anny Jaensch. W 1909 roku ukończył gimnazjum w Ostrowie Wielkopolskim, gdzie był działaczem Towarzystwa Tomasza Zana. W latach 1909-1914 uczęszczał do Seminarium Duchownego w Gnieźnie i tam 1 marca 1914 otrzymał święcenia kapłańskie. Był wikariuszem w Marcinkowicach (pow. strzeliński), następnie w Morzewie, Kostrzynie i Miejskiej Górcie. Był zaangażowany w działalność społeczną. 14 listopada 1918 roku wybrany został członkiem Rady Robotniczej i Żołnierskiej w Miejskiej Górcie. Z jego inicjatywy rozpoczęto w Miejskiej Górcie formowanie (8 stycznia 1919 roku) Straży Ludowej. 10 stycznia objął funkcję kapelana 400-osobowego oddziału powstańców, który zaprzysiągł.

Roman Dadaczyński

Według Z. Wieliczki Dadaczyński to postać godna pióra Sienkiewicza, jednostka w której nie wiadomo kto przeważał – ksiądz czy żołnierz. Patriota ten potępiał stale wszelką bierność i był zwolennikiem zaczepnego występowania przeciwko Niemcom. 28 stycznia 1919 roku odznaczył się podczas ataku niemieckiego na Miejską Górkę, gdzie zachęcał żołnierzy do utrzymania pozycji. Był wozem żołnierza polskiego. Od 23 lutego był kapelanem 11 Pułku Strzelców Wielkopolskich (69 pp) na odcinku pld. frontu wielkopolskiego, gdzie zebrał (...) niepomierne zasługi około krzewienia ducha patriotycznego i Bożego w tworzących się kadrach Wojsk Polskich na odcinku tutejszym, tak, że jego nazwisko w długiej i miłej pamięci pozostanie w tutejszej okolicy. Z 69 Pułkiem Piechoty przeszedł szlak bojowy w 1919-1920. Kapelanem pozostał do 1927 roku, kiedy 1 lutego w stopniu majora został przeniesiony do rezerwy z 5 Brygady Korpusu Ochrony Pogranicza na Polesiu. Od 16 maja 1927 roku był proboszczem w Wyganowie k. Krotoszyna, a 1 maja 1931 roku mianowany został proboszczem parafii Rakoniewice. Działał w organizacjach b. powstańców wielkopolskich. W marcu 1939 roku obchodził jubileusz 25-lecia kapłaństwa. We wrześniu 1939 roku udał się do Poznania, ale nie otrzymał przydziału do wojska. Wrócił do Rakoniewic, gdzie po wkroczeniu Niemców jako powstaniec został aresztowany i osadzony w więzieniu w Wolsztynie. Na skutek bestialskich tortur przewieziono go do szpitala. Następnie był internowany w Lubiniu, skąd 24 maja 1940 roku został przewieziony do obozu koncentracyjnego w Dachau. Skrajnie wyczerpany zmarł 28 grudnia 1940 roku. Był odznaczony Krzyżem Niepodległości (1932), Krzyżem Walecznych, Medalem

Pamiętkowym Za wojnę 1918-1921, Medalem Dziesięciolecia Odzyskanej Niepodległości.

CAW, Akta personalne i KW T. 23. I. 170, 10, t. 1; Archiwum Archidiecezjalne Poznań, KA 1 1944; I. Basińska, *Posługa liturgiczna w okresie Powstania Wielkopolskiego 1918-1919*, (w:) *Miesięcznik Kościelny Archidiecezji Poznańskiej*, R. 1986, nr 1, s. 10-17; F. Kącki, *Udział duchowieństwa katolickiego w Powstaniu Wielkopolskim 1918-1919*, (w:) *Novum*, R. 1971, nr 12; Z. Wieliczka, *Od Prosnyc po Rawicę*; I. Basińska, *Dadaczyński Roman Józef (1889-1940)*, (w:) *Słownik biograficzny Powstańców Wielkopolskich 1918-1919*. Red. Antoni Czubiński, Bogusław Polak, Poznań 2002, s. 65; Z. Molski, *Pamięci Księdza Romana Dadaczyńskiego, powstańca wielkopolskiego, majora WP i proboszcza Rakoniewic w latach 1931-1939 r., króla bractwa*, (w:) *Proporzec, Miesięcznik Zjednoczenia Kurkowych Bractw Strzeleckich Rzeczypospolitej Polskiej*, Nr 7 (1) Marzec 1999, s. 9.

Ilona Basińska

Dąbrowski Władysław (1883 – 1966), urodził się 15 października 1883 roku w Jaraczewie powiat Jarocin. Po ukończeniu szkoły powszechnej, rozpoczął naukę gorzelanego. Po uzyskaniu dokumentu potwierdzającego zdobycie zawodu, przeniósł się na teren powiatu szamotulskiego i podjął pracę w gorzelnii w Gaju Wielkim, w gminie Kaźmierz. Przed wybuchem Powstania Wielkopolskiego i w czasie jego trwania podejmował niebezpieczne działania dywersyjne. Przez Gaj Wielki przebiegała na drewnianych słupach wojskowa linia telefoniczna łącząca Berlin z Poznaniem. Zorgani-

zował grupę wtajemniczonych Polaków, która pod jego przywództwem zdołała kilkakrotnie – mimo pilnowania linii przez niemieckich żołnierzy – przechwyć rozkazy wroga oraz poprzecinać linię. Meldunki natychmiast przekazywał najbliższemu dowódcy Powstania, co wydatnie przyczyniło się do organizacji frontu. Po wybuchu Powstania był dowódcą Kompanii Straży Ludowej w Gaju Wielkim oraz utrzymywał jej posterunek. Wspólnie z innymi Powstańcami konfiskował wrogowi oraz okolicznym Niemcom broń, amunicję, konie i wozy. Po odzyskaniu niepodległości został wybrany wójtem gminy Kaźmierz i funkcję tę pełnił przez trzy kadencje, aż do wybuchu II wojny światowej. Był aktywnym członkiem Rady Robotników i Żołnierzy. Podczas jego kadencji jako wójta wybudowano szkołę powszechną w Bytyniu oraz dom dla osób samotnych i biednych w Nowej Wsi na terenie gminy. W lutym 1941 roku wraz z rodziną wywieziony został przez obóz przejściowy w Łodzi do Generalnej Guberni; tam w miejscowości Ryki koło Puław, dostał pracę w miejscowym sklepie. Po wojnie wrócił do Kaźmierza i podjął pracę gorzelanego w Nowej Wsi. Działalność zawodową kontynuował w Ceradzu Dolnym w powiecie szamotulskim, skąd w 1948 roku przeszedł na emeryturę. W 1917 roku zawarł związek małżeński z Mieczysławą Słomińską, z którą miał dwie córki: Janinę (1919 – 1978) i Krystynę (1926 – 2009). Ostatnie lata życia spędził w Mościejewie w powiecie międzychodzkiem. Zmarł 3 listopada 1966 roku i spoczywa na miejscowym Cmentarzu Parafialnym.

Spis Powstańców Wielkopolskich gminy Kaźmierz sporządzony w 1973 roku przez majora rezerwy Franciszka Jaskułę. Dokument znajduje się w Izbie Pamięci

ci Narodowej przy Szkole Podstawowej w Kaźmierzu; Dorota Jaskuła, Gmina Kaźmierz i jej mieszkańcy w walce o wolność 1918-1919 (maszynopis) oraz życiorys przekazany do Izby Pamięci; Krótka biografia przesłana do Edmunda Osesa przez wnuczkę Marię Ciężela z Poznania.

Dorota Jaskuła

Dembiński Jakub (1888 – 1962), podoficer zawodowy, żołnierz armii pruskiej w I wojnie światowej, robotnik przymusowy w II wojnie światowej, aktywny działacz społeczny, rolnik. Urodził się 14 lipca 1888 roku w Górze (pow. Jarocin), jako syn robotnika Pawła i Marianny z domu Pietrzak. Ojciec prawdopodobnie pracował w Górze w majątku ziemskim Ernsta Fischera von Mollarda (ojca). Początkowo Jakub Dębiński pracował w majątku Fischera von Mollarda. Po zawarciu małżeństwa z Antoniną Szymkowiak (ur. 1 stycznia 1886 w Górze), wyjechał z żoną za pracę do Westfalii w Niemczech, gdzie pracował jako robotnik. W czasie I wojny zmobilizowany jako rezerwista do armii niemieckiej. Walczył w 2 kompanii 56 pułku piechoty. W wyniku odniesionych ran w roku 1916 zwolniony z niemieckiego wojska (fragment orzeczenia lekarskiego: stan po postrzale górnej części brzucha; uszkodzenie wątroby i żołądka; zrosty opłucnej prawostronnie oraz zrosty płuc). Otrzymał Krzyż Żelazny II klasy oraz

Jakub Dembiński

Czarną Odznakę (za 1 i 2 rany lub odmrożenia – czarna odznaka, za 3 i 4 rany – srebrna, za 5 i więcej – złota). Po wyleczeniu i zakończeniu I wojny światowej wrócił z rodziną do Góry i wziął udział w Powstaniu Wielkopolskim. W okresie międzywojennym oraz powojennym, aż do śmierci był w Górze sołtysiem. Zachowała się wkładka do legitymacji Zjednoczonego Stronnictwa Ludowego z roku 1959 i Legitymacja Terenowego Opiekuna Społecznego wystawiona w roku 1962. W okresie międzywojennym należał w Górze do Koła Powstańców i Wojaków. Na zachowanej zbiorowej fotografii stoi z lewej strony sztandaru. Był ostatnim, trzecim z kolei prezesem tego Koła (pierwszym – Ignacy Talarczyk, drugim – Wojciech Grodzki). W końcu sierpnia lub na początku września 1939 r. wspólnie z organistą Franciszkiem Ratajczakiem i powstańcem Michałem Kościańskim ukrył, zakopując przy płocie, zabezpieczony wcześniej sztandar Koła Powstańców. Później sam przeniósł w inne, tylko sobie wiadome miejsce (sztandary i chorągwie Towarzystw znajdujące się w kościele w Górze Niemcy zniszczyli – materiał przeznaczyli na pokrycie do laczków i letnich butów). Gdy po zakończeniu wojny nie udało się reaktywować w Górze Koła Związku Powstańców, przekazał sztandar do kościoła parafialnego w Górze, a ks. Tadeusz Lisiecki do Koła ZBoWiD w Jarocinie. Stamtąd trafił do Muzeum Regionalnego w Jarocinie, gdzie do dziś uświetnia zbiory. W czasie drugiej wojny został wysiedlony z własnego domu i przeniesiony do pobliskiego Zalesia, gdzie musiał pracować jako robotnik przymusowy. Z małżeństwa Jakuba i Antoniny urodziło się czworo dzieci: dwóch synów w Niemczech i dwie córki w Polsce: Stanisław (ur. 12 listopada 1914 w Karnap, zm.

1 marca 1954 w m. Zawada, pow. Lubusko, woj. zielonogórskie), Wincenty (ur. 19 lipca 1917 w Karnap, zm. 26 sierpnia 1973 w Górze), Wanda (ur. 4 kwietnia 1923 w Górze), Agnieszka (ur. 5 stycznia 1930 w Górze, zm. 8 stycznia 2006 w Górze), zamężna Grzegorska. Jakub Dembiński zmarł 28 grudnia 1962 roku w Górze. Antonina Dembińska zmarła 25 listopada 1943 roku w Zalesiu. Pochowani zostali na cmentarzu parafialnym w Górze. Odznaczenia niemieckie: Krzyż Żelazny II klasy (lipiec 1917); Czarna Odznaka za rany (15 lipca 1917). Brak informacji o otrzymanych polskich odznaczeniach.

USC Jaraczewo; Zachowane dokumenty z czasu służby w wojsku niemieckim oraz dot. przyznania renty (dok. w jęz. niemieckim i polskim), książka i leg. inwalidy wojennego i inne w posiadaniu rodziny; Inform. i fot. wnuczki Danuty Glapiak; Fot. ze sztandarem ze zbioru Józefa Wojtkowiaka, wnuka powstańca Stanisława Mączki; Fot. zbiorowa: Koło Powstańców i Wojaków w Górze – ze zbioru Marii Cieślewicz z d. Stachowiak.

Kazimiera Horyza Pachciarz

Dembski Jan (1897 – ?), urodził się 30 grudnia 1897 roku w Budzynie (pow. Chodzież), w rodzinie robotnika Stanisława Dembskiego i Julianny z domu Berczyńska. Miał braci Leona, Stefana i Antoniego. Uczęszczał do szkoły powszechnej w Budzynie. Służbę wojskową odbywał w armii niemieckiej i uczestniczył w I wojnie światowej. Jako ochotnik wstąpił 6 stycznia 1919 r. do powstania i brał czynny udział przy zajęciu Budzyna oraz przy przejmowaniu stacji PKP Budzyń. Od 8 stycznia 1919 r.

uczestniczył w bitwie o Chodzież oraz w walkach o Radwanki, Podanin, Ostrówki, Stróżewo i Sypniewo. Następnie walczył m. in. o Rynarzewo w oddziale pod dowództwem ppor. Ignacego Wegnera (1892-1940). Po zakończeniu walk powstańczych wcielony został do 4 Pułku Strzelców Wielkopolskich. Później był w szeregach Wielkopolskiego Baonu Wojsk Kolejowych. Na podstawie reklamacji PKP został zwolniony 30 grudnia 1919 r. Po wojnie pracował jako zawiadowca stacji PKP w Wargowie. Miał dwie córki, które mieszkały w Poznaniu. Należał do ZBoWiD w Chodzieży. Odznaczony Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym (4 listopada 1958). Brak danych dotyczących śmierci i miejsca pochówku.

Biuro Kadr i Odznaczeń Prezydenta RP, USC Budzyń.

Ewa Kabat

Dirbach Józef (1872 – 1940), lekarz medycyny, pułkownik WP. Ur. się 17 lutego 1872 r. w Bralinie (ówczesny pow. sycowski), w rodzinie rolnika Józefa i Anieli z Ziętkowskich. Po ukończeniu szk. powszechnej rozpoczął naukę w gimnazjum, początkowo w Kępnie, później we Wrocławiu, gdzie 3 czerwca 1892 r. uzyskał świadectwo maturalne. Medycynę studiował na uniwersytecie we Wrocławiu; w styczniu 1897 r. zdał

Józef Dirbach

państwowy egzamin lekarski, 1 lutego podjął prace jako asystent na oddziale chirurgicznym w szpitalu Bonifratrów we Wrocławiu. W roku następnym doktoryzował się. 1 lipca 1900 r. objął stanowisko dyrektora i ordynatora oddziału chirurgicznego Szpitala Miłosierdzia w Marysinie (k. Gostynia). Powołany (30 grudnia 1914 r.) do wojska niemieckiego, przez pierwszy rok był szefem i ordynatorem w Marysinie, jednocześnie pełnił funkcję naczelnego chirurga w szpitalu wojskowym w Gostyniu. Od stycznia 1917 r. był ordynatorem stacji chirurgicznej w Lesznie i Rawiczu, w czerwcu został przeniesiony do szpitala nr 122 i brał udział w walkach na froncie francuskim i belgijskim. Od maja do grudnia 1918 r. był lekarzem przy kompanii sanitarnej nr 24. Do oddziałów powstańczych wstąpił ochotniczo; 10 stycznia 1919 r. zorganizował w Marysinie szpital wojskowy, do którego przyjmowano pierwszych rannych powstańców z Grupy „Leszno”, walczących pod Lesznem i Rawiczem. Osobiście, bezpośrednio na polu walki udzielał pomocy rannym; pomógł przygotować punkt sanitarny w Drobinie (dr Weiss). Przyczynił się do wysłania z Poznania kolumny dezynfekcyjnej do szpitala w Miejskiej Górcie, dzięki czemu zapobiegł szerzeniu się epidemii duru plamistego. Organizował pomoc lekarską dla rannych w Kołaczkowicach. Od 7 kwietnia do 18 maja 1920 r. był ordynatorem szpitala wojskowego w Ostrowie Wielkopolskim. 19 maja został mianowany dowódcą szpitala w Kościanie; stanowisko to zajmował do 6 października 1921 r. Przez trzy kolejne miesiące był kierownikiem referatu rent przy Powiatowej Komendzie Uzupełnień, jednocześnie zaopatrywał kwaterującą tam kadrę 55 pp. W lipcu 1922 r. został przeniesiony do rezerwy. Zweryfikowany (8 lutego

1924 r.) w stopniu mjr. Lekarza (ze starszeństwem od 1 czerwca 1919 r.). W okresie międzywojennym prowadził prywatną praktykę, był też lekarzem Ubezpieczalni Społecznej w Kościanie. Pracował też społecznie: był radnym miejskim, prezesem koła PCK i działaczem harcerskim. Jako ochotnik brał udział w obronie Warszawy we wrześniu 1939 r. Po kapitulacji zamieszkał w Radomiu, gdzie nagle zmarł 16 czerwca 1940 r. i tam został pochowany. Był odznaczony Medalem 3 Maja. Z małżeństwa z Jadwigą Michalską pozostało czterech synów: Marcelli (ur. 1901), Marian (ur. 1901), Witold (ur. 1904) i Olgierd (ur. 1921).

CAW,teczka personalna 2308;teczka odznaczeniowa MN t. 539; K. Brożek, Polska służba medyczna w powstaniach śląskich i Plebiscycie, Opole 1973; informacje syna Marcelego, mpis; Słownik Biograficzny Powstańców Wielkopolskich 1918-1919, red. A. Czubiński, B. Polak, Poznań 2002, s. 67- 68.

Eligiusz Tomkowiak

Dobrowolski Franciszek (1898 – 1955), urodził się 14 stycznia 1898 roku w miejscowości Buczek (powiat lubawski), w rodzinie murarza Antoniego i gospodyni domowej Magdaleny Olszewskiej. Ukończył pruską szkołę ludową. Następnie osiedlił się na Pałukach. Gdy

Franciszek
Dobrowolski

powołany został w szeregi zaborczego wojska, mieszkał w Paryżu koło Żnina. Brał udział w I wojnie światowej. Od 18 listopada 1916 roku do 11 listopada 1918 roku służył w pruskiej piechocie jako strzelec. Walczył na froncie francuskim, między innymi we Flandrii. Ranny w lewą nogę 28 maja 1917 roku. Za udział w I wojnie światowej otrzymał Krzyż Żelazny II klasy. 31 grudnia 1918 roku wstąpił w szeregi kompanii juncewskiej pod dowództwo Stefana Kubiaka. Walczył 11 stycznia 1919 roku pod Żninem, a następnie pod Szubinem. 10 lutego 1919 roku wcielony do 4 Pułku Piechoty Wielkopolskiej. Udział w powstaniu został potwierdzony przez DOK VII 25 stycznia 1939 roku i 12 stycznia 1971 roku przez CAW, które wydał zaświadczenie, że przed 1939 r. został Franciszek Dobrowolski zweryfikowany jako powstaniec wielkopolski i ujęty w ewidencji Biura Historycznego DOK-VII w Poznaniu pod nr 4155. 1 stycznia 1934 r. wstąpił w szeregi organizacji skupiającej weteranów w Szubinie. Był członkiem m. in. Związku Powstańców Wielkopolskich. 24 marca 1920 roku awansowany na starszego strzelca. 26 lipca 1920 roku ranny na froncie polsko-bolszewickim w nogę, w wyniku czego przebywał w szpitalu. 24 sierpnia 1920 roku powrócił na front w szeregi 58 pp. 13 października 1920 roku skierowany do 1 komp. batalionu zapasowego 58 pp, a następnie 4 stycznia 1921 roku przesunięty do 2 komp. 58 pp. 15 lipca 1921 roku bezterminowo zwolniony z wojska. W rezerwie odbywał ćwiczenia wojskowe w szeregach 61 pp. 24 listopada 1923 roku mianowany kapralem. Po powrocie z wojska pracował jako robotnik na majątkach, m. in. w Paryżu, Cerekwicy, Słebowie, Nadborowie, Górze. W 1934 roku przeniósł się do Szubina. Pracował jak

droźnik, m. in. na trasie Nakło – Grzechna Panna. Po zakończeniu II wojny światowej 13 stycznia 1946 roku wstąpił w szeregi Związku Zawodowego Pracowników Drogowych w Szubinie. Pracował w Powiatowym Zarządzie Drogowym, w Rejonie Eksploatacji Dróg Publicznych w Szubinie. Posiadał Odznakę Pamiątkową Wojsk Wielkopolskich i Baku Zapasowego 58 Pułku Piechoty Wielkopolskiej nr 508. W okresie dwudziestolecia międzywojennego odznaczony został Krzyżem Walecznych nadanym rozkazem nr 91 dowództwa 14 dyw. 58 pp z 1 lipca 1921 roku; Medalem Niepodległości nr 39293 w 1930 roku. W związek małżeński wstąpił 24 października 1921 roku z Pelagią Nitką (ur. 6 lutego 1901 roku w Łochowie koło Szubina, zm. 16 maja 1979 roku). Małżonkowie wychowali troje dzieci: Teresę (ur. 1933), Czesławą (ur. 1925) i Edmunda (ur. 1930). Franciszek Dobrowolski zmarł 1 maja 1955 roku.

Archiwum rodziny

Kamila Czechowska

Domagała Jan (1900 – 1947), urodzony 22 marca 1900 roku w Dochanowie koło Żnina, syn Wojciecha i Heleny z domu Kruszką. Po przeprowadzce do Szubina rodzina mieszkała na Dziekance. Tam także urodził się młodszy brat Jana, Wacław. Po ukończeniu szkoły powszechnej w Szubinie kontynuował naukę w gimnazjum w Nakle. Tam uczestniczył w spotkaniach Towarzystwa Tomasza Zana, którego głównym zadaniem było samokształcenie i rozwijanie świadomości patriotycznej. Starsi koledzy uczyli młodszych języka polskiego, historii i polskiej geografii. Potajemnie organizowano obchody świąt narodowych,

poznawano polską poezję i muzykę. Z grupy tej wywodziło się wielu późniejszych działaczy niepodległościowych na tym terenie, w tym liczni powstańcy wielkopolscy. Gimnazjum w Nakle, Jan ukończył po czterech klasach z wynikiem dobrym. Biegle posługiwał się językiem polskim i niemieckim. Do powstania wstąpił 15 stycznia 1919 roku w Szubinie. Następnie przydzielony został do 4 Pułku Ułanów Wielkopolskich, a później od 1 kwietnia 1919 roku do 3 Pułku Ułanów Wielkopolskich. Do Żandarmerii Polowej został przeniesiony 11 grudnia 1919 roku, a 1 kwietnia 1921 roku został mianowany żandarmem. Odbywał służbę na stanowisku administracyjnym. Po powrocie w rodzinne strony zajmował się rolnictwem. Następnie pracował umysłowo jako urzędnik. W 1934 roku ukończył w Poznaniu trzymiesięczny kurs na zawodowego sekretarza gminnego. Lubił polować, posiadał kartę łowiecką. Działał w Komitecie Wykonawczym powołanego 18 grudnia 1933 roku Lokalnego Komitetu Funduszu Pracy w Szubinie. Celem komitetu było zbieranie funduszy na pomoc osobom bezrobotnym. Jan został upoważniony do zbierania składek. Lubił sport, szczególnie biegi i jazdę na rowerze. Reprezentował szubiński klub Olimpia. Brał udział w zawodach wychowania fizycznego i przysposobienia wojskowego w 1927 roku. W biegu na 800 m. zdobył drugie miejsce. Wcześniej został wdowcem, z małżeństwa miał córkę Felicję. Zmarł 22 sierpnia 1947 roku w Szubinie, spoczywa we wspólnej mogile z młodszym bratem Wacławem na miejscowym cmentarzu. W 2013 roku Stowarzyszenie Wiara Lecha ufundowało temu powstańcowi nowy nagrobek.

Akt urodzenia, Akt Zgonu 70/1947

USC Szubin, relacja rodziny, Karta ewidencyjna Jana Domagały w CAW Warszawa, „Orędownik Powiatowy Powiatu Szubińskiego”, „Orędownik Powiatu Szubińskiego”.

Kamila Czechowska

Domagała Wacław Adam (1904 – 1976), urodzony 11 grudnia 1904 roku w Szubinie, w rodzinie Wojciecha i Heleny z domu Kruszk. Był jednym z najmłodszych powstańców wielkopolskich w Szubinie. Do powstania poszedł za

Wacław Adam
Domagała

bratem Janem. Za udział w powstaniu odznaczony został Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym. Brał udział w kampanii wrześniowej. Z innych odznaczeń posiadał także Srebrny Krzyż Zasługi. Pracował między innymi w fabryce obrabiarzek do drewna w Bydgoszczy, w mieście tym mieszkał do śmierci. Z małżeństwa miał dwoje dzieci, córkę Irenę i syna Edwarda. Zmarł 30 marca 1976 roku w Bydgoszczy. Spoczywa na cmentarzu w Szubinie, we wspólnej mogile ze starszym bratem Janem. W 2013 roku Stowarzyszenie Wiara Lecha ufundowało temu powstańcowi nowy nagrobek.

Nekrolog Wacława Domagały; Akt Zgonu 848/1976 USC Bydgoszcz; relacja rodziny.

Kamila Czechowska

Dratwiński Kazimierz Józef (1893 – 1920), kapitan WP. Urodził się 4 marca 1893 r. w Mątwach – Inowrocławiu w rodzinie kolejarskiej Franciszka i Wiktorii z Kowalskich. 13 sierpnia 1914 r. w Poznaniu uzyskał maturę i zapisał się do Królewskiej Technicznej Wyższej Szkoły w Berlinie. Jednakże studia uniemożliwiło mu powołanie do armii niemieckiej. Zdemobilizowany w stopniu ppor. w grudniu 1918 r. wrócił na Kujawy, gdzie w Kruszwicy współorganizował oddziały powstańcze. 11 stycznia 1919 r. w krwawej walce zdobył Łabiszyn. Był współorganizatorem 5 p. strz. Wlkp. (59 pp Wlkp.), obejmując dowództwo III batalionu. 19 maja 1919 r. awansowany na porucznika. Po rewindykacji Pomorza walczył na froncie wschodnim. Początkowo pułk skierowano na front ukraiński, a następnie na litewsko-białoruski. W czasie odwrotu, jak odnotowano w historii pułku, kpt. Dratwiński „W krytycznych chwilach ponosił na równi z żołnierzami trudy, by podnieść jego ducha. Boso, z kijem w rękę, zatrzymał się na pozycji pod Warszawę. Pełen humoru i pewności naszego zwycięstwa, pocieszając w okopach strudzonego walkami i marszem żołnierza, mówiąc do nich: Dotąd chłopcy, a nie dalej”. Podczas obrony Warszawy por. Dratwiński z powierzonym mu batalionem zajmował odcinek obrony przed m. Wiązownia. Odcinek ten był silnie atakowany przez bolszewików. W nocy z 17 na 18 sierpnia 1920 r. dowodzony przez Dratwińskiego batalion zaatakował okopy nieprzyjacielskie, zdobywając je i biorąc jeńców i olbrzymią ilość taborów. W walce odniósł ciężką ranę i zmarł 20 sierpnia 1920 r. w szpitalu w Warszawie. We wniosku na odznaczenie Orderem VM podkreślono, iż por. Dratwiński: „Był jednym z najdzielniejszych oficerów pułku, zawsze

swoją nadzwyczajną: brawurą i odwagą służył przykładem swoim podwładnym”. Dratwiński, awansowany pośmiertnie do stopnia kapitana, obok VM 5 kl. nr 352 otrzymał także Krzyż Niepodległości. Pochowany został w Inowrocławiu.

CAW, VM 23-1707; Kawalerowie..., t. II, cz. I, s. 34.

Bogusław Polak

Duda Franciszek (1892 – 1966), powstaniec kompanii jutrosińskiej, rolnik ze Szkaradowa. Urodził się 8 marca 1892 roku w Ślaskowie jako syn Błażeja i Wiktorii. Uczęszczał do szkoły powszechnej w Sielcu Starym, którą ukończył w 1906 roku. Do szesnastego roku życia pracował wraz z rodzicami w gospodarstwie rolnym. W 1908 roku wyjechał za pracą do Westfalii, a w 1912 roku został wcielony do armii niemieckiej, służąc w niej przez całą I wojnę światową. Brał udział w walkach na froncie zachodnim. Ze służby zwolniony 26 grudnia 1918 roku. Do nowo tworzących się oddziałów powstańczych na odcinku jutrosińskim zgłosił się jako ochotnik 28 grudnia 1918 roku. Służbę pełnił w kompanii jutrosińskiej pod dowództwem Marcelego Szymanowskiego. Po rozformowaniu kompanii jutrosińskiej otrzymał przydział do 9 kompanii III batalionu 11 Pułku Strzelców Wielkopolskich (69 pp). Zwolniony ze służby w listopa-

Franciszek Duda

dzie 1920 roku w stopniu plutonowego. W okresie dwudziestolecia międzywojennego prowadził gospodarstwo rolne w Szkaradowie. Należał do Związku Weteranów Powstań Narodowych R. P. 1914-1919. Podczas okupacji hitlerowskiej został wysiedlony wraz z całą rodziną. Do Szkaradowa wrócił po wojnie na swoje gospodarstwo rolne. Długoletni okres służby wojskowej nie został bez wpływu na stan zdrowia Franciszka. Został uznany za inwalidę wojennego. Należał do ZBoWiD. Zmarł 3 listopada 1966 roku w Szkaradowie. Pochowany na miejscowym cmentarzu. W 1919 roku poślubił Franciszkę Eliaszkę ze Szkaradowa. Miał dwie córki: Helenę (ur. 1919) i Teresę (ur. 1921) oraz dwóch synów: Leona (ur. 1923) i Floriana (ur. 1925). Odznaczony Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym (1958).

Informacje udzielone autorowi przez rodzinę powstańca Stanisława Dubickiego; APL – ZBoWiD – Teczka personalna Franciszka Dudy, Sygn. 881; APP – Związek Powstańców Wielkopolskich w Poznaniu, ewidencja członków Związku Weteranów Powstań Narodowych RP., Sygn. 44; Grzelak A., Powstańcy Wielkopolscy Ziemi Jutrosińskiej 1918-1919. Zeszyty Historyczne, cz. 1, Jutrosin 2012, s. 31-32; Grzelak A., Powstańcy Wielkopolscy Ziemi Jutrosińskiej, „Wiadomości Jutrosińskie”, Nr 114/2009, s. 7; Powstańcy Wielkopolscy Ziemi Jutrosińskiej. Materiały Źródłowe, t. VII, oprac. A. Grzelak, Bytom 2011; Uchwała Rady Państwa Nr 0/1047 z dnia 17 grudnia 1958 r.

Adam Grzelak

Dzikowski Kazimierz (1897 – 1978), urodził się 25 stycznia 1897 roku w Środzie. Rodzicami jego byli Roman i Emi-

lia z domu Anhalt. Od roku 1903 do 1910, uczęszczał do szkoły powszechnej. W roku 1906 brał udział w pamiętnym strajku szkolnym. Po ukończeniu szkoły powszechnej rozpoczął 3,5 letnią naukę w zawodzie blacharz-instalator, u mistrza blacharskiego Sylwestra Palczewskiego w Środzie. W czasie nauki należał do Towarzystwa Terminatorów. Po zdaniu egzaminu został pomocnikiem blacharza i pracował u niego do 1916 roku. W tym czasie należał do Towarzystwa Młodzieży Polskiej i Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół”. W dniu 12 lutego 1916 roku został powołany do wojska, do IV oddziału lotniczego Poznań-Ławica. W tym okresie przechodził kursy jako monter instalator, monter mechanik do obsługi samolotów, kierowca i telegrafista iskrowo-lotniczy. Otrzymał awans na starszego szeregowca. W listopadzie 1918 roku wrócił do oddziału lotniczego Poznań-Ławica. Jako kierowca został przydzielony do Rady Żołnierskiej i pełnił tę funkcję do 23 listopada 1918 roku. W dniu następnym zdezerterował, wrócił do Środy i zgłosił się w biurze Rady Robotniczo-Żołnierskiej i do Towarzystwa Ochotniczej Straży Pożarnej. 27 grudnia 1918 roku wieczorem odbywało się zebranie Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół”. Jego uczestnicy zostali powiadomieni, że w Poznaniu nastąpił wybuch powstania i następnego dnia, tj. 28 grudnia 1918 roku o godz. 5.00 rano całe miasto zostało zaalarmowane za pomocą dzwonu i trę-

Kazimierz Dzikowski

bacza Ochotniczej Straży Pożarnej. Po krótkim przemówieniu byłego komendanta Ludwika Rogalskiego i złożeniu przysięgi został przydzielony do plutonu strażackiego pod dowództwem naczelnika druha Nikodema Dykczaka. Jako kontroler aparatów telegraficznych i telefonicznych został przydzielony na stację kolejową. Następnie pełnił funkcję kontrolną w centrali telefonicznej w Urzędzie Pocztowym w Środzie. W dniu 10 stycznia 1919 roku wstąpił jako ochotnik do 3 kompanii średzkiej pod dowództwem por. Nikodema Dykczaka. Z kompanią tą brał udział w walkach pod Kcynią, Smogulcem, Zamczyskiem, Luskowicami, Mieszkowem, Nowym Dworem, Lipnem, Nakłem, Peterkiem, Chodzieżą, Wyrzyskiem i Rawiczem. 2 maja 1919 roku Kazimierz Dzikowski został przydzielony do stacji lotniczej Poznań Ławica jako monter do obsługi samolotów, z którymi jechał pod Modlin. Z powodu interwencji jego matki, jako jedyny żywiciel rodziny został zwolniony z wojska 21 grudnia 1920 roku, w stopniu plutonowego. Po powrocie do domu podjął pracę jako ślusarz-blacharz – najpierw w gazowni, a później w Cukrowni, z którą związał się na całe życie. W niej też czynnie uczestniczył w reorganizacji oraz w pracach Ochotniczej Straży Pożarnej. Aktywna postawa społeczna, praca w szeregach OSP, a przede wszystkim udział w Powstaniu Wielkopolskim spowodowały, że po wybuchu II wojny światowej Niemcy aresztowali Kazimierza Dzikowskiego wraz z żoną i młodszą córką Teresą (starsza córka Mieczysława pozostała w Środzie, ponieważ w momencie aresztowania przebywała u swojej babci ze strony matki). 8 grudnia 1939 roku został wywieziony w pierwszym (tzw. powstańczym) transporcie razem z innymi średzkimi powstańcami do Ge-

neralnej Guberni, do miejscowości Pszonka koło Parysewa, pow. Garwolin. Kazimierz Dzikowski zawarł związek małżeński 9 lutego 1926 roku z Kazimierą Dawydińską (25 lutego 1897-27 października 1941, w miejscowości Pszonka i została pochowana 29 października 1941 roku w Parysewie). Z tego związku narodziły się dwie córki: Mieczysława (ur. 15 grudnia 1928) i Teresa (ur. 16 września 1933). W Pszonce pracował jako traktorzysta w gospodarstwie niemieckim. Po śmierci żony przeniósł się do Parysewa i tam otworzył zakład blacharski, w którym pracował do 1945 roku. Uczestniczył w Powstaniu Warszawskim. Do Środy wrócił w początku maja 1945 roku. Podjął pracę w Cukrowni. Nadal działał w szeregach OSP. Od 9 czerwca 1945 roku do 31 marca 1962 roku pełnił funkcję Naczelnika OSP w Środzie. Pod koniec lat 50 z jego inicjatywy powstała Młodzieżowa Drużyna Pożarnicza. 28 stycznia 1947 roku ponownie się ożenił, ze Stanisławą Wawrzyniak. Z drugiego małżeństwa dzieci nie miał. Kazimierz Dzikowski zmarł 29 listopada 1978 roku w Środzie Wlkp. i jest pochowany w XVII kw. na cmentarzu parafialnym w Środzie Wlkp. W 2004 r. Rada Miejska w Środzie Wlkp. nadała imię Kazimierza Dzikowskiego nowej ulicy – w uznaniu jego zasług dla Środy Wlkp. i regionu. Za swoją patriotyczną i zaangażowaną postawę był wielokrotnie odznaczany: Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski, Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym, Medalem Pamiątkowym za Wojnę 1918-1921, Odznaką Za Waleczność Rady Ludowej Miasta Poznania. Jego nazwisko figuruje na tablicy pamiątkowej Powstańcy Wielkopolscy 1918 – 1919 odsłoniętej w 2005r. na Kwaterze Powstańców w Środzie Wlkp.

Opracowano na podstawie dokumentów CAW oraz materiałów rodziny.

Mieczysława Furmanek, Jacka Lisiewicza

Faustman Wacław (1881 – 1959), ksiądz katolicki, uczestnik Powstania Wielkopolskiego. Urodził się 7 września 1881 roku we Wrześni, jako syn kupca Stanisława i Marianny z domu Sliwczyńska. Przez cztery lata pobierał naukę w Biskupim Kolegium Marianum w Pęplinie, następnie w latach 1899 – 1903, kierował tam tajnym Kółkiem Śpiewaczym, za co został skazany na dwa tygodnie więzienia w Toruniu. Egzamin dojrzałości zdał w 1903 roku. Studia w seminarium duchownym odbył w latach 1903 – 1907 w Poznaniu i Gnieźnie. Świecenia kapłańskie otrzymał 10 lutego 1907 roku. Już wówczas wykazał się nastawieniem społecznym, zbierając w czasie prymicji w Golubiu fundusze na Dom Kaszubski oraz na cele Czytelni Ludowej. Po otrzymaniu święceń kapłańskich pełnił posługę wikariusza w Tucznie koło Inowrocławia, gdzie współdziałał z proboszczem w stowarzyszeniu Matek Chrześcijańskich i Straży św. Józefa. Rozmawiał mieszkańców w śpiewie, także ludowym. Drogę duchownego kontynuował w parafiach w Podlesiu i Raczkowie w powiecie gnieźnieńskim oraz Śnieciskach koło Środy. W parafiach tych działał nadal na niwie organizacji kościelnych oraz był wielkim propagatorem śpiewu. Od 1916 roku należał do Towarzystwa Przyjaciół Nauk. Starał się o opiekę duszpasterską nad chłopcami w zakładzie poprawczym w Antoniewie w powiecie poznańskim, jednak władze niemieckie nie wyraziły na to zgody. Wraz z ks. Mieczysławem Meissnerem pełnił posługę kapłańską na froncie średzkim. Organizował także po-

moc sanitarną. Po zwycięskim Powstaniu brał udział w akcji plebiscytowej na Śląsku w latach 1920 – 1921. Zasłużył się organizacją ponad 200 wieców. Otrzymał za to dyplom oraz Złoty Krzyż Zasługi. Od 1929 roku był redaktorem miesięcznika „Muzyka Kościelna”. W 1932 roku otrzymał mianowanie na proboszcza w Kaźmierzu w powiecie szamotulskim. Rozwijał swój charyzmat duszpasterski, propagując śpiew i muzykę. Utworzył w Kaźmierzu chór kościelny, doprowadzając go do złączenia z Kołem Śpiewaczym „Moniuszko”. Był organizatorem konkursów i zjazdów chórów. Organizowane przez niego wydarzenia śpiewacze zaszczylił swą obecnością kompozytor Feliks Nowowiejski, twórca między innymi Roty. Był opiekunem organizacji kościelnych i społecznych m. in. Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół”, Bractwa Kurkowego, zrzezeń strażaków. W czasie II wojny światowej, 14 marca 1941 roku, z racji wieku nie został aresztowany i uniknął obozu koncentracyjnego oraz dzięki nieznanym Niemcom jego ważnej roli w plebiscycie śląskim, lecz został wywieziony do Generalnej Guberni, stamtąd do obozu w Hildesheim w Niemczech. Podczas bombardowania został dwukrotnie ranny. Po klęsce Niemców i pomyślnie zakończonej rekonwalescencji, zajął się duszpasterstwem Polaków w cywilnych i wojskowych obozach w tym okręgu. Do Kaźmierza wrócił 21 stycznia 1946 roku. Proboszczem parafii był do 1 lipca 1950 roku. Zmarł w Szamotułach w dniu 25 czerwca 1959 roku. Pochowano go w alejce Powstańców Wielkopolskich na Cmentarzu Parafialnym w Kaźmierzu. Odznaczenia: Krzyż Komandorski Orderu Odrodzenia Polski (1956) i Złoty Krzyż Zasługi.

Ks. Swoboda Władysław, Dzieje ko-

ściola w Kaźmierzu – Kaźmierz 1937 r.; Krygier R., Ich ślad na Ziemi Szamotulskiej, edycja 3, Szamotuły 2001 r.; Wilczyński L., Księża społecznicy w Wielkopolsce 1884 – 1919, Gniezno 2007 r., Magdziarek Bogusława, Wacław Faustman 1881 – 1959, mps w Izbie Pamięci Narodowej przy Szkole Podstawowej w Kaźmierzu.

Edmund Oses

Fiedler Władysław (1899 – 1968), urodził się 15 maja 1899 roku we wsi Młodzikówko (powiat Środa, woj. poznańskie). Był synem Jana i Salomei z Pajkertów. Od 6-go do 14-go roku życia uczęszczał do szkoły powszechnej w Środzie i w Rąbiniu powiat Kościan. Od lipca 1913 roku do wybuchu I wojny światowej terminował jako uczeń w zawodzie technika kanalizacyjnego. W tym czasie powołano do armii pruskiej ojca Władysława Fiedlera, to spowodowało przerwę w nauce i konieczność powrotu do rodziny, bo jako najstarszy syn musiał podjąć pracę na ich utrzymanie. W roku 1917 został powołany do armii niemieckiej do 2 pułku artylerii ciężkiej w Juterbog. Po przeszkoleniu rekruckim został wysłany na front francuski, gdzie przebywał do zakończenia wojny. Powrócił z pułkiem do garnizonu w Juterbog i 24 grudnia 1918 roku otrzymał urlop. 8 stycznia 1919 roku wstąpił jako ochotnik do 3-ciej Kompani Średzkiej i wyjechał na front północny. Brał udział w walkach pod Kcynią, Nakłem i Chodzieżą. Następnie na froncie południowym pod Rawiczem. Tam 3-cia kompania została włączona w skład 8 Pułku Strzelców Wielkopolskich i dalej do 62 pp, biorąc udział w walkach na froncie ukraińskim. W marcu 1920 roku brał udział w ofensywie na Kijów i na froncie

litewsko-białoruskim. 10 czerwca 1920 roku został mianowany kapralem i w bitwie pod miasteczkiem Czernice 22 czerwca 1920 roku został ranny w głowę i rękę. Stamtąd został wysłany do szpitala w Wilnie. Po wyleczeniu powrócił do pułku i w czasie odwrotu 3 sierpnia 1920 roku został powtórnie ranny w nogę pod miastem Sarnaki nad Bugiem. Odesłano go do szpitala w Wadowicach i po wyleczeniu odkomenderowano do baonu zapasowego 62 pp do Bydgoszczy. 7 września 1920 roku został wysłany wraz z kompanią marszową na front litewsko-białoruski i przydzielony do 67 pp. W grudniu 1920 roku powrócił z tym pułkiem do Wielkopolski i rozlokowany został w koszarach w Jarocinie. 21 sierpnia 1921 roku przeniesiony został do 13 Pułku ułanów Wileńskich, a od grudnia 1921 roku do końca lutego 1922 roku był słuchaczem szkoły podoficerskiej, którą ukończył z wynikiem dobrym. Mianowany plutonowym z dniem 1 marca 1922 roku został zatwierdzony podoficerem zawodowym. 4 kwietnia 1923 roku został skierowany na kurs podoficerów zawodowych, który ukończył z wynikiem bardzo dobrym. Przydzielony do szkoły podoficerskiej pułku 1 lutego 1925 roku został mianowany wachmistrzem. Po rozwiązaniu szkoły podoficerskiej przeniesiony został na stanowisko podoficera rachunkowego. Dnia 25 czerwca 1929 roku przeniesiono go do plutonu łączności na stanowisko wachmistrza szefa. 28 lutego 1931 roku przeniesiony został do rezerwy i zamieszkał w Wilnie, przy ulicy Wilkomierskiej 81/4. Zmarł 15 sierpnia 1968 roku w Poznaniu.

Opracowano na podstawie dokumentów CAW.

Maria Mielcarzewicz, Bogna Stepa

Filipiak Franciszek (1898 – 1981), urodził się 30 września 1898 roku w Osowie w powiecie szamotulskim. W 1916 roku został powołany do służby wojskowej w armii pruskiej i wcielony do oddziału w Margoninie. Brał udział w bitwie pod Verdun. W końcowej fazie działań wojennych wrócił do Margonina. Tam zgłosił się do oddziału Powstania Wielkopolskiego. Walczył na odcinku wieluńsko – czarnkowskim. Po zwycięskim Powstaniu pozostał w wojsku. Wyruszył następnie na wojnę polsko – bolszewicką w 1920 roku, w której walczył w okolicach Baranowicz. W 1920 roku zawarł związek małżeński z Apolonią Śróda. Małżonkowie wychowali trzech synów: Władysława, Stanisława i Franciszka. W 1923 roku, wraz z rodziną wyemigrował w celach zarobkowych do Francji. Wrócił w 1936 roku i zamieszkał w Kaźmierzu w powiecie szamotulskim. Po zakończeniu II wojny światowej, przez kilka miesięcy pełnił funkcję Tymczasowego Wójta Gminy. W 1947 roku uczestniczył w reaktywowaniu Związku Powstańców Wielkopolskich, w którym pełnił funkcję skarbnika. Pod koniec 1947 roku zamieszkał z rodziną w Trzciance. Po śmierci żony w 1970 roku wrócił do syna Władysława do Kaźmierza, a po trzech latach zamieszkał w Poznaniu. W 1971 roku otrzymał awans na stopień podporucznika rezerwy Wojska Polskiego. Zmarł 2 grudnia 1981 roku w Poznaniu i spoczywa na Cmentarzu Komunalnym na Junikowie. Odznaczenia: Krzyż Kawalerski Odrodzenia Polski (1975), Wielkopolski Krzyż Powstańczy (1974).

Wykaz Powstańców Wielkopolskich z gminy Kaźmierz sporządzony w 1873 roku przez majora rezerwy Franciszka Jaskułę; Dokument znajduje się w Izbie

Pamięci Narodowej przy Szkole Podstawowej w Kaźmierzu; Odznaczenia z legitymacjami oraz dokument nominacji przekazane w 2006 r. do Izby Pamięci przez wnuczkę Marię Wojciechowską z Kaźmierza; Wspomnienia rodzinne przekazane w 2013 r. przez Franciszka Filipiaka – wnuka ze Stargardu Szczecińskiego, oraz Kazimierę Filipiak – żonę wnuka Andrzeja z Kaźmierza; Kronika Wydarzeń Związku Powstańców Wielkopolskich, Koło Kaźmierz, opracowana przez prezesa Franciszka Przybylskiego; Życiorys opracowany przez opiekunkę Izby Pamięci w 2013 roku Urszulę Kowzan: Archiwum Państwowe w Poznaniu – dokumentacja aktowa, indeksy osobowe – 123, przekazana przez Kazimierę Filipiak; Dorota Jaskuła z Szamotuł, Gmina Kaźmierz i jej mieszkańcy w walce o wolność 1918r., (maszynopis).

Edmund Oses

Florkowski Antoni (1901 – 1975), lekarz, powstaniec. Ur. się 12 października 1901 r. w Żerkowie pow. Jarocin w wielodzietnej rodzinie mistrza rymarskiego Wincentego i Józefy zd. Zaborowskiej. Po ukończeniu szkoły powszechnej w Żerkowie, rozpoczął naukę w Wyższej Szkole Miejskiej w Jarocinie. Następnie w 1918 r. przeniósł się do klasy maturalnej Gimnazjum Marii Magdaleny w Poznaniu, ponieważ Gimnazjum (polskie) w Jarocinie zostało zorganizowane w 1919 r. (upaństwowione 1 września 1921 r.) a pierwszy egzamin maturalny w Jarocinie odbył się w 1922 r. Ucząc się w Poznaniu działał w konspiracyjnej organizacji młodzieżowej Towarzystwie Tomasza Zana. Zaangażował się w pracy patriotycznej w okresie Powstania Wielkopolskiego 1918/19, był kurierem i pracownikiem centrali telefonicznej obsłu-

gując aparat Morse'a. Przerwał naukę w gimnazjum i wstąpił w szeregi wojska polskiego. Walczył w wojnie polsko-bolszewickiej 1919/1920 r. Brał udział w bitwie pod Żytomierzem a następnie nad Wisłą w obronie Modlina. W czasie walk pomagał rannym a pod koniec wojny sam zachorował na tyfus. Dzięki pomocy Floriana Borowskiego (żołnierza z Żerkowa), dotarł do lazaretu i został wyleczony. Po zakończeniu wojny ukończył gimnazjum i w 1922 r. uzyskał maturę w Gimnazjum Marii Magdaleny w Poznaniu. Ciężkie przeżycia wojenne przyczyniły się zapewne do podjęcia decyzji o kierunku studiów. Rozpoczął studia na Wydziale Lekarskim Uniwersytetu Poznańskiego, uzyskując absolutorium w 1929 r. Z powodu kłopotów zdrowotnych i trudności finansowych nie przystąpił do egzaminów dyplomowych. Do wybuchu II wojny światowej mieszkał w Żerkowie i dorywczo pracował na utrzymanie rodziny. W okresie okupacji został wywieziony na prace przymusowe do Niemiec koło Lipska (Schopau rejon Halle). Oprócz pracy w fabryce również wykonywał obowiązki pomocnika lekarza w szpitalu obozowym oraz był tłumaczem. Pomagał leczyć na oddziale zakaźnym. Po zakończeniu II wojny światowej powrócił do Żerkowa i rozpoczął w 1945 r. pracę jako felczer pełniący obowiązki lekarza w Ubezpieczalni Społecznej w Ostrowie Wlkp. na powiat jarociński. Pracował z wielkim poświęceniem udzielając pomocy chorym. Z powodu braku lekarzy w Powiatowym Ośrodku Zdrowia w Jarocinie został zatrudniony w 1948 r. na stanowisku lekarza, który wykonywał głównie wizyty domowe. Pełnił również obowiązki lekarza w jarocińskim żłobku. Wstąpił do PPR a później PZPR. Po konfliktach na tle światopoglądowym, wydany z partii i zwol-

niony z pracy w służbie zdrowia. Pracował wówczas, aby utrzymać rodzinę i zapewnić wykształcenie dzieciom, jako księgowy w PGR Komorze k. Żerkowa. Po zmianach politycznych w kraju po 1956r. przywrócony do pracy w Ośrodku Zdrowia w Jarocinie oraz dodatkowo pracował w jarocińskiej Przychodni Kolejowej a następnie w Pogotowiu Ratunkowym w Jarocinie. W połowie lat sześćdziesiątych zdał egzamin lekarski, przezwyciężając wewnętrzne kłopoty z odsuwaną kilka razy decyzją. Do 1974 r. pracował w Pogotowiu Ratunkowym w Jarocinie. Zdobył uznanie i szacunek społeczeństwa. Zmarł w Żerkowie 17 sierpnia 1975 r. i został pochowany na miejscowym cmentarzu parafialnym. W 1931 r. w Poznaniu ożenił się z Michaliną zd. Walczak (1905-1988). Z małżeństwa urodziło się czworo dzieci: Teresa, Tomasz, Barbara, Stanisław.

Absolwenci Gimnazjum i Liceum Świętej Marii Magdaleny w Poznaniu 1805-1950, opr. Adam Białobłocki, Poznań 1995. – Jajor Jan, Słownik lekarzy Ziemi Jarocińskiej: Antoni Florkowski (1901-1975), (w:) Jesteśmy Kwartalnik Informacyjny – Integracyjny Jarocin 2000 nr 1, s. 39-40. – Paluszkiewicz Marian, Szewer Jerzy, Słownik biograficzny członków tajnych товариств gimnazjalnych w Ks. Pozn. 1850-1918, Poznań 2000. – Akta osobowe F. Archiwum Szpitala im. J. Brudzińskiego w Jarocinie. – Inf. córki Teresy. – Zbiory autora.

Jan Jajor

Gabler Władysław (1890 – 1973), podpułkownik WP, zawodowy lekarz wojskowy i społecznej służby zdrowia, uczestnik I wojny światowej, Powstania Wielkopolskiego i Wojny Obronnej 1939

r. Urodził się 26 czerwca 1890 r. w Poznaniu przy ul. Środka nr 6 – w czasach gdy Wielkopolska (W. Ks. Poznańskie) była pod zaborem pruskim. Rodzice jego: ojciec Aleksander (1861-1917) z zawodu stolarz i matka Marianna (1856-1937) z domu Chrzanowska. Pochodził z wielodzietnej rodziny. Bracia: Leon (ur. 1893) i Hipolit (ur. 1898) – zaciągnięci do armii pruskiej polegli w I Wojnie Światowej na froncie francuskim oraz Tomasz (ur. 1895) – powstaniec wielkopolski za udział w ruchu oporu w czasie okupacji hitlerowskiej zamęczony w więzieniu w Rawiczu w dniu 7 października 1942 r. Poza tymi miał jeszcze rodzeństwo przyrodnie z pierwszego małżeństwa matki z Marcinem Koniecznym: Edwarda, Czesława, Pelagię i Stanisława. Lata dziecięce spędził przy rodzinie w Poznaniu. Od 1896 do 1902 r. uczęszczał do niemieckiej Szkoły Miejskiej (Bürger Schule) w Poznaniu przy ul. Rycerskiej 30 (obecnie F. Ratajczaka). Następnie do niemieckiego Królewskiego Gimnazjum Klasycznego w Rogoźnie Wlkp. i uzyskał maturę w dniu 12 marca 1909 r. W latach szkolnych należał do tajnego koła samokształceniowego towarzystwa Tomasza 2ana gdzie pełnił funkcję kółkowego i bibliotekarza. W latach 1909-1912 studiował medycynę na Uniwersytecie w Monachium, a następnie kontynuował na Uniwersytecie w Strasburgu (Alzacja). W związku z wybuchem „Wielkiej Wojny” jako poddany pruskie-

mu zaborcy musiał służyć w jego armii. Od 1 września 1914 r. do 1 lutego 1916 r. był na froncie zachodnim (francuskim) w oddziale transportowym rannych i chorych jako podlekarz i kierownik oddziału w stopniu podchorążego. Po zdaniu państwowego egzaminu lekarskiego w końcu 1915 r. uzyskał dyplom lekarski (aprobate) w dniu 13 stycznia 1916 r. i został mianowany na stopień podporucznika (Assistenzarzt) w dniu 1 czerwca 1916 r. W latach 1916 – 1918 służył jako lekarz w różnych niemieckich pułkach w rejonach operacyjnych na zachodzie Niemiec. W sierpniu 1918 r. służył na froncie w 60 pp w walkach nad rzeką Somma gdzie zachorował i następnie leczył się w szpitalach wojennych w Strasburgu i Reinerz Altheide. W końcu grudnia 1918 r. wyjechał na urlop świąteczny do Poznania. W związku z wybuchem Powstania Wielkopolskiego nie powrócił już do swojego niemieckiego pułku. W dniu 10 stycznia 1919 r. zgłosił się ochotniczo do Dowództwa Sł. Wojsk Powstańczych w Poznaniu. Jako ppor. z byłej armii pruskiej został awansowany na porucznika i przydzielony w dniu 28 lutego 1919 r. jako lekarz do Obwodowej Komisji Uzupełnień (OKU) w Nowym Tomyślu przy poborze mobilizacyjnym. Następnie rozkazem Dow. Gł. w dniu 10 maja 1919 r. przeniesiony do II baonu Obrony Krajowej na stanowisko lekarza baonu pod dow. ppor. Antoniego Wysokiego. Służył na froncie południowym W. Księstwa Pozn. – rawickim, a później zachodnim – międzychodzkiem i czarnkowskim. W dniu 6 lipca 1919 r. por. lek. Gabler został awansowany na stopień kapitana. W dniu 21 czerwca 1919 r. – II baon O. K. wszedł w skład l. p. Obrony Krajowej pod dow. por. Nieboraka – następnie 1 stycznia 1920 r. zmieniony na 2 p. rezerwowy i 28 stycznia 1920 r.

Władysław Gabler

przekształcony w 159 pp wlkp. w którym kpt. Gabler pełnił obowiązki lekarza naczelnego (pułkowego) na froncie do końca marca 1920 r. czyli likwidacji Frontu Wielkopolskiego. Na podstawie dekretu Naczelnej Rady Ludowej w Poznaniu z dniem 20 marca 1919 r. lek. Gabler został przyjęty do W. P. i zweryfikowany dekretem L. 2323 z dn. 24 września 1920 r. Dz. Pers. nr 38/20. W dniu 1 kwietnia 1920 r. rozkazem D. O. Gen. Poznań kpt. lek. Gabler został przeniesiony ze 159 pp wlkp. do 155 ppwłkp. na stanowisko lekarza pułku. W związku z wojną polsko-bolszewicką – rozkazem MSWojsk. D. O. G. Poznań L. 893/894-/San. Pers. z dniem 1 maja 1920 r. przydzielony ze 155 pp wlkp. do Obozu Jeńców nr 5 w Szczypiornie k/Kalisza na stanowisko komendanta (dowódcy) szpitala obozowego. Następnie w dniu 1 sierpnia 1920 r. kpt. lek. Gabler rozkazem D. O. Gen. Poznań Dz. Sanit. L. 1734 został przeniesiony do Obozu Jeńców nr 1 w Strzałkowie k/Słupcy na stanowisko naczelnego lekarza obozu i komendanta (dowódcy) szpitala. Stąd po miesiącu został odkomenderowany – ale już w dniu 25 listopada 1920 r. – z 17 Pułku Ułanów w Gnieźnie rozkazem L. dz. 4021 DO. Gen. Poznań – Szef Sanitarny gen. ppor. lek. Józef Grobelny telefonicznie przydzielił ponownie kpt. lek. Gabler do Obozu Jeńców w Strzałkowie na poprzednio zajmowane stanowisko – gdzie pełnił służbę do dnia 31 maja 1921 r. Następnie obowiązki komendanta szpitala obozowego po kpt. lek. Gabler przejął jego dotychczasowy zastępca kpt. lek. Zbigniew Świtalski, który w połowie listopada 1921 r. likwidował wojskowy nadzór szpitala i został przejęty przez władze cywilne – Naczelny Nadzwyczajny Komitet. Za zasługi na polu służby zdrowia podczas wojny polsko-bolsze-

wickiej na podstawie okólnika Prezesa Rady Min. L. d. 247/0 z dn. 10 listopada 1925 r. MSWojsk. wystawiło wniosek na Złoty Krzyż Zasługi dla kpt. lek. Gable-
ra, gdzie w szczegółowym uzasadnieniu napisano: „Major Gabler w 1920 r. pełniąc obowiązki Komendanta Szpitala w Obozie Jeńców w Strzałkowie gdzie przebywało do 5000 chorych, z całym poświęceniem dokładał wprost nadludzkich wysiłków przy ich leczeniu – gdy następnie wybuchła groźna epidemia cholery i tyfusu, zastraszająca w skutkach – pracował z narażeniem własnego życia – stłumił epidemię. Należy mu także zawdzięczać, że epidemia nie rozszerzyła się na osiedla miejskie i wiejskie, gdyż zarządzenia swe sanitarne planował i poza służbą”. Szef Sanitarny DOGen. Poznań gen. ppor. lek. J. Grobelny już dwukrotnie: w 1920 i 1921 r. wnioskował do MSWojsk. Dep. Sanit. w Warszawie o awans dla kpt. lek. Gblera na majora – który odznaczył się przy sanacji obozu jeńców w Strzałkowie w czasie epidemii tyfusu i cholery”. Rozkazem 14 Dywizji Piechoty Włkp. nr 15/28 otrzymał Medal Pamiątkowy Za Wojnę 1918 – 1921. W dniu 1 czerwca 1921 r. rozkazem DO-Gen. Poznań Dz. Sanit. kpt. lek. Gabler został przeniesiony z Obozu Jeńców w Strzałkowie do Okręgowego Szpitala Wojskowego w Poznaniu na stanowisko ordynatora oddziału. 21 listopada 1921 r. uzyskał na Uniwersytecie Jagiellońskim w Krakowie stopień doktora wszech nauk lekarskich. W dniu 15 grudnia 1921 r. rozkazem MSWojsk. Oddz. V Szt. Gen. przeniesiony na etatowe stanowisko naczelnego lekarza 58 pp wlkp. (4 p. strz. wlkp.) w Poznaniu. 1 lipca 1922 r. rozkazem MSWojsk. Dep. San. L. 2855/22 i DOK VII nr 38/22 został odkomenderowany na kurs przeszkolenia wojskowo-lekarskiego oficerów w Szkole Aplikacji

cyjnej Korpusu Oficerów Sanitarnych (Wojskowy Instytut Sanitarny) w Warszawie na okres 3 miesięcy. Po ukończeniu kursu objął poprzednie stanowisko naczelnego lekarza 58 pp wlkp. do lipca 1929 r. W 1923 r. został wyznaczony przez Kier. Rej. Sanit. Poznań na czas pobytu 14 DP Wlkp. na poligonie w Biedrusku k/Poznania lekarzem dla wszystkich oddziałów dywizji. W dniu 1 stycznia 1928 r. Dz. Pers. 5/28 awansował na stopień majora oraz odznaczony Medalem Dziesięciolecia Odzyskanej Niepodległości. W dniu 22 lipca 1929 r. rozkazem DOK VII przydzielony do 7 Batalionu Sanitarnego w Poznaniu na etatowe stanowisko lekarza, a od 1 lutego 1930 r. pełnił obowiązki jego dowódcy. W dniu 30 października 1931 r. ponownie przeniesiony do 58 pp na stanowisko starszego lekarza pułku – aż do dnia 15 listopada 1932 r. – kiedy został przekazany do dyspozycji dowódcy Okręgu Korpusu. Major dr Gabler nie należał do zwolenników Józefa Piłsudskiego i aby zwolnić go z Wojska Polskiego w którym służył bez przerwy od początku 1919 r. – został skierowany na Komisję Wojskowo-Lekarską przy MSWojsk. w Warszawie. Komisja ta z błahych powodów uznała za zupełnie i trwale niezdolnego do pełnienia zawodowej służby wojskowej. Decyzją MSWojsk. parafowaną przez Ministra Spr. Wojsk. J. Piłsudskiego – Marszałka Polski -został mjr lek. dr Gabler z dniem 31 maja 1933 r. przeniesiony został w stan spoczynku. Dr Gabler już od 1 września 1922 r. pracował jednocześnie w Kasie Chorych i późniejszej Ubezpieczalni Społecznej w Poznaniu, jako lekarz domowy w dzielnicy Poznań-Wilda w gabinecie własnym – również po zwolnieniu z wojska, aż do chwili mobilizacji przed wybuchem drugiej wojny światowej. 23 sierpnia 1939 r. mjr lek. dr Gabler

został powołany do wojska i skierowany do Szpitala Wojennego nr 703 w Kowlu (komendantem szpitala był dr Michał Grobelski), w którym pełnił obowiązki zastępcy komendanta i ordynatora oddziału szpitalnego – aż do chwili wkroczenia Armii Czerwonej. Mjr dr Gabler był przezorny, przebrał się w ubranie cywilne ale przy próbie przejścia przez Bug został ujęty przez NKWD. Udało mu się przekupić (zegarkiem) i po długiej tułaczce wrócił na początku listopada 1939 r. do rodzinnego miasta Poznania. Po wkroczeniu Niemców do Poznania – żona dr Gablera zmieniła dotychczasowe miejsce zamieszkania i dzięki temu jednocześnie zapobiegła jego aresztowaniu jako byłego powstańca wielkopolskiego. W czasie okupacji hitlerowskiej przebywał wraz z całą rodziną w Poznaniu. Od początku okupacji przez około półtora roku był pozbawiony prawa wykonywania zawodu lekarza, skonfiskowano mu urządzenia własnego gabinetu lekarskiego oraz kilkakrotnie cała rodzina (pięćoro małych dzieci w wieku od 5 do 13 lat) była wyrzucana z mieszkania. W maju 1941 r. uzyskał zgodę i poszukiwał pracy do dnia 18 sierpnia 1941 r.-kiedy otrzymał zatrudnienie w Niemieckiej Ubezpieczalni Społecznej w Poznaniu – obejmując w zakładowym rejonie lekarskim nr 11 (DWM III) stanowisko polskiego lekarza pomocniczego pod nadzorem niemieckiego lekarza dr Franza Sieburga. W swojej pracy służył pomocą lekarską Polakom i udzielał im wielu zwolnień chorobowych z czego musiał się następnie poważnie tłumaczyć przełożonym i władzą niemieckim. W czasie długotrwałych walk o wyzwolenie miasta Poznania na początku 1945 r. gdy mieszkańcy domu w którym mieszkał przebywali w piwnicznym schronie służył im pomocą medyczną. Po oswobodzeniu

Poznania w lutym 1945 r. dr Gabler został wyznaczony przez Naczelnika Wydziału Zdrowia Zarządu Miasta Poznania dr Zygmunta Donata na kierownika Szpitala SS Elżbietanek w Poznaniu przy ul. Łąkowej 1. Od 15 sierpnia 1945 r. pracował w Ubezpieczalni Społecznej w Chorzowie na stanowisku starszego asystenta na oddziale położniczo-ginekologicznym oraz chirurgicznym Szpitala Miejskiego w Świętochłowicach. W ramach rotacji kadr został z dniem 1 listopada 1953 r. przeniesiony do lecznictwa otwartego i objął stanowisko lekarza i kierownika Przychodni Rejonowej w Świętochłowicach. Jednocześnie przez wiele lat pracował jako lekarz zakładowy w Kopalni Węgla Kamiennego „Polska” oraz Hucie Florian w Świętochłowicach. Z powodu pogarszającego się stanu zdrowia zaprzestał wykonywania zawodu lekarza w końcu 1962 r. i przeszedł na zasłużoną emeryturę w 72 roku życia. Z tytułu udziału w Powstaniu Wielkopolskim 1918-19 r. oraz Wojny Obronnej 1939 r. – został w 1970 r. zweryfikowany na członka zwyczajnego ZBoWiD w Poznaniu. Za udział w Powstaniu Wielkopolskim Minister Obrony Narodowej gen. W. Jąrużelski dnia 8 listopada 1972 r. awansował na podpułkownika W. P., a uchwałą Rady Państwa z dn. 7 grudnia 1972 r. odznaczony został Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski oraz Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym, Odznaką Grunwaldzką i Medalem Za Udział w Wojnie Obronnej 1939 r. – pośmiertnie. Dr Gabler przez całą życie nie angażował się politycznie i do żadnej partii nie należał. W 1927 r. zawarł związek małżeński z Felicją Zofią Andrzejewską (1905-1981) i wychowali pięciu synów: Jerzego (ur. 1928) por. rez. WP, inżynier; Alfreda (1930-2002); Ryszarda (1932-1944); Andrzeja (ur. 1933) mjr rez.

WP, lek. spec. laryngolog i Konrada (ur. 1936) techn. RTV. Płk. lek. dr Władysław Gabler zmarł w dniu 28 lutego 1973 r. w Poznaniu i pochowany w rodzinnym grobowcu na cmentarzu Poznań-Miłostowo w alei głównej pole R I/1.

B. Polak, Dowódcy Powstania Wielkopolskiego i Wojsk Wielkopolskich 1918-1919, Koszalin 1989; M. Paluszkievicz, J. Szews, Słownik biograficzny członków Tajnych Towarzystw Gimnastycznych w Wielkim Księstwie Poznańskim 1850-1918, Poznań 2000; J. Basiński, Organizacja i znaczenie służby sanitarno-medycznej w przebiegu Powstania Wielkopolskiego 1918-1919, Poznań 1973; dokumenty i pamiątki ze zbiorów własnych.

Andrzej Gabler

Gładysz Stanisław Kostka (1866 – 1934), ksiądz kanonik. Urodzony 4 października 1866 r. we Włoszakowicach w rodzinie dzierżawcy gospodarstwa kościelnego Jana i Franciszki zd. Galdeńską. Ukończył Gimnazjum Św. Marii Magdaleny w Poznaniu. Po uzyskaniu matury podjął studia medyczne w Würzburgu. Po roku przeniósł się na wydział teologiczny do Münster, a następnie do Wrocławia. Świecenia kapłańskie otrzymał 10 sierpnia 1890 r. w Gnieźnie. Jako wikariusz pracował: w Dolsku, Wieleniu, Potulicach, Kościa-

Stanisław Kostka
Gładysz

nie i parafii Św. Marcina w Poznaniu. W 1896 r. został proboszczem parafii w Krobii, a w 1900 r. proboszczem w Komornikach. Uczestniczył w obronie polskości przeciwko pruskim ustawom wyjątkowym. Był członkiem organizacji: Straż, Towarzystwo Pomocy Naukowej im. Karola Marcinkowskiego Powiatu Poznań-Zachód, Towarzystwa Opieki nad Zaniebzanymi Dziećmi, Bractwa Kwestarskiego i Towarzystwa Przemysłowego na poznańskim Łazarzu. W Komornikach opiekował się Kółkiem Rolniczym. Wykupił 500 ha majątek w Komornikach po zmarłym właścicielu niemieckim i rozparcelował go pomiędzy komornickich gospodarzy. Tym samym zapobiegł przejęciu tych dóbr przez Pruską Komisję Kolonizacyjną i osiedleniu tam Niemców. W 1910 r. z Leonem Plucińskim ze Swadzimia założył Koło Obywatelskie powiatu Poznań-Zachód, które pod koniec 1918 roku walczyło się do organizacji Powstania Wielkopolskiego. W listopadzie 1918 r. ks. Gładysz został członkiem Powiatowej Rady Ludowej na okręg Fabianowo-Komorniki. Gdy wybuchło Powstanie Wielkopolskie, zachęcał swych parafian do zasilenia szeregów powstańczych. Robił to niekiedy w sposób bardzo zdecydowany. Uczestniczył we Mszy Św. 6 stycznia 1919 r. w Konarzewie, podczas której zaprzysiężony został oddział powstańczy pod dowództwem por. Andrzeja Kopy. W czasie długiej posługi kapłańskiej rozbudował kościół parafialny w Komornikach. Za zasługi kapłańskie w 1933 r. został mianowany kanonikiem honorowym poznańskim. Ks. Gładysz zmarł 5 września 1934 r. i pochowany został przy kościele parafialnym w Komornikach.

Ks. Leszek Wilczyński, Księża społecz-

nicy w Wielkopolsce 1919-1939; zbiory autora.

Bogdan Czerwiński

Gołąb Ignacy (1886 – 1966), urodził się 3 stycznia 1886 roku w Rościnnie gmina Skoki pow. Wągrowiec. Rodzicami jego byli Paweł i Agnieszka Gołębio-wie. Ukończył szkołę powszechną. W 1906 r. powołany został do służby w armii pruskiej. W czasie I wojny światowej walczył na froncie bałkańskim. Był też w niemieckim korpusie doradczym w Turcji. Uczestniczył w szkoleniu żołnierzy tureckich oraz m. in. w walkach w Gruzji. Do powstania zgłosił się 27 grudnia 1918 r. w Wągrowcu. W oddziale ppor. Włodzimierza Kowalskiego (1889-1969) brał udział w walkach o Wągrowiec, Chodzież oraz pod Budzynie-m, Radwankami i Podstolicami. Zwolniony do cywila 18 lutego 1919 r. opuścił szeregi powstańcze. Zawarł związek małżeński z Katarzyną Wiśniewską urodzoną 28 maja 1888 r. w Rościnnie pow. Wągrowiec (zmarła 8 lutego 1966) i 2 czerwca 1924 r. w Bartodziejach przyszedł na świat ich syn Bolesław (zm. 2012). Potem mieli jeszcze troje dzieci – Genowefa (1926-1983) zamężna Szczepaniak, Zofia – w wieku 12 lat zmarła przed wojną, Henryk (1929-1994). Ignacy Gołąb mieszkał w Podstolicach już przed II wojną światową. Był gminnym kowalem i posiadał gospodar-

Ignacy Gołąb

stwo rolne. Był aktywnym działaczem politycznym, prezesem budzyńskiego koła PPS. W czasie okupacji został wywieziony do Niemiec i pracował w fabryce zbrojeniowej w Bochum. Po zakończeniu II wojny światowej wrócił do Podstolic i do końca życia pracował w swoim gospodarstwie rolnym. Działał w budzyńskim kole ZBoWiD. Odznaczony Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym (14 czerwca 1961). Zmarł 25 marca 1966 roku w Podstolicach i został pochowany na miejscowym cmentarzu. Grób zlikwidowano w 2006 r.

Biuro Kadr i Odznaczeń Prezydenta RP, USC Budzyń, W. L. Janiszewski, pamiątki i informacje rodzinne.

Ewa Kabat

Gorzelnik Roman (1900 – 1946), powstaniec wielkopolski, społecznik. Urodził się 19 lipca 1900 r. w Mochach (pow. wolsztyński) w rodzinie Franciszka i Rozalii z d. Wojtkowiak. Po ukończeniu szkoły powszechnej pomagał ojcu w prowadzeniu niedużego gospodarstwa rolnego. W czasie trwania I wojny światowej w wieku 17 lat został powołany do armii niemieckiej służąc w jednostce kawalerii w Szprotawie. Z chwilą zakończenia działań wojennych wrócił do rodzinnej miejscowości. Kiedy usłyszał od swego ojca, że ksiądz wikariusz Stanisław Kuliszak z sąsiedniej przemęckiej

parafii nawołuje młodych mężczyzn do rozpoczętego tutaj Powstania Wielkopolskiego, opuścił wówczas dom rodzinny i wstąpił do tworzącej się Kompanii Przemęckiej pod dowództwem ppor. Józefa Wróblewskiego. Brał udział w potyczkach zbrojnych na odcinku południowo-zachodnim powstania ("Grupa Leszno") pod Włoszakowicami, Zbarzewem, Wijewem, Brennem, Wieleń i Kaszczorem. Po zakończeniu zwycięskiej epopei powstańczej wziął udział jako żołnierz 60. Pułku Piechoty w wojnie polsko-bolszewickiej 1920 r. dochodząc aż do samego Kijowa. W czasie odwrotu naszych wojsk uczestniczył w słynnej bitwie warszawskiej zwanej „Cudem nad Wisłą” w sierpniu 1920 r. Następnie z rozkazu Naczelnego Wodza marszałka J. Piłsudskiego wyruszył wraz ze swoim oddziałem na północ za uciekającymi żołnierzami bolszewickimi dochodząc do miasta Kolno w pobliżu granicy z Prusami Wschodnimi. Po wykonaniu tego zadania wziął udział w kolejnej pogoni w kierunku wschodnim za uciekającymi wojskami bolszewickimi dochodząc aż do Wołkowyska i Grodna. Po przybyciu z frontu wschodniego 60 pp do zakwaterowania w Ostrowie Wlkp. został czasowo podoficerem nadterminowym w stopniu kaprała. Mając zdolności muzyczne grał na trąbce w pułkowej orkiestrze wojskowej. W 1923 r. zakończył służbę wojskową i wrócił do miejsca zamieszkania. W 1928 r. zawarł związek małżeński z Anną z d. Semmler-Niemką, mieszkanką Moch. Prowadząc gospodarstwo rolne o pow. 22 ha należał do bogatszych i szanowanych gospodarzy we wsi. Był komendantem miejscowej OSP. Udzielał się aktywnie w życiu lokalnej społeczności. Z chwilą wybuchu II wojny światowej był szykanowany wraz ze swoją niemiecką żoną przez miejsco-

Roman Gorzelnik

wych Niemców za gorliwe okazywanie polskości przed 1939 r. w tzw. „niemieckich Mochach” (na tym przygranicznym terenie przeważała ludność niemiecka). Dokonano konfiskaty jego gospodarstwa na rzecz Ostland Banku, a próba wysiedlenia nie powiodła się z powodu wstąpienia się u władz niemieckich mieszkającej w Berlinie rodziny jego żony. 30 maja 1942 r. z racji posiadania żony Niemki został wcielony do jednostki przeciwlotniczej Wehrmachtu stacjonującej w Czechach. Tegoż samego dnia władze niemieckie uznały jego żonę Annę za obywatelkę III Rzeszy i zwróciły skonfiskowane uprzednio gospodarstwo. Po zakończeniu II wojny światowej powrócił do miejsca zamieszkania. Spotkała go wtedy kolejna tragedia życiowa, a mianowicie nowa „władza ludowa” uznając go teraz za Niemca dokonała konfiskaty jego gospodarstwa. Nie mając dachu nad głową zamieszkał u swoich sąsiadów. Zarekwirowany dom rodzinny R. Gorzelniaka stał się wówczas siedzibą sowieckiej komendantury wojennej na byłą gminę Mochy. Po sześciu tygodniach został on zastąpiony polskim posterunkiem MO liczącym ponad 20 umundurowanych funkcjonariuszy. Po kilku miesiącach, gdy ten posterunek przeniesiono do sąsiedniego Kaszczoru, wówczas staraniem Antoniego Szopnego i jego żony Bronisławy zd. Gorzelniak w opuszczonym budynku była siedziba Poczty Polskiej. R. Gorzelniak mieszkający u sąsiadów podjął się wówczas pracy jako robotnik leśny w miejscowym leśnictwie Gola Moska. W dniu 26 stycznia 1946 r. w czasie wyrębu lasu został uderzony odłamkiem drewna z opadającej ścinanej sosny. W wyniku doznanych obrażeń zmarł po kilku godzinach. Został pochowany na cmentarzu w Kaszczorze a potem ekshumowano go na cmentarz

w Mochach (utworzono tu nową parafię w 1972 r.). Z żoną Anną miał dzieci: Józefa (1929), Huberta (1933) i Alojzego (1939-1995). Po śmierci ojca jego synowie pracujący w tym gospodarstwie przez 8 lat spłacali je jako „gospodarstwo poniemieckie”. W 1953 r. w wyniku uporczywych starań rodzina Gorzelniaków odzyskała wreszcie swą prawną własność.

Dokumenty i informacje syna Józefa z Moch.

Antoni Fornalski

Grodzki Wojciech (1898 – 1976), uczestnik wojny 1919-1921, krawiec, listonosz. Urodził się 3 kwietnia 1898 roku w Parzęczewie (pow. jarociński), jako syn Jana i Agnieszki z domu Grobelna. Ojciec był kołodziejem. Z małżeństwa Jana i Agnieszki urodziło się kilkoro dzieci. Po ukończeniu w Górze niemieckiej szkoły powszechnej, Wojciech uczył się zawodu krawcy w Poznaniu przy ul. Matejki. W roku 1916 został powołany do niemieckiego wojska (brak informacji, na których frontach I wojny światowej walczył). Po powrocie z frontu zgłosił się do garnizonu jarocińskiego i wstąpił jako ochotnik do tworzącego się oddziału polskiego. Brał udział w powołaniu Rady Żołnierskiej oraz w przejmowaniu przez Radę kontroli nad Garnizorem, więzieniem, pocztą, dworcem kole-

Wojciech Grodzki

jowym i drukarnią. Po wybuchu 27 grudnia 1918 roku Powstania Wielkopolskiego brał z kompaniami jarocińskimi udział w walkach na froncie północnym i południowo-zachodnim. 4 stycznia 1919 roku z 1 kompanią (liczącą 160 powstańców) pod dowództwem Bronisława Kirchnera udał się w kierunku Nakła. W bitwach pod Nakłem, Ślesinem, Zbąszynem i Łomnicą walczył do 18 stycznia, kiedy to kompanię jarocińską i baon śremski wycofano z frontu i skierowano do garnizonów. Pod koniec stycznia 1919 roku z 2 kompanią (liczącą ok. 200 powstańców) pod dowództwem Jana Karolczaka wyjechał na front południowo-zachodni (Gostyń-Lesno), aby zmienić m. in. 4 kompanię jarocińską (ok. 200 żołnierzy) walczącą tam od 15 stycznia pod dowództwem Franciszka Nowaka. Wojciech Grodzki brał udział w walkach m. in. pod Osieczną i Kąkolewem, gdzie pierwszym plutonem dowodził Bronisław Sobański z Borku (później w Jaraczewie), drugim – Jan Majusiak z Wilkowi, trzecim – Michał Szulc. Nie wiadomo, z którym plutonem walczył Wojciech Grodzki. Niemcy użyli tam dwóch pociągów pancernych nadjeżdżających codziennie od strony Leszna. Panowała ostra i z dużymi śniegami zima, co spowodowało 3-dniową przerwę w zaopatrzeniu. Nie mogła także z powodu zasypiania śniegiem rowów dotrzeć z jedzeniem miejscowa ludność. Ostatnią nieudaną próbę odbicia Kąkolewa z rąk powstańców Niemcy podjęli 14 lutego. Wobec przewagi powstańców nie zdecydowali się na wywagonywanie z pancerni swojej piechoty lecz zasypali pozycje powstańców ok. 200 pociskami artyleryjskimi i minami z miotaczy. W początkach lutego Wojciech Grodzki został skierowany pod Rawicz, gdzie brał udział w walkach o Miejską Górkę. Po

zawarcu 16 lutego 1919 roku rozejmu w Trewirze jeszcze przez 2 tygodnie 2 kompania patrolowała granicę. Po tym czasie została wycofana do Osiecznej, skąd plutonami udawała się do Jarocina w celu wymiany umundurowania, bielizny i butów oraz uzupełnienia etatów bojowych. Udział w Powstaniu Wojciech Grodzki zakończył, patrolując z 2 kompanią odcinek frontu Pawłowice. Najpierw obsadzono odcinek Granica-Kąkolewo, a następnie Robaczysko – Pawłowice. Z Wojskiem Wielkopolskim wziął udział w wojnie 1919-1921 o ustalenie wschodnich granic Rzeczypospolitej. Kiedy wrócił z wojska, pracował jako krawiec. Po roku 1935 przeprowadził się z rodziną do Jaraczewa, gdzie został zatrudniony jako listonosz. Otrzymał na piętrze budynku poczty mieszkanie służbowe. W okresie międzywojennym poczta mieściła się na Rynku. Przez cały okres II wojny mieszkał w Jaraczewie, pracował jako listonosz i dorabiał jako krawiec. 17 stycznia 1925 roku zawarł w Górze związek małżeński z Józefą Andrzejewską (ur. 15 marca 1903 roku w Górze, pow. jarociński, córką Andrzeja i Józefy z domu Karolczak). Ojciec żony Andrzej Andrzejewski poległ w czasie I wojny jako żołnierz armii niemieckiej. Z małżeństwa Wojciecha i Józefy urodziło się ośmioro dzieci: 3 córki i 5 synów: Regina, zamężna Olejniczak (9 maja 1926 – 5 października 1985 w Wałbrzychu), Zenon (30 czerwca 1927 – 5 lipca 1998 w Wałbrzychu), Kazimiera (27 lutego 1929 – 28 marca 1996 w Oleśnicy), Józef (27 stycznia 1931 – 20 grudnia 1994 w Oleśnicy), Lucjan (16 listopada 1932 – 16 listopada 1989 w Oleśnicy), Kazimierz (ur. 17 listopada 1935 – mieszka we Wrocławiu), Urszula, zamężna Kubacka (ur. 21 sierpnia 1939 w Jaraczewie, mieszka w Lesznie).

W Górze działało Koło Powstańców i Wojaków lecz poza zbiorową fotografią oraz sztandarem nie zachowały się żadne dokumenty.. Pierwszym prezesem był Ignacy Talarczyk, dowódca Kompanii Boreckiej, oraz kupiec i restaurator. Gdy wyprowadził się w roku 1932 (?) do Borku, prezesem został Wojciech Grodzki, a gdy on przeprowadził się do Jaraczewa – Jakub Dembiński. Wojciech Grodzki w ostatnich latach życia wyprowadził się z żoną z Jaraczewa do Oleśnicy gdzie zamieszkał u córki Kazimiery. Gdy zamieszkał w Jaraczewie, należał do Koła Powstańców w Borku, pow. Gostyń. Został zweryfikowany 13 listopada 1933 roku przez Komisję Weryfikacyjną Związku Powstańców Wielkopolskich. Za udział w Powstaniu Wielkopolskim mianowany na stopień podporucznika Wojska Polskiego. Wojciech Grodzki zmarł 1 października 1976 roku w Oleśnicy, a jego żona – 24 grudnia 1979 roku, również w Oleśnicy. Oboje zostali pochowani na cmentarzu w Oleśnicy. Odznaczenia: Krzyż Kawalerski Orderu Odrodzenia Polski, Wielkopolski Krzyż Powstańczy (17 listopada 1958).

APK USC Góra, Ks. ur. 45/1898; APP zesp. 884 syg. 31 str. 22; APG Ks. meld. Góra i Dwór; CAW syg. 462.14.3, p. 112 w MRJ; Tow. PWJ, p. 43 (spuścizna po ZBOWiD); USC Jaraczewo, Ks. małż. Góra 1/1925; Jajor Jan, Jarocińscy Powstańcy Wielkopolscy, Kalisz 2008, s. 38; Borecki Józef, Pierwsza lista zgłoszeń ochotników powstańczych do 1. Oddziału Polskiego w Jarocinie, GJ 1937, nr 66, p. 278; Grocki Wojciech, Uzupełnienie Jana Dymnego z Galewa do relacji Jana Dębego z dnia 9.02.1957, poz. 24; Idziak Roman, Historia jednego życia – wspomnienia, t. 1, Jarocin 1982, maszynopis w MRJ; Matlewska-Białas Elżbieta,

Księga 50-lecia Powstania Wielkopolskiego, rękopis w Szkole Podstawowej w Jaraczewie; Inform. córki – Urszuli Kubackiej.

Kazimiera Horyza Pachciarz

Gronowski Kazimierz (1899 – 1971), urodził się 4 marca 1899 roku w miejscowości Ujazd w powiecie gnieźnieńskim. Po ukończeniu 18 lat został wcielony do armii niemieckiej. 30 grudnia 1918 roku wstąpił ochotniczo w szeregi Powstańców Wielkopolskich i walczył w okolicach Gniezna, gdzie został ranny w nogę. Po wyleczeniu wrócił do rodzinnego Ujazdu, podejmując pracę w charakterze listonosza. 3 lutego 1919 roku został powołany do czynnej służby wojskowej w 68 Pułku Piechoty. Do rezerwy przeniesiono go w stopniu kaprała w lipcu 1922 roku. W 1929 roku zamieszkał w Kaźmierzu (powiat szamotulski), gdzie podjął pracę na poczcie. W 1933 roku zawarł związek małżeński z Joanną Przybylską. W kwietniu 1934 roku został przeniesiony do Bukownicy koło Ostrzeszowa. 24 sierpnia 1934 roku wcielono go do Wojskowych Okręgowych Zakładów Gospodarczych nr VII w Poznaniu. Po agresji niemieckiej, jednostka została przeniesiona do Dębina koło Warszawy, gdzie stoczyła ciężkie walki, w czasie których Kazimierz Gronowski został ranny w rękę. 21 września 1939 roku został wzięty do niewoli radzieckiej. Przebywał w obozach w Sasowie koło Lwowa, Olesku oraz najdłużej w Podhorcach w pobliżu Lwowa. Po wybuchu wojny niemiecko – radzieckiej w 1941 roku, wszystkich jeńców przetransportowano w głąb Związku Radzieckiego. 30 września 1941 zgłosił się ochotniczo do Armii Polskiej tworzonej przez generała Władysława Andersa.

W jej szeregach opuścił ZSSR i udał się do Palestyny, gdzie oddziały polskie zostały podporządkowane brytyjskiej 8 Armii i przewieziono do Włoch. W szeregach 17 Kompanii Transportowej 2 Korpusu Polskiego walczył o zdobycie wzgórza Monte Cassino. Dalszy jego szlak to udział w wyzwoleniu Ankony i Bolonii oraz walki w Apeninach. 21 kwietnia 1945 roku zakończył szlak bojowy. Miał okazję uczestniczenia z polskimi żołnierzami w spotkaniu z Papieżem Piusem XII, który za zdobycie klasztoru i udział w walkach o wyzwolenie Włoch pobożogłosił ich. Następnie wraz z innymi żołnierzami przez Kanał La Manche udał się na odpoczynek do Anglii, następnie do Szkocji. Zdemobilizowany został 18 października 1945 roku. Epopeja niewolnika i żołnierza tułacza zakończyła się powrotem do rodzinnego Kaźmierza 11 listopada 1946 roku. Podjął pracę w Składnicy Zaopatrzenia Poczty i Telekomunikacji Poznaniu, skąd przeszedł na emeryturę w 1964 roku. Zmarł 12 lutego 1971 roku i spoczywa na Cmentarzu Parafialnym w Kaźmierzu. Przyznane awanse na kolejne stopnie wojskowe: starszy strzelec (1919), kapral (1920), plutonowy (1931), sierżant (1942). Odznaczenia: Krzyż Kawalerski Odrodzenia Polski (1971), Wielkopolski Krzyż Powstańczy (1969), Medal Zwycięstwa i Wolności (1969), Krzyż Monte Cassino (1945), Odznaka Pamiątkowa Wojsk Wielkopolskich (1921), Odznaka Grunwaldzka (1969) oraz odznaczenia brytyjskie: Gwiazda za Wojnę 1939 -1945, Gwiazda Italii (obydwa 1945). Żona Joanna Gronowska podjęła decyzję o przekazaniu Krzyża Monte Cassino do Izby Pamięci Narodowej przy Szkole Podstawowej w Kaźmierzu. Krzyż w obecności rodziny przekazała wnuczka Arleta Grenda na otwarciu Izby w 1971 roku.

Wykaz Powstańców Wielkopolskich 1918 – 1919 z gminy Kaźmierz, sporządzony w 1973 roku przez majora rezerwy Franciszka Jaskułę; Dokument znajduje się w Izbie Pamięci Narodowej przy Szkole Podstawowej w Kaźmierzu; Wypisy dokumentów Związku Bojowników o Wolność i Demokrację z lat 1950 – 1990, sporządzone przez Zygmunta Płocharza, sekretarza Zarządu Związku Kombatanów RP i BWP, Koło Kaźmierz; Wywiad z wdową Joanną Gronowską przeprowadzony przez wnuczkę Marlenę Grendę z Kaźmierza; Kserokopie książeczki wojskowej, legitymacji odznaczeń przekazanych przez wnuczki: Marlenę i Urszulę Derdą; Dorota Jaskuła, Gmina Kaźmierz i jej mieszkańcy w walce o wolność 1918 – 1919 r. (maszynopis). Życiorys opracowany na podstawie dokumentów z 12.10.2013 r. oraz spisu Powstańców Wielkopolskich zamieszczonego wraz z notkami w Obserwatorze Kaźmierskim, styczeń/luty 2012 r. autorstwa Urszuli Kowzan.

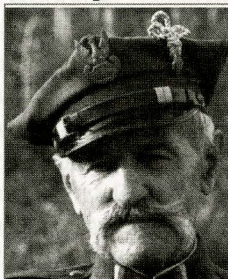
Dorota Jaskuła

Grygiel Antoni (1900 – 1992), pułkownik WP. Urodził się 11 stycznia 1900 r. w Borzęcicach pod Koźminem, jako jeden z dwanaścioro rodzeństwa. Rodzice-Marianna z d. Wojtkowiak i Michał Grygielowie prowadzili 8-hektarowe gospodarstwo. W ich domu mówiło się wyłącznie po polsku. Szkołę Powszechną ukończył w Borzęcicach. Mimo wielu zabiegów, tak jego jak i rodziców, został wcielony w szeregi armii pruskiej do jednostki stacjonującej w Zgorzelcu. Doskonale zdawał sobie sprawę, że rodacy spობią się do odrodzenia Polski. W listopadzie 1918 r. udało mu się za odpowiednią opłatą załatwić od kolegi z jednostki kartę urlopowa i bilet kolejowy, dzięki

czemu wrócił do domu. Do czasu wybuchu powstania ukrywał się w stodole, był bowiem dezerters. Kiedy w styczniu 1919 r. rozpoczęto formowanie jednostek powstańczych na koźmińskim zamku, zgłosił się jako jeden z pierwszych. Przydzielony został do II kompanii, gdzie dowódcą był sierżant Wojciech Kucharczyk, a po jego śmierci sierżant Wacław Roszczak. Brał udział w walkach o Rawicz i pod Zdunami. Był świadkiem śmierci dowódcy W. Kucharczyka, który poległ w nocnym ataku na placówkę Grenschutzu na odcinku Jutrosin-„Biały Kał”. Kiedy inni wracali po powstaniu do domów A. Grygiel zgłosił się na półroczny kurs podoficerski w Sobiałkowie koło Rawicza. W 1920 r. przebywał w jednostce w Biedrusku pod Poznaniem, skąd transportem kolejowym przewieziony został do Lidy na Białorusi. W kwietniu 1920 r. wraz z 11 pułkiem strzelców wielkopolskich walczył nad Berezyną. Przeżył odwrót wojsk polskich i nad Niemnem został ranny, skąd zabrany został przez furmankę Czerwonego Krzyża. Wiosną 1921 r. znalazł się w 69 pułku piechoty w Gnieźnie. Po odbyciu kursu aspirantów oficerskich został przez gen. Władysława Sikorskiego promowany na stopień podporucznika. Brał udział w przewrocie majowym 1926 r., broniąc prezydenta S. Wojciechowskiego. Gotowość do obrony legalnej władzy spowodowała, że A. Grygiel nie awansował i został przeniesiony do Korpusu Ochro-

ny Pogranicza. W 1933 r. przebywał w 85 pułku piechoty w Nowej Wilejce, a następnie na własną prośbę został przeniesiony do 59 pułku piechoty w Inowrocławiu. Jako zastępca oficera mobilizacyjnego w 1939 r. A. Grygiel przygotowywał pułk do wojny. Po wybuchu wojny batalion Grygiela podzielony na kompanie przedzierał się do Warszawy, gdzie dostał się do niewoli. A. Grygiel osadzony został najpierw w Brunszwiku, a wiosną 1940 r. w oflagu IIc Woldenburgu (Dobiegniew, woj. lubuskie). W niewoli spędził 5 długich lat. Po wojnie awansowany do stopnia kapitana został wysłany na kurs do Wyższej Oficerskiej Szkoły w Rembertowie. Po jego ukończeniu otrzymał awans na stopień majora i przydział do Wojsk Ochrony Pogranicza. Następnie powierzono mu szkolenie WOP-istów w Warszawie. W roku 1948 został przeniesiony w stan spoczynku w stopniu majora i osiadł w Inowrocławiu, gdzie od 1934 r. posiadał 4 ha ziemi. Sprzedał jednak ziemię w Inowrocławiu i kupił domek z małym ogrodem w Białych Błotach pod Bydgoszczą. Nie posiadając emerytury A. Grygiel podjął pracę archiwisty w firmie „Prefabet”, gdzie pracował przez 15 lat. Był także zapalonym pszczelarzem. Zm. 24 kwietnia 1992 r. i pochowany został na cmentarzu w Białych Błotach. Odznaczony był m. in.: Krzyżem Oficerskim i Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski, Krzyżem Walecznych, Medalem Pamiątkowym za wojnę 1918 – 1921, Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym, Medalem za Udział w Wojnie Obronnej 1939 r., Złotą Odznaką Polskiego związku Pszczelarskiego, Odznaką Honorową za zasługi dla Rozwoju województwa Poznańskiego i Miasta Poznania. Uhonorowany także Pierścieniem Oficerskim 59 pp. Związek małżeński zawarł z Krystyną z d.

Antoni Grygiel

Formanowicz, z którą miał 2 dzieci: Ewę i Piotra.

Muzeum Ziemi Koźmińskiej, Perspektywy, nr 23 z 3 czerwca 1988 r. Materiały udostępnione przez córkę Ewę Grygiel-Miskę; Słownik Biograficzny Powstańców Wielkopolskich 1918-1919, Poznań 2002.

Michał Pietrowski

Hemmerling Kazimierz vel Hemerling (1893 – 1975), Powstańiec Wielkopolski. Urodził się 14 stycznia 1893 roku w Gałowie (powiat szamotuński). Ojciec Roman i matka Agnieszka z domu Błaszyk mieszkali w Gałowie, później w Szamotułach, a następnie w Poznaniu. Kazimierz miał pięciu braci: Wojciecha (ur. 1888), Leona (ur. 1890), Antoniego, Jana i Romana. Do szkoły powszechnej uczęszczał we Wrześni i brał udział w maju 1901 roku w Strajku Dzieci Wrzesińskich. Wiele z tych kilkunastoletnich dzieci było później Powstańcami Wielkopolskimi. Podczas Powstania Wielkopolskiego walczył w okolicach Wrześni. Kazimierz znał bardzo dobrze język niemiecki i angielski. Z zawodu był kucharzem i pracował w swoim zawodzie. W latach 1923-1928 wraz z bratem prowadził restaurację w Szamotułach. Następnie od 1928 roku do 1932 roku był osobistym kuchmistrem prezydenta Cyryla Ratajskiego w Poznaniu. Z jego po-

lecenia, w latach 1932-1939 pracował w Ambasadzie Polskiej w Londynie u hrabiego Raczyńskiego. Po powrocie do Polski, od 1939 roku zamieszkał w Poznaniu i pracował w restauracji Esplanada przy Placu Wolności. Cała rodzina mieszkała w Poznaniu przy ul. Święty Marcin nr 34. Podczas nalotów alianckich w 1945 roku w ich dom uderzyła bomba i spalili się cały dobytek, dokumenty oraz wszelkie pamiątki. Po utracie własnego domu, tułali się przez wiele lat po wielu domach. Za udział w walkach powstańczych został odznaczony Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym (leg. nr 102-71-145) i Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski (leg. nr 2866-75-40). Do ZBOWiD-u należał w Poznaniu od 1969 roku (nr ewid. 226180). W roku 1922 ożenił się ze Stanisławą z domu Lewicką. Z tego związku urodził się syn Andrzej (ur. 20 maja 1937) i córka Maria, zamężna Wróblewska (ur. 14 sierpnia 1928). Kazimierz Hemmerling zmarł 27 czerwca 1975 roku w Poznaniu, w wieku 82 lat. Pochowany jest na cmentarzu komunalnym w Poznaniu na Junikowie razem z żoną Stanisławą (8 kwietnia 1902-12 sierpnia 1985). Na pomniku widnieje napis: Powstańiec Wielkopolski. Odznaczony Krzyżem Kawalerskim.

Dokumenty i informacje od syna Andrzeja ze Swarzędza.

Halina Kowalewska

Kazimierz
Hemmerling

Holdt Konrad Hugon (1882 – 1951), urodził się 6 listopada 1882 roku w Poznaniu jako syn Johana Karla Hugo Oskara von Holdt i Faustyny z domu Bańska. Od 1909 roku należał do Towarzystwa Gimnastycznego Sokół na Jeży-

cach działając w nim na rzecz polskości. Zawodowo zajmował się budownictwem domów mieszkalnych w Poznaniu, należał do kadry kierowniczej. W czasie I wojny światowej został wcielony do armii zaborczej i wysłany na front wschodni. Po powrocie do Poznania brał udział w pracach konspiracyjnych nad zorganizowaniem powstania w Wielkopolsce. Organizował też umundurowanie przyszłych oddziałów powstańczych zarówno w Poznaniu jak i na prowincji. Od 5 grudnia 1918 roku należał do 4 kompanii Straży Bezpieczeństwa. W czasie Powstania Wielkopolskiego brał czynny udział w walkach zbrojnych pod przewodnictwem porucznika Władysława Tomczaka. Dowódcą kompanii był Adam Białoszyński. Uczestniczył w zdobywaniu Prezydium Policji, Zamku, Dworca Głównego, koszarów 6 Pułku Grenadierów i lotniska Ławica. Brał też udział w akcji, w której pierwszą ofiarą walki o odzyskanie polskości został Franciszek Ratajczak. Po osiągnięciu przez Polskę niepodległości pracował jako urzędnik państwowy w Poznaniu w biurze meldunkowym. Wstąpił do Policji. W roku 1928 został oddelegowany do Mostów Wielkich pod Lwowem. Powierzono mu tam budowę Szkoły Policyjnej. Po ukończeniu budowy pracował w szkole w kierownictwie administracyjnym, aż do wybuchu II wojny światowej w 1939 roku. Podczas powrotu do Poznania został aresztowany przez Niem-

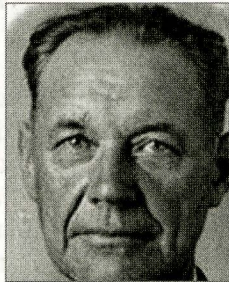
ców i osadzony w niemieckim obozie pracy w Bachl. Do Polski wrócił schorowany, po wyzwoleniu w 1945 roku. Zmarł 5 sierpnia 1951 roku w Poznaniu. Pochowany na cmentarzu górczyńskim w Poznaniu. Był członkiem Towarzystwa Powstańców Wielkopolskich. Uhonorowany odznaczeniem Za czynny udział w Akcji Zbrojnej w Powstaniu Wielkopolskim 1918-1919. Był dwukrotnie żonaty. Pierwszy związek małżeński zawarł z Anną Obalską (zm. 1910 r.), z którego miał córkę Helenę (ur. 1907). Owdowiał i po raz drugi ożenił się z Marianną Kołodziejczak (zm. 1937), z którą miał córkę Gertrudę (ur. 1913) oraz synów: Romana (ur. 1914) i Edmunda (ur. 1918).

Wspomnienia rodzinne, dokumenty i pamiątki po moim dziadku.

Regina Imbierowicz

Horyza Feliks (1893 – 1975), żołnierz armii pruskiej (marynarz), uczestnik wojny 1920 roku, kowal. Urodził się 19 października 1893 roku w Sulmierzicach (pow. Odolanów). Ojciec Antoni Horyza (1 czerwca 1849 – 31 maja 1924) pochodził z Kobierna i był kowalem. Matka Katarzyna Reszelewska (18 kwietnia 1855 – 24 grudnia 1939) primo voto Karwicka zajmowała się gospodarstwem domowym i wychowaniem dzieci. Urodziła w pierwszym małżeństwie troje, w drugim siedmioro dzieci: Stanisław (ur. 15 kwietnia 1876), Natalia (ur. 30 września 1877, mąż Stefan Radomski), Leon (ur. 21 lutego 1879), Jan (ur. 7 czerwca 1883, poległ 19 września 1914 na froncie niemiecko-francuskim pod Ceturibecourt), Marianna (7 czerwca 1883-27 lipca 1976), Eleonora (16 lutego 1887-27 lutego 1976), Bolesław (18

Konrad Hugon
Holdt

kwietnia 1889-3 października 1916), Piotr (ur. 1 lipca 1891- zm. po roku 1970 we Francji), Feliks (19 października 1893-23 marca 1975), Franciszek (ur. 3 kwietnia 1899, poległ 27 sierpnia 1920 pod Mławą w czasie wojny bolszewickiej). Katarzyna Horyza dbała, aby wszystkie dzieci znały język polski. Jak wspominała córka Eleonora w okresie jesienno-zimowym niemal co wieczór matka gromadziła swoje dzieci przy stole i na książeczce do nabożeństwa z dużymi literami i uczyła je czytać, a następnie pisać po polsku. Nauka nie była zbyt trudna ponieważ matka wybierała znane dzieciom modlitwy pacierza. Gdy synów powoływano do służby w pruskim wojsku, żegnając ich, poza matczynymi przestrogami prosiła o częste listy i kartki ale pisane wyłącznie po polsku. Z 24 zachowanych kartek pisanych przez Feliksa tylko jedna do ojca i dwie do brata Piotra były napisane po niemiecku, wszystkie 30 kartek Piotra napisane są po polsku. Feliks Horyza, podobnie jak jego ojciec i starsi bracia, był kowalem. 1 października 1913 roku został powołany do wojska niemieckiego z przydziałem do marynarki wojennej – portem macierzystym jego okrętu podobnie jak brata Piotra, który od 1911 służył także w niemieckiej marynarce, była Kilonia. W czasie I wojny torpedowiec Feliksa Horyzy brał między innymi udział 31 maja i 1 czerwca 1916 roku w wielkiej bitwie tzw. Jutlandzkiej w Cieśninie Ska-

gerrak, łączącej Morze Bałtyckie z Morzem Północnym. Była to daremna próba przerwania blokady angielskiej podjęta przez flotę niemiecką. Okręt, na którym służył Feliks został trafiony m. in. torpedą. W wyniku celnych trafień Anglików torpedowiec stracił przednią część kadłuba i musiał w końcowej fazie bitwy wycofać się z walki. Po prowizorycznej naprawie (prawdopodobnie w Królewcu) dopłynął do Kilonii, gdzie przeszedł generalny remont i wrócił do służby na morzu. Za udział w bitwie Jutlandzkiej Feliks Horyza został odznaczony Krzyżem Żelaznym II Klasy. W początkach listopada marynarze w Kilonii rozpoczęli bunt przeciwko cesarzowi Wilhelmowi II z żądaniem zakończenia wojny. 4 listopada właśnie w Kilonii została utworzona pierwsza w cesarstwie niemieckim Rada Żołnierska. Dowództwo zamiast aresztować zbuntowanych i postawić ich przed sądem wojennym wysłało żołnierzy na urlop do domów rodzinnych. 11 grudnia 1918 roku po niemal 6 latach służby Feliks Horyza został urlopowany przez Radę Żołnierską w Kolonii. 27 grudnia 1918 roku zgłosił się do Rady Żołnierskiej w Poznaniu oraz Ostrowie i tego samego dnia wrócił do domu rodzinnego w Sulmierzycach. Tego dnia zgłosił się także do miejscowej Parafialnej Rady Żołnierskiej do pełnienia służby i tego dnia pełnił służbę wartowniczą na granicy Wielkopolski i Dolnego Śląska. W Sulmierzycach z inicjatywy ks. proboszcza Witolda Sędłaka w połowie listopada 1918 roku został zwołany wiec, na którym powołano Radę Żołnierską. Przewodniczącym Rady został ks. Witold Sędłak. Pozostali członkowie Rady to Telesfor Fibiak, Teodor Kierakowicz, Walenty Garyantesiewicz, Feliks Gibasiewicz, Bonawentura Kędziński, Piotr Łata, Stanisław Mazurek; żołnierzy re-

Feliks Horyza

prezentowali: Stanisław Kamiński – b. sierżant armii niemieckiej, podoficer Józef Tobiszewski i Bolesław Siwczyński. Feliks Horyza uczestniczył w działaniach Rady Żołnierskiej. Z Kompanią Sulmierzycą pod dowództwem sierżanta a później chorążego Stanisława Kamińskiego brał udział w walkach o wyzwolenie Sulmierzyc, Uciechowa, Granowca, Zdun. Szukał jednak możliwości służby w regularnych oddziałach, stąd na początku 1919 roku zgłosił się jako ochotnik do PKU w Ostrowie, gdzie otrzymał przydział do 12 Pułku Strzelców Wielkopolskich (później 70 pp w Pleszewie). W tym pułku, w dniach 3 września 1919 – 13 listopada 1919 roku ukończył kurs podoficerski w Ostrowie. Zachował się jeden zeszyt ze szkoleń, w których brał udział w Pleszewie i jeden z kursu podoficerskiego w Ostrowie. W zeszycie z kursu podoficerskiego jest tematyka wojskowa m. in. Jak obchodzić się z kabinem, wzory raportów, meldunków, szkic miasta Ostrowa. W zeszycie ze szkoleń w Pleszewie znalazła się: tematyka wojskowa przeplatająca się z zasadami pisowni języka polskiego, historią, wierszami (których uczono się na pamięć), śpiewem i religią. Obwodowa Komisja Uzupelnień oddział II w Odolanowie 28 czerwca 1920 roku zakwalifikowała Feliksa Horyza jako „piechota pole”. Czy brał udział w wojnie bolszewickiej – brak informacji. 15 marca 1921 roku został przeniesiony do rezerwy – w sumie w wojsku niemieckim i polskim spędził 8 lat. Po powrocie z wojska pracował z ojcem w warsztacie kowalskim. Ojciec od pewnego czasu niedomagał. Zachowały się pisane w Pleszewie prośby o 14-dniowe urlopy dla pomocy ojcu w kuźni. Ojciec Antoni zmarł 31 maja 1924 roku w wieku 75 lat. Został pochowany na cmentarzu parafialnym w Sul-

mierzycach. Feliks Horyza przejął po ojcu warsztat kowalski, w którym pracował do roku 1959, kiedy z powodu pogarszającego się stanu zdrowia oraz wyniku wypadku w kuźni częściowej utraty wzroku przeszedł na rentę. 8 listopada 1927 roku ożenił się z zamieszkałą w Sulmierzycach Anna Marią Schödler (ur. 19 czerwca 1905 roku córką Franca Johanasa Schödler i Marii Banasiewicz). Z małżeństwa tego urodziły się dwie córki. Jadwiga (ur. 12 października 1928, mąż Franciszek Zieleziński z Sulmierzyc, zm. 22 maja 2009 w Sulmierzycach) i Marianna (ur. 5 listopada 1931, zm. w grudniu 2011 w Katowicach). Żona Anna Maria zmarła 31 lipca 1935 roku i została pochowana na cmentarzu katolickim w Sulmierzycach. 1 września 1940 roku Feliks Horyza ożenił się po raz drugi z Janiną Miazga z Sulmierzyc (ur. 2 grudnia 1916, córką Stanisława Miazgi (19 października 1885-1 października 1962) i Franciszki Kubik (18 stycznia 1884-26 stycznia 1959)). Z małżeństwa tego urodziło się pięcioro dzieci: Irena (4 czerwca 1941-18 grudnia 1986 w Poznaniu), mąż Zbigniew Siwek z Poznania; Czesława Kazimiera (13 lipca 1943-13 kwietnia 1999 w Sulmierzycach), Kazimiera (ur. 12 marca 1945, mąż Marian Pachciarz z Zalesia, pow. Jarocin), Jan (22 maja 1949-1 sierpnia 2000), Mieczysław (ur. 24 grudnia 1952, żona Bożena Kolarska z Czatkowic k/Milicza). Za udział w Powstaniu Wielkopolskim awansowany na stopień podporucznika rezerwy Wojska Polskiego. Feliks Horyza zmarł w Sulmierzycach 23 marca 1975 roku i został pochowany na cmentarzu parafialnym w Sulmierzycach. Odznaczenia: Krzyż Kawalerski Orderu Odrodzenia Polski (14 grudnia 1972, nr leg. 1591-7254), Wielkopolski Krzyż Powstańczy (29 lutego 1960, leg. Nr E-

-2514) i pruski Krzyż Żelazny II kl. (1916).

APP, Akta Powst. Wlkp. zesp. 884; Zachowane dokumenty: książeczka wojskowa, karta urlopową wystawioną przez Radę Żołnierską w Kilonii; Karty pisane przez Feliksa Horyzę w latach 1913 – 1918; Zeszyty i inne dokumenty z lat 1919 – 1921; Praca zbiorowa, Dzieje miasta Sulmierzyce, Sulmierzyce 2000.

Kazimiera Horyza Pachciarz

Idaszewski Leon (1878 – 1956), lekarz, działacz narodowy, więzień Majdanka i Oświęcimia. Urodził się 24 maja w Pyszącej (pow. śremski) jako syn Andrzeja i Walentyny z Ogrodowskich. Ukończył Seminarium Nauczycielskie w Paradyżu i później pracował przez kilkanaście lat w II poł. XIX w. jako nauczyciel w szkole powszechnej w Jarocinie. Następnie Andrzej Idaszewski został przeniesiony do szkoły w Pyszącej, pow. Śrem. W tej szkole pobierał pierwsze nauki a później w Gimnazjum w Śremie. W czasie nauki w gimnazjum uczestniczył w pracach patriotycznej organizacji młodzieżowej. Po zdaniu matury w 1898 r. rozpoczął studia medyczne we Wrocławiu, później w Gryfii, Berlinie, Monachium i Lipsku. Państwowy egzamin lekarski złożył w Lipsku 23 czerwca 1903 r. a aprobatę lekarską w Dreźnie 6 lipca 1903 r. Napisał rozprawę naukową pełniąc funkcję asystenta w klinice ginekologicznej prof. Dr Mengego w Lipsku. Na Uniwersytecie w Lipsku złożył egzamin i 7 października 1903 r. uzyskał tytuł doktora medycyny. Następnie młody doktor zdobywał praktykę w klinice prof. dr Leopolda w Dreźnie a później w klinice chorób wewnętrznych m. in. w Pradze oraz w Wiedniu. Do Jarocina dr I. przyje-

chał 12 listopada 1904 r. Zapoznał się z dr. Ludwikiem Klinkowskim, który rozpoczął praktykę lekarską w Jarocinie w 1898 r. i działał w polskich organizacjach i towarzystwach. Również młody lekarz włączył się w wir prac patriotycznych. Uczestniczył w pierwszych pracach organizacyjnych jarocińskiego „Sokoła”. W czasie I wojny światowej został zmobilizowany do armii pruskiej i skierowany w 1915 r. na front wschodni, gdzie opiekował się rannymi żołnierzami. Po przebytej chorobie na froncie wschodnim, przeniesiony do rezerwy w stopniu kapitana (1 maja 1916 r.). Po wybuchu Powstania Wielkopolskiego wstąpił do wojsk powstańczych a później służył w armii regularnej; 1 czerwca 1919 r. awansowany na stopień majora Wojska Polskiego. Był komendantem szpitala wojskowego i lekarzem garnizonowym (2 styczeń 1919-1 styczeń 1921) oraz lekarzem RKU w Jarocinie. Pełnił funkcję zastępcy szefa sanitarnego 17 Dywizji Wielkopolskiej. Przeszedł do rezerwy 19 kwietnia 1922 r. Następnie przez ponad dwa lata był kierownikiem Szpitala Powiatowego w Jarocinie a później lekarzem powiatowym. Do 1930 r. był lekarzem w przychodni kolejowej. Jednocześnie był lekarzem Powiatowej Kasy Chorych w Jarocinie, a po jej zlikwidowaniu lekarzem ubezpieczalni w Ostrowie Wlkp. na rejon jarociński. W okresie międzywojennym zaangażował się w prace społeczno-polityczne na Ziemi Jarocińskiej. Od 1921 r. był radnym a następnie wybrany na zastępcę przewodniczącego Rady Miejskiej w Jarocinie. W następnej kadencji pracował w komisji sanitarnej Rady Miejskiej w Jarocinie. Działał w kilku jarocińskich komitetach m. in. w Komitecie Utworzenia Lotnictwa Sanitarnego w Polsce – Okręg Jarocin (1923 r.) – komitet w skła-

dzie: dr Mousel, burmistrz Czesław Łukowski, piekarz Jan Wróblewski, sędzia Leopold Szajna, dyrektor poczty Leon Śliwiński, Helena Moszczeńska, d-ca jednostki ppłk Sobieszczak, przemysłowiec Stefan Zapłata. Przewodniczył Komitetowi Niesienia Pomocy Powodzia-
nom w 1924 r., następnie uczestniczył wspólnie z mjr. Zbigniewem Gorzeńskim, Euzebiuszem Basińskim, Tomaszem Jachowskim, Ks. Ignacym Niedźwiedzińskim, Antonim Głównym w pracach Komitetu Pomocy dla Inwalidów Wojennych (1925) oraz w Powiatowym Komitecie Funduszu Obrony Narodowej (1936-1939). Pełnił funkcję prezesa Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół” w Jarocinie w latach 1928 – 1932 oraz wspólnie z ks. Ignacym Niedźwiedzińskim i Stefanem Zapłatą był członkiem Sądu Honorowego Chóru im. K. T. Barwickiego. Popierał działalność Stronnictwa Narodowego w Jarocinie i występował przeciwko zamachowi w maju 1926 r. Wówczas pełnił funkcję prezesa Związku Lekarzy na powiat jarociński. Po wybuchu II wojny światowej z grupą przyjaciół wyjechał z Jarocina do Warszawy i powrócił pod koniec września 1939 r. W drugiej połowie października t. r. został aresztowany przez Niemców i osadzony w jarocińskim więzieniu. Siedział w jednej celi z burmistrzem jarocińskim Edmundem Rogalskim. Następnie został przewieziony do obozu przejściowego w Cerekwicy k. Jaraczewa (pow. Jarocin), gdzie przebywała już grupa właścicieli ziemskich i kupców z powiatu jarocińskiego. Osadzonym Polakom w obozie przejściowym w Cerekwicy pomagała okoliczna ludność oraz wysłannicy z Jarocina m. in. sanitariusz Franciszek Bobrowski. Cała grupa obozu przejściowego w Cerekwicy została przewieziona 8 grudnia 1939 r. na stację

PKP do Jarocina i następnie wysiedlona do GG w okolicę Opoczna. Po przyjeździe do Opoczna – dzięki pomocy doktora Ekielskiego – otworzył prywatną praktykę lekarską. Aresztowany przez Gestapo 20 października 1942 r. został uwięziony w Tomaszowie Maz. a następnie wywieziony do obozu w Majdanku. Po likwidacji tego obozu przez Niemców w lipcu 1944 r. przewieziony został do obozu w Oświęcimie. Szczęśliwie przeżył ostatnie tragiczne dni w obozie. Po wyzwoleniu obozu przez Armię Radziecką, został przewieziony w końcu stycznia 1945 r. do Krakowa, gdzie leczył się w Szpitalu św. Łazarza. Po kilku tygodniach powrócił do sił i przyjechał do Jarocina 29 marca 1945 r. W trudnej sytuacji powojennej pracował najpierw jako lekarz domowy Ubezpieczalni Społecznej w Ostrowie (na powiat jarociński) oraz jako lekarz rejonowy PKP w Jarocinie. W latach 1951 – 1953 był lekarzem Pogotowia Ratunkowego i Ośrodka Zdrowia w Jarocinie, jednocześnie opiekował się miejscowym żłobkiem. Jak wspomina jego córka Halina „z bliżej nieznanych przyczyn był kilkakrotnie aresztowany – wspólnie z Antonim Świerkowskim – i przesłuchiwany przez funkcjonariuszy PUBP w Jarocinie”. W okresie powojennym mniej udzielał się w pracach organizacji społecznych, zapewne ze względu na stan zdrowia i wiek. Jednak działał w ruchu śpiewaczym. Znanie jest wystąpienie I. w czasie odsłonięcia pomnika ofiar II wojny światowej w Kotlinie (1 listopada 1947 r.). Pomnik został postawiony m. in. z inicjatywy Koła Śpiewackiego „Cecylia” w Kotlinie. Prawie przez cały czas pobytu w Jarocinie hodował gołębie pocztowe. Sprowadzał piękne rasy głównie ze Śląska. Działał we władzach jarocińskiego koła Polskiego Związku Hodowców

Gołębi Pocztowych. Zmarł 15 sierpnia 1956 r. w Jarocinie i został pochowany na miejscowym cmentarzu katolickim. Ożenił się 1 sierpnia 1911 r. w Poznaniu z Wandą z Michałowskich (1888 -1960). Z małżeństwa pozostały dwie córki: Halina (ur. 18 czerwca 1912 r. w Jarocinie) i Wiesława (1915 – 1996), zam. Kranzowa.

Dziennik Poznański 1903 nr 142, 230; 1904 nr 1905 nr 266, *Gazeta Jarocińska* 1921 nr 90; 1922 nr 70; 1923 nr 4, 28; 1924 nr 29; 1925 nr 3; 1926 nr 41; 1927 nr 9; 1928 nr 55; 1929 nr 7, 30; 1934 nr 88; 1936 nr 59; 1939 nr 19. – Jajor J. *Słownik lekarzy Ziemi Jarocińskiej: Leon Idaszewski (1878-1956) Jesteśmy Kwartalnik Informacyjno-Integracyjny Jarocin* 1998 nr 2; – tegoż: *Towarzystwo Hodowców Gołębi Pocztowych w Jarocinie w latach 1924-1939, Gazeta Jarocińska* 1993 nr 27; – tegoż: *Z dziejów Związku Hodowców Gołębi Pocztowych w Jarocinie, Jarocin* 26.09.1998r. (oraz *Jednostówka z okazji 75-tej rocznicy działalności Związku*); – tegoż: *Wybory do Rady Miejskiej w Jarocinie* 12.11.1921r. *Gazeta Jarocińska* 1993 nr 32; – tegoż: *Śpiewactwo na Ziemi Jarocińskiej, [Jarocin 2001]* s. 62. – *Zbiory Muzeum Regionalnego w Jarocinie. – Inf. córki Haliny. – USC Jarocin. -Zbiory autora.*

Jan Jajor

Ignaszewski Kazimierz (1894 – 1959), urodził się 25 lutego 1894 r. w Dolsku. Ojciec Władysław, był szewcem. Matka Anna z domu Bielerzewska. Kazimierz miał dwóch braci: starszego Antoniego (1892-1941) i młodszego Władysława (1898-1973). Ukończył szkołę powszechną i wyuczył się zawodu stolarskiego. Praktykował u stolarza Stefana

Stryczyńskiego w Dolsku. Ponieważ na miejscu nie było możliwości zatrudnienia w wyuczonym zawodzie, wyjechał do Poznania i przez kilka lat pracował w niemieckiej firmie stolarskiej. Po wybuchu I wojny światowej został zaciągnięty do armii pruskiej. Walczył m. in. we Francji, gdzie uczestniczył w drugiej bitwie nad Marną. Po wybuchu Powstania Wielkopolskiego zgłosił się wraz z bratem Władysławem do dolskiej kompanii powstańczej. Walczył najpierw na froncie południowym, a później północnym. W 1920 r. był na froncie bolszewickim na Wołyniu. Po powrocie z wojny trudnił się dalej stolarką. Około 1930 roku wyjechał do pracy do Francji na montaże stolarskie. Po dwóch latach tamtejszy zakład wysłał go do Algierii (kolonii francuskiej), gdzie zajmował się dalej pracami stolarskimi. W 1933 r. wrócił do Polski i zamieszkał w Poznaniu. Później wyjechał na kilka lat do pracy w Algierii. Po powrocie do kraju zamieszkał w Poznaniu i podjął pracę w Zakładach Hipolita Cegielskiego, jako pracownik techniczny-nadzorował prace stolarskie. W 1959 r. przeszedł na emeryturę i po trzech miesiącach, 12 września nagle zmarł. Pochowany jest na cm. przy ulicy Bluszczowej na Wildzie. Za udział w Powstaniu Wielkopolskim odznaczony został Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski (pośmiertnie) i Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym. W 1933 r. ożenił się z wdową Martą

Kazimierz
Ignaszewski

Głowińską (z domu Potocką 1899-1979). Marta i Kazimierz nie mieli własnych dzieci. Po wojnie adoptowali z domu dziecka w Szczecinie kilkulatnią Hanę Wróblewską.

Informacje bratanicy Alfredy; pamiątki rodzinne, (zdjęcia w albumie).

Maria Ignaszewska

Ignaszewski Władysław (1898 – 1973), urodził się 14 maja 1898 r. w Dolsku, jako syn szewca Władysława i Anny z domu Bielerzewskiej. Miał dwóch braci: Antoniego (1894-1941) i Kazimierza (1894-1959), również powstańca wielkopolskiego. 31 maja 1912 r. ukończył miejscową, pruską szkołę powszechną, a następnie w Gostyniu wyuczył się zawodu rzeźnika. Jako młody chłopak został powołany do armii niemieckiej. Walczył w artylerii na frontach niemalże całej Europy. Kiedy w grudniu 1918 r. wybuchło Powstanie Wielkopolskie, zgłosił się do dolskiej kompanii powstańczej, którą dowodził porucznik (później major) Tomasz Paul. Kompania ta liczyła wówczas 67 ochotników. Walczył m. in. pod Kcynią, Szubinem, Nakłem i Rynarzewem. Po wojnie polsko-bolszewickiej, w której też brał udział, powrócił do rodzinnego domu. Do wybuchu II wojny światowej handlował żywcem, jeździł koniem po okolicznych wsiach i skupował towar. Po śmierci żo-

ny (10 czerwca 1942 r.), przy pomocy teściowej Rozalii zajmował się wychowywaniem dzieci. Po zakończeniu wojny dalej pracował jako handlarz żywcem u Piotra Żakowskiego (w Dolsku). Od 1949 r. był kierownikiem masarni przy Gminnej Spółdzielni Samopomocy Chłopskiej w Dolsku. Funkcję tę pełnił do przejścia na emeryturę. Jakis czas pracował jeszcze w biurze w miejscowym magistracie. Zm. 22 października 1973 r. w domu. Został pochowany na cm. parafialnym w Dolsku, gdzie spoczywają dwie jego żony i syn Władysław. Władysław Ignaszewski za udział w Powstaniu Wielkopolskim został mianowany na stopień podporucznika. Był odznaczony Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski (pośmiertnie 1974) i Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym (1957). Był dwukrotnie żonaty. W 1935 r. zawarł związek małżeński z Marią Kościelniak (1912-1942). Z tego związku urodziły się dzieci: Waldemar (1935-Dolsk) – prawnik i Alfreda (1937-Dolsk) – krawcowa. W roku 1949, w wieku 51 lat ożenił się ponownie z Kazimierą Kosowicz (1919-1982). Miał jeszcze troje dzieci, które urodziły się w Dolsku: Marię (1951-nauczycielka), Władysława (1953-1999 – ukończył Politechnikę Poznańską) i Genowefę (1955-z zawodu kelnerka).

Opracowała na podstawie dokumentów i pamiątek rodzinnych.

Maria Ignaszewska

Władysław
Ignaszewski

Jagła Władysław (1899 – 1973), urodził się 1 lutego 1899 roku w Trzemesznie w ówczesnym powiecie krotoszyńskim, jako syn Jana i Marianny zd. Czajka. Ojciec jego z był robotnikiem i w poszukiwaniu pracy wyjechał do pracy do Niemiec i zatrudniony został w kopalni

węgla kamiennego w Westfalii, a matka prowadziła gospodarstwo domowe. Kiedy miał półtora roku zmarła mu matka, a jego wychowaniem zajęła się babcia ze strony matki. Miał starszego brata Jana, który w poszukiwaniu pracy wyjechał do Stanów Zjednoczonych. Brat do kraju wrócił wraz z Armią gen. Józefa Hallera i wziął udział w wojnie polsko – bolszewickiej w 1920 roku, z której nie powrócił. Natomiast Władysław po ukończeniu szkoły powszechnej, pomagał w rodzinnym gospodarstwie oraz podejmował prace u innych rolników. Kiedy osiągnął pełnoletniość, 20 maja 1918 roku został wcielony do armii niemieckiej w której służył do listopada 1918 roku. W grudniu 1918 roku wrócił do domu i kiedy wybuchło Powstanie Wielkopolskie zaciągnął się 1 stycznia 1919 roku jako ochotnik do Straży Ludowej w kompanii rozdrażewskiej. Wraz ze swoją kompanią wziął udział w walkach pod Zdunami. W szeregach powstańczych pozostał do 18 lutego 1919 roku. W kilka dni później tj. 28 lutego 1919 roku został powołany do 1 Pułku Ułanów Wielkopolskich; służył w pierwszym Plutonie Szwadronu Kulomiotów. Po krótkim przeszkoleniu wraz z jednostką został 11 lipca 1919 roku skierowany na front wschodni do walki z nawałą bolszewicką. Wziął udział w walkach pod Mińskiem, Bobrujskiem, Baranowiczami, Paryczem i Zieloną Karczmą. 28 września 1920 roku będąc na froncie wschodnim zachorował na

zimmnicę, jak odnotowano w książeczce wojskowej, czyli malarię. W szpitalu leczony był od 30 września 1920 roku do 16 grudnia 1920 rok. Po odzyskaniu zdrowia wrócił na front wschodni i przebywał tam do czasu podpisania 18 marca 1921 roku Traktatu Ryskiego. Następnie jako ochotnik wstąpił do Straży Granicznej i pełnił służbę na granicy wschodniej do 13 czerwca 1922 roku. Po powrocie do domu z uwagi na brak pracy wyjechał na Górną Śląsk, gdzie pracował jako górnik w kopalni węgla kamiennego. W 1924 roku zawarł związek małżeński z Jadwigą Dudek z wioski Cegielnia, położonej w ówczesnym powiecie koźmińskim, z którą doczekał się dwóch córek: Jadwigi (1925-1945), Anieli (1930-2013) i syna Czesława (ur. 2 lipca 1931). W latach 30-tych XX wieku p. Jagłowie wybudowali dom w Koźminie przy ul. Poznańskiej i na zawsze związali się z tym miastem. W roku 1937 i 1938 zatrudniony został przy pracach fortyfikacyjnych na granicy wschodniej, jakie prowadzone były przez polskie władze wojskowe. W okresie okupacji pracował w gospodarstwie rolnym Chełkówko k/Koźmina, przejętym od rodziny Cieszyńskich przez Niemca Labickiego. Gospodarstwo po Labickim w 1943 roku przejął następny Niemiec o nazwisku Hiler. Po zakończeniu II wojny światowej gospodarstwo wróciło do Cieszyńskich w którym Władysław Jagła pracował prawie aż do przejścia na rentę. Ostatnie kilka lat pracował w gospodarstwie rolnym u Rybków w Koźminie. Z uwagi na zły stan zdrowia w 1963 roku przeszedł na rentę. W 1962 roku wstąpił do Zjednoczonego Związku Emerytów, Rencistów i Inwalidów – Koło Koźmin. Od 1963 roku był członkiem Związku Bojowników o Wolność i Demokrację – Środowisko Powstańców Wlkp. Za udział w Powstaniu

Władysław Jagła

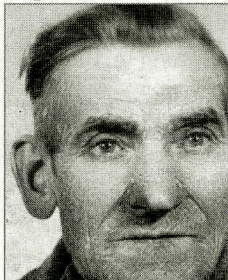

Wielkopolskim został na podstawie uchwały Rady Państwa z lipca 1964 roku odznaczony Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym. W 1968 roku z okazji 50-rocznicy Powstania Wlkp. został uhonorowany Dyplomem Uznania. Natomiast 31 stycznia 1972 roku za udział w Powstaniu Wlkp. został awansowany na stopień podporucznika rezerwy Wojska Polskiego. Zmarł w wieku 74 lat, 19 stycznia 1973 roku i został pochowany na cmentarzu św. Trójcy w Koźminie Wlkp. przy ul. Poznańskiej.

Książeczka Wojskowa Władysława Jagły, dokumenty i pamiątki rodzinne udostępnione przez wnuka Czesława Jagłę, notka biograficzna przygotowana przez prawnuczkę Joannę Kuźniacką.

Michał Pietrowski

Jankiewicz Wacław (1899 – 1963), urodził się 27 września 1899 r. w Żelicach pow. Wągrowiec w rodzinie rolnika Wojciecha Jankiewicza i Apolonii z Szymanowiczów. Miał pięciu braci i trzy siostry. Uczęszczał do szkoły powszechnej w Żelicach pow. Wągrowiec, po ukończeniu której pomagał rodzicom w gospodarstwie. Powołany do służby wojskowej w armii pruskiej walczył w czasie I wojny światowej na różnych frontach. 6 stycznia 1919 r. wstąpił jako ochotnik do oddziału powstańczego i walczył pod ppor. Manduszewskim pod Podstolicami,

Wacław Jankiewicz

Radwankami i Stróżewem, a następnie pod Szamocinem i Jaktorowem. W walkach pod Kcynią został ranny odłamkiem granatu od miotacza min i przebywał w szpitalu w Wągrowcu. Dalej służył w 4 Pułku Strzelców Wielkopolskich. Po zwolnieniu z wojska pracował na gospodarstwie, zawarł związek małżeński z panną Mataczyńską z Żelic. Urodził się im syn, ale wkrótce po porodzie matka i dziecko zmarli. Niedługo później w 1929 r. młody wdowiec pojął za żonę urodzoną 15 września 1900 r. Martę Müller. W 1930 r. przysłała na świat córka Praksesta – zamężna Balcerowiak, w 1933 r. syn Stanisław, który wkrótce umiera, oraz Andrzej (1934-2004). W okresie okupacji rodzina została wysiedlona ze swego gospodarstwa i wywieziona do Międzyrzecza do pracy na gospodarstwie u Niemca. Wacław wyuczył się zawodu stolarza i szewca. Był tzw. „złotą rączką”. Podczas okupacji wykonywał również prace stolarskie dla Niemców. Pracował tam do wyzwolenia w lutym 1945 r. Po powrocie na swoje gospodarstwo pracował na nim do czasu przekazania synowi. Był członkiem ZBoWiD w Budzynie. Odznaczony Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym (14 listopada 1958). Odznaczony Medalem Pamiątkowym za Wojnę 1918-1921 (zaświadczenie PKU – Inowrocław nr 5240/23). Zmarł 25 listopada 1963 roku w Żelicach i został pochowany na cmentarzu w Potulicach.

Archiwum Państwowe w Poznaniu O/Piła, Biuro Kadr i Odznaczeń Prezydenta RP, USC Wągrowiec, pamiątki i informacje rodzinne wnuka Piotra Jankiewicza.

Ewa Kabat

Jarosław Władysław (1889 – 1983), urodził 18 czerwca 1889 roku, syn grodzkiego piekarza Leonarda Jarosza, oraz Małgorzaty z domu Weichan. W wieku 15 lat z przysłowiową marką w portfelu opuścił rodzinny dom, by w Poznaniu kształcić się w zawodzie cukiernika. W czasie pierwszej wojny światowej powołany do armii pruskiej i wysłany na front wschodni. Gdy w czasie szkolenia wojskowego został zapytany o przedwojenny zawód, z wrodzoną przebiegłością podał zawód kucharza, mając świadomość, że w kuchni głód nie grozi. Szybko został zdemaskowany przez przełożonych, jednak ze względu na swoją pracowitość i szybkość uczenia się, pozwolono mu zostać na tym stanowisku. W trakcie działań wojennych I wojny światowej nad Niemnem został ciężko ranny i w ramach rekonwalescencji trafił do klasztoru, gdzie pomagał zakonnikom prowadzącym szpital, przyuczył się dodatkowo do zawodu kucharza. Koniec I wojny światowej oraz wybuch Powstania Wielkopolskiego zastały go w Grodzisku Wielkopolskim, gdzie zgłosił się jako kucharz w formowanej przez Józefa Skrzydlewskiego kompanii Służby Straży i Bezpieczeństwa, został później kucharzem sztabowym frontu zachodniego powstania. Po Powstaniu Wielkopolskim w okresie międzywojennym prowadził Władysław Jarosz między innymi kawiarnię, hotel, cukiernię i piekarnię, kino „Słońce” oraz fabrykę konserw jarzynowo-owocowych i mięsnych. Po wejściu Niemców do Grodziska, podczas próby zamknięcia swojego lokalu otrzymuje cios kolbą w twarz, w efekcie czego zostały mu wybite wszystkie zęby, a szczęka została połamana. Władysław Jarosz wraz z żoną Gertrudą z domu Sarrazin mieszkali przed II wojną światową przy ulicy Po-

znańskiej 1. 17 listopada 1939 roku zostali umieszczeni na spisie najznakomitszych mieszkańców Grodziska przeznaczonych do usunięcia. Przesiedleni zostali do Młyniewa, by stamtąd podstępem uciec do Warszawy. Żona Władysława – Gertruda wyprosiła u komendanta miasta Grodzisk przepustkę na udanie się wraz z mężem do Poznania do lekarza, celem przeprowadzenia operacji szczęki. Do Młyniewa już nie wrócili, wyruszyli w kierunku stolicy. Tam Jarosławie ukrywali wielokrotnie różnych konspiratorów, między innymi młodego wikarego, późniejszego proboszcza swarzędzkiego. Sam Władysław działał wówczas w partyzantce. Po upadku powstania warszawskiego przez Łowicz wrócili Jarosławie do Grodziska. Władysław Jarosz odbudowuje powoli swój zniszczony dom przy ulicy Poznańskiej 1, uruchomił małą kawiarenkę oraz fabrykę drożdży. Interes jednak szybko został zamknięty przez komunistyczne władze. W 1968 roku otrzymuje Władysław Jarosz z rąk gen. Jaruzelskiego, ówczesnego ministra obrony narodowej z okazji 50 rocznicy obchodów wybuchu Powstania Wielkopolskiego nominację na stopień podporucznika rezerwy Wojska Polskiego. Pod koniec życia, chorując coraz bardziej na oczy, przeprowadził się Władysław Jarosz do swojej córki w Gołuchowie, gdzie zmarł 31 lipca 1983 roku, w wieku 94 lat. Pochowany został w Gołuchowie.

BK 11055, Skrzydlewski Franciszek, U progu wolności; Wartel Zenon, Wysiedlenia niemieckie 1939-1945. Losy mieszkańców powiatu Nowy Tomyśl / Grodzisk, Opalenica 2002; Wczoraj i Dziś Powiatu Nowotomyskiego. Jednodniówka wydana z okazji ofiarowania przez F. O. N. broni armii w dniu 10 lip-

ca 1938 w Nowym Tomysłu; *Nowy Tomysł*, 1938; Polak B., *Grodzisk Wielkopolski. Zarys dziejów*, Grodzisk Wlkp. 1990; *Archiwum Państwowe w Poznaniu*, *Związek Powstańców Wielkopolskich*, 25: *Imienny spis członków koła w Grodzisku Wlkp.*, z 12 sierpnia 1939 r. *Informacje od Pani Jolanty Halamy z Kórnik, wnuczki Władysława Jarosza*.

Grzegorz Kubacki

Jaworowicz Władysław Jakub (1862 – 1924), dr chemii, uczestnik Powstania Wielkopolskiego w stopniu kapitana. W latach międzywojennych dyrektor cukrowni. Urodził się 28 listopada 1862 roku w Bieździadowie (powiat jarociński, gmina Żerków), jako syn zamożnego rolnika Wojciecha (potomka bogatej rodziny kupieckiej z Buku) i Antoniny z Lewandowskich. Jego starszymi braćmi byli: Witold-zasłużony lekarz ortopeda w Toruniu, społecznik i działacz tamtejszego Towarzystwa Przyjaciół Nauk i Naukowej Pomocy oraz Antoni Józef lekarz – społecznik, organizator Banku Ludowego w Rybniku, założyciel szeregu Czytelni Ludowych na Górnym Śląsku. Pod wpływem braci, Władysław zaangażował się w działalność patriotyczną. Studiował chemię na uniwersytecie w Greifswaldzie, gdzie przebywał w środowisku zdominowanym przez rodaków. Jako specjalizację wybrał cukrownictwo, z którym związał całe swe życie zawodowe. Pracował w cukrowniach w Gnieźnie, a następnie w Pakości i Kruszwicy. Zakłady te należały do Stefana Grabskiego. Równolegle prowadził badania naukowe ogłaszając ich wyniki w „Rocznikach PTPN”. Przez wiele lat był członkiem zwyczajnym wyżej wymienionego towarzystwa, a w latach 1911-1913 sekretarzem Komisji Administracyjnej Wy-

działu Przyrodniczego. Podczas I wojny światowej służył w Sekcji Logistycznej jako kapitan. W tym charakterze wziął także udział w Powstaniu Wielkopolskim pracując w Wydziale Żywności i Zaopatrzenia Dowództwa Głównego w Poznaniu (hotel „Royal” przy ul. św. Marcin), dokąd polecił go znajomy z konspiracji major Stanisław Taczak. Po pewnym czasie Jaworowicza przeniesiono do koszar V Korpusu Armijnego w Poznaniu. Tam kierował likwidacją magazynów. Przy tej okazji dostarczył broni i amunicji poszczególnym dywizjom wielkopolskim. W czasie wojny polsko-bolszewickiej osłaniał Warszawę. Po bitwie pod Komarowem awansowany na stopień majora Wojska Polskiego. Zdemobilizowany w 1921 roku wrócił na stanowisko dyrektora cukrowni kruszwickiej. W 1923 roku, ze względu na stan zdrowia przerwał działalność naukową. Zmarł po długiej i ciężkiej chorobie 13 października 1924 roku w Bydgoszczy. Żonaty z Jadwigą Narybską – właścicielką pensjonatu, miał córkę Irenę.

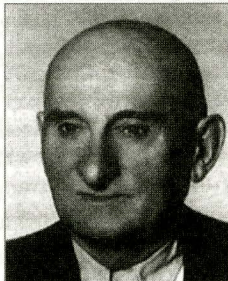
M. Furmanowicz, Bukowskie rodziny, maszynopis, s. 28.; K. Przybyszewski, Jaworowicz Witold, (w:) Toruński Słownik Biograficzny, t. VI (red.) K. Mikulski, Toruń 2010, s. 67; W. Koraszewska, Jaworowicz Antoni Józef, (w:) PSB, t. IX, Wrocław-Warszawa-Kraków, 1964-1965, s. 100-101; Poczest członków PTPN, (red.) A. Pihan-Kijasowa, Poznań 2008, s. 194; B. Polak, General Stanisław Taczak 1874-1960, Koszalin 1998, s. 51; Jaworowicz Władysław Jakub, (w:) Wrzesiński Słownik Biograficzny, (red.) W. Śliwiński, Wrzesnia 2002, s. 101-102; Dziennik Bydgoski, z dnia 16 października 1924, Nr 241 (nekrolog).

Katarzyna Pawłowska-Gauza

Jeske Stanisław (1888 – 1984), działacz społeczny. Urodził się 10 marca 1888 r., w Izdebnie (k. Środy) jako syn rolnika Jana i Magdaleny z Nowickich. Ukończył 7-klasową szkołę powszechną i prywatne kursy dokształcające. W 1907 r. podjął pracę jako instruktor w „Sokole” w Pleszewie, jednocześnie działał w Towarzystwie Przemysłowców i Towarzystwie Kół Śpiewaczych. Powołany do armii pruskiej w 1914 r., wcielony został do 29 Pułku Saperów w Poznaniu, skąd skierowano go do Szkoły Obsługi Reflektorów w Spandau. Brał udział w walkach na froncie niemiecko-francuskim oraz niemiecko-rosyjskim. Dwukrotnie dezertował, zabierając broń i wyposażenie, które przechowywał w swoim mieszkaniu w Poznaniu (przy ul. Kościelnej 3). Po kolejnej dezercji znalazł się w obozie karnym w Schlesswigu, skąd po uzyskaniu nielegalnych dokumentów wyjechał do Poznania. We wrześniu 1918 r. nawiązał kontakt z K. Rzepeckim i J. Lange. Prowadził rozpoznanie sił niemieckich w Poznaniu i okolicach, zbierał broń i sprzęt wojskowy (pomagał mu w tym brat Julian i krewny S. Krug, pełniący służbę wojskową w Poznaniu). W październiku i listopadzie 1918 r. organizował rozpoznawanie urzędów niemieckich (cywilnych i wojskowych). Kierował też przygotowaniami kwatermistrzowskimi dla oddziałów Straży Ludowej. W składzie Komisji Kwaterunkowej Komisariatu NRL przy-

gotowywał obrady Sejmu Dzielnicowego, pełnił funkcję komendanta wartowni i patrolu Straży Ludowej na Jeżycach. 3-5 grudnia 1918 r. z kompanią jeżycką Straży Ludowej ubezpieczał obrady Sejmu Dzielnicowego. 26 grudnia dowodził strażą tylną oddziałów zabezpieczających przejazd przez miasto I. Paderewskiego. 27 grudnia walczył o zdobycie Dyrekcji Poczty, Zamku, Prezydium Policji i Zbrojowni (przy ul. Artyleryjskiej) oraz lotniska na Ławicy. 10 grudnia 1919 r. skierowano go (przez J. Lange) do zadań specjalnych w terenie-likwidacji dywersyjnych działań niemieckich na terenie Gniezna i pow. gnieźnieńskiego, Kostrzyna, Inowrocławia, Jarocina, pow. wągrowieckiego, we Wrześni i okolicy Nakła. W marcu 1919 r. wraz z komendantem miasta, dowództwem 3 Pułku Ułanów, śremskimi oddziałami powstańczymi oraz funkcjonariuszami Policji Śledczej z Poznania brał udział w złamaniu buntu żołnierzy polskich w Gnieźnie, którzy z miejscowymi Niemcami usiłowali stworzyć (na tyłach frontu) antypowstańczy ruch. Od kwietnia 1919 r. pracował w Departamencie Kontroli Granicznej Ministerstwa b. Dzielnicy Pruskiej w Poznaniu, później w drukarni i Zakładach U. Cegielskiego S. A. Aktywnie działał w Towarzystwie Powstańców i Wojaków. W 1933 r., kandydując z ramienia Stronnictwa Narodowego, został wybrany do Miejskiej Rady w Poznaniu. Funkcję tę pełnił do 1939 r. 4 września 1939 r., po ewakuacji urzędów i większości aparatu administracyjnego podjął prace w celu uporządkowania sytuacji w mieście. Z polecenia prezydenta miasta, C. Ratajskiego, dokonał przeglądu przedsiębiorstw komunalnych, współpracował przy organizacji Urzędu Żywnościowego. 12 września towarzyszył prezydentowi w przekazywaniu wła-

Stanisław Jeske

dzy w ręce niemieckie. Aresztowany w listopadzie i początkowo osadzony w Forcie VII, później znalazł się w obozie przy ul. Głównej, skąd 25 marca 1940 r. został zwolniony i wysiedlony do Rozwadowa w GG. Natychmiast podjął pracę w Radzie Głównej Opiekuńczej w Warszawie; do wybuchu powstania warszawskiego działał w Narodowej Organizacji Wojskowej (NOW). W styczniu 1945 r. wrócił do Poznania i bezskutecznie usiłował nawiązać współpracę z ówczesnymi władzami miasta. W listopadzie 1947 r. wyjechał do Szczecina i do lipca 1948 r. pracował w Wydziale Finansowym Prezydium Miejskiej Rady Narodowej. Po powrocie do Poznania pracował kolejno w Zakładach H. Cegielskiego, Związkach Branżowych Spółdzielczości Pracy i ośrodku transportowym. W 1952 r. został niesłusznie oskarżony i aresztowany; po zwolnieniu (15 marca 1954) podjął pracę w Zjednoczeniu Robót Inżynierskich. Na emeryturę przeszedł w sierpniu 1955 r. Zrehabilitowany został w październiku 1957 r. Zmarł 23 lipca 1984 r. Pochowano go na cmentarzu na Junikowie, w kwaterze powstańców wielkopolskich. Odznaczony był m. in. Orderem Odrodzenia Polski V kl., Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym. Z małżeństwa z Antoniną Anioła pozostawił dwie córki – Bogumiłę (ur. 1911) i Radosławę (ur. 1915).

CAW, Teczka odznaczeń odrzuconych 20.9.37; Instytut Zachodni, sygn. I z Dok. III – 77; Archiwum Komisji Historycznej, sygn. AKH – 3970; K. Rzepecki, Oswobodzenie, s. 89; „Kronika Miasta Poznania”, 1986, nr 1, s. 205; informacje Macieja Jeske (maszynopis); Słownik ..., s. 137-138.

Eligiusz Tomkowiak

Józefowski Józef (1901 – 1962), urodził się 4 stycznia 1901 r. w Błotnicy (daw. pow. babimojski) w rodzinie rolnika Teodora i Heleny z Siudów. Był najstarszym z ośmiorga rodzeństwa. Ukończył 4-oddziałową szkołę powszechną w rodzinnej miejscowości. Z chwilą wybuchu Powstania Wielkopolskiego wstąpił ochotniczo jako 18-latek do oddziału powstańczego dowodzonego przez jego wuję ppor. Stanisława Siudę. Brał udział w zdobywaniu Wolsztyna, Kopanicy, Chobienic, Kargowej i Babimostu. 6 marca 1919 r. został żołnierzem 3. batalionu, wchodzącego w skład utworzonego 2. Pułku Strzelców Wielkopolskich (późn. 56. Pułk Piechoty Wielkopolskiej). Ze swoim pułkiem w dniach 4-5 września wyruszył z Kościana transportem kolejowym na front wschodni. Pod dowództwem Stanisława Siudy (już w stopniu kapitana) brał udział w walkach pod Połockiem, Bobrujskiem, Szaciłkami i Słobodą Jakimowską. W sierpniu 1920 r. uczestniczył w słynnej bitwie warszawskiej zwanej „Cudem nad Wisłą”, która uratowała Europę przed bolszewickim komunizmem. Po victorii warszawskiej wziął udział w pogoni za wojskami bolszewickimi aż do Mińska, który został zdobyty przez naszych żołnierzy 15 października 1920 r. Po ustaniu działań wojennych przybył ze swym pułkiem do Śremu, miejsca stałego pobytu tej jednostki, a potem w czasie świąt Bożego Narodzenia w stopniu kaprała rezerwy wrócił do rodzinnej Błotnicy. 17 czerwca 1922 r. w uznaniu zasług dla Ojczyzny, szczególnie za męstwo i heroizm w wojnie polsko-bolszewickiej, otrzymał od Rządu Rzeczypospolitej Polskiej 12 ha ziemi na Wołyniu w Iwanówce (gm. Młynów, pow. Dubno). Do swojej majątności ziemskiej przybył dopiero w 1924 r. z nowo poślubioną żoną Marią

z domu Raszke. Po paru latach ciężkiej pracy stworzył nowoczesne gospodarstwo. W Iwanówce urodziły się 3 córki. Wybuch II wojny światowej zakłócił spokój domowego ogniska, gdyż wschodnie ziemie Rzeczypospolitej, na których zamieszkał z rodziną, zostały po 17 września 1939 r. objęte okupacją sowiecką i wyniszczaniem ludności polskiej. 10 lutego 1940 r. o godzinie trzeciej nad ranem do domu Józefa Józefowskiego wtargnęło NKWD w asyście 30 miejscowych Ukraińców, którzy po szczegółowej rewizji nakazali tej rodzinie w ciągu dwóch godzin opuścić mieszkanie i stawić się na stacji kolejowej w Zdołbunowie. Tam wraz z innymi Polakami załadowano ich do wagonów bydłowych i deportowano na Sybir. Podróż trwała wiele dni w niehumanitarnych warunkach. Trafili do gułagu (obozu) Mała Jaluga w Obwodzie Archangielskim, w którym przebywało już 250 skazańców. Przy 40-stopniowym mrozie Józef Józefowski wraz z zesłanymi Polakami pracował przy wyrębie drzew, a jego żona wraz z innymi kobietami była zatrudniona przy obcinaniu gałęzi. Po dwóch latach przymusowego pobytu w gułagu udało się szczęśliwie rodzinie Józefowskich wyjechać na południe b. ZSRR. Tam nastąpiło ich rozdzielenie. Józef jako głowa rodziny na wieść o tworzeniu się Wojska Polskiego na terytorium sowieckim wstąpił 14 lutego 1942 r. do Armii gen. Władysława Andersa, z którą przeszedł cały jej szlak bojowy poprzez Bliski Wschód, północną Afrykę i dotarł aż do Włoch. Wziął udział w słynnej bitwie pod Monte Cassino. Natomiast jego żona, zagubivszy się chwilowo razem ze swoimi córkami, dotarła z nimi do obozu alianckiego dla uchodźców z Polski w Tengeru koło Arushy w Brytyjskiej Afryce Wschodniej (obecnie Tanzania), w którym przebywa-

ły razem do 1948 r. 15 listopada 1947 r. Józef Józefowski w stopniu starszego sierżanta został we Włoszech zdemobilizowany z 2. Korpusu Polskiego gen. Wł. Andersa i powrócił do Polski. Poprzez PCK rozpoczął poszukiwanie żony i córek, które w tym czasie przypłynęły statkiem z Afryki do Genui, a potem transportem kolejowym poprzez Włochy, Austrię i Czechy dotarły też do kraju. Szczęśliwe spotkanie rodziny nastąpiło na dworcu w Koźlu 19 marca 1948 r. Potem przez kilka miesięcy mieszkali w Starkowie. W 1949 r. za utracone 12 ha gospodarstwa na Wołyniu otrzymali w ramach rekompensaty od Rządu 6,75 ha ziemi o słabej bonitacji w Solcu Nowym (gm. Mochy), gdzie w krótkim czasie lokalna społeczność powierzyła Józefowi Józefowskiemu funkcję sołtysa. Zmarł 10 lipca 1962 r. Został pochowany na cmentarzu przy kościele św. Piotra w Przemęcie. Od 1991 roku spoczywa obok żony Marii na cmentarzu w Solcu Nowym. Został odznaczony Srebrnym Krzyżem Orderu Wojennego *Virtuti Militari*, Krzyżem Walecznych i Srebrnym Pamiątkowym Krzyżem Ziemi Świętej. Posiadał podziękowanie (dyplom) od gen. Wł. Andersa za spełnienie obowiązku wobec Polski poprzez służbę w szeregach Polskich Sił Zbrojnych w latach II wojny światowej. Z żoną Marią miał dzieci: Stanisławę (ur. 1928, po mężu Machowiak), Zdzisławę (ur. 1929, po mężu Wieczorek) i Halinę (ur. 1932, po mężu Owsianą).

Siuda S., *Zarys Historii Wojennej* 56. *Pułku Piechoty Wielkopolskiej, Krotoszyn 1932*, s. 5-7, 11-13, 15-20, 42-43, 48; *Tęsknili za polskimi świętami*, (w): „*Dzień Wolsztyński*”, 20.12.2005 r., s. 10.; *Wyciąg z ewidencji odznaczonych Orderu Wojennego Virtuti Militari za*

wojnę 1918-1921 z Gabinetu Szefa Naczelnego Wodza, Londyn 23 marca 1945 r.; Informacje i dokumenty rodzinne córki Zdzisławy Wieczorek z Solca Nowego; Antoni Fornalski, Józefowski Józef (1901-1962), (w:) Powstańcy wielkopolscy... Biogramy uczestników powstania wielkopolskiego 1918/1919. Praca zbiorowa pod red. Bogusława Polaka, T. III, Poznań 2007, s. 94-96.

Antoni Fornalski

Jóźwiak Leon (1900 – 1984), urodził się 15 czerwca 1900 roku w Stępcinie (powiat średzki), w rodzinie Melchiora i Agnieszki z domu Gołębiewskiej. Jego właściwe nazwisko brzmi „Jóźwiak” i pod takim figuruje w księgach parafialnych Targowej Górki, lecz późniejsze błędne zapisy w oficjalnych dokumentach i w aktach Urzędu Stanu Cywilnego w Środzie spowodowały, iż posługiwał się do końca życia nazwiskiem Jóźwiak. Ukończył czterooddziałową wiejską szkołę podstawową. Z uwagi na lata wojny nie zdobył wyższego wykształcenia. Jako 17-latek został wcielony w szeregi armii pruskiej i walczył w końcowej fazie I wojny światowej. W 1918 roku zbiegł z niemieckiego wojska i zaciągnął się do oddziałów powstańczych, walcząc w kompanii kościarskiej. Powołany w marcu 1919 roku do Armii Wielkopolskiej służył w 3 Pułku Strzelców Wielkopolskich, w okresie wojny polsko-rosyjskiej 1920 roku wchodzącego w skład 1 Dywizji Strzelców Wielkopolskich. Ranny pod Baranowiczami po rekonwalescencji powrócił w szeregi armii polskiej, służąc w jednostkach granicznych na terenie Wielkopolski, Śląska i Litwy, głównie w 15 Baonie Celnym. Zwolniony z wojska w roku 1924, jako strzelec re-

zerwy przeszedł do cywila i osiadł, początkowo w Stępcinie, a później w Nekli, gdzie wraz ze starszym bratem prowadził Dom Rolniczo-Handlowy. W Nekli zaangażował się w tworzenie Ochotniczej Straży Pożarnej, a także brał udział w pracach organizacji powstańczych. W OSP początkowo był skarbnikiem, a później 1 lutego 1930 roku powołano go na funkcję zastępcy naczelnika. Podjęcie działalności handlowej w Pławcach spowodowało jego odejście z szeregow OSP Nekla. Handel detaliczny w Pławcach prowadził od 1932 roku do 1936 roku, kiedy to przeniósł się do Środy. Lata okupacji spędził w Środzie, pracując w niemieckich firmach, czemu sprzyjała znajomość języka niemieckiego. Po wojnie, jako jeden z pierwszych (początek lutego 1945 roku) podjął w Środzie działalność handlową i jako jeden z ostatnich został pozbawiony przez państwo (maj 1950 roku) prawa do niej, otrzymując jednocześnie nakaz pracy w Państwowych Gospodarstwach Rolnych. Ostatnie lata przed emeryturą (1965 rok) przepracował kierując skupem oraz przechowalnictwem zboża w Zakładach Zbożowo-Młynarskich w Środzie. Zmarł 17 kwietnia 1984 roku i został pochowany na średzkim cmentarzu w sektorze X. Jego nazwisko figuruje na tablicy pamiątkowej Powstańców Wielkopolskich w Środzie Wlkp. Uprawniony do noszenia honorowej odznaki frontu litewsko-białoruskiego oraz odznak pamiątkowych 57 pułku piechoty (3 Pułk Strzelców Wlkp.) i 14 Dyw. Piechoty Wlkp. (dawniej 1 Dywizji Strzelców Wielkopolskich). W 1932 roku zawarł związek małżeński z Ireną z d. Dopierała. Z tego związku zrodziło się troje dzieci: Mirosława (ur. 1937), Bożena (ur. 1946) i Zbigniew (ur. 1950).

Opracowano na podstawie dokumentów i wspomnień rodziny.

Zbigniew Józwiak, Maria Kamińska

Juniczak Kazimierz (1900 – 1997), urodził się 6 stycznia 1900 r. w Poznaniu w rodzinie Józefa i Wiktorii z domu Bajerlein. W Poznaniu ukończył szkołę powszechną i handlową. W 1914 r. wstąpił w szeregi Harcerstwa Polskiego. W 1918 r. został mianowany na drużynowego II drużyny harcerskiej im. Kazimierza Wielkiego. Jako drużynowy za główne zadanie postawił sobie uświadamianie ideowo-polityczne młodych kolegów harcerzy. W 1917 r. wstąpił do tajnej Polskiej Organizacji Wojskowej na były zabór pruski, brał czynny udział w organizowanych przez POW manifestacjach na rzecz wolnej Polski. Pseudonim konspiracyjny Wilk. Po rokowaniach w Brześciu Litewskim z rozkazu POW rozlepił ulotki przeciwko „Czwartemu Rozbiorowi Polski”. Uciekając przed policją Pruską ocalał dzięki odwadze i przytomności matki, która szybko usunęła resztki kleju z ubrania syna i spaliła pozostałe ulotki. Podczas rewizji mieszkania policja praska nie znalazła żadnych śladów działalności konspiracyjnej. Tej samej nocy aresztowany został przyjaciel ojca i członek POW J. Drwęski. W 1914 r. rozpoczął naukę biurową w fabryce papierosów „Paras” w Poznaniu, a od 1916 roku praktykował w urzędzie pocztowym nr

1 w Poznaniu. W czerwcu 1918 roku został powołany do armii pruskiej i po przeszkoleniu skierowany na front zachodni pod Metz. Po kilku tygodniach zdziesiątkowany batalion odesłano do Poznania. Wkrótce po powrocie wybuchło Powstanie Wielkopolskie, w którym K. Juniczak brał czynny udział osłaniając hotel Bazar, w którym przebywał Ignacy Paderewski. Ranny w lewe udo na obecnej ulicy Paderewskiego, leczony był w szpitalach Przemienienia Pańskiego w Poznaniu i szpitalu wojskowym we Wrześni. Po okresie rekonwalescencji przydzielony został jako kancelista do Komendy Wojskowej w Kościanie, a następnie do Komendy Spraw Wojskowych w Czempińu. Podczas wojny polsko-bolszewickiej skierowany został do Oddziału Kierownictwa Transportów Wojskowych Dworca Leszno z awansem na starszego szeregowego. W maju 1921 r. przeniesiony został do 58 pp w Poznaniu jako podoficer koszar. Zwolniony z wojska w listopadzie 1921 r. 8 czerwca 1922 r. rozpoczął praktykę ubezpieczeniową w Krajowym Ubezpieczeniu Ogniowym (przeimianowany w 1937 r. na Zakład Ubezpieczeń Wzajemnych, a po 1945 roku na Państwowy Zakład Ubezpieczeń) w referacie reasekuracji. Awansował na stanowisko kierownika referatu Koasekuracji i Reasekuracji w 1926 r. W 1928 r. otrzymał nominację na etatowego asystenta krajowego z przydziałem pracy w Krajowym Ubezpieczeniu Ogniowym, do którego należała współpraca z krajowymi i zagranicznymi zakładami ubezpieczeniowymi. 28 sierpnia 1939 r. został zmobilizowany. Szlak bojowy skończył we Lwowie i został internowany przez Armię Radziecką. Po powrocie, drogą nielegalną do Poznania w listopadzie 1939 r., kontynuował prace w niemieckim Posenische Feuersocietaet. W maju 1943 r.

Kazimierz Juniczak

został aresztowany przez Gestapo w zw. ze sprawą Graczyka i Schlegera. Było to związane z działaniem konspiracyjnym doktora Witaszka. Niemcy doszukali się także związków Kazimierza Juniczaka z Powstaniem Wielkopolskim i czynną pomocą dla rodzin Polaków aresztowanych przez Niemców. Zaszeregowany jako więzień polityczny przebywał w niemieckich więzieniach i obozach koncentracyjnych: Fort VII w Poznaniu, Oświęcim (Nr. 12374), Hamburg, Hamburg-Neuengamme i na końcu w obozie zagłady w Sandbostel, w którym doczekał końca wojny i został oswobodzony przez wojska angielskie. Chory na dur brzuszny przebywał w angielskim szpitalu polowym. Po wyzdrowieniu został skierowany do Polskiego Obozu w Herzbergu, gdzie zachorował na uwięźniętą przepuklinę pachwinową. Operowany był w Węgierskim Szpitalu Polowym nr 537 w Clausthal-Zellerfeld. W listopadzie 1945 r. powrócił do Poznania, gdzie kontynuował pracę zawodową w PZU. Pracował na przedwojennym stanowisku kierownika KO i Reasekuracji, a po przeniesieniu tego oddziału do Warszawy na stanowisku zastępcy kierownika Zespołu Mechanizacji i Pracy. W 1955 r. po przeniesieniu ośrodka maszynowego do centrali PZU w Warszawie, pracował w Wydziale Organizacji i Statystyki, a następnie w wydziale kontroli wewnętrznej jako starszy rewident i zastępca naczelnika Wydziału Kontroli do czasu przejścia na emeryturę w 1970 r. Przez wszystkie lata powojennej pracy przeprowadzał samodzielne kontrole i lustracje we wszystkich inspektoratach powiatowych na terenie województwa poznańskiego, gdzie dzięki dużemu długoletniemu doświadczeniu zawodowemu przeprowadzał instruktaże dla pracowników kontrolowanych jednostek, co owocowało podnie-

sieniem ich kompetencji zawodowych. Niezależnie od tego brał aktywny udział w szkoleniu kadry ubezpieczeniowej na organizowanych przez PZU specjalnych kursach i odprawach połączonych z egzaminami kwalifikacyjnymi. Od 1970 do 1985 roku pomagał w prowadzeniu biblioteki PZU, tłumaczył z języka niemieckiego dokumenty dotyczące historii ubezpieczeń. Do partii politycznych nigdy nie należał, ale prowadził szeroko zakrojoną działalność społeczną. Z ramienia PZU był stałym członkiem Komitetu Opiekuńczego Technikum Ekonomicznego im. Stanisława Staszica w Poznaniu. W komitecie był przez szereg lat przewodniczącym i wice przewodniczącym. W swej długoletniej działalności współpracował z technikami w organizowaniu ważniejszych uroczystości i imprez oraz organizowaniu praktyk uczniowskich, współuczestniczył również w Komisji Zatrudnienia. Szczególnie dużą aktywność w powojennym okresie pracy wykazywał w związkach zawodowych, piastując w różnych etapach stanowiska skarbnika, sekretarza i przez szereg kolejnych kadencji, aż do przejścia na emeryturę, stanowisko Przewodniczącego Rady Zakładowej PZU. Przez okres trzech kadencji był członkiem Plenum Zarządu Okręgowego ZZPPISp w Poznaniu. W sferze zainteresowań społecznych od 1925 roku członkiem chóru męskiego „Arion” pełniąc funkcje od sekretarza do V-ce prezesa chóru. Wyróżniony został Odznakami Honorowymi III i II stopnia Zarządu Głównego Polskich Zespołów Śpiewających i Instrumentalnych. Po 63 latach pracy w ubezpieczeniach w 85 roku życia przeszedł na pełną zasłużoną emeryturę jako Powstaniec Wielkopolski, Członek ZBOWiD, kombatant i więzień hitlerowskich obozów koncentracyjnych.

W opinii służbowej z dnia 11 grudnia 1968 roku podpisanej przez dyrektora Oddziału Wojewódzkiego mgr. Leona Kołodziejczaka, czytamy m. in.: „... oceniając obywatela Juniczaka w perspektywie przedstawionych 46 lat jego wiernej służby dla Zakładu i społeczności skupionej w związku zawodowym przy tym zakładzie, stwierdzić muszę, że to człowiek o niepospolitych zaletach serca i umysłu, sprawie ubezpieczeń i społecznym oddany bez reszty, wykazujący w każdej sytuacji niezwykle zdolności zachowania równowagi ducha, oraz ten wybitny dar wyboru zawsze sprawiedliwej drogi i kroczący po tej drodze z poczuciem pełnej odpowiedzialności i osobistej godności. Dla tej znakomitej postawy jego wobec obowiązków jako ubezpieczeniowca i zarazem dużej miary społecznika z prawdziwą satysfakcją wyrażam moje pełne uznanie...”. Kazimierz Juniczak zmarł 27 listopada 1997 roku w Poznaniu przy ulicy Żarnowieckiej 23, gdzie mieszkał od 1937 roku. Pochowany jest na cmentarzu komunalnym na Junikowie w kwaterze Powstańców Wielkopolskich 1918/1919 r. W notatce pożegnalnej Jerzy Adamski napisał m. in.: „... nad trumną pochyliły się sztandary harcerskie, związku kombatanów i Arionu. W pogrzebie uczestniczyli nie tylko liczni mieszkańcy Jeżyc, byli koledzy z harcerstwa, z Arionu, był przełożony z PZU, był były wojewoda Poznańskiego poseł Marian Król. W mowie pożegnalnej ksiądz parafii pw. Chrystusa Dobrego Pasterza przypomniał, że zmarły służył Bogu, Kościołowi i Ojczyźnie...”. Odznaczony był: Krzyżem Oficerskim i Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski, Złotym i Brązowym Krzyżem Zasługi, Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym, Krzyżem Oświęcimskim, Krzyżem Z udział w wojnie 1918-1921, Medalem

Rodła oraz wielu innymi odznaczeniami i odznakami. Od Września 1923 r. żona ty z Władysławą Kęsa, miał syna Tadeusza (ur. 28 lipca 1924), doktora nauk medycznych.

Dokumenty i pamiątki rodzinne.

Tadeusz Juniczak

Kaczmarek Władysław (1899 – 1964), ppłk dypl WP. Urodził się 20 czerwca 1899 r. w Wolsztynie w rodzinie pracownika mleczarni Ludwika i Katarzyny z domu Walkowiak. Brat Franciszka (poległego w walkach 23 września 1920 r. pod fortami Grodna; dowódcy plutonu 8 kompanii 101 pułku piechoty rezerwowej Dywizji Ochotniczej). Uczestnik Powstania Wielkopolskiego 1918-1919, brał udział w zdobyciu poczty w Wolsztynie w dniu 5 stycznia 1919 r.. Ochotnik kompanii wolsztyńskiej. Od 7 marca 1919 r. żołnierz 2. pułku strzelców wielkopolskich. W dniach od września 1919 r. wyjechał na front litewsko-białoruski. W ramach dywizji gen. Daniela Konarzewskiego brał udział w szeregu walk z bolszewikami, których uwiecznieniem było zajęcie twierdzy i miasta Bobrujsk. W dniu 7. stycznia 1920 r. jego oddział: 2 pułk strzelców wielkopolskich przemianowany został na 56 pułk piechoty wielkopolskiej. Od stycznia do czerwca 1920 r. pułk toczył walki pozycyjne w rejonie Bobrujska, przeprowadzając szereg walk nad Dźwiną, Berezynę, Ptyczą. W wyniku lipcowej kontr ofensywy bolszewickiej 1920 r. i załamania się frontu litewsko-białoruskiego, uczestniczył w ciężkich bojach odwrotowych. W bitwie warszawskiej – w ramach uderzenia znad Wieprza – wraz z pułkiem opanowywał rejonu Mińska Mazowieckiego. Następnie po 18 sierp-

nia 1920 r. brał udział w pościgu za nieprzyjacielem (bój nad Berezą, pod Linową, sforsowanie Szczary, zajęcie Branowicz). W latach 1932-1934 kpt. Kaczmarek studiował w Wyższej Szkole Wojennej; w ramach XIII promocji oficer dyplomowany Wojska Polskiego. Następnie pełnił służbę jako pierwszy oficer sztabu w 7 Dyw. Piechoty w Częstochowie. W roku 1937 r. został awansowany do stopnia majora i skierowany do Sztabu Głównego w Warszawie; przydzielono go do Referatu Niemcy w Oddziale II. W czasie II wojny światowej brał udział w walkach wrześniowych 1939 r. a następnie na obczyźnie w szkoleniu kadr oficerskich Polskich Sił Zbrojnych na Zachodzie. Wziął czynny udział w organizowaniu Wojska Polskiego we Francji i w kampanii 1940 roku. Po upadku Francji w jednym z ostatnich transportów przez port La Verdon-ne, odплыł do Anglii. Tam brał udział w formowaniu jednostek wojska w Szkocji. Odkomenderowany na stanowisko wykładowcy taktyki piechoty do Wyższej Szkoły Wojennej w Londynie. W stopniu mjr dypl. prowadził I kurs dla oficerów Wyższej Szkoły Wojennej na Obczyźnie. Następnie awansowany przez gen. Władysława Sikorskiego do stopnia podpułkownika; pracował w Sztabie Głównym w Londynie. W 1942 roku został wysłany jako delegat Szefa Sztabu na Bliski Wschód do formującego się w Iraku 2 Korpusu Polskiego pod dowództwem gen. Władysława Andersa. Po tragicznej katastrofie w Gibraltarze, w której zginął gen. W. Sikorski odплыł z Anglii na pokładzie transportowca „Queen Elizabeth” do Stanów Zjednoczonych. Tam doskonalił swoją wiedzę wojskową poprzez studia wojskowe w 1944 r. w Command and General Staff School US Army Fort Leavenworth w Kansas. Po jej ukończeniu

na własną prośbę został odkomenderowany do 2 Korpusu Polskiego, walczącego już na ziemi włoskiej. Skierowany został do oddziału III sztabu – oddział operacyjny. Za służbę na froncie włoskim i za bitwę bolońską w szczególności został udekorowany w dowództwie 8 armii w miejscowości Caserta Orderem Brytyjskiego Imperium. Po wojnie pozostał na emigracji. Zmarł w Londynie 19 maja 1964 r. Prochy ppłk. W. Kaczmarka zgodnie z jego wolą spoczęły na wolsztyńskim cmentarzu w dniu 18 czerwca 1964 r... Żonaty z Heleną Machan posiadał syna Wiesława. Odznaczony, m. in. Krzyżem Srebrnym Orderu Wojennego *Virtuti Militari* (nr 780 za 1920 r.) i 4 razy Krzyżem Walecznych.

W. Kaczmarek, Bracia Kaczmarkowie (w:) Wydanie specjalne „Głosu Wolsztyńskiego” 5. 01. 2009, s. 21- 25; S. Siuda, Zarys historii wojennej 56 -go pułku piechoty wielkopolskiej. Warszawa 1925, s. 31,47; W. Chocianowicz, W 50-lecie powstania Wyższej Szkoły Wojennej w Warszawie. Londyn 1969, s. 389, 431, 460; Zdzisław Wesołowski, Kawalerowie Orderu Wojennego Virtuti Militari, Miami-Florida 1992, s. 264; G. Łukomski, B. Polak, A. Suchcitz, Kawalerowie Virtuti Militari 1792-1945. Wykazy odznaczonych za czyny z lat 1863-1864, 1914-1945. Koszalin 1997, s. 197; relacja ustna syna Wiesława.

Zdzisław Kościński

Kado Jan (1897 – 1967), urodził się 27 stycznia 1897 roku w Margoninie (pow. Chodzież) w rodzinie rolnika Jakuba i Marianny z Florianowiczów. Ojciec był właścicielem 30 ha gospodarstwa. Jan miał cztery siostry: Agnieszkę, zamężną Wiesę; Stanisławę zamężną Ha-

drych; Annę, zamężną Lupa; Salomeę, zamężną Plewa i pięciu braci – Maksymilian, Edmund, Franciszek, Władysław i Stefan. Uczył się w szkole powszechnej w Margoninie. W 1916 roku powołany został do odbycia służby wojskowej w armii pruskiej i brał udział w działaniach I wojny światowej. Jego bracia Maksymilian i Edmund polegli na frontach tej wojny. Po demobilizacji wrócił do domu w grudniu 1918 r. Wziął udział w przygotowaniach do powstania w Margoninie. Został członkiem Straży Ludowej, która 6 stycznia 1919 r. opanowała miasto. Uczestniczył 8 stycznia 1919 r. w bitwie o Chodzież i w walkach o Szamocin 11, 12 i 15 stycznia 1919 r. pod dowództwem por. Czesława Margowskiego i kapitana Maksymiliana Bartscha. Później służył w Wojsku Polskim, w artylerii konnej jako bombardier. Zdemobilizowany z końcem sierpnia 1921 r., został mistrzem rzeźnickim i pracował w rzeźni w Nakle n/Notecią. W 1933 roku kupił dom i otworzył w Margoninie własny zakład rzeźniczy – sklep z ubojnią. W sklepie sprzedawała najpierw matka, potem żona. 25 października 1934 r. wstąpił do Związku Weteranów Powstań Narodowych RP Koło w Margoninie (nr ewidencyjny 13662). 16 października 1935 r. zawarł związek małżeński z urodzoną 24 lipca 1909 r. w Drogosławiu a mieszkającą w Rozwążynie k/Nakła n/Notecią – Wiktoria Kaźmierczak. Ojciec żony Woj-

ciech Kaźmierczak kupił córce 18 ha gospodarstwo rolne we wsi Ofelia k/Margonina. Z małżeństwa tego urodziło się czworo dzieci: syn Waław (1936-1938), córka Gertruda (ur. 1938, zamężna Cichoradzka), syn Witold (1940-1997) i córka Alicja (ur. 1946, zamężna Dowczyńska). W 1939 roku nie wyraził zgody na współpracę z okupantem i został wysiedlony z własnego domu i wywieziony z rodziną do Włoszczowej w Generalnej Gubernii. Tam ciężko pracował na rzeźni. Przez całą okupację przebywał na wygnaniu i do domu rodzinnego wrócił wiosną 1945 r. Dopiero wiosną 1946 roku udało mu się, po wykonaniu niezbędnych prac remontowych, uruchomić zakład. Niestety, z różnych względów, po dwuletnim okresie działalności zaprzestał prowadzenia zakładu. Następnie do 31 lipca 1958 r. pracował jako pracownik fizyczny w Państwowym Gospodarstwie Rolnym w Pietronkach. Później pracował w gospodarstwie rolnym żony. Zmarł 14 kwietnia 1967 roku w szpitalu w Wągrowcu i pochowany został na cmentarzu parafialnym w Margoninie. Został odznaczony Wielkopolskim Krzyżem Powstańcym – 31 grudnia 1958 r. W Powstaniu Wielkopolskim walczyli również jego bracia Władysław i Stefan Kado.

Biuro Kadr i Odznaczeń Prezydenta RP; W. Janiszewski, Iskra bohaterów. Walki powstańcze na Ziemi Chodzieskiej i Pilskiej w 1919 r., Margonin 2011; tenże, Dali świadectwo prawdzie, Margonin 2010; Zasłużeni dla Ziemi Chodzieskiej w powstaniu wielkopolskim, Chodzież 2004; Pamiątki i informacje córki Alicji Dowczyńskiej.

Ewa Kabat

Jan Kado

Kado Władysław (1891 – 1974), urodził się 15 lipca 1891 r. w Margoninie pow. Chodzież. Rodzicami jego byli rolnik Jakub i Marianna z Florianowiczów. Miał pięciu braci: Maksymiliana, Edmunda, Franciszka, Jana i Stefana oraz cztery siostry: Agnieszkę, zamężną Wiśse; Stanisławę, zamężną Hadrych; Annę, zamężną Lupa i Salomeę, zamężną Plewa. Uczęszczał do szkoły powszechnej w Margoninie. Wyuczył się zawodu rzeźnika. Odbił służbę wojskową w armii pruskiej, a następnie w latach 1914-1918 uczestniczył w działaniach I wojny światowej. Jego bracia Maksymilian i Edmund polegli na frontach tej wojny. Po zdemobilizowaniu został członkiem margonińskiej Straży Ludowej, która 6 stycznia 1919 r. opanowała miasto. 8 stycznia 1919 r. uczestniczył w bitwie o Chodzież i w walkach o Szamocin (11, 12 i 15 stycznia 1919). Walczył pod dowództwem por. Czesława Margowskiego i kapitana Maksymiliana Bartscha. Następnie do końca lutego 1921r. służył w Wojsku Polskim. W 1920 r. zawarł związek małżeński z Władysławą Heimann (1901-1984). Z małżeństwa tego urodziło się dwóch synów: Zygmunt (1921-?) oraz Jerzy (1926-1991). Po zakończeniu służby wojskowej, do wybuchu II wojny światowej prowadził we własnym domu w Chodzieży przy ul. Krasińskiego zakład rzeźnicki. Był członkiem Związku Powstańców Wlkp. w Margoninie. Wraz z wybuchem II woj-

ny światowej cała rodzina została wywieziona do Łochowa k/Warszawy, gdzie pracował jako zarządca gospodarstwa u Niemca. Pod koniec wojny rodzina została wywieziona do Królewca w Prusach Wschodnich. Syn Zygmunt został wywieziony przez okupanta na roboty w niewiadomym kierunku i nigdy się nie odnalazł, mimo intensywnych poszukiwań po zakończeniu wojny. Po wyzwoleniu Władysław Kado wrócił do swojego domu w Chodzieży i prowadził zakład rzeźnicki. Po jego upaństwowieniu pracował w PSS jako sprzedawca we własnym sklepie. W 1962 roku zamieszkał w Poznaniu, gdzie zmarł w 1 stycznia 1974 roku i pochowany został na Cmentarzu Górczyńskim przy ul. Ściegiennego (kwatery IIP, rząd V, grób nr 14). Został odznaczony Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym (31 grudnia 1958). W Powstaniu Wielkopolskim walczyli również jego bracia Jan i Stefan Kado.

Biuro Kadr i Odznaczeń Kancelarii Prezydenta RP, Wniosek na Wielkopolski Krzyż Powstańczy; W. Janiszewski, Iskra bohaterów. Walki powstańcze na Ziemi Chodzieskiej i Piłskiej w 1919 r., 2011, W. Janiszewski, Dali świadectwo prawdzie, Margonin 2010; Zasłużeni dla Ziemi Chodzieskiej w powstaniu wielkopolskim, Chodzież 2004; Pamiątki i informacje bratanicy Alicji Dowczyńskiej; Zbiory Gabinetu Pamiątek Historycznych w Dopiewie.

Ewa Kabat

Władysław Kado

Kalemba Józef (1892 – 1934), urodził się 6 marca 1892 roku w Piekarach w rodzinie Marcina i Agnieszki z domu Rozalczak. Brat Jana – też powstańca wielkopolskiego. W 1915 roku wcielony został do armii niemieckiej. Na frontach

I wojny światowej przebywał do listopada 1918 r. Zdezerterował i powrócił w rodzinne strony. Brał udział w Powstaniu Wielkopolskim. 28 grudnia 1918 r. wstąpił do oddziału powstańczego podpułkownika Andrzeja Kopy w Dopiewie. Jego nazwisko widnieje na liście powstańców powiatu Poznań - Zachód biorących udział w styczniu 1919 r. (poz. 186). Jako dowódca drużyny brał udział w walkach powstańczych pod Wolsztynem, Nowym Dworem i Perzynami. W tych bojach odznaczył się wielokrotnie wybitnym męstwem i odwagą. Za bohaterskie czyny wyróżniany był przez dowódcę odcinka ppłk. A. Kopę. W stopniu kaprała i szeregach kompanii karabinów maszynowych 10 Pułku Strzelców Wielkopolskich (68 pp) walczył na Ukrainie i uczestniczył w wojnie polsko-bolszewickiej. Po zwolnieniu do rezerwy zamieszkał w Sznyfinie i pracował w rodzinnym gospodarstwie. W okresie późniejszym powiększył swoje gospodarstwo, kupując ziemię z rozparcelowanego Mielżyńskich. W 1927 roku zawarł związek małżeński z Jadwigą Wiórek z Piekar, z którą miał troje dzieci: Marię (ur. 1928), zam. Mytko; Stanisława (ur. 1930) i Stefanię (ur. 1932), zam. Jeżewska. Był odznaczony Medalem Niepodległości (1932) i Odznaką Pamiątkową Wojsk Wielkopolskich (1926). Zmarł w 18 listopada 1934 r. w Sznyfinie i został pochowany na cmentarzu parafialnym w Dakowach Mokrych.

Józef Kalemby

CAW, MN 20.07.1932; Kopa A. *Udział powiatu Zachodnio-Poznańskiego w Powstaniu Wielkopolskim w latach 1918-1919. Spis powstańców biorących udział w styczniu 1919 r., Poznań 1928, str. 17, poz. 186; Informacje i dokumenty Marianny Mytko, Grzegorza Mytko oraz Pośła RP Stanisława Kalemby.*

Stanisław Ossowski

Kaluźny Wojciech (1900 – 1979), uczestnik wojny polsko – bolszewickiej, żołnierz września 1939, robotnik. Urodził się 17 kwietnia 1900 roku w Pieruszycach (pow. pleszewski), jako syn robotnika Franciszka i Pelagii z domu Marasz. Miał ośmioro rodzeństwa, siedem sióstr: Jadwigę, Stanisławę, Franciszkę, Weronikę, Władysławę, Julianę, Marianę (zmarła w wieku 17 lat) i przyrodniego brata. W ostatnim okresie I wojny, w czasie zaniku dyscypliny w wojsku niemieckim, ogólnego rozprężenia, tworzenia Rad Żołnierskich znalazł się w Poznaniu i z chwilą wybuchu walk wstąpił w szeregi powstańców. Brał udział w przejmowaniu urzędów i koszar. Następnie walczył m. in. na froncie północnym pod Szubinem i Nakłem. Po zwycięstwie Powstania z Wojskiem Wielkopolskim brał udział w wojnie polsko – bolszewickiej. Po powrocie w roku 1921 z wojska wyjechał za pracę na Śląsk, gdzie pracował jako górnik. Mieszkał u swego kuzyna, policjanta Tomasza Kaluźnego (także Powstańca Wielkopolskiego, który po 17 września 1939 roku dostał się do niewoli sowieckiej i wiosną 1940 roku został z obozu w Ostaszkwie przewieziony do Kalinina (Tweru), tam zamordowany i pochowany w dole śmierci w Miednoje). W związku z chorobą i śmiercią żony Wojciech Kaluźny wrócił do Góry i podjął pracę w tartaku

Ernsta Fischera von Mollarda (ojca), właściciela dominium Góra. W sierpniu 1939 roku zmobilizowany i wcielony do żandarmerii wojskowej. Na czele oddziału żandarmerii stał Jan Kubiak, który został zamordowany przez funkcjonariuszy NKWD w Kalininie i pochowany w pobliskim Miednoje. Po rozbiciu jednostki dotarł z kolegami policjantami do Warszawy, aby wziąć udział w obronie stolicy. 26 września 1939 roku w czasie silnego bombardowania schronił się najpierw w piwnicach Teatru Wielkiego, następnie na zewnątrz na schodach. Stanisław Tyrakowski z Łobza (ur. 5 listopada 1889 w Kurcewie, pow. Jarocin) odszedł na chwilę od grupy i po ustaniu bombardowania, mimo usilnych poszukiwań nie został odnaleziony (po wojnie uznany za zmarłego). Wojciech Kałużny z ocalałymi kolegami (Mikołajczak Franciszek z Łobza, Mikołajczak Franciszek z Goli, Grzeszkowiak z Góry, Kozłowski z Kadziaka, Dąbkiewicz z Łobza) dostał się do niewoli niemieckiej. W czasie transportu do lagru razem z w/w współtowarzyszami udało mu się zbiec i wrócić szczęśliwie do rodziny. Szli nocą lasami. Wojciech wrócił do Góry w listopadzie 1939 roku. Przez całą wojnę pracował podobnie jak przed napaścią na Polskę Niemiec i Rosji w tartaku, którym kierował Niemiec Dittmann. Po ucieczce Niemców i zakończeniu II wojny światowej pracował do emerytury w tartaku w Jarocinie. Był dwukrotnie żonaty. 20 kwietnia 1923 roku zawarł w Górze, pow. jarociński związek małżeński z Marianną Wojtkowiak (ur. 9 sierpnia 1901 w Górze, córką włodarza Stanisława i Franciszki z domu Karolczak). Małżonkowie mieli czworo dzieci: dwie córki, Martę (ur. 1924, mąż Czesław Masztalerz) i Teresę (ur. 1926, mąż Franciszek Tyrakowski), oraz dwóch synów: Stani-

слава (ur. 1928 zmarł na szkarlatynę, mając 4 lata) i Jana (ur. 1932, żona Wanda Jankowiak). Z drugą żoną (ślub 30 marca 1934) Jadwigą Matuszak (ur. 26 września 1905 w Górze, córką Jana i Józefy zd. Hybiak, siostrą poległego powstańca, Marcina Matuszaka), miał syna Henryka (ur. 1934, żona Marianna z d. Tanianka) i córkę Kazimierę (mąż Franciszek Pałuszkiewicz). Wojciech Kałużny zmarł 5 maja 1979 roku w szpitalu w Jarocinie. Pierwsza żona, Marianna zmarła 30 grudnia 1933 roku w Górze, druga – Jadwiga zmarła 21 października 1975 roku w szpitalu w Jarocinie. Wszyscy zostali pochowani na cmentarzu parafialnym w Górze. Brak informacji o otrzymanych odznaczeniach.

USC Jaraczewo, Ks. małż. Góra 9/1923; MIEDNOJE. Księga Cmentarna Polskiego Cmentarza Wojennego, pr. zbiorowa pod kierunkiem Grzegorza Jakubowskiego, Warszawa 2006, t. 1, s. 332, p. 1; Jaraczewo – materiały po ZBOWiD; Inform., dok. i fot. ze zbioru córek Marty Masztalerz i Kazimierzy Pałuszkiewicz.

Kazimiera Horyza Pachciarz

Karczewski Stanisław (1891 – 1955), urodził się 5 lutego 1891 r. w miejscowości Panigródz pow. Wągrowiec w rodzinie robotnika Marcina Karczewskiego i Pelagii z domu Stefaniak.

Stanisław
Karczewski

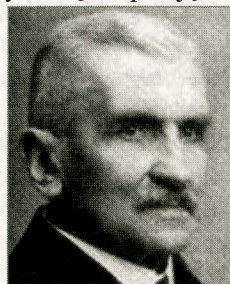
Po ukończeniu szkoły powszechnej w Panigrodzu pracował jako robotnik rolny. W kwietniu 1911 r. został powołany do służby wojskowej w armii pruskiej. Służył m. in. w jednostce łączności w Wąlczu i w Pile. Po służbie wojskowej pracował w Gołańczy pow. Wągrowiec. W 1914 r. zmobilizowany brał udział w I wojnie światowej i walczył na froncie zachodnim we Francji a później na froncie wschodnim w Prusach i Kurlandii. Zdemobilizowany w połowie grudnia 1918 r. W Wągrowcu zgłosił się do Powstania Wielkopolskiego jako ochotnik i brał udział w walkach pod Budzyniem i Radwankami oraz w bitwie o Chodzież. Służąc w 4 Pułku Strzelców Wielkopolskich walczył w wojnie z Rosją Sowiecką. Po zdemobilizowaniu, 18 stycznia 1921 r. w Budzynie pow. Chodzież zawarł związek małżeński z wdową Julianną Kutz z domu Kłos urodzoną 28 maja 1891 r. w Kąkolewiczach Hubach, córką właściciela Jana Kłosa i Marianny z Surmów. Pracował wtedy jako monter telefoniczny. W 1925 r. przyszedł na świat ich syn Alfred (zmarł 2012), a 24 listopada 1928 r. umiera mu w wieku 37 lat żona. Stanisław pracuje jako nadzorca telegrafów i 4 kwietnia 1946 r. ponownie zawarł związek małżeński z mieszkanką Budzyna, krawcową Marianną Reinke, urodzoną 8 października 1904 r. Stanisław Karczewski zmarł 17 lipca 1955 roku w Budzynie i pochowany został na miejscowym cmentarzu. Po jego śmierci żona Marianna została podopieczną ZBoWiD po powstańcu wlkp. Zmarła 5 maja 1986 r. w Dziembówku.

USC Budzyń, W. L. Janiszewski, informacje i dokumenty ZBoWiD Budzyń.

Ewa Kabat

Karpiński Antoni (1855 – 1941), adwokat, powstaniec wielkopolski. Urodził się 24 października 1855 r. w Środzie Wlkp. Syn Leopolda, sędziego w Środzie i adwokata w Śremie oraz Otylii z Jarochońskich. Gimnazjum ukończył w Śremie. Studiował prawo w Berlinie i Bonn. W 1883 r. przeniósł się do Gniezna, gdzie był adwokatem. Jako członek Rady Miejskiej walczył o uprawnienia ludności polskiej. Obrońca Polaków w procesach politycznych. W 1903 bronił gimnazjalistów gnieźnieńskich – członków Towarzystwa Tomasza Zana – Jana Szwemina i Tadeusza Powidzkiego. W odrodzonej Polsce pierwszy z nich został kuratorem Okręgu Szkolnego Pomorskiego, a drugi redaktorem „Lecha”, „Kuriera Poznańskiego” i „Orędownika”. W 1908 r. wygrał proces wytoczony „Sokołowi” przez zaborcę za udział młodzieży poniżej 18 roku życia w zlocie Okręgu Północnego w Strzelnie. Jego zwycięstwem zakończyła się również sprawa zakazu pochodów w Gnieźnie. Występując często przeciw germanizacji sam zasiadł na ławie oskarżonych i został skazany na karę grzywny. Od 1909 r. członek Rady Głównej Polskiego Towarzystwa Demokratycznego w Poznaniu, w którym skupili się przedstawiciele Narodowej Demokracji zaboru pruskiego. W jego mieszkaniu, przy ul. Farnej 1 w Gnieźnie odbywały się zebrania i narady Polaków przygotowujących się do przejęcia

Antoni
Karpiński

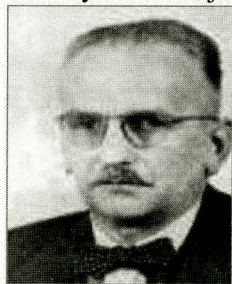
władzy. Przewodniczył zebraniu 13 listopada w hotelu Hindenburg, na którym wybrano Radę Robotniczą. Należał do Miejskiej i Powiatowej Rady Ludowej oraz Rady Robotniczej. W trakcie powstania przejął pieczę nad sądami i prokuraturą. Od stycznia 1919 r. był sędzią sądu w Gnieźnie, mianowany wkrótce pierwszym prezesem Sądu Okręgowego. Funkcję tę pełnił do 1927 r. Długoletni przewodniczący rady nadzorczej gazety gnieźnieńskiej, „Lech”, pisma o orientacji narodowej. Przewodniczący, pierwszej w okresie międzywojennym Rady Miejskiej w Gnieźnie. W listopadzie 1932 r. otrzymał tytuł Honorowego Obywatela Gniezna. W grudniu 1939 r. wysiedlony, przeniósł się do Warszawy, gdzie zm. 22 kwietnia 1941 r. Pochowany w Gnieźnie na cmentarzu św. Piotra. Związek małżeński zawarł z Wandą ze Święcickich (siostrą Heliadora, pierwszego rektora uniwersytetu w Poznaniu) 12 września 1883 r. w Ecoen pod Paryżem. Miał syna Zygmunta (ur. 1892), ekonomistę i bankowca oraz córki: Wandę i Izabelę. Czoro innych dzieci zmarło we wczesnym dzieciństwie.

Gniezno. Studia i materiały historyczne – IV, Prymasowskie Wydawnictwo Gaudentinum, Gniezno 1995; Polski Słownik Biograficzny; Zygmunt Karpiński, O Wielkopolsce, złocie i dalekich podróżach, PIW 1971; „Brzask”, Jubileuszowa Jednodniówka Samorządu Młodzieży Szkół Ogólnokształcących Stopnia Licealnego w Gnieźnie – Gniezno, Październik 1948 r.; Zygmunt Wygocki, Gniezno i powiat gnieźnieński w Powstaniu Wielkopolskim 1918-1919, Instytut Zachodni-Poznań 1988.

Wojciech Sander

Karpiński Zygmunt (1892 – 1981), dr ekonomii, bankowiec, powstaniec wielkopolski. Urodził się 24 marca 1892 r. w Gnieźnie. Syn Antoniego, prezesa Sądu Okręgowego w Gnieźnie i Wandy ze Święcickich. Ukończył gimnazjum w Gnieźnie (matura 1910 r.). Studiował na uniwersytetach w Strasburgu, Monachium i Frankfurt nad Menem. Odbывał praktyki w bankach Berlina, Gniezna, Poznania, Wiednia i Warszawy. Gdy w Niemczech wybuchła rewolucja wrócił do Gniezna. Jeden ze współorganizatorów powstania w Gnieźnie. Członek Rady Robotniczo-Żołnierskiej, następnie Miejskiej Rady Ludowej w Gnieźnie. Wybrany 15 listopada 1918 r. na stanowisko „kontrolera magistratu”. W trakcie powstania internował znanego w Gnieźnie hakatystę – adwokata Espego. Następnie wyjechał do Warszawy i rozpoczął pracę w Polskiej Krajowej Kasie Pożyczkowej, gdzie jego stryj Stanisław był dyrektorem. W latach 1924-1951 członek dyrekcji Banku Polskiego i Narodowego Banku Polskiego w Warszawie. W 1939 r. wraz z władzami Banku nadzorował transport zapasu polskiego złota (wartości ok. 360 mln zł) najpierw do Lublina, potem do Łucka i Rumunii. Następnie przebywał we Francji, Anglii i Stanach Zjednoczonych. Zajmował się sprowadzeniem do kraju złota wywiezionego we wrześniu 1939 r. W 1944 r. członek delegacji polskiej na konferencję finansową w Breton Woods. Z Londynu do kraju

Zygmunt Karpiński

wrócił w 1947 r. W okresie „błędów i wypaczeń” zmuszony do ustąpienia z zarządu Banku. Zm. 4 lutego 1981 r w Warszawie, pochowany na Powązkach w Warszawie. Odznaczony Medalem 10-lecia Odzyskanej Niepodległości. Był żonaty i miał dwie córki: Ewę (ur. 1922), Wandę (ur. 1925).

Brzask, Jubileuszowa Jednodniówka Samorządu Młodzieży Szkół Ogólnokształcących Stopnia Licealnego w Gnieźnie, Październik 1948 r.; Stanisław Łoza red., Czy wiesz kto to jest?, Wyd. Głównej Księgarni Wojskowej, Warszawa 1938; Zygmunt Karpiński, O Wielkopolsce, złocie i dalekich podróżach, PIW 1971; Zygmunt Wygocki – Gniezno i powiat gnieźnieński w Powstaniu Wielkopolskim 1918-1919, Instytut Zachodni w Poznaniu 1988; Mysł Polska, nr 4/5 1973; Zeszyty Historyczne, Paryż, nr 22, R. 1972.

Wojciech Sander

Kasprzak Władysław (1900 – 1991), powstaniec wielkopolski kompanii jutrosińskiej, dróżnik. Urodził się 12 sierpnia 1900 roku w Rogożewie. Syn Walentego i Agnieszki z domu Hauza. Uczęszczał do Szkoły Powszechnej w Rogożewie. W kolejnych latach wyuczył się zawodu masarskiego. Pełnił służbę wojskową w armii niemieckiej, brał udział w I wojnie światowej. 8 stycznia 1919 roku wstąpił do tworzącego się oddziału Stra-

ży Ludowej, przekształconego w polowie stycznia 1919 roku w kompanię jutrosińską batalionu jutrosińskiego 1 Pułku Piechoty na powiat rawicki. Pod dowództwem Marcelego Szymanowskiego, jako szeregowy, brał udział w walkach na terenie powiatu rawickiego. Uczestniczył w potyczkach pod Ostojami i Słupią Kapitulną. Brał udział w I bitwie rawickiej z 3 na 4 lutego 1919 roku, na prawym skrzydle frontu rawickiego w okolicy Zakrzewa. Jego oddział otrzymał zadanie zniszczenia toru kolejowego pomiędzy Rawiczem a Leszmem. Dalszą służbę pełnił w szeregach 9 kompanii III Batalionu 11 Pułku Strzelców Wielkopolskich (69 pp). Ze służby zwolniony w stopniu kaprała 21 listopada 1921 roku. Zmobilizowany 27 sierpnia 1939 roku do służby w Policji, w której pozostał do pierwszych dni września. W czasie okupacji hitlerowskiej mieszkał w Dłoni. Należał do Związku Weteranów Powstań Narodowych R. P. 1914-1919 – koło Jutrosin, później Związku Powstańców Wielkopolskich od 20 lutego 1939 roku. W latach powojennych pracował jako dróżnik. 12 czerwca 1958 roku wstąpił do ZBoWiD. Zmarł 15 września 1991 roku. Zawarł związek małżeński 28 kwietnia 1924 r. z Marianną Niedbałą, z którą miał dzieci: Stanisława i Stanisławę. Odznaczony Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym (1974).

APL – ZBoWiD – Teczka Personalna Władysława Kasprzaka, Sygn. 2033; APP – Związek Powstańców Wielkopolskich w Poznaniu, Jutrosin, powiat Rawicz akta koła. Sygn. 229 s. 5; APP – Związek Powstańców Wielkopolskich w Poznaniu, Jutrosin, powiat Rawicz wykaz członków koła. Sygn. 230, s. 22; APP – Związek Powstańców Wielkopolskich w Poznaniu, spis zweryfikowanych, Sygn.

Władysław Kasprzak

32; APP – Związek Powstańców Wielkopolskich w Poznaniu, ewidencja członków Związku Weteranów Powstań Narodowych RP., Sygn. 44; Grzelak A., *Powstańcy Wielkopolscy Ziemi Jutrosińskiej 1918-1919. Zeszyty Historyczne*, cz. 1, Jutrosin 2012, s. 58-59; A. Grzelak, *Powstańcy Wielkopolscy Ziemi Jutrosińskiej*, „Wiadomości Jutrosińskie”, Nr 114/2009, s. 7; Uchwała Rady Państwa Nr 0/199 z dnia 6 marca 1974 r.

Adam Grzelak

Kaszub Ludwik (1898 – 1981), urzędnik. Urodził się w Dopiewie 10 sierpnia 1898 roku jako syn Józefa i Marii z domu Kaczmarek. Ukończył szkołę powszechną w Dopiewie i średnią szkołę wydziałową w Poznaniu. 16 listopada 1916 roku został powołany do armii pruskiej i uczestniczył w I wojnie światowej. Walczył na froncie wschodnim, później zachodnim. Był dwa razy ranny. Do domu wrócił w końcu listopada 1918 roku. 28 grudnia 1918 roku wstąpił do oddziału powstańczego zorganizowanego podporucznika Andrzeja Kopę w Dopiewie. Z kompanią porucznika Antoniego Szyftera brał udział w walkach pod Wolsztynem, Zbąszyniem, Szubinem i Rynarzewem. W czerwcu 1919 roku razem z 10 Pułkiem Strzelców Wielkopolskich został wysłany do Lwowa. Po powrocie z frontu ukraińskiego w Krotoszynie ukończył kurs podoficerski. Następnie

Ludwik Kaszub

walczył na froncie Leszno-Krotoszyn-Odolanów. W styczniu 1920 roku wysłano go na front bolszewicki, skąd odeślany został do Torunia, gdzie ukończył kurs obserwatorów lotniczych. Służbę w lotnictwie pełnił do lipca 1921 roku w 12 Eskadrze Wywiadowczej, która stacjonowała wówczas w Wilanowie pod Warszawą. 12 lutego 1919 roku na lotnisku Ławica w Poznaniu zorganizowana została 1 Wielkopolska Eskadra Polna. Eskadra posiadała sześć załóg i 7 samolotów poniemieckich. Pierwszym dowódcą został podporucznik pilot Wiktor Pniewski. 14 marca pododdział skierowany został na front wschodni pod Przemysł i operacyjnie podporządkowany dowódcy Grupy Wielkopolskiej, pułkownikowi Danielowi Konarzewskiemu. Razem z 5 i 9 Eskadrą Wywiadowczą utworzyła II Grupę Lotniczą. W czerwcu zluzowana została przez 3 Eskadrę Wielkopolską i wróciła do Poznania. 20 września tego roku stacjonowała w Kisielewiczach, wchodząc w skład I Grupy Lotniczej. Rozkazem z 13 kwietnia 1920 roku przemianowana została na 12 Eskadrę Wywiadowczą. Brała udział w walkach na froncie bolszewickim. 13 sierpnia znajdowała się na lotnisku mokotowskim w Warszawie. W tym czasie uzbrojona była w 6 poniemieckich samolotów rozpoznawczych różnych typów. Na mocy rozkazu z 18 stycznia 1921 roku eskadra stacjonowała w Wilanowie. W maju tego roku jednostka weszła w skład I Dywizjonu Wywiadowczego 1 Pułku Lotniczego w Warszawie. Po zwolnienia ze służby wojskowej wrócił do domu. W okresie międzywojennym był członkiem Związku Powstańców Wielkopolskich Koło Poznań – Wilda. Od 1924 roku do 1 września 1939 roku zatrudniony był w Wielkopolskiej Izbie Rolniczej. 24 grudnia 1939 roku wysiedlony przez

Niemców do Generalnej Guberni. Zamieszkał w Warszawie i pracował w dyrekcji Ostbahn Warszawa. W 1944 roku brał udział w Powstaniu Warszawski. W marcu 1945 roku wrócił do Poznania i pracował w Wielkopolskiej Izbie Rolniczej, później do emerytury w Wyższej Szkole Rolniczej (obecnie Uniwersytet Przyrodniczy). Po zakończeniu II wojny światowej należał do Związku Powstańców Wielkopolskich 1918/1919 w Poznaniu Koło 10-taków (byłych żołnierzy służących w 10 Pułku Strzelców Wielkopolskich). Za udział w Powstaniu Wielkopolskim 26 kwietnia 1972 roku awansowany na stopień podporucznika Wojska Polskiego. Odznaczony Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym (1973). Był żonaty i miał dwóch synów: Jarosława (ur. 1925), żołnierza AK i Wiesława (1 stycznia 1929-9 czerwca 2002), uczestnika Powstania Warszawskiego. Zmarł 15 sierpnia 1981 roku i jest pochowany w Poznaniu na Cmentarzu Komunalnym na Junikowie.

Archiwum byłego Związku Bojowników o Wolność i Demokrację Koło Poznań Wilda; Informacje syna Jarosława Kaszuba z Poznania i Stanisława Osowskiego z Poznania; Zbiory Gabinetu Pamiętek Historycznych Eligiusza Tomkowiaka w Dopiewie; Kościński Z., Tomkowiak E., Mieszkańcy Gminy Dopiewo w Powstaniu Wielkopolskim 1918-1919. Słownik Biograficzny, Dopiewo 2010, s. 55-56.

Eligiusz Tomkowiak

Kaźmierczak Jan (1897 – 1972), powstaniec, podporucznik. Urodził się 8 stycznia 1897 r. w Nowejwsi k/Wronek jako syn Stanisława i Franciszki Musiał. Naukę rozpoczął od szóstego roku życia

w szkole powszechnej w Nowejwsi. Po skończeniu 4 klas rozpoczął pracę dorywczą w majątku Nowawieś. Od stycznia 1913 r. pracował w kolejnictwie jako robotnik torowy. Na okres kampanii ziemniaczanej 1913 r. został zatrudniony w mączkarni we Wronkach; pracował tam do 14 lipca 1916 r. 15 lipca t. r. został powołany do armii niemieckiej, służył w 29 pułku saperów w Poznaniu. Jesienią 1916 r. został wysłany na front wschodni na Litwę, gdzie przebywał w okopach do 1917 r. Później jego pułk został odkomenderowany do Rumunii i tam walczył. W dniu 1 stycznia 1918 r. wrócił z Królewca do Wronek. W chwili wybuchu Powstania Wielkopolskiego przyłączył się do wronieckiego oddziału powstańczego pod dowództwem sierżanta Matyszewskiego; pełnił staż na punktach drogowych i moście. Po ogłoszeniu werbunku do wojska zgłosił się jako ochotnik do służby lotniczej w Ławicy; został przyjęty do II kompanii warsztatowej pod dowództwem porucznika Wiktora Pniewskiego. W lutym 1919 r. utworzono 1 Eskadrę Lotniczą Wielkopolski pod dowództwem porucznika Pniewskiego. W dniu 19 marca 1919 r. wyruszył z Poznania wraz z 14 Dywizją Wielkopolską pod dowództwem generała Konarzewskiego na odsiecz Lwowa, do której dołączona została 1 Eskadra Lotnicza. Dywizja powróciła do Poznania w czerwcu 1919 r., natomiast 1 Eskadra wyruszyła do Bobrujska w Białorusi na front, gdzie

Jan Kaźmierczak

przebywała do czerwca 1920 roku, kiedy to nastąpiło jej wycofanie do Warszawy. Jako miejsce stacjonowania zostały wyznaczone Siekierki k/ Warszawy. W Siekierkach stacjonował do zakończenia wojny. Po demobilizacji, w lipcu 1921 r. powrócił do Wronek. Rozpoczął pracę w mączkarni we Wronkach, gdzie pracował do 1948 r. W czasie okupacji zaczął chorować na zapalenie tęczówki, co doprowadziło do całkowitej utraty wzroku w 1948 r. Zmarł we Wronkach 28 marca 1972 r. Odznaczony Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym (1966); w 1972 mianowany na stopień podporucznika. Ślub w Koninku k/ Głuszyny 1923 z Pelagią Ignasiak, córką Kazimierza i Franciszki Bakoś, urodzoną Koninko k/Głuszyny 10 lipca 1898 r., zmarła Szamotuły 01 czerwca 1965 r. Dzieci: Janina Maria (1924-2002) zamężna Lubik; Kazimiera Melania (1927-1995) zamężna Kaszkowiak; Wanda Maria (1931-1932) i Bożena (ur. 1942) zamężna Fot.

Na podstawie życiorysu J. Kaźmierczaka z 1963r., i materiałów rodzinnych przekazanego przez wnuka Bronisława Kaszkowiaka

Piotr Dziembowski

Kędzierski Anatol (1880 – 1964), inspektor Artylerii Wojsk Wielkopolskich, gen. brygady Wojska Polskiego. Urodził się 23 lipca w Żytomierzu, w rodzinie płk. Juliana i Marii z Karczewskich. W latach 1890-1898 uczył się w Korpusie Kadetów w Moskwie, skąd przeszedł do Szkoły Wojskowej Artylerii w Petersburgu. Mianowany w 1900 r. ppor., rozpoczął w Równem zawodową służbę wojskową jako oficer 32 Brygady Artylerii. Uczestniczył w wojnie rosyjsko-jaapońskiej (1904-1905). Potem wrócił do

garnizon u w Równem, skąd w 1908 r. skierowany został do Wyższej Szkoły Intendentury w Petersburgu, którą ukończył w 1910 r. Nie otrzymał jednak skierowania do służby zaopatrzenia, pozostając w Równem jako oficer sztabu. W 1914 r. wyruszył na front jako dowódca baterii, następnie objął dyon artylerii lekkiej. Odniósł ciężką ranę. W czerwcu 1916 r. mianowano go ppłk. Po wybuchu rewolucji październikowej zgłosił się do dyspozycji gen. J. Dowbor-Muśnickiego (zob.), dowódcy I Korpusu Polskiego. Dowodził początkowo 2 dyonem I Brygady Artylerii, a w końcu maja 1918 r. wyznaczony został dowódcą 3 Brygady Artylerii. Po rozwiązaniu Korpusu, 22 czerwca 1918 r. wyjechał do Równego, do rodziny. Pod koniec listopada 1918 r. przybył do Warszawy, gdzie 18 grudnia 1918 r. przyjęty został do Wojska Polskiego. Nawiązał kontakt z gen. J. Dowbor-Muśnickim i 14 stycznia 1919 r. przybył do Poznania, przystępując 19 stycznia do organizowania Inspektoratu Artylerii, z dotychczasowego Dowództwa Artylerii (Komendy Artylerii). 20 stycznia 1919 r. oficjalnie objął funkcję Inspektora Artylerii. Równocześnie z baterii lekkich formował przyszły 1 Pułk Artylerii Polowej. Z dziewięciu istniejących już baterii dwudziałowych utworzył pięć baterii 1 Artylerii Polowej, a z baterii ciężkich zorganizował 1 Dyon Artylerii Ciężkiej. W ramach Inspektoratu Artylerii wyodrębnił trzy działy: organizacyjny, personalny i wyszkolenia. Dla potrzeb 2 Pułku Artylerii Lekkiej polecił zająć Fort „Prittwitz-Gaffron” (Reduta Reformatorów), gdzie rozpoczęto formowanie 1 Pułku Artylerii Lekkiej. W połowie maja 1919 r. dotychczasowe dyony artylerii ciężkiej przekształcone zostały w dwa pułki. Pod koniec czerwca 1919 r. artyleria wielkopolska składała się

z trzech pułków artylerii lekkiej, dwóch pułków artylerii ciężkiej, dyonu artylerii konnej, dwóch dyonów zapasowych i szkoły podoficerskiej, dysponując ogółem 142 działami. Dekretem Komisarjatu NRL nr 49 (z 5 maja 1919) mianowany został płk., a dekretem nr 104 (z 3 czerwca) gen. ppor. (brygady). 15 września 1919 r. mianowany został Inspektorem Artylerii Frontu Wielkopolskiego. W marcu 1920 r. jako dowódca 15 Brygady Artylerii, w składzie 15 Dywizji Piechoty, wyruszył na front wsch. W czasie odwrotu (15 lipca 1920) pod Swisłoczą wzięty do niewoli, skąd zbiegł i w październiku 1920 r., po przejściu pieszo ok. 500 km, dotarł do oddziałów polskich. Płk Niemira, dowódca 15 Pułku Artylerii Polowej, ocenił go następująco: Obecny tam, gdzie rozgrywały się najważniejsze wypadki; w najkrytyczniejszych chwilach boju, gdzie żołnierz szuka otuchy u przełożonego, znajdował się gen. Kędzierski. 1 czerwca 1921 r. mianowany został Szefem Artylerii i Służby Uzbrojenia DOK nr VII w Poznaniu, a 1 czerwca 1924 r. dowódcą 14 Dywizji Piechoty w Poznaniu. W 1925 r. był też członkiem Komisji Wojskowej Sztabu Generalnego. W czasie przewrotu majowego 1926 r. opowiedział się po stronie rządu i skierował 14 Dywizję Piechoty na pomoc prezydentowi S. Wojciechowskiemu. 1 stycznia 1931 r. przeniesiony został w stan spoczynku. Zamieszkał w Poznaniu (przy ul. Śląskiej 19), tam zmarł 11 lipca 1964 r. i został pochowany na cmentarzu na Sołacz. Odznaczony był Orderem Virtuti Militari V kl., Krzyżem Walecznych, Złotym Krzyżem Zasługi, wieloma orderami zagranicznymi, medalami i odznakami. Ze związku małżeńskiego z Marią Wiktoria Syczewską miał syna Juliana (ur. 1912) i córkę Annę Danutę (ur. 1920).

CAW, Akta personalne 16373. tamże, Siły Zbrojne b. zaboru praskiego. Inspekcja Artylerii; TU NRL nr 10, s. 39, nr 23, s. 115; GPO s. 86; S. Łoza, Czy wiesz, s. 333; PSB. M. Romeyko, Przed i po maju. Warszawa 1983, s. 66, 270; A. Wesolowski, Organizacja i działania artylerii wielkopolskiej 1918-1919, (w:) Powstanie Wielkopolskie (1975), s. 231-260; informacje i zdjęcia Janiny Kędzierskiej z Wągrowca; Słownik ..., s. 151-152.

Bogusław Polak

Kierski Witold Paweł (1899 – 1940), urodził się 25 marca 1899 w Inowrocławiu, syn Maksymiliana, uczeń gimnazjum w Berlinie, następnie w Inowrocławiu, tam członek Towarzystwa Tomasza Zana. Od 1 października 1916 roku członek Polskiej Organizacji Wojskowej w Sierpcu w gub. Płockiej: werbował członków do organizacji i kolportował druki w języku polskim, pracował w majątkach w Piastowie w pow. sierpeckim i w Śmiłowie w pow. płockim. W grudniu 1918 roku w kampanii Służby Straży i Bezpieczeństwa w Poznaniu, brał udział w pierwszej wymianie ognia 27 grudnia w pobliżu Bazaru, następnie w wypieraniu Niemców ze śródmieścia, wpierrw z Muzeum Prowincjonalnego, na dachu budynku Muzeum umieszczono karabin maszynowy, zdobyty podczas zajmowania Prezydium Policji, celem osłony Bazaru, który stanowił punkt centralny w pierwszych dniach powstania. Od początku stycznia 1919 w 2 kompanii Pułku Poznańskiego SSiB im. Dąbrowskiego, brał udział w zdobyciu stacji lotniczej w Ławicy 6 stycznia (30 stycznia pułk włączony do 1 Pułku Rezerwowego Strzelców Włkp., od 15 marca – 10 Pułk Strzelców Włkp., od 10 grudnia – 68 pp). Od 5 lutego brał udział w walkach na

frontie północnym pod Szubinem i Żninem (11-12 lutego), od 19 lutego na froncie zachodnim, pod Zbąszyniem, od 22 czerwca na froncie ukraińskim, od 6 sierpnia na froncie wołyńskim, od września 1919 na zachodnim froncie wielkopolskim, na linii demarkacyjnej polsko-niemieckiej, od lutego 1920 na froncie litewsko-białoruskim w walkach 17 dywizji piech., od września 1920 na linii demarkacyjnej polsko-litewskiej na Suwalszczyźnie. Po wojnie, w 1921 na kursie w Wielkopolskiej Szkole Podchorążych dla Podoficerów w Bydgoszczy, po ukończeniu mianowany ppor. piech. i przydzielony do 55 pp. W Lesznie, mianowany dowódcą kampanii. Od 27 marca 1923 w rezerwie. W 1924 ponownie powołany do służby zawodowej i przydzielony do 20 pp. w Rzeszowie, następnie do 10 p. ułanów w Białymstoku na stanowisko oficera administracyjnego i żywnościowego. 30 maja 1929 zwolniony ze służby czynnej, rozpoczął pracę w Państwowej Żupie Solnej w Inowrocławiu, wkrótce przeniósł się do Warszawy, do 10 kwietnia 1932 urzędnik w oddziale koncernu Siemens-Werke. Od 1933 roku do września 1939 w Banku Gospodarstwa Krajowego. W 1932 odbył ćwiczenia w rezerwie w 59 p. piech. w Inowrocławiu. Odznaczony Medalem Niepodległości, Medalem Pamiątkowym Za Wojnę 1918-1921, Medalem Dziesięciolecia Odzyskanej Niepodległości i Odznaką Pamiątkową Wojsk Wielkopolskich. W końcu sierpnia 1939 zmobilizowany do 6 pp w Wilnie, który w ramach 1 Dywizji Piechoty wchodził w skład Grupy Operacyjnej Wyszaków, od 1 września na linii obronny Narwi pod Różanem, 13-14 września rozbity w rejonie na zachód od Łukowa i Siedlec, dywizja przestała istnieć. Po reorganizacji 19 września z trzech dawnych pułków

1 dywizji piech., 1,5 i 6, sformowano 1 pp, całkowicie zniszczony w dniach 22 i 23 września pod Tarnawatką i 26 września pod Krasnobrodem. Luźne grupy żołnierzy i oficerów próbowały przedostać się na zachód, w części na Węgry, korzystając z wolnej przestrzeni po wycofaniu się korpusów niemieckich za San, jednak wyprzedziły je sowieckie szybkie dywizje konne i zmotoryzowane. W dniach 29 września – 2 października znaczna większość tych żołnierzy dostała się do niewoli. Szeregowi zostali zwolnieni, zaś oficerowie przewiezieni do obozów przejściowych w Wołoczyskach (Frydrychówce) i w Szepietówce, następnie do obozów w Kozielsku i Starobielsku. Ppor. Kierski został osadzony w obozie w Kozielsku, wywieziony na podstawie listy NKWD nr 043/3 poz. 30 z 20 kwietnia 1940 i zastrzelony w lesie katyńskim. W 1943 podczas ekshumacji zidentyfikowany, oznaczony nr AM 2490 i pochowany w bratniej mogile, prawdopodobnie czwartej, na nowo zbudowanym cmentarzu. Przy jego zwłokach znaleziono świadectwo szczyepienia w obozie.

Amtliches Material, Berlin 1943, s. 233; A. Moszyński: Lista katyńska, Londyn 1982, s. 87; Pamiętniki znalezione w Katyniu, Paris 1990, s. 119; Wojskowy Przegląd Historyczny, R. 1990 nr 1/2, s. 391; J. Tucholski: Mord w Katyniu, Warszawa 1991, s. 133; Rozstrzelani w Katyniu, Warszawa 1995, s. 107; Księga pochowanych żołnierzy, Pruszków 1996, s. 170; Katyń: księga cmentarna, Warszawa 2000, s. 261; M. Paluszkiwicz, J. Szews: Słownik biograficzny członków tajnych towarzystw gimnazjalnych, Poznań 2000, s. 95-96.

Wojciech Śmigieński

Kluj Jan (1895 – po 1963?), urodził się 21 grudnia 1895 roku w Chobienicach, powiat wolsztyński, jako syn robotnika Józefa oraz Katarzyny z domu Gaweł. Żonaty z Walerią z domu Krawczyk. Uczestnik strajku szkolnego z lat 1906/1907. W okresie I wojny światowej wcielony do Armii Pruskiej, z której zdezerterował w 1918 roku. Jeden z współorganizatorów powstania w Chobienicach w grudniu 1918 roku. Walczył w Kompanii Chobienickiej pod dowództwem Józefa Kudlińskiego, na froncie zachodnim, biorąc udział w walkach o Kopanicę, Kargową. Szczególnie zasłużył się męstwem i odwagą w czasie walk o Babimost. Po walkach powstańczych pozostał w Wojsku Polskim, z którego został zwolniony w stopniu sierżanta, w listopadzie 1920 roku. W latach dwudziestych brał udział w pracach komitetu budowy pomnika powstańców w Zbąszyniu jako skarbnik, a ukoronowaniem tych prac było odsłonięcie pomnika 13 kwietnia 1924 roku, przy którym Kluj również był. Od 23 października 1921 roku do wybuchu II wojny światowej pełni służbę jako funkcjonariusz Straży Granicznej w stopniu starszego strażnika, na placówce w Kębłowie. Za udział w wojnie obronnej 1939 roku uhonorowany w 1947 roku Odznaką Grunwaldzką. W czasie II wojny światowej na pracach przymusowych w Świebodzinie, a następnie w obozie pracy w Lesznie, gdzie przebywał do końca wojny. Od kwietnia 1945 roku do lipca 1958 roku pracował jako robotnik torowy na PKP. Zweryfikowany jako Powstaniec Wielkopolski w 1948 roku, nr weryfikacji 6505. Dalszych danych brak.

BK 12161, Powstańcy Wielkopolscy 1918-1919 uczestnikami strajków szkolnych w dobie zaboru pruskiego 1901-

1907. Akta personalne Jana Kluj (życiorys, zaświadczenie o uczestnictwie w strajku szkolnym, zaświadczenie o weryfikacji); Piwecki Wojciech, Wspomnienie z udziału w Powstaniu Wielkopolskim w 1918/1919 [w:] Rocznik Lubuski, zeszyt I, R. 1959; Orędownik na powiat nowotomyski z dnia 26 marca 1935; Zbąszynianin nr Nr 1 (12), R. 1996.

Grzegorz Kubacki

Kmieć Stanisław (1898 – 1964), urodził się 14 września 1898 roku w Recklinghausen w Zagłębiu Ruhry, gdzie jego rodzice przenieśli się w poszukiwaniu pracy. Sam Stanisław miał jeszcze pięciu braci i siostrę. Przed wybuchem pierwszej wojny światowej wrócił z rodzicami do Polski, do Kurowa, gdzie podjął pracę w gospodarstwie rolnym swojego ojca. W czasie I wojny światowej został wcielony do wojska pruskiego i walczył na froncie prusko-francuskim. Gdy wybuchło Powstanie Wielkopolskie wstąpił w szeregi formowanej przez Skrzydlewskiego kompanii grodziskiej. Brał udział w walkach o Wolsztyn i Zbąszyń. W marcu 1919 roku gdy oddziały grodzkie zostały wcielone organizacyjnie w szeregi Armii Wielkopolskiej jako 5 kompania 2 Pułku Strzelców Wielkopolskich wraz z oddziałem przeniósł się w okolice Międzychodu. Zweryfikowany jako powstaniec wielkopolski pod nr 2105. Podczas walk na froncie wschodnim w czasie wojny polsko-bolszewickiej 1920 roku został zakażony tyfusem. Z wojska odszedł w stopniu kaprała. W 1925 roku poślubił Agnieszkę z domu Finz, z którą dochowali się wspólnie czterech córek i dwóch synów. W 1933 roku Stanisław Kmieć otworzył w Grodzisku przy Placu św. Anny sklep z artykułami spożywczymi. Wstąpił również

do Bractwa Kurkowego, a w 1938 w domu bractwa, tzw. „Strzelnicy” – obecnie budynek CK Rondo, otworzył restaurację. W październiku 1939 roku wywieziony został do obozu przejściowego w Młyniewie, a następnie dalej do Niemiec. Po wojnie ponownie otworzył restaurację w Strzelnicy, którą z powodu szykan władzy stalinowskiej i ciągłych domiarów zamknął w 1951 roku. Stanisław Kmieć zmarł 19 stycznia 1964 roku. Zweryfikowany pod numerem 2105.

Badurski J. D., Grodzisk Wielkopolski mojego dzieciństwa. Grodzisk 2001; Archiwum Państwowe w Poznaniu, Związek Powstańców Wielkopolskich, 25: Imienny spis członków koła w Grodzisku Wlkp., z 12 sierpnia 1939 r.

Grzegorz Kubacki

Knapp Jan (1896 – 1974), urodził się 10 marca 1896 roku w miejscowości Urbanie pow. Oborniki w rodzinie Jana i Agnieszki z domu Stachowiak. Miał brata Ludwika. Rodzina zamieszkiwała w miejscowości Bytkowo pow. Poznań. Uczęszczał do szkoły powszechnej po ukończeniu której pracował jako robotnik rolny. Gdy osiągnął wiek poborowy powołany został do armii pruskiej. Służył w kawalerii. Walczył na froncie francuskim od 6 sierpnia 1916 r. do 8 października 1918 r. 27 grudnia 1918 r. po demobilizacji wrócił do domu. 13 stycznia 1919 r. wcielony został jako ochotnik do 15 Pułku Ułanów Poznańskich w Poznaniu a 15 stycznia 1919 r. przydzielony do III szwadronu tego pułku. Pod dowództwem pułkownika Władysława Andersa (1892-1970) uczestniczył w wyzwaniu Szubina, Marianowa, Poznania. Po powstaniu dalej służył w 15 Pułku Ułanów Poznańskich. 9 lipca 1919 r. awansowa-

ny został na stopień starszego ułana. 1 grudnia 1919 r. skierowany został do Szkoły Podoficerów Jazdy w Przemyśle, gdzie przebywał do 20 kwietnia 1920 r. Rozkazem pułkowym 136/20 z 20 kwietnia 1920 r. mianowano go kapralem ułanów. Brał udział w walkach na froncie Litewsko-Białoruskim. 15 lutego 1921 r. w Objezierzu zawarł związek małżeński z pochodzącą z Chrustowa k/Obornik, córką rolnika, Ludwiką Różycką. Urodziło się im trzynaścioro dzieci z których sześcioro doczekało wieku dorosłego. Antoni (1922-1992), Czesław (1926-1985), Irena (1930-2005) zamężna Cichosz, Krystyna (1936-1999) zamężna Watras, Teresa (ur. 1939), zamężna Patro, Jerzy (ur. 1942). Pozostałe dzieci zmarły w dzieciństwie. 20 czerwca 1922 r. rozkazem pułkowym 171/22 otrzymał stopień plutonowego ułanów. Tego samego dnia rozkazem dowódcy generalnego 3839N zatwierdzony został jako podoficer zawodowy. 20 listopada 1926 roku rozkazem władz 31/25 przeniesiono go do rezerwy. 1 grudnia 1926 r. osiedlił się z rodziną w Brzeźnie Nowym gdzie nabył gospodarstwo rolne. Pracował na nim do czasu wybuchu II wojny światowej. Potem pozbawiony został gospodarstwa, wysiedlony i zmuszony do pracy jako robotnik rolny na majątku ziemskim u Niemca. Po wyzwoleniu w styczniu 1945 r. odzyskał gospodarstwo rolne w Brzeźnie Nowym, na którym gospodarował do śmierci. Był członkiem Kółka

Jan Knapp

Rolniczego w Brzeźnie Nowym. Należał do ZBoWiD w Wągrowcu. 24 czerwca 1972 r. mianowany na stopień podporucznika rezerwy Wojska Polskiego. Odznaczony: Krzyżem Walcznych nr 3186 (przed 1939), Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym (16 marca 1973), Medalem Pamiątkowym Za Wojnę 1918-1921 (rozkaz DOK VIII nr 7 z dnia 5 kwietnia 1930). Zmarł 6 marca 1974 roku w Brzeźnie Nowym i został pochowany na cmentarzu w Potulicach.

Biuro Kadr i Odznaczeń Prezydenta RP, USC Wągrowiec, pamiątki i informacje rodzinne wnuczek: Janina Zgoła, Renata Melińska i Anna Syrysko.

Ewa Kabat

Koczorowski Karol hrabia, herbu Rogala (1884 – 1952), właściciel majątku Broniewo (pow. nakielski) i Rządkowo (pow. pільski). Syn hrabiego Józefa (1857-1937), wł. maj. Izabela (pow. nakielski) i Izabelli z Zabłockich herbu Łada (1860-1947) wł. maj. Rybno (pow. sochaczewski). Urodził się 12 kwietnia 1884 r. w Rybnie k. Sochaczewa. Do 14 roku życia nauki odbierał w domu. W 1898 r. rozpoczął naukę w tercji niższej w Realnym Gimnazjum im. Schillera w Charlottenburgu koło Berlina. Dwa lata później przeniesiono go do Gimnazjum im. Bergera w Poznaniu, gdzie przebył cztery lata. Był jednym z ostatnich uczniów pobierających oficjalne lekcje języka polskiego od hellenisty prof. Trawińskiego. Potem przez pewien okres uczył się też we Lwowie i w Gimnazjum im. Słowackiego w Krakowie. Jednoroczną służbę wojskową przeszedł w pierwszym pułku ciężkiej kawalerii w Monachium, kończąc ją w stopniu wicerachmistrza. Praktykę rolniczą odbył

w maj. Łęki Kościelne (pow. kutnowski), należącym do jego szwagra Józefa Czarnowskiego i w maj. Gułtowy (pow. średzki), należącym do kuzyna Adolfa hr. Bnińskiego. Przez jeden semestr uczęszczał jako wolny słuchacz na wykłady w Wyższej Szkole Rolniczej w Hohenheim pod Stuttgartem. W 1910 roku kupił maj. Rządkowo (pow. pільski). Folwark miał gorzelnię, a dwór był zelektryfikowany, miał telefon i centralne ogrzewanie. Jednak na skutek klęski żywiołowej i długów stracił Rządkowo trzy lata później. W 1910 roku należał do Związku Młodych Ziemian i zaręczył się z posażną Wandą Potworowską z Goli, jednak małżeństwo to nie doszło do skutku. Panna ta niedługo potem wyszła za znanego rolnika Mieczysława Chłapowskiego z Kopaszewa. Wkrótce ożenił się z jej kuzynką Emilią Kurnatowską z Gościszyna. Od 1 lipca 1914 roku objął w posiadanie maj. Broniewo, który kupił do ojca. W czasie wojny 1914-1918 walczył w armii pruskiej. W 1915 r. został ppor. Za udział w Powstaniu Wielkopolskim został aresztowany i osadzony w więzieniu. Sąd w Lipsku zezwolił jednak na zwolnienie z jednoczesnym internowaniem w Berlinie i za kaucją, którą w wysokości 40.000 marek, wyłożyła panna Maria hrabina Bnińska z Samostrzela. W tym czasie oddział niemiecki okupujący Broniewo zarekwirował dworską broń myśliwską, 10 koni, futra i wina. Łącznie straty w maj. oszacowano na ok. 12.000

Karol Koczorowski

marek. Po uroczystym objęciu władzy przez Wojsko Polskie (19 stycznia 1920 r.) Karol Koczorowski dostał się w wir prac społecznych. Był sędzią pokoju przez siedem lat, brał udział w komisjach remontowych, został przedstawicielem akcjonariuszy cukrowni Baerwalda w Nakle n. Notecią. W 1924 roku przeniósł się do maj. Izabela (pow. nakielski), należącej do jego ojca, a trzy lata później przeprowadził do Poznania, oddając Broniewo w dzierżawę. W latach 1929-1936 pracował jako wolontariusz w Bibliotece Towarzystwa Przyjaciół Nauk. Zm. 13 września 1952 r. w szpitalu w Gdyni, a pochowany został na cm. we Wrzeszczu. W 1981 roku szczątki Karola Koczorowskiego zostały przeniesione do grobów rodzinnych w Rybnie k. Sochaczewa. Karol Koczorowski ożenił się 24 czerwca 1913 r. w Gościeszynie z Emilią Kurnatowską herbu Łodzia (11.06.1894-30.06.1998), córką hrabiego Zygmunta, właściciela majątku Przysieka Stara (pow. kościański) i Gościeszyn (pow. wolsztyński), bohatera PSB i Marii z hr. Mielżyńskich herbu Nowina. Ich ślub był wielkim wydarzeniem towarzyskim, ze względu na bogatą oprawę, przyjazd biskupa Edwarda Likowskiego i ponad stu przedstawicieli ziemian ze wszystkich zaborów. Po rozwodzie (1937) ożenił się powtórnie z Haliną Plucińską, córką Karola i Alfonsy z Sawilskich. Dzieci: 1. Maria (1914-1944), za Andrzejem Dunajewskim herbu Sas (1908-1944), dr ornitologii, synem Stanisława i Zofii z Madeyskich, ich córka: Iwona (1942-1944), zginęła razem z rodzicami w czasie Powstania Warszawskiego, 2. Elżbieta Izabella (ur. 1915) żona Benedykta Musiała (1915-2004), oficera AK – pseud. „Karol Orlański”, 3. Gabriela Barbara (1918-1945), 4. Emilia

(1919-1928), 5. Teresa (1921-1921), 6. Jadwiga (ur. 1923), dr geografii, mieszka w Poznaniu, 7. Anna (ur. 1925) za Zdzisławem Glogierem herbu Pracowoc (1909-1980), mgr prawa, oficerem AK – pseud. „Prot” i „Ney”, 8. Teresa (1926-1926), 9. Karol (1927-1945). Z drugiego małżeństwa: 10. Ryszard (ur. 1938).

D. Kamiński, Wielkopolski ślub ziemiański, (w:) „Wiadomości Ziemiańskie”, Warszawa 2005, nr 22, s. 13-18; Materiały archiwalne w zbiorach rodziny; Informacje rodziny.

Daniel Kamiński

Koczorowski Maciej h. Rogala (1884 – 1928), właściciel dóbr Witosław (pow. nakielski), współwłaściciel majątku żony Pamiątkowo (pow. szamotulski). Syn Tertuliana (1857-1925) i Stanisławy Taczanowskich h. Jastrzębiec (1863-1911). Urodził się 12 lipca 1884 r. w Dębnie k. Łobżenicy. Pierwszą edukację odebrał w domu. Następnie uczył się w Gimnazjum im. Bergera w Poznaniu. Egzamin maturalny zdał w Berlinie w 1904 roku. Służbę wojskową przeszedł w kawalerii. Praktykę rolniczą odbył w majątkach Pomarzanowice i Wronczyn, należących do Tadeusza Jackowskiego. Studiował początkowo we Fryburgu w Szwajcarii, a następnie przeniósł się na agronomię do Halle nad Saalą. W 1910 r. należał do

Maciej Koczorowski

Związku Młodych Ziemian. Po ślubie (1909) zamieszkał w odziedziczonym przez żonę Pamiątkowie (pow. szamotulski) i tam przychodziły na świat wszystkie ich dzieci. W okresie pierwszej wojny, na skutek „słabości zdrowia” uniknął wcielenia do armii pruskiej. W tym czasie podróżował po europejskich kurortach jak Weisser Hirsch czy Bad Pyrmont. 27 grudnia 1918 r. uczestniczył w hotelu Bazar, w wielkim bankiecie, wydanym na cześć przyjazdu Ignacego Paderewskiego do Poznania. Jeszcze tej nocy, razem z kuzynem Konstantym Bnińskim z Dobczyna zaciągnął się do szeregów formującej się polskiej siły zbrojnej. Zorganizował mieszkańców Witosławia i Pamiątkowa i wystawił niewielki oddział powstańczy. W 1919 został dowódcą najważniejszej placówki nad Notecią – Paterka. Jego dowódcą na froncie północnym był gen. Kazimierz Grudziński. Razem z nim brał udział w wyzwoleniu Szubina i Żnina, oraz zajęciu linii Noteci. Był drugim, po Aleksandrze hr. Szembeku Komisarzem Rządu Polskiego do wytyczenia granicy polsko-niemieckiej. Współpracował w tym względzie ściśle z gen. Charlsem Dupont, który był wyznaczony przez Komisję Francuską i sprawował nadzór nad całością tego planu. Brał także udział w wojnie polsko-bolszewickiej, a za odwagę został odznaczony Krzyżem Walecznych. W czasach Wolnej Polski poświęcał czas unowocześnianiu majątku i hodowli koni półkrwi angielskiej. W czerwcu 1923 roku, na pierwszej w Poznaniu wystawie rolniczo-przemysłowej zdobył brązowy medal w kategorii „rodzina koni”. Był kilkuletnim prezesem kilku Kółek Rolniczych pod jego dewizą „Oszczędnością i pracą narody się bogacą”. Dzięki

zachowanej księdze gości z Pamiątkowa wiadomo, że razem z żoną prowadzili ożywione życie towarzyskie. Urządzali bale, pikniki i wielkie polowania z chartami. Zarówno Witosław jak i Pamiątkowo odwiedzały całe rodziny, których nazwiska znane są z pierwszych kart historii. Jeszcze za życia ojca objął w posiadanie Witosław, jednak krótko na nim gospodarował, bo zginął 27 stycznia 1928 r. na skutek nieszczęśliwego wypadku. Przy nadzorowaniu pracy drwali w pobliskim Orlu przygnoił go konar spadającego drzewa. Zmarł kilka godzin później w Witosławiu i został pochowany w kościele w Orlu. Maciej Koczorowski ożeniony 8 czerwca 1909 r. w Ślesinie z Heleną hrabiną Morstin herbu Leliwa (28.08.1886-04.04.1966), właścicielką maj. Pamiątkowo (pow. szamotulski), córką Tadeusza, wł. maj. Strzelewo (pow. bydgoski) i Celiny z hrabiów Bnińskich herbu Łódzia, rodem z Pamiątkowa. Dzieci: 1. Franciszek (1910-1939), ożeniony z Konstancją Kurnatowską herbu Łódzia, 2. Tadeusz Jan (1911-1989), ożeniony z Marie Ann hr. Szapary herbu własnego I voto von Reibnitz, której córka z pierwszego małżeństwa Maria Christina jest obecnie żoną Michela ks. Kentu, a kuzyna następcy tronu brytyjskiego Karola Windsora, 3. Zofia Stanisława Cecylia (ur. 1913) za Krzysztofem hrabią Morstinem herbu Leliwa, właściciela majątku Raciborsko (pow. wielicki), członkiem „Uprawy – Tarczy”, 4. Stanisława (1916-1993), zakonnica Sacre-Coeur, 5. Cecylia Anna (1917-1987) za Bogumiłem Buchowskim herbu Sas, 6. Adolf Andrzej (1919-1989), ożeniony I voto z Aleksandrą Droste, a II voto z Barbarą Żychlińską herbu Szeliga.

T. G. Jackowski, W walce o polskość, Kraków 1972, s. 206, 285, 313; A. Kwi-

lecki, *Ziemiaństwo wielkopolskie, Między wsią a miastem, Poznań 2001, s. 128; S. Mianowski, Świat który odszedł, Wspomnienia Wilnianina 1895-1945, Warszawa 1995, s. 97-98; Materiały archiwalne w zbiorach rodziny; Informacje rodziny.*

Daniel Kamiński

Koczorowski Napoleon herbu Rogala (1861 – 1930), syn Edwarda Koczorowskiego (1833 – 1880), właściciela majątku Piotrkowice (pow. kościański) i Henrietty z Jaraczewskich herbu Zaręmba (1840-1905). Urodził się 6 listopada 1861 r. w Goli k. Borku Wlkp. Pierwszą edukację odebrał w domu. Miał 19 lat, kiedy po śmierci ojca zamieszkał na stałe w Dreźnie. W 1885 roku był lejtnantem w saskiej armii w Borna w Saksonii. Po ukończeniu Wyższej Szkoły Kawalerii został awansowany do stopnia majora. Był także instruktorem szkoły jazdy w pułku huzarów królowej saskiej Karoliny w Dreźnie. Wśród jego uczniów byli jej synowie. Po ślubie (1896) kilka lat mieszkał w mieście Grimma i tam przychodziły na świat wszystkie jego dzieci. W 1906 roku dostał od króla saskiego krzyż rycerski I klasy orderu Olbrachta. Przed 1913 rokiem przeniósł się z rodziną do Wielkopolski i objął posadę dyrektora administracyjnego w majątku Dobiesławice k. Torunia, którego właścicielką Helena Kisielnicka-Gąsiorowska mieszkała na sta-

Napoleon
Koczorowski

łe w Nicei. Brał udział w Powstaniu Wielkopolskim, początkowo w charakterze pułkownika dowódcy odcinka północnego Nakło-Rynarzewo. W 1919 r. był komendantem obozu warownego Grudziądz i jako pułkownik 16 Pułku Ułanów Wielkopolskich witał przybyłego do Grudziądza gen. Józefa Hallera. Był też dowódcą Garnizonu Bydgoszcz i komendantem odcinków inowrocławskiego i kcyńskiego. Kawalerem kilku orderów. W Powstaniu Wielkopolskim służyli także jako ochotnicy jego synowie. W latach dwudziestych był członkiem Zarządu Wojewódzkiego Związku Wójtów w Poznaniu i został wójtem obwodu Dopiewo (pow. poznański). Zm. 23 lutego 1930 r., po operacji, jako pułkownik Wojsk Polskich w stanie spoczynku w Dopiewie i został pochowany na cmentarzu w Konarzewie. Ożenił się 15 lutego 1896 r. w Kotzenau (Saksonia) z Jadwigą von Schlittgen (8 września 1872 – 26 października 1922), córką majora Johana von Schlittgen i Wilhelmine z domu Wihard. Dzieci: 1. Maria Teresa (1900-1973), nauczycielka w szkole Gospodarstwa Domowego dla dziewcząt w Kuźnicy k. Zakopanego, 2. Elżbieta (1901-1980), żona Ignacego Głabisza (1901-1939), rozstrzelanego przez Niemców na rynku w Kostrzynie Wlkp., 3. Jan (1903-1965), ochotnik 16 p. uł. wlkp., ożeniony z Janiną Głabisz z majątku Kłony (pow. poznański), 4. Antoni (1904-1936), ochotnik 16 p. uł. wlkp., odznaczony medalem Za wojnę 1918-1921.

Dok.: Z. Grot, J. Pawłowski, M. Pirko, Wielkopolska w walce o niepodległość 1918-1919, Warszawa 1968, s. 161; Materiały archiwalne w zbiorach rodziny; Informacje rodziny.

Daniel Kamiński

Koralewki Leon (1885 – 1941), urodził się 6 marca 1885 roku we Wrześni jako syn Józefa i Agnieszki z domu Bełdzikowskiej. Od 1912 roku prowadził w Kaźmierzu w powiecie szamotulskim sklep spożywczy. W 1917 roku zakupił budynek, w którym uruchomił piekarnię. Po wybuchu Powstania Wielkopolskiego, natychmiast pospieszył z pomocą oddziałom szamotulskim. Dwa razy w tygodniu woził na front zaopatrzenie: mąkę, chleb, groch, mięso oraz inne produkty spożywcze. Dzięki niemu powstańcy mieli zaopatrzenie, aż do dnia zwycięstwa. Później prowadził restaurację, masarnię i sklep spożywczy w Poznaniu, administrowany przez żonę i córkę Sabinę. Po napaści Niemiec hitlerowskich na Polskę, wraz rodziną 3 grudnia 1939 roku został wywieziony do Jędrzejowa w Generalnej Guberni. 22 grudnia 1939 roku został aresztowany. Po odmowie podpisania niemieckiej listy narodowościowej, wywieziono go do obozu w Mauthausen, gdzie zmarł 4 lutego 1941 roku. 10 czerwca 1911 roku zawarł związek małżeński z Kaziemierą Malinowską z Kaźmierza. Małżeństwo to doczekało się pięciorga dzieci: Witolda (1912) – poległ w obronie Warszawy we wrześniu 1939 r., Sabiny (1916 – 2011), Leonarda (1919 – 2009) i Stanisław. Weryfikowany jako Powstańiec Wielkopolski i ujęty w ewidencji Biura Historycznego Dowództwa Okręgu Korpusu nr VII w Poznaniu pod numerem 13649.

Kserokopie telegramu z obozu Mauthausen oraz akt zgonu z dnia 5 lutego 1941 roku, numer 284. Dokumenty przekazała córka Leonarda Chudzikowska, a tłumaczyła Marlena Grenda z Kaźmierza. Dokumenty znajdują się w Izbie Pamięci Narodowej przy Szkole Podstawo-

wej w Kaźmierzu; Spis Powstańców Wielkopolskich z gminy Kaźmierz sporządzony w 1973 roku przez majora rezerwy Franciszka Jaskułę. Dorota Jaskuła, Gmina Kaźmierz i jej mieszkańcy w walce o wolność 1918 – 1919 r. (maszynopis); Obserwator Kaźmierski, listopad/grudzień 2011 r. ze Spisem Powstańców Wielkopolskich z notkami, autorstwa Urszuli Kowzan z Kaźmierza.

Dorota Jaskuła

Kordus Stanisław (1900 – 1977) telegrafista, żołnierz armii pruskiej, uczestnik wojny bolszewickiej, leśniczy, rolnik. Urodził się 4 maja 1900 roku w Cerekwicy (pow. jarociński). Rodzice: Franciszek (ur. 1 września 1866 r. w Skokowie, pow. Gostyń, zm. w Jaraczewie 1952; s. Jana i Julianny z d. Antkowiak) i matka Franciszka (ur. 22 września 1873 roku w Babkowicach, pow. Gostyń, zm. 9 października 1951 w Jaraczewie córka Jakuba Trawińskiego i Magdaleny z domu Kopeć). Z małżeństwa Franciszki i Franciszka (ślub w Jarocinie w 1894 roku) urodziło się ośmioro dzieci: Wiktoria (ur. 21 września 1897 w Cerekwicy, zm. 1931 w Gnieźnie, mąż Stanisław Czabański); Franciszek (ur. w Cerekwicy); Stanisław (1900-1977); Marianna (ur. 22 marca 1903 w Jaraczewie, zm. 22 kwietnia 19.. w Jaraczewie); Anna (ur. 19 lipca 1904 w Jaraczewie – mąż Franciszek Szymaniak); Cecylia (ur. 27 marca 1906

Stanisław Kordus

w Jaraczewie – mąż Stanisław Wasilewski); Zofia (ur. 26 kwietnia 1907 w Jaraczewie – mąż Andrzej Staniak); Helena (ur. 14 kwietnia 1913 w Jaraczewie, zm. w Jaraczewie). Stanisław Kordus 14 czerwca 1917 roku został wcielony do armii pruskiej i do 20 grudnia 1918 roku służył w piechocie, jako telegrafista. 29 grudnia 1919 roku wstąpił ochotniczo do wojsk powstańczych; później walczył w 3 Pułku Strzelców Wielkopolskich, a od 19 lutego 1919 roku do 19 marca 1921 roku w 57 pp. W bitwie nad Berezyną k/Bobrujska, w Hołyniu 24 lipca 1920 roku został ranny. Po demobilizacji w 1921 roku został leśniczym i pracował w Szymankowie (pow. obornicki). W roku 1935 w miejscowości Gortatowo k. Swarzędza kupił 16 ha gospodarstwo i pracował jako rolnik. Na początku II wojny aresztowany jako zakładnik, a następnie więziony w Swarzędzu k/Poznań. Zwolniony dzięki interwencji zaprzyjaźnionego Niemca. W roku 1942 przesiedlony z Gortatowa do pobliskiego Sarbinowa. Po ucieczce Niemców i zakończeniu II wojny wrócił z rodziną do Gortatowa, zrezygnował z pracy w leśnictwie i zajął się rolnictwem. Był myśliwym i działał aktywnie w Polskim Związku Łowieckim, m. in. w sądzie koleżeńskim. Za udział w Powstaniu Wielkopolskim został awansowany na stopień podporucznika rezerwy Wojska Polskiego. Około roku 1929 zawarł związek małżeński z Joanną Kordus (ur. 9 czerwca 1900 w Vorhalle, pow. Hagen (Niemcy), córką Piotra (1869-1958) i Marty Barbary Toews (10 lutego 1865-10 lipca 1934). Z małżeństwa tego urodził się 27 maja 1930 roku w Poznaniu syn Aleksander. Stanisław Kordus zmarł 22 maja 1977 roku w Poznaniu. Żona Joanna zmarła 2 grudnia 1985 w Poznaniu. Zostali pochowani w Poznaniu na cmenta-

rze komunalnym na Miłostowie. Odznaczenia: Krzyż Kawalerski Odrodzenia Polski (1975), Krzyż Walecznych, Wielkopolski Krzyż Powstańczy (22 grudnia 1966).

USC Ks. małż. Jarocin 59/1894, USC Ks. zg. Jaraczewo 71/1951; Idziak R., Historia jednego życia – wspomnienia, t. 1, Jarocin 1982; Dokumenty, fot. i inform. syna Aleksandra; Inform. siostrzeńca Ryszarda Czabańskiego s. Marianny z d. Kordus.

Kazimiera Horyza Pachciarz

Kornobis Tadeusz (1896 – 1939), powstaniec wielkopolski, ziemianin. Urodził się 8 marca 1896 roku w Ostrowie Wlkp., w rodzinie Bolesława i Heleny z Hąciów. Brat Heleny, Kazimierz Hącia (1877-1934), doktor praw i ekonomii, był w latach 1909-1925 dyrektorem naczelnym Banku Włościańskiego w Poznaniu (od 1917 roku działającego pod nazwą Banku Handlowego). 16 stycznia 1919 roku powołany został na stanowisko ministra przemysłu i handlu w gabinecie I. Paderewskiego. Ustąpił z niego na własną prośbę 12 lipca 1919 roku i poświęcił się całkowicie pracy w Banku Handlowym w Poznaniu. Położył duże zasługi przy usuwaniu skutków germanizacji życia gospodarczego Wielkopolski. T. Kornobis ukończył szkołę powszechną i gimnazjum w Ostrowie Wlkp. Po wy-

Tadeusz Kornobis

buchu Powstania Wielkopolskiego wstąpił ochotniczo do oddziału powstańczego w Ostrowie Wlkp. Brał udział 31 grudnia 1918 roku w jego oswobodzeniu i opanowaniu ostrowskiego garnizonu wojskowego. Po przyjeździe do Poznania zgłosił się 8 stycznia 1919 roku do Biura Werbunkowego w Bibliotece Uniwersyteckiej. Stąd skierowany został do „Białych Koszar” (przy ulicy Solnej), gdzie otrzymał przydział do 1 Pułku Artylerii Polowej. Następnego dnia – 9 stycznia 1919 roku wyruszył na front północny. Brał udział w walkach o Szubin, Rynarzewo i tereny wzdłuż Noteci, w baterii pod dowództwem ppor. Władysława Mettlera (1889-1919). W trakcie bardzo ciężkich bojów o Rynarzewo 1 lutego 1919 roku, broniąc jednej z armat, poległ Mettler zakłuty bagnetami, a T. Kornobis razem z powstańcem Januszem Golskim zostali wzięci do niemieckiej niewoli. Więzieni byli najpierw w Bydgoszczy, a potem w obozie Altdamm, pod Szczecinem (obecnie Szczecin Dąbie), z którego uciekli w końcu marca 1919 roku. W okresie międzywojennym dzierżawił majątek państwowy Aniołka I (pow. Kępno), którego żywy i martwy inwentarz był jego własnością. W 1934 roku poślubił Janinę Kotlińską (1909-1988), córkę Jana, absolwenta szkoły rolniczej w Berlinie, dzierżawcy majątku państwowego w Małym Buczku (pow. Kępno), członka Wielkopolskiego Związku Ziemian. Mieli dwie córki: Marię Helenę (ur. 1936 r. zamężna Sierpowska, artysta-plastyk) i Irenę Felicję (ur. 1938 r., zamężna Jankowiak, dyplomowana pielęgniarka). Zmarł 24 lutego 1939 roku w szpitalu, w Ostrowie Wlkp. i tam został pochowany. Na tą rodzinną tragedię nałożyło się okrucieństwo Niemców na początku II wojny światowej, którzy we wrześniu 1939 r., brutalnie wyrzucili

z mieszkania wdowę z dwiema malutkimi córkami i wywieźli w bydłym wagonie kolejowym do Generalnego Gubernatorstwa, do Cegłowa (pow. Mińsk Mazowiecki), gdzie przeżyły koszmar okupacji.

Z. Landau, *Hącia Kazimierz (1877-1934)*, (w:) *Polski słownik biograficzny, tom IX, wyd. PAN 1960-1961, s. 322-323; Deklaracja członkowska ZBoWiD Janiny Kornobis z dnia 4 marca 1975 r.; Poświadczenie Janusza Golskiego z dnia 20 czerwca 1968 r. o udziale T. Kornobisa w Powstaniu Wielkopolskim; B. Panecka, Mettler Władysław (1889-1919)*, (w:) *Słownik biograficzny powstańców wielkopolskich 1918-1919, red. naukowa A. Czubiński i B. Polak, Wydawnictwo Poznańskie, Poznań 2002, s. 231; Spis członków Wielkopolskiego Związku Ziemian, stan z dnia 1 października 1937, Poznań 1937, s. 31; Informacje córki Marii Sierpowskiej.*

Damian Zieliński

Kościński Michał (1889 – 1947), działacz społeczny, ślusarz, kolejarz. Urodził 26 września 1889 roku w Wojciechowie (pow. jarociński), jako syn ślusarza Ignacego i Stanisławy z domu Jakubowskiej, brat Marcina i Ignacego. Ojciec Ignacy, mistrz ślusarski (ur. 23 stycznia 1864 roku w Osłodziarach, pow. jarociński, s. Kacpra i Franciszki z domu Pawlaczyk, zm. 5 lipca 1938 w Wojciechowie). Matka Stanisława (ur. 8 marca 1865 w Liżu gm. Borek, pow. Gostyń, zm. 15 września 1945 w Górze, córka robotnika Józefa Jakubowskiego i Józefy z d. Gościńskiak. Z małżeństwa Ignacego i Stanisławy urodziło się siedmioro dzieci, 4 synów i 3 córki: Michał, Ignacy (30 grudnia 1890 – 2 lutego 1943), Marcin

(ur. 30 października 1895 – 14 stycznia 1975), Marianna (ur. 9 sierpnia 1898), Stanisława (ur. 11 marca 1904), Tomasz (12 grudnia 1908 – 1975?), Magdalena (11 czerwca 1912 – 21 października 1996). Po ukończeniu niemieckiej szkoły ludowej w Wojciechowie uczył się zawodu ślusarza w Borku k/Gostynia. W roku 1907 wyjechał do Niemiec i tam od 1 września 1907 kontynuował naukę u majstra Neuhausera w Wiescherhöfen k/Dortmundu. Naukę ukończył 1 października 1910 roku. W tym czasie jego ojciec przeniósł się z rodziną do Góry do majątku Ernsta Fischera von Mollarda (ojca), gdzie pracował jako maszynista pługów parowych i lokomobili. Po ukończeniu nauki został z poboru wcielony do armii pruskiej. W 1912 roku, po zakończeniu obowiązkowej służby wojskowej pracował w Niemczech w kopalni węgla. Po wybuchu w roku 1914 I wojny światowej został jako rezerwista, podobnie jak jego dwaj bracia, zmobilizowany: Michał do piechoty, Ignacy do marynarki, gdzie służył na Schleswiku – Holstynie; Marcin w artylerii był kanonierem. Na początku grudnia 1918 roku Michał wrócił z Niemiec z rodziną do Góry. Od Ernsta Fischera von Mollarda wydzierżawił na mieszkanie budynek szkoły ewangelickiej. Pod koniec grudnia zgłosił się wraz z braćmi, Ignacym i Marcinem, do oddziału powstańczego w koszarach jarocińskich. Michał walczył m. in. pod Zbąszyniem. Po zwycięstwie Powstania Wielkopolskiego wrócił do rodziny do Góry. Został zatrudniony na kolei jako maszynista. Poza pracą zawodową Michał Kościński wraz z małżonką zajmowali się pracą społeczną (dzieci zajmowała się wtedy teściowa, Marianna Dembińska). W roku 1931 wraz Władysławem Ratajczakiem, synem organisty, założyli Koło Śpiewacze „Chopin”, w któ-

rym śpiewał razem z żoną Polą. Od kwietnia 1931 do stycznia 1934 roku pełnił funkcję prezesa Koła Śpiewaczego. Za ogromne zasługi włożone w rozwój Koła został mianowany dożywotnio honorowym członkiem. Działał też bardzo aktywnie w Górze w Kole Powstańców i Wojaków. Był m. in. członkiem zarządu. Jego żona działała w Młodych Polkach. W roku 1932 od Hansa Hugona von Radolina kupił na Bogusławiu (obecnie część Jarocina) ziemię, na której pobudował dom. 15 lipca 1935 roku Michał wraz z rodziną przeprowadził się na Bogusław, ale utrzymywał stały kontakt z przyjaciółmi z Góry. W 1940 roku Niemcy zabrali mu dom i przesiedlili do Witaszyc, gdzie pracował przymusowo w Cukrowni Witaszycze. Został z rodziną dokwaterowany do rodziny Czechowskich (obecnie ul. Roszarnicza). W 1942 roku umarła w Witaszyczach żona Apolonia. Michał wierzył, że wojna wkrótce się zakończy i wróci z dziećmi do Jarocina. Udało mu się uzyskać zgodę Niemców na pochowanie żony na cmentarzu katolickim w Jarocinie. Kiedy 27 stycznia 1943 roku w Witaszyczach umarła jego teściowa, też załatwił z Niemcami pochowanie Marianny Dembińskiej w Jarocinie. Został sam z dziećmi. Najmłodsza córka, Joanna musiała uczęszczać do niemieckiej szkoły, ale w Prusach, tj. ponad 3 km od Witaszyc. Starsze dzieci przymusowo musiały pracować, a dziewczynki też prowadziły dom. Po zakończeniu II wojny światowej i wkroczeniu 24 stycznia 1945 roku Armii Czerwonej, już następnego dnia, tj. 25 stycznia 1945 roku wrócił z dziećmi do swojego domu w Jarocinie. Wrócił też do pracy na kolei jako maszynista. W grudniu 1947 roku po doprowadzeniu pociągu do Zbąszynia – zesłał. Został przewieziony do szpitala w Poznaniu. Mimo wielkiego wysiłku

lekarzy i troskliwej opieki zmarł. Michał Kościański był dwukrotnie żonaty. 9 listopada 1917 roku zawarł związek małżeński z Apolonią Dembińską (urodzoną 9 lutego 1894 roku w Obrze Starej, c. Marianny Dembińskiej). Z małżeństwa tego urodziło się pięcioro dzieci. Syn Stefan (ur. 23 listopada 1918 w Niemczech, zm. 6 sierpnia 1936 na Bogusławiu). Pozostałe dzieci urodziły się w Górze: Mieczysław (23 września 1923 – 19 kwietnia 1993 w Witaszycach), Wanda Marianna (5 lutego 1925 – 15 lipca 1925 w Górze), Gertruda (24 lipca 1928 – 6 stycznia 2008 w Jarocinie), Joanna Maria (ur. 22 lipca 1930, mieszka w Jarocinie). 21 marca 1945 roku zawarł w Jarocinie związek małżeński z wdową Jadwigą Grzybek, c. Jana Maćkowiaka i Agnieszki z d. Jerszyńska. Michał Kościański zmarł 8 grudnia 1947 roku w Poznaniu. Żona Apolonia zmarła 20 stycznia 1942 roku w Witaszycach, żona Jadwiga – 21 sierpnia 1975 roku w Jarocinie. Wszyscy zostali pochowani na cmentarzu parafialnym w Jarocinie. Nie zachowała się informacja o posiadanych przez Michała Kościańskiego odznaczeniach.

USC Jaraczewo i Jarocin; APG Ks. mieszk. Góra i dwór; Koło Śpiewu „Chopin” w Górze, GJ 1935, nr 56, s. 4; Opracowanie wnuczki Janiny Marii Kościańskiej – córki Mieczysława; Fot. zbiorowa: Koło Powstańców i Wojaków w Górze ze zbioru Marii Cieślewicz z d. Stachowiak wykonana przez jej ojca Franciszka; Fot. ze zbioru MRJ i Janiny M. Kościańskiej, wnuczki Michała.

Kazimiera Horyza Pachciarz

Kubacki Jan (1885 – 1953), urodził się 18 października 1885 r. w Budzynie pow. Chodzież w rodzinie mistrza stolar-

skiego Józefa Kubackiego i Marianny z domu Ksycka. Miał trzech braci – Feliksa, Józefa i Stanisława oraz trzy siostry – Jadwigę, Paulinę i Martę. Po ukończeniu szkoły powszechnej gdy osiągnął wiek poborowy powołany został do armii pruskiej. Gdy rozpoczęła się I wojna światowa ponownie wciągnięty został w szeregi armii, służył w łączności. Z końcem wojny został zdemobilizowany. Po powrocie do domu zgłosił się do Powstania Wielkopolskiego jako ochotnik i brał udział w walkach od dnia 8 stycznia 1919 r. na froncie Budzyń-Chodzież do czasu kiedy oddział budzyński został wcielony jako 7 kompania do 4 Pułku Strzelców Wielkopolskich. Po wyjeździe 4 pułku na front wschodni, z uwagi na wiek pozostał w garnizonie budzyńskim a tzw. obronie krajowej. Służył w łączności, najpierw w Budzynie, a później w Barcinie. Zwolniony z obrony krajowej w Barcinie w dniu 20 października 1919 r. Tego samego roku 13 maja w kościele w Budzynie pow. Chodzież zawarł związek małżeński z urodzoną w Oleśnicy pow. Chodzież 30 maja 1892 roku Marianną Majkowską córką starszego listonosza Jana Majkowskiego i Pauliny Jander, która w czasie I wojny światowej pracowała jako służąca w Berlinie (zmarła w 1968). Urodziło się im dwóch synów i dwie córki: Jan (1923-2010) pułkownik Wojska Polskiego, Irena (1925-1945), Anna (1931-1952) i Leon (1933-1950). Pracował na poczie

Jan Kubacki

w Budzynie. Następnie pod koniec lat trzydziestych został przeniesiony służbowo do Kórniku. Należał do Związku Powstańców Wielkopolskich 1918-1919 w Kórniku-Bninie pow. Śrem od 1 sierpnia 1947 r. Zweryfikowany przez Zarząd Główny pod nr 5058. Odznaczony Medalem Dziesięciolecia Odzyskanej Niepodległości (przed 1939). Zmarł 27 stycznia 1953 roku i został pochowany na cmentarzu w Kórniku – parafia p. w. Wszystkich Świętych w Kórniku.

Centralne Archiwum Wojskowe Warszawa, W. L. Janiszewski, informacje i dokumenty rodzinne Barbara Bugaj.

Ewa Kabat

Kubala Jan (1897 – 1968), urodził się 27 września 1897 r. w nieistniejącej już miejscowości Doktorowo pod Grodziskiem Wlkp. w rodzinie chłopskiej Mikołaja i Antoniny z d. Wenzel. Miał 7 rodzeństwa: 3 braci i 4 siostry. W Grodzisku Wlkp. ukończył 4 klasy szkoły powszechnej. W 1915 r. powołany do armii pruskiej. Walczył na froncie zachodnim, w tym pod Verdun. Służył w piechocie; po przeszkoleniu obsługiwał karabin maszynowy. Po rewolucji w Niemczech i klęsce wojennej 20 listopada 1918 r., z pełnym ekwipunkiem żołnierskim, wrócił do Grodziska Wlkp. bez środków do życia. Znalazł pracę w Poznaniu przy pilnowaniu niemieckich wagonów z bronią i amunicją. Był świadkiem przejazdu Ignacego Paderewskiego z poznańskiego dworca kolejowego do hotelu „Bazar” 26 grudnia 1918 r. Przyłączył się do powstańców; ułatwił im przejęcie wyposażenia wojskowego z wagonów, nad którymi pełnił straż. 27 grudnia 1918 r. powrócił do Grodziska i z własnym uzbrojeniem wstąpił do miejscowej kompanii

powstańczej dowodzonej przez Józefa Skrzydlewskiego. Uczestniczył w rozbijaniu Niemców i zajęciu gmachu starostwa. Pełnił tam straż. Z 3 na 4 stycznia 1919 r. brał udział w zajęciu Rakoniewic, następnie Rostarzewa, dwa dni później w zdobyciu Wolsztyna. Walczył na kierunku Obry, o Kopanicę (11 stycznia 1919 r.), Kargowę i Babimost (25-30 stycznia). Wykazał się doświadczeniem z bitew wojny. Na początku lutego 1919 r. skierowany do formującego się II pułku artylerii ciężkiej w Poznaniu, a z nim na front pod Nakło, następnie do Bydgoszczy. Służył tam jako szeregowiec do czasu wytyczenia granic polskich. W 1920 r. brał udział w wojnie polsko-bolszewickiej pod Kijowem. Związek małżeński z Zofią Finc zawarł 15 maja 1920 r. w Bydgoszczy, gdzie stacjonowała jego bateria artyleryjska. W wojsku służył do sierpnia 1921 r. W Opalenicy zamieszkał w 1926 r. i podjął stałą pracę na miejscu jako robotnik kolejowy. Zatrudniony tam do 1943 r., następnie w składnicy węgla w Antoninku koło Poznania. Po wojnie, do czasu przejścia na emeryturę w 1958 r., pracował na PKP jako magazynier. W latach 1933-1939 należał do Związku byłych Uczestników Powstań Narodowych w Opalenicy, pełnił funkcję członka Komisji Rewizyjnej, po wojnie do opalenickiego oddziału Związku Powstańców Wlkp. 1918-1919, następnie od 1951 r. do ZBoWiD. Odznaczony Wielkopół-

Jan Kubala

skim Krzyżem Powstańczym w 1957 r. Zmarł 9 marca 1968 r., pochowany na cmentarzu w Opalenicy. Miał 2 synów: Jana i Stefana.

A. Chróst, Jan Kubala (1897-1968), Grodziski Słownik Biograficzny Powstańców Wielkopolskich z 1918-1919 roku, Grodzisk 2014, s. 98-99; Łukomski G., Wojcieszak B., Powstańcze tradycje Opalenicy, Opalenica 2000, s. 239, 241; Dokumenty i pamiątki w zbiorach wnuczki Jolanty Przybyś.

Zygmunt Duda

Kutschenreiter Otto (1876 – 1919), urodził się 27 kwietnia 1876 roku, najprawdopodobniej w Słocinie, gdzie mieszkał, wraz ze swoją małżonką Marianną z domu Krawczyk. Kutschenreiterowie dochowali się ośmiorga dzieci, między innymi synów Ignacego (ur. 1907), oraz Ludwika który w czasie II wojny światowej poniósł śmierć w Auschwitz-Birkenau oraz córki Agnieszki (ur. 1910) późniejszej Nowackiej, która całe swoje życie spędziła w Grodzisku i zmarła tam w 1988 roku. Na początku grudnia 1918 roku zgłosił się ten robotnik browarów grodziskich do formowanych przez Józefa Skrzydlewskiego oddziałów powstańczych, gdzie został przyjęty jako członek Grodziskiej Kompanii Gospodarczej. Po walkach o Wolsztyn, wysłany został Kutschenreiter wraz z grupą kilkudziesięciu ochotników na pomoc oddziałom opalenickim pod dowództwem Edmunda Klemczaka walczących pod Zbąszyniem. W walkach o dworzec zbąszyński 5 stycznia 1919 roku został ranny i przewieziony do szpitala w Poznaniu. Akt zgonu podaje datę śmierci 24 października 1919 roku. Pochowany na poznańskiej cytadeli w VII

kwaterze, w której chowano Powstańców Wielkopolskich. (Prawdopodobnie za Józefem Skrzydlewskim i jego relacją z 1947 roku, większość osób piszących historię powstania na ziemi grodziskiej podawało bez sprawdzenia, że zginął on pod Zbąszyniem (Urban, Lesiński, Kościański, Rezler). Dodatkowo na liście powstańców koła ZBoWiD w Grodzisku podaje Józef Urban błędną datę urodzenia (1897 rok, kiedy w 1919 roku miałby być on już ojcem ośmiorga dzieci?).

BK 12179 Lesiński A., Szkice z dziejów Grodziska Wlkp. i okolicy 1900-1945; BK 11055 Skrzydlewski K., Uprogu wolności; Urban J., Praca konkursowa z okazji 50. rocznicy Powstania Wielkopolskiego: w Grodzisku Wlkp. (wersja elektroniczna w Wielkopolskiej Bibliotece Cyfrowej); Jastrząb Ł., Lista strat Powstania Wielkopolskiego od 27 grudnia 1918 roku do 8 marca 1920 roku, Koszalin 2009; Polak B., Grodzisk Wielkopolski. Zarys dziejów, Grodzisk Wlkp. 1990; Kaminiaż J., Kubiak J., Rezler M., Powstanie Wielkopolskie 1918-1919 na Ziemi Grodziskiej., Grodzisk Wlkp., 1999; Materiały rodziny Kutschenreiterów.

Grzegorz Kubacki

Lechna Wiktor (1898 – 1971), urodził się 17 grudnia 1898 r. w Skrzynkach, gmina Sęszew, w rodzinie kolejarza Franciszka i Katarzyny z domu Czyż.

Wiktor Lechna

Pod koniec 1918 r. zdezerterował z Armii Pruskiej i jako ochotnik zgłosił się do oddziału por. Andrzeja Kopy w Dopiewie. Po zaprzysiężeniu uczestniczył w opanowaniu stacji kolejowej Dopiewo i lotniska Ławica. Następnie uczestniczył w bitwie o Wolsztyn i Kopanicę. W pierwszej połowie 1919 r. oddział, w którym służył wszedł w skład 10 p. strz. Wlkp., który następnie został przemianowany na 68 pp. W pułku tym służył w 1 kompanii ckm, którą dowodził ppor. Powąła. Jego pułk uczestniczył w wojnie polsko-bolszewickiej. Brał udział w zwycięskich bojach o Warszawę i Półtusk. 12 lipca 1921 r. został zdemobilizowany w stopniu plutonowego. Całe swe życie zawodowe związał z PKP – od ślusarza, poprzez pomocnika maszynisty 1 klasy, dyrektora 3 stopnia służby mechanicznej, a zakończył służbę na stanowisku zastępcy dyrektora Zarządu Trakcji DOKP w Poznaniu. Zmarł 15 lipca 1971 r. w Poznaniu i został pochowany na Cmentarzu Komunalnym Poznań-Junikowo. Był odznaczony Krzyżem Walecznych, Brązowym Medalem Za Długoletnią Służbę i Odznaką Pamiątkową „Za Waleczność” w Powstaniu Wielkopolskim 1918-19 b. Naczelnej Komendy Straży Ludowej. W 1928 r. zawarł w Poznaniu związek małżeński z Leokadią Zofią Beyer. Z tego małżeństwa urodził się syn Karol (ur. 1932), mgr inż., pułkownik WP. Żona zmarła 21 listopada 1957 roku w Poznaniu. W 1969 roku zawarł ponownie związek małżeński z Marią Pawlak.

Dokumenty i pamiątki rodzinne oraz informacje syna Karola z Warszawy.

Bogdan Czerwiński

Linkowski Wacław (1893 – 1976), urodził się 30 października 1893 r. w Gąsawie w rodzinie robotnika rolnego Wacława i Anny z domu Skibińska. Po ukończeniu nauki na poziomie elementarnym pracował jako robotnik najemny. Jego rodzina: ojciec i matka wraz z dziećmi w dniu 9 sierpnia 1911 r. wyjechali z Hamburga na emigrację do USA. Wacław jako że był objęty wiekowo służbą wojskową nie uzyskał zezwolenia na emigrację. W 1914 r. został zmobilizowany do armii niemieckiej. W końcu 1918 r. został kontuzjowany i zamieszkał u swego wuja Franciszka Linkowskiego w Chomęcicach. Tam na apel Andrzeja Kopy z Trzcielina wstąpił w szeregi powstańcze. Oddział został sformowany w pobliskim Dopiewie. Po zakończenia walk został pewien czas w Chomęcicach, t. j. do czasu uzyskania pozwolenia na emigrację do USA. Tam w 1925 r. w Greensburgu – Pensylwania poślubił Annę Dziuban, której rodzina pochodziła ze Śląska. Linkowscy mieli dzieci: Annę, Helenę, Marię, Jana, Patrycję, Stanisława i Józefa. Całe swoje życie zawodowe przepracował w kopalni węgla kamiennego. Zmarł 1 maja 1976 r. w Harvick – Allegheny. Pochowany został na cmentarzu Matki Bożej Nadziei w Tarentum – Pensylwania, obok swej żony Anny i syna Stanisława.

Informacje i dokumenty ze zbiorów rodzimnych.

Bogdan Czerwiński

Linaszewski Bernard (1893 – 1970), urodził się w Dopiewie 11 maja 1893 roku w rodzinie Jana i Marii z domu Bartkowiak. Po ukończeniu szkoły powszechnej w Dopiewie, do 1916 roku pracował jako robotnik leśny w Podłozii

nach. 11 września 1914 roku został powołany do armii niemieckiej i wcielony został do 154 pułku piechoty w Strzegomiu. Podczas służby wojskowej, przez kilka miesięcy chorował i przebywał w szpitalu. Nie brał udziału w walkach na froncie. Z wojska zwolniony 10 lipca 1918 roku. Wrócił do domu w Dopiewie. 1 stycznia 1919 roku ochotniczo wstąpił do oddziałów powstańczych w Poznaniu i w szeregach 4 Pułku Strzelców Wielkopolskich (późniejszy 58 pułk piechoty) pełnił służbę przy magazynach amunicji Poznań Główna. Później wraz ze swoim pułkiem brał udział w wojnie polsko-rosyjskiej. 22 października 1921 roku zwolniony z wojska. Od 20 listopada 1922 roku pracował Dyrekcji PKP w Poznaniu. We wrześniu 1939 roku został z Dopiewa ewakuowany do Brześcia Litewskiego. Do Dopiewa wrócił w 1942 roku pracował u miejscowego Niemca jako robotnik rolny. Z początkiem 1943 roku zabrany do pracy przymusowej w gospodarstwie niemieckim w okolicach Gniezna. Od sierpnia 1943 roku pracował na odcinku drogowym Nr I w Poznaniu. Pod koniec 1943 roku aresztowany przez Gestapo. Przez kilka tygodni więziony w Domu Żołnierza w Poznaniu, gdzie został ciężko pobity. Zwolniony z więzienia, ciężko chory był leczony przez 9 miesięcy w szpitalu miejskim. Po zwolnieniu ze szpitala, od 1944 roku zatrudniony ponownie w Dyrekcji Kolei w Poznaniu. Na emeryturę przeszedł w 1952 roku. Od 10 kwietnia 1975 roku był członkiem Koła ZBoWiD w Dopiewie. Z udział w Powstaniu Wielkopolskim, 11 listopada 1977 roku mianowany na stopień podporucznika Wojska Polskiego. Odznaczony: Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski (1978) i Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym. Zmarł w Poznaniu 20 czerw-

ca 1970 roku i został pochowany na cmentarzu górczyńskim.

Archiwum Związku Kombatantów Rzeczypospolitej Polskiej i Byłych Więźniów Politycznych Koło w Dopiewie; Zbiory Gabinetu Pamiątek Historycznych Eligiusza Tomkowiaka w Dopiewie.

Ewelina Tomkowiak

Lisiewicz Franciszek (1890 – 1972), urodził się 5 października 1890 roku w Adamowie pow. Wolsztyn w rodzinie rolniczej Józefa i Józefy z domu Krawczyk. Szkołę powszechną ukończył w Wolsztynie. W latach 1911 – 1913 odbył dwuletnią obowiązkową służbę wojskową w armii pruskiej. W czasie I wojny światowej 4 sierpnia 1914 roku został zmobilizowany. Rozpoczął służbę frontową w armii niemieckiej i służył w niej do 6 stycznia 1919 r. Na froncie 3 października 1918 roku został poważnie ranny. Leczony był m. in. w szpitalu wojskowym w Wuttenberg, gdzie z gazet dowiedział się o wybuchu Powstania Wielkopolskiego. Mimo nie do końca wyleczonej rany 6 stycznia 1919 r. samowolnie opuścił szpital i przekradł się przez linię frontu pod Zbąszyniem. 7 stycznia 1919 r. wstąpił w szeregi kompanii wolsztyńskiej, z którą w stopniu sierżanta walczył na odcinku Wroniawy – Wolsztyn – Kopanica – Zbąszyń – Sieraków – Wronki. Następnie zmagania kompanii przesunę-

Franciszek Lisiewicz

ły się pod Kargową i Babimost. Ponownie ranny nie mógł dłużej pozostawać w oddziałach liniowych. Zdemobilizowany z 2 Pułku Strzelców Wielkopolskich opuścił wojsko 31 lipca 1919 r. Osiadł we Wronkach, początkowo podjął praktykę w więziennictwie, a od 1 października 1919 r. przeszedł na pełen etat. Z uwagi na postępujące inwalidztwo pracę w więziennictwie zakończył 31 lipca 1934 r. Po przejściu w stan spoczynku, do wybuchu wojny mieszkał w Środzie, pracował jako z-ca sekretarza gminy w Kleszczewie. Okres wojny również spędził w Środzie przymusowo skierowany do robót w majątkach: Nadziejewo oraz Węgierskie. Po II wojnie światowej 5 stycznia 1946 r., w ramach akcji przesiedleńczej, udał się w rejon Wałbrzycha, gdzie najpierw został gł. księgowym w Zakładach Porcelany w Solicach, a później w Zakładach Porcelany „Wawel” w samym Wałbrzychu. Działał też społecznie jako przewodniczący komisji rewizyjnej Państwowego Gimnazjum i Liceum Handlowego w Wałbrzychu. W 1950 r. wrócił do Wolsztyna, a w 1951 r. przeniósł się do Sulechowa. Pracował zawodowo, aż do roku 1976, najpierw w Lubuskich Zakładach Graficznych (1952-1955), później jako gł. księgowy w wolsztyńskiej Spółdzielni Inwalidów „Powstaniec” (1955-1958). W okresie 1958-1976 był aktywnym członkiem GS „Sch” w Sulechowie. Za swoją działalność niepodległościową został odznaczony: Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski, Krzyżem Walecznych (16.11.1931), Medalem Niepodległości, Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym, Medalem Dziesięciolecia Odzyskanej Niepodległości (1929), Odznaką Pamiątkową X-lecia Więziennictwa Polskiego (1929), Honorową Odznaką za Zasługi w Rozwoju Województwa Zielonogór-

skiego (1969). 1 marca 1929 roku został członkiem Związku Towarzystwa Powstańców i Wojaków w Poznaniu. W związki małżeńskie wstępował dwukrotnie. Pierwszy raz 25 lutego 1919 r. z Agnieszką Jaskulską (zm. 25 listopada 1951), z którą miał ośmioro dzieci: Ireneusza (1919-1981), Martę (1920-1981), Eugeniusza (1922-1987), Felicję (1923-1981), Zofię (1924-1993), Romualda (1925-2014), Longinę (ur. 1928), Halinę (1930-2006). Po raz drugi ożenił się w listopadzie 1952 r. z Pelagią Kozak z d. Kostrzewa (zm. styczeń 1977), z którą miał syna Eligiusza (ur. 1953). Po śmierci drugiej żony przeprowadził się z Sulechowa do Środy Wlkp. do córki Zofii Glaeser, u której mieszkał aż do śmierci. Zmarł 21 kwietnia 1979 r. w Sosnowcu (w czasie rodzinnej wizyty). Pochowany został w Wolsztynie, we wspólnej mogile z pierwszą żoną Agnieszką.

Opracowano na podstawie dokumentów i pamiątek rodzinnych.

Eligiusz Lisiewicz, Zbigniew Józwiak

Lisiewicz Józef (1901 – 1984), urodził się 17 marca 1901 roku w miejscowości Rostarzewo pow. Wolsztyn w rodzinie Piotra i Marianny Lisiewiczów. Miał dwóch braci Walentego i Ignacego oraz siostrę Pelagię. Ukończył szkołę powszechną w Rostarzewie. Zgłosił się do Powstania Wielkopolskiego jako ochotnik 27 grudnia 1918 roku do 3 kompanii poznańskiej. Brał udział w walkach o wyzwolenie Zbąszynia, Babimostu, Kargowej, Kramska, Kopanicy pod dowództwem por./ppłk Kazimierza Zenktera (1884-1955). Dalej od 13 lutego 1919 r. w szeregach Wojska Polskiego w 5 kompanii 7 Pułku Strzelców Wielkopolskich walczył w wojnie polsko-bol-

szewickiej. W czerwcu 1922 roku zwolniony z służby czynnej wrócił do domu i zatrudnił się na kolei. W Granowie zawarł związek małżeński z urodzoną 3 października 1894 roku organistką Cecylią Kaczmarek (zmarła w 1988). Urodziło się im ośmioro dzieci – pięciu synów i trzy córki: Jan (1923-1940), Czesław (1925-1992), Walenty (ur. 1928), Władysław (1929-1983), Teresa (1931-2008) zamężna Domagalska, Joanna (ur. 1933), Stanisława (ur. 1935) zamężna Włecyk, Antoni (ur. 1939). Rodzina przeniosła się do Miasteczka Krajeńskiego, gdzie Józef pracował na kolei. Zajmował się też kopaniem torfu. Krótco przed wojną podjął pracę na majątku w Dzielokluczu, na którym pracował również przez całą wojnę. Po wyzwoleniu otrzymał z reformy gospodarstwo rolne w Stróżewicach pow. Chodzież i gospodarował na nim do czasu przekazania w 1962 r. na skarb państwa za rentę. Należał do ZBOWiD Koło w Wyszynach. Był mianowany na stopień podporucznika Wojska Polskiego. Odznaczony: Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski (14 maja 1975), Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym (6 grudnia 1957). Zmarł 13 września 1984 roku w Stróżewicach i został pochowany na miejscowym cmentarzu.

Biuro Kadr i Odznaczeń Prezydenta RP, informacje i dokumenty rodzinne syna Antoniego Lisiewicza.

Ewa Kabat

Lorenz Wacław (1892 – 1919), urodził się 17 listopada 1892 r. w Tomczycach pow. Wągrowiec w rodzinie rolnika Franciszka Lorenza i jego żony Augustyny z domu Cegielska. Miał sześciu braci: Stanisław, Leon, Jan, Kazimierz, Jerzy,

Bolesław i cztery siostry: Aniela, Helena, Waleria, Maria Magdalena. Dzieci ochrzczono w Gołańczy w parafii p. w. Św. Wawrzyńca gdzie uczyły się religii i przyjęły I Komunię Świętą. Tak jak rodzeństwo uczęszczał do szkoły powszechnej w Tomczycach. W 1905 r. rodzina przeprowadziła się do wsi Potuły koło Rogoźna. W kwietniu 1912 r. został powołany do dwuletniej służby w armii pruskiej, a w czasie I wojny światowej był zmobilizowany i walczył we Francji i Belgii. Gdy rozpoczęło się Powstanie Wielkopolskie wstąpił w szeregi powstańcze. Walczył w oddziale rogozińskim, uczestniczył w zdobywaniu Budzynia i w bitwie o Chodzież. Ciężko ranny 6 lutego 1919 r. w starciu pod Radwankami. Zmarł 11 lutego 1919 r. Pochowany został na cmentarzu w Potulicach. W Powstaniu Wielkopolskim walczył również jego brat Leon. W akcie zgonu nr 18/1931 wystawionym 16 października 1931 r. wystawionym przez urzędnika stanu cywilnego Rohde zapisano „umarł w Powstaniu Wielkopolskim, pod Radwankami, powiat Chodzież dnia szóstego lutego roku tysiąc dziewięćset dziewiętnastego. Dokładny czas zgonu nie stwierdzono. Zgon nastąpił wskutek otrzymanej rany w brzuch. Stwierdzono urzędowo, że zmarły był stanu wolnego, oraz że zgon nastąpił w otoczeniu towarzyszy broni, którzy w miejsce przysięgi zeznania złożyli”. W opracowaniu „Lista strat...” podano,

Wacław Lorenz

że był szeregowcem i zginął 11 lutego 1919 r.

USC Wągrowiec, Kartoteka powstańcza W. L. Janiszewskiego, Wiesław Olaszewski, Łukasz Jastrząb – „Lista strat Powstania Wielkopolskiego od 27 grudnia 1918 roku do 8 marca 1920 roku” Ze słowem wstępnym Lecha Kaczyńskiego Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej – Wydanie drugie zmienione i uzupełnione, Koszalin 2009; pamiątki i informacje rodzinne.

Ewa Kabat

Lupa Stanisław (1899 – 1945), urodził się 31 października 1899 r. w Żelichach pow. Wągrowiec w rodzinie rolnika Michała Lupy i Rozalii z Gapińskich. Gdy osiągnął wiek poborowy powołany został do armii pruskiej i w czasie I wojny światowej walczył na froncie. Po demobilizacji wrócił do domu. W styczniu 1919 r. wstąpił jako ochotnik do oddziału powstańczego. Brał udział w walkach pod Budzyniem i Radwankami. Uczestniczył w wojnie z Rosją Sowiecką 13 lipca 1927 r. w Budzynie zawarł związek małżeński z wdową Marią Góralczyk z domu Ramęda urodzoną 24 marca 1892 r. w miejscowości Choczna pow. Wadowice mieszkającą w Budzynie pow. chodzieskiego (w Łucjanowie). Zmarła w 1956 r. Miała ona trzy córki z pierwszego małżeństwa – Maria (1914-1969) zameżna Dowczyńska, Anastazja i Helena zameżna Tomiak. Urodziło się im czworo dzieci – córka i trzech synów: Władysław (1932-2010), Stefania (1933-2013) zameżna Streich, Tadeusz (1935-1981) i Stanisław. Do czasu mobilizacji przed II wojną światową pracował na własnym gospodarstwie rolnym. Po wyjeździe na wojnę nigdy do domu nie wró-

cił. 11 maja 1948 r. w USC w Budzynie sporządzono akt zgonu na podstawie Postanowienia Sądu Grodzkiego w Chodzieży z dnia 13 kwietnia 1948 r. uznając go za zmarłego 1 stycznia 1945 r. godzi na dwudziestą czwartą i przyjmując miejsce zgonu Magotten powiat Tapan. Podczas okupacji rodzina została wysiedlona ze swego gospodarstwa i zmuszona do pracy na gospodarstwie u Niemca, dzieci musiały paść gęsi. Odznaczony: Srebrnym Krzyżem za Zasługi (31 marca 1938), Odznaką Pamiątkową Powstańcowi Broni Wdzięczna Wielkopolska (6 maja 1929, Nr 632), Odznaczony Odznaką Sportową 95/35 kl. drugiej stopnia drugiego (8 czerwca 1935., L. dz. 75/35).

K. Kościelna, Powstanie Wielkopolskie 1918-1919 na terenie Budzyna, W. L. Janiszewski, USC Budzyna, pamiątki i informacje rodzinne Małgorzaty Lupa.

Ewa Kabat

Łubieński Antoni (1893 – 1941), urodził się 25 grudnia 1893 roku w Książcu (gmina Kaźmierz, powiat Szamotuły), w rodzinie ziemiańskiej Joanny z Chełkowskich i Wojciecha Łubieńskich, herbu Pomian. Początkowo pobierał naukę w domu, później w Gimnazjum św. Marii Magdaleny w Poznaniu. Tam zetknął się z tajnym Towarzystwem Tomasza Zana i należał do komitetu redakcyjnego „Jednodniówki” abiturientów. W 1913 roku zdał maturę i odbywał praktykę rolniczą. Następnie podjął studia ekonomiczne – rolnicze w Monachium. Nie zdołał ich ukończyć ze względu na powołanie do wojska: służył kolejno w 50 pułk piechoty w Rawiczu, batalion zapasowy pułku artylerii, batalion zapasowy 46 pułku piechoty w Poznaniu. W armii niemieckiej przebywał

do marca 1918 roku. Od 12 listopada 1918 roku należał do Rady Żołnierskiej w Kaźmierzu oraz Rady Robotniczej i Żołnierskiej w Szamotułach. W dniu 3 stycznia 1919 roku zgłosił się ochotniczo do Powstania Wielkopolskiego i wcielony został do 2 Kompanii Szamotulskiej pod dowództwem porucznika Czesława Huberta. Brał udział w walkach na odcinku czarnkowsko – wieluńskim pod Gulczem i Roskiem. Później przeniesiono go do Sztabu 2 Batalionu Czarnkowskiego w Lubasz, w którym do czerwca pełnił funkcję adiutanta Kazimierza Zenktelera. Walczył również w wojnie polsko – bolszewickiej w 1920 roku. Przeniesiony do rezerwy ze względu na stan zdrowia. W latach 1920 – 1921 pracował w Departamencie Rolnym Byłej Dzielnicy Pruskiej. Później wrócił do Książa w stopniu porucznika. Najpierw pełnił funkcję administratora w majątku u swojej matki, później sam został jego właścicielem. Wprowadził nowoczesne – jak na owe czasy – metody upraw oraz hodowli, w czym osiągał bardzo dobre wyniki. Do Książa przyjeżdżali specjaliści z Wielkopolskiej Izby Rolniczej oraz praktykanci Wydziału Rolnego Uniwersytetu Poznańskiego. W 1932 roku przybyła ogólnopolska wycieczka rolników i leśników. Zadbał o opiekę lekarską, rozwój intelektualny oraz potrzeby kulturalne robotników i ich rodzin. Zawarł umowę z lekarzem z Szamotuł, który przyjmował i leczył chorych na miejscu w Książu. Rodzina pod zaborem pruskim prowadziła tajnie nauczanie języka ojczystego dla pracowników majątku i ich dzieci, a także dla dzieci z pobliskiego Kaźmierza. Na potrzeby młodzieży oddał jedno pomieszczenie, w którym pod opieką nauczycielki odbywały się zabawy i imprezy. Był prezesem Kółka Rolniczego w Kaźmierzu oraz

w Szamotułach. Piastował także stanowiska wiceprezesa Towarzystwa Kółek Rolniczych w Poznaniu, Związku Plantatorów Buraka Cukrowego na Wielkopolskę i Pomorze. W latach 1937 – 1939 prezes Rady Związku Eksporterów Zboża, wiceprezes Międzynarodowego Europejskiego Związku Buraczanego. Od 1935 roku piastował mandat posła Sejmu Polskiego, wysunięty przez Bezpartyjny Blok Współpracy z Rządem (wybrany w okręgu powiatów poznańskiego i obornickiego). W sejmie był wiceprezesem Koła Rolników, członkiem komisji Rolnej, Leśnej oraz Spraw Zagranicznych. Współpracował ze Stanisławem Mikołajczykiem. Pod koniec sierpnia 1939 roku otrzymał kartę mobilizacyjną i został skierowany na granicę Prus Wschodnich. Jako oficer, przyłączył się do grupy „Polesie” generała Franciszka Kleeberga. Wkrótce dostał się do niewoli i skierowany go do obozu przejściowego w Radomiu, następnie do Oflagu w Woldenbergu (Dobiegniewie). Zmarł 22 kwietnia 1941 roku w Stargardzie Szczecińskim, gdzie został pochowany. Po wojnie jego szczątki ekshumowano i wielki patriota, wzorowy rolnik i działacz społeczny spoczął w grobowcu rodzinnym przy Kościele Parafialnym w Kaźmierzu. W 1924 roku zawarł związek małżeński z Antoniną Grodzicką. Ze związku tego urodziło się dwoje dzieci: Maria (ur. 1925), nauczycielka historii i Wojciech (ur. 1927), inżynier budownictwa. Odznaczony: Krzyżem Niepodległości (1932), Medalem Pamiątkowym za Wojnę 1918 – 1921.

Wykaz Powstańców Wielkopolskich z gminy Kaźmierz sporządzony w 1973 roku przez Majora rezerwy Franciszka Jaskułę. Dokument znajduje się w Izbie Pamięci Narodowej przy Szkole podsta-

wowej w Kaźmierzu; *Kronika wydarzeń Związku Powstańców Wielkopolskich, Koło Kaźmierz*, opracowana przez preze-
sa Franciszka Przybylskiego; Hanyż A.,
*Ziemia szamotulska w walce o wolno-
ść 1793 – 1919, Szamotuły 1939*, s. 38,
39, 42, 44; Skiba M., *Szamotuły w po-
wstaniu wielkopolskim, Szamotuły 1923*;
Ks. Swoboda W., *Dzieje kościoła w Kaź-
mierzu, Kaźmierz 1937*; Łoza, *Czy wiesz,
kto to jest?*, 1938, s. 444 – 445; *Polski
Słownik Biograficzny*, t. XVIII, 1973, s.
476 – 477 (oprac. Gajos A.); *Scriptor
1935 – 1940*, s. 282 (fot.), 302; *Olszewicz
B., Lista strat kultury*, 1947, s. 145; *Ar-
chiwum Sejmu: skład 1935* s. 17, *komisje
1936*, s. 20, 22, 42, *1936* s. 1937 s. 22, 68,
70; *Stenogramy Sejmu z lat 1935 – 1938
oraz skorowidz z lat 1937 – 1938 w po-
siadaniu córki Marii Lalik z Konstanci-
na.; Kto był kim*, 1994 s. 352 (oprac. Du-
dek A.); *Jasiewicz K., Lista strat ziemian-
stwa*, 1985, s. 612 – 613; *Pamiętki
i opracowania córki M. Lalik*.

Dorota Jaskuła

Lukowicz Stefan Szczepan (1894 – 1941), organizator powstania na Pomo-
rzu, oficer 1 Pułku Ułanów Wielkopol-
skich, major Wojska Polskiego. Urodził
się 26 sierpnia 1894 r. w Dziemianach
(pow. kościerzyński) na Pomorzu, w ro-
dzinie właściciela majątku ziemskiego
Jana i Józefy z Butowskich. W Chojni-
cach ukończył gimnazjum humanistycz-
ne. W trakcie nauki (1911-1914) należał
do Drużyny Strzeleckiej. Był także
członkiem Towarzystwa Tomasza Zana.
Od 12 sierpnia 1914 r. do 29 listopada
1918 r. służył w armii niemieckiej. Mimo
ukończenia kursu oficerskiego w Biedru-
sku, nie otrzymał awansu na ppor., gdyż
z policji w Chojnicach nadeszła informa-
cja określająca go jako „politycznie wro-

giego”. 1 grudnia 1918 r. wrócił na Po-
morze i rozpoczął organizowanie na Ka-
szubach Straży Obywatelskiej. Brał
udział w rozbrojeniu kompanii Grenz-
schutzu w Kościerzynie i placówki w Li-
puszu. Wskutek represji niemieckich, za-
grożony aresztowaniem, przekroczył li-
nie demarkacyjną i dotarł do Poznania,
gdzie 6 marca 1919 r. ochotniczo zgłosił
się do 1 Pułku Ułanów. Z chwilą rozpo-
częcia organizacji Dywizji Strzelców Po-
morskich, jako podporucznik brał udział
w tworzeniu pułków tej dywizji. Jako ofi-
cer łącznościowy z Dywizją Pomorską
przy sztabie frontu pomorskiego brał
udział w zajęciu Pomorza w 1920 r. Jako
dowódca 3 kompanii ckm., w stopniu
por. 66 Kaszubskiego Pułku Piechoty
wziął udział w wojnie 1920 r., odnosząc
ranę (3 sierpnia 1920 r.). Po wyzdrowie-
niu przeniesiony do 58 pp, gdzie dowo-
dził kompanią i baonem (od 25 marca
1932 r.). Mianowany kpt. i mjr., w 1935
r. został przeniesiony do rezerwy. Za-
mieszkał w Poznaniu, gdzie działał w or-
ganizacjach b. powstańców wielkopol-
skich. Autor Historii Organizacji Woj-
skowej Pomorza (maszynopis), zaginio-
nej w niewyjaśnionych okolicznościach.
Od pierwszych dni okupacji niemieckiej
organizował ruch oporu pod pseudoni-
mami: „Szczepan”, „Pomer”, „Czaszka”.
Od stycznia do września 1940 r. był Sze-
fem Sztabu Poznańskiego Okręgu
ZWZ/AK. Aresztowany przez gestapo,
został stracony w 1941 r. Odznaczony

Stefan Szczepan
Lukowicz

był Orderem Virtuti Militari V kl., Krzyżem Niepodległości, Krzyżem Walecznych oraz medalami i odznakami. Był żonaty, lecz bezdzietny.

CAW, VM – 2472; akta personalne 2364; M. Woźniak, Poznański Okręg Armii Krajowej, „Więź”, 1971, nr 2, s. 109-110; Południowo-zachodnia Wielkopolska w walce z hitlerowskim okupantem 1939-1945, Kościan 1972, s. 17; Słownik Biograficzny Powstańców Wielkopolskich 1918-1919, red. A. Czubiński, B. Polak, Poznań 2002, s. 212-213.

Bogusław Polak

Maćkowiak Stanisław (1895 – 1959), urodził się 28 kwietnia 1895 r. w Kijewie, pow. Środa jako syn Walentego i Józefy z domu Kubackiej. W roku 1908 ukończył szkołę powszechną w Środzie i został przyjęty do pracy w Cukrowni Środa jako robotnik, a w 1912 r. rozpoczął praktykę w zawodzie ślusarza oraz elektromontera. W 1914 r. został powołany do armii niemieckiej, w której służył do zakończenia I wojny światowej. 12 lutego 1919 r. ochotniczo wstąpił do I pułku artylerii ciężkiej armii polskiej, z którym walczył pod Rawiczem, Międzychodem. Od 7 września 1919 r. brał udział w wojnie polsko-bolszewickiej, walczył pod Połockiem i Bobrujskiem. Po zwolnieniu z wojska 13 stycznia 1921 r. w stopniu

Stanisław Maćkowiak

kaprała wrócił do Środy i na nowo podjął pracę w Cukrowni Środa i kontynuował ją aż do śmierci. W latach międzywojennych współuczestniczył w budowie Kwatery Powstańców na cmentarzu średzkim. Lata wojenne spędził wraz z rodziną w Środzie. Pracował wówczas także w Cukrowni jako operator maszyn. Był długoletnim członkiem Ochotniczej Straży Pożarnej, za co został wyróżniony dyplomem uznania. Jako powstaniec wielkopolski został zweryfikowany przez ZG Związku Weteranów Powstań Narodowych i wciągnięty do kartoteki archiwum Referatu Hist. Przy D. O. K. VII pod nr 21 550. W uznaniu zasług został odznaczony Medalem Pamiątkowym za wojnę 1918 – 1921, Odznaką Za Waleczność Rady Ludowej m. Poznania i Brązowym Krzyżem Zasługi nadanym przez Prezesa Rady Ministrów 23 marca 1923 r. za udział w Powstaniu Wielkopolskim. Związek małżeński zawarł 19 lutego 1922 r. z Anielą z d. Woźniak (22 czerwca 1899-26 czerwca 1976), z którego urodziły się 2 córki: Zofia (ur. 18 kwietnia 1923) i Helena (ur. 18 marca 1926). Stanisław Maćkowiak zmarł 28 kwietnia 1959 r. w Środzie i jest pochowany na cmentarzu parafialnym w II kw. Jego nazwisko figuruje na tablicy pamiątkowej Powstańcy Wielkopolscy 1918-1919, odsłoniętej na Kwaterze Powstańców Wielkopolskich w Środzie Wlkp. w 2005r.

Opracowano na podst. dokumentów CAW oraz pamiątek rodzinnych.

Hanna Józwiak, Zbigniew Józwiak

Maeusel Antoni (1883 – 1947), lekarz, powstaniec, społecznik, opiekun ZHP. Ur. się 4 czerwca 1883 r. w Krempie k. Ostrowa Wlkp. w rodzinie nauczy-

cielskiej jako syn Karola i Ludwiki. Ukończył gimnazjum i uzyskał maturę w 1906r.; należał do TTZ w Ostrowie Wlkp. Następnie rozpoczął studia medyczne na Uniwersytecie w Greifswaldzie, które ukończył 12 września 1914 r. otrzymując dyplom lekarza medycyny. Po ukończeniu studiów został zmobilizowany do armii niemieckiej, gdzie służył najpierw w stopniu szeregowego od 1 października 1914 r. do 30 czerwca 1915 r. a następnie w stopniu oficera – lekarza od 1 lipca 1915 r. do 1 listopada 1918 r. w 45 Dywizji Rezerwy walczącej na froncie zachodnim w Belgii i Francji. Po zakończeniu działań wojennych wstąpił w szeregi wielkopolskich wojsk powstańczych i od 1 stycznia do 15 marca 1919 r. jako porucznik pełnił obowiązki lekarza w Szpitalu Wojskowym w Krotoszynie a od 16 marca do 30 września 1919 r. jako lekarz – porucznik w 8 p. strz. Wlkp. 5 czerwca 1919 r. Dekretem nr 127 Komisariatu Naczelnej Rady Ludowej w Poznaniu otrzymał awans na lekarza kapitana a Dekretem nr 128 na lekarza – majora. Jako lekarz – major został przydzielony do 3 p. strz. Wlkp. i później skierowany do walki na front wschodni. Wówczas od 1 lutego 1920 r. do 1 marca 1921 r. pełnił obowiązki Komendanta Szpitala Polowego nr 701 w Bobrujsku. Po zakończeniu wojny bolszewickiej służył od 1 marca do 14 lipca 1921 r. w Kompanii Sanitarnej 23 Dywizji Piechoty po czym od 15 lipca 1921 r. wziął urlop bezterminowy a 26 stycznia 1922 r. przeniesiony został do rezerwy z przydziałem do 7 Baonu Sanitarnego. Całkowicie zwolniony z obowiązku służby wojskowej rozkazem nr 1662 z dnia 14 kwietnia 1936 r. Po zakończeniu działań wojennych 1920/21 i przeniesieniu do rezerwy, przystąpił do egzaminu na Uniwersytecie Poznańskim i uzyskał ty-

tuł doktora medycyny 2 marca 1922 r. Rozpoczął prywatną praktykę lekarską w Jarocinie a później był lekarzem Powiatowej Kasy Chorych w Jarocinie. Po rozwiązaniu Kasy Chorych w 1934 r. został lekarzem Ubezpieczalni Społecznej w Ostrowie Wlkp. na rejon Jarocin. W latach 1937 – 1939 był kontraktowym lekarzem PKP w Jarocinie. W okresie międzywojennym dał się poznać jako ofiarny lekarz, oddany każdej osobie potrzebującej pomocy. Oprócz zawodowych prac z zaangażowaniem uczestniczył w działalności organizacji społecznych w Jarocinie. Wspierał inicjatywy stowarzyszeń charytatywnych i towarzystw kombatanckich. Członek PTPN. Szczególną troską otoczył harcerstwo. W Komendzie Hufca ZHP w Jarocinie, gdzie komendantem był Stanisław Borowiński, zastępcą Marian Chwieralski, przybocznym Stefan Wichrowski, kapelanem ks. Grzegorz Handke, członkami Marian Owczarski i Leon Paczyński, a dr Antoni Maeusel pełnił funkcję lekarza komendy. Działał w PCK, tak jak jego żona Maria, która pełniła od 1936 r. funkcję sekretarza Zarządu PCK w Jarocinie. Popierał FON i wszelkie działania mobilizacyjne na rzecz Obrony Narodowej. Biuro Wojskowe DOKP w Poznaniu mianowało dr. M. w dniu 12 czerwca 1939 r. na stanowisko Szefa Służby Ratowniczo-Sanitarnej i Komendantem Punktu Rat. Sanitarnego oraz Służby OPL i OPG Stacji PKP w Jarocinie. W czasie okupacji niemieckiej w latach 1939 – 1945 przebywał w Jarocinie i pomagał wszystkim mieszkańcom powiatu. Po wyzwoleniu Ziemi Jarocińskiej w styczniu 1945 r. pracował w powiatowej służbie zdrowia i PKP oraz do 31 grudnia 1946 r. prowadził prywatną praktykę lekarską. Po wielu latach ciężkiej pracy w różnych warunkach zdrowie nie wytrzymało narzuconego

tempa i zimą 1946/47 r. zachorował na płuca. Zmarł 7 maja 1947 r. w Jarocinie i został pochowany na miejscowym cmentarzu parafialnym. W czasie studiów (17 lipca 1913r.) ożenił się z Marią Erthel, która pochodziła z Ciemierowa (za Prosną). Z małżeństwa pozostała jedyna córka Drogomira, zamężna Bątkiewicz.

Gazeta Jarocińska 1923 nr 28; 1926 nr 26, 101; 1927 nr 26, 9; – Jajor Jan, Słownik lekarzy Ziemi Jarocińskiej: dr Antoni Maeusel (1883-1947), (w:) JE-STEŚMY Kwartalnik Informacyjno-Integracyjny Jarocin 1999 nr 2 s. 25-27. – Paluszkievicz Marian, Szews Jerzy, Słownik biograficzny członków tajnych towarzystw gimnazjalnych w W. Ks. Pozn. 1850-1918, Poznań 2000. – Akta osobowe dr M. Archiwum Szpitala im. J. Brudzińskiego w Jarocinie. – USC KZ Jarocin. – Informacja wnuczki Małgorzaty. – Zbiory autora.

Jan Jajor

Marczyński Feliks (1895 – 1940), urodził się 10 listopada 1895 w Gostyniu, w rodzinie kupca i właściciela domu Stanisława i Marii z Maślankowskich. Po ukończeniu czterech klas Wyższej Szkoły Realnej w Poznaniu uczęszczał do dwuletniej szkoły dokształcającej handlowej, równocześnie pracował w firmie Ottona Berlovitza, zajmującej się handlem hurtowym pasmanterią, bielizną pościelową i pończochami. 17 lipca 1917 zmobilizowany do armii pruskiej i wcielony do 24 pp. Walczył na froncie zachodnim, w północnej Francji i w Belgii, w walkach ranny w nogę. 22 grudnia 1918 mianowany kapralem i zdemobilizowany. Po powrocie do domu, 7 stycznia 1919 roku wstąpił do kampanii go-

styńskiej, odkomenderowany do gostyńskiego plutonu garnizonowego, który wchodził w skład 3 batalionu garnizonowego na III obwód uzupełnień w Krotoszynie. 20 listopada przeniesiony do intendencji w Poznaniu, 27 listopada do administracji garnizonu poznańskiego. Od 9 lutego 1920 roku w oddziale zaopatrzenia w wydziale budownictwa wojaskowego DOG. 11 marca awansował na stopień plutonowego, 6 kwietnia mianowany oficerem rachunkowości w komisji gospodarczej. 30 sierpnia zdał egzamin przed komisją egzaminacyjną dla aspirantów oficerskich. 7 marca 1921 przeniesiony do rezerwy i wcielony ewidencyjnie do 57 pp, 16 września 1926 mianowany ppor. rez. w korpusie osobowym oficerów administracji służby intendencji ze starszeństwem od 1 lipca 1925. 26 czerwca 1928 przeniesiony ewidencyjnie do kadry zapasowej OK VII. W latach 1933 i 1935 odbył ćwiczenia w składniach materiałów indendenckich w Poznaniu i w Krakowie. W 1921, po wyjściu z wojska, zamieszkał w Gostyniu we własnym domu przy ul. Leszczyńskiej. Mieściła się w nim restauracja i kawiarnia, zwana Bombonierą z dużą salą estradową, wynajmowaną na różne imprezy kulturalne: m. in. kilkakrotnie odbywały się w niej przedstawienia teatru Fredrem. Po 1933 r., w czasie kryzysu gospodarczego, dom został sprzedany, zaś Marczyński podjął pracę w hurtowni delikatowych artykułów żywnościowych, zwanych wówczas kolonialnymi, której właścicielem był Władysław Jegierski. Pracował tam aż do mobilizacji. Działal w organizacjach kombatanckich, był współzałożycielem Towarzystwa Podoficerów Rezerwy, należał też do Towarzystwa Powstańców i Wojaków. W 1938 r. został odznaczony Srebrnym Krzyżem Zasługi, posiadał też odznakę pamiątko-

wą Wojsk Wielkopolskich. 5 czerwca 1937 r. ożenił się z Heleną Płończakówną, córką Jana, cieśli, kierownika cegielni w Gostyniu przy ul. Strzeleckiej. Z tego małżeństwa urodziła się córka Maria Magdalena (ur. 15 kwietnia 1938). Na uwagę zasługują zainteresowania artystyczne Feliksa Marczyńskiego. Grał na skrzypcach w orkiestrze miejskiej i działał w Towarzystwie Kultury i Sztuki Fredrem. Należał do grona założycieli Towarzystwa, które powstało 24 października 1924 r., oraz był członkiem jego zarządu; pełnił w nim funkcję inspicjenta sceny i kierownika organizacyjnego, a od 1933 kierownika artystycznego teatru. Założyciele Towarzystwa wytyczyli cele sekcji teatralnej, którymi było wystawienie utworów dramatycznych, zwłaszcza polskich autorów. Oprócz prac organizacyjnych, Marczyński zajmował się też reżyserią. Wyreżyserował więc Klub kawalerów Michała Bałuckiego (premiera 25 lutego 1925 r.), humoreskę amerykańskiego autora Hovpoode'a pt. Jutro pogoda (3 września 1933), w której też grał, a w 250-tą rocznicę odsieczy wiedeńskiej tzw. żywy obraz, przedstawiający króla Jana III przyjmującego wysłanników cesarskich (16 września 1933). W następnych latach wystawiał też jednoaktówki i żywe obrazy. Grał też niekiedy w sztukach wystawianych przez Towarzystwo: we wspomnianej humoresce amerykańskiej, w komedii Brunona Winawera pt. Roztwór profesora Pytła (13 kwietnia 1925) i w Kordianie Juliusza Słowackiego (12 listopada i 3 grudnia 1933). Większość sztuk wystawiano w Sali hotelu Polonia Władysława Jezierskiego, kilka w Bombonierce Marczyńskiego. Towarzystwo pracowało ponad dziesięć lat, w latach 1924-1933 wystawiono 31 premier, ale z czasem aktorzy-amatorzy, którzy mieli przecież swoje zajęcia zawodo-

we, a ponadto należeli do jeszcze innych towarzystw i stowarzyszeń, przestali interesować się sceną Fredreum i rezygnowali z uczestnictwa w jej pracach. Marczyński, nie mogąc przezwyciężyć trudności w obsadzaniu poważniejszych sztuk, próbował ratować istnienie teatru, wystawiając błahe jednoaktówki, ale z braku chęci współpracy ustąpił w 1933 r. z funkcji kierownika artystycznego, zaś teatr niebawem przestał istnieć. Zmobilizowany 24 sierpnia 1939 r. do 3 pułku lotniczego w Ławicy i przydzielony do eskadry treningowej w dywizjonie zapasowym. Po ogłoszeniu 30 sierpnia mobilizacji powszechnej eskadry bojowe pułku odesłano na lotniska polowe, a pułk został przeorganizowany w 3 bazę lotniczą, której zadaniem była ewakuacja oficerów i żołnierzy z dywizjonu zapasowego, sprzętu, wyposażenia i magazynów na miejsce postoju na lotnisku w Lublinie. Transporty kolejowe bazy docierały do miejsca przeznaczenia w dniach 5-8 września. Kolumna samochodów osobowych skierowała się przez Wrześnię, Łódź i Nowe Miasto nad Pilicą i dojechała do Lublina 5 września, eskadrę treningową rozmieszczono na lotnisku w Świdniku. Po ciężkim bombardowaniu Lublina 9 września rozpoczęto ewakuację wszystkich oddziałów bazy do Łucka, 10 września rozmieszczono je we wsiach w okolicy Klewania przy linii kolejowej do Równego, tam rozlokowała się też komenda bazy. 12 września nadszedł rozkaz ewakuacji do Tarnopola, 14-16 września rozmieszczono oddziały bazy we wsiach między Tarnopolem a Trembowłą, eskadrę treningową ulokowano w Byczkowicach. Po wejściu wojsk sowieckich część samochodów wyjechała 17 września w kierunku Kołomyi, ale nie zdążyła dotrzeć do granicy rumuńskiej, została otoczona przez jednostki 6 i 12

armii sowieckiej. Pododdziały, do których nie dotarł rozkaz ewakuacji dostały się do niewoli w miejscach postoju. Ppor. Marczyński dostał się do niewoli 17 września razem z co najmniej pięćdziesięcioma oficerami bazy i przez obóz przejściowy w Szepietówce i obóz rozdzielczy w Tiotkinie został przewieziony z początkiem listopada do Kozielska. Żona otrzymała od męża jeden list, datowany 20 listopada; wspomina w nim o spotkaniu w obozie znajomych z Gostynia: Stanisława Adamczyka, kpt. Władysława Nawrockiego i Karola Kowalskiego. Z obozu został wywieziony 22 kwietnia 1940 r. na podstawie listy NKWD nr 040/3 poz. 46, datowanej 20 kwietnia i zastrzelony w lesie katyńskim 23 kwietnia przed południem. W kwietniu 1943 r. komisja techniczna POK wydobyła jego zwłoki z masowego dołu śmierci, zidentyfikowała je na podstawie zachowanych i odczytanych dokumentów, opatrzyła numerem AM 2331 i pochowała w czwartej bratniej mogile na nowo zbudowanym polskim cmentarzu wojennym. Przy zwłokach znaleziono legitymację oficera rezerwy, legitymację Państwowej Odznaki Sportowej, prawo jazdy i pozwolenie na broń.

CAW ap. 8253.; *Amtliches Material*, Berlin 1943, s. 229; A. Moszyński, *Lista katyńska*, Londyn 1982, s. 122; P. Bauer, J. Zielonka: *Żołnierska droga*, Kościan 1990, s. 54; M. Klupś: *Teatr amatorski Polskiego Towarzystwa Kultury i Sztuki im. Aleksandra hr. Fredry Fredreum*, (w:) *Grabonoskie Zapiski Regionalne*, z. 1, R. 1991, s. 23-44; J. Pawlak, *Dzieje Bazy Lotniczej nr 3 we wrześniu 1939*, (w:) *Przegląd Wojsk Lotniczych i Obrony Powietrznej*, nr 12, R. 1991, s. 82; J. Tucholski, *Mord w Katyniu*, Warszawa 1991, s. 165; J. Pawlak, *Ostatnie lądo-*

wanie, Warszawa 1994, s. 44-45 (częściowo mylne informacje!); *Rozstrzelani w Katyniu*, Warszawa 1995, s. 150; T. Kryska-Karski, *Straty korpusu oficerskiego*, Londyn 1996, s. 258; *Księga pochowanych żołnierzy*, Pruszków 1996, s. 230; *Katyn: księga cmentarna*, Warszawa 2000, s. 381; *Informacje córki, Marii Magdaleny Czarneckiej z Poznania*.

Wojciech Śmigielski

Marendowski Franciszek (1894 – 1984), urodzony 9 grudnia 1894 roku w Remielicach Królewskich, w powiecie Kłobuck (Śląsk), w rodzinie małorolnych Marcina i Julianny Zielińskiej. Ukończył siedem klas szkoły powszechnej. Jako dziesięcioletek pracował dorywczo u większych gospodarzy, pasąc krowy i pracując w polu. Gdy miał czternaście lat wyjechał do pracy sezonowej w Niemczech. W grudniu 1916 roku wrócił w rodzinne strony. Wtedy po raz pierwszy się ożenił. W listopadzie 1918 roku brał udział w akcjach rozbijania Niemców w okolicach Częstochowy. 22 grudnia 1918 roku wyjechał do Poznania. Po wybuchu powstania wstąpił w jego szeregi, walcząc w 4 komp. 1 pp. W marcu 1919 roku został wysłany na front wojny polsko-bolszewickiej, w okolice Lwowa. Zwolniony z wojska 28 listopada 1920 roku. Osiedlił się w Szubinie i pracował w okresie międzywojennym jako robotnik. Od 1926 roku zatrudniony w zakładach wapiennych w Wapiennie koło Piechcina. W okresie dwudziestolecia międzywojennego działał w partii socjalistycznej. W 1927 roku startował z listy bezpartyjnej do Rady Miejskiej w Szubinie. Nie uzyskał mandatu, ale zagłosowało na niego 180 osób. W 1931 roku miał proces sądowy w Sądzie Okręgowym w Bydgoszczy, za rozbijanie wie-

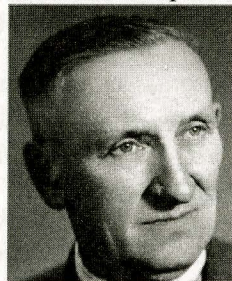
ców przedwyborczych na terenie powiatu szubińskiego i mogileńskiego. W 1932 roku został wybrany radnym miejskim. 10 października 1935 roku został zweryfikowany jako Powstaniec Wielkopolski i był członkiem organizacji skupiającej weteranów w Szubinie. W 1938 roku działał na rzecz Powiatowego Obywatelskiego Komitetu Pomocy Zimowej Bezrobotnym w Szubinie. W czasie II wojny światowej pracował jako robotnik rolny u Niemca Franza Stencel w Sosnowcu (powiat szubiński). Gdy w obawie przed frontem rosyjskim w styczniu 1945 roku Niemcy z terenu powiatu rozpoczęli ewakuację, Marendowski został zmuszony do powożenia jednym z wozów konnych. Trafił do Niemiec i tam został wyzwolony przez Anglików, a następnie trafił do obozu przejściowego, z którego został zwolniony w październiku 1945 roku. Po powrocie do Polski objął niewielkie gospodarstwo rolne, które następnie sprzedał. Działał w partii, w Miejskiej Radzie Narodowej, był członkiem Kolegium Karno-Administracyjnego, członkiem zarządu Gminnej Spółdzielni w Szubinie. W 1956 roku porzucił legitymację partyjną PZPR i pozostał bezpartyjny. Jako działacz społeczny brał udział w pracach komisji wyborczych do sejmiku i rad narodowych. 17 września 1970 roku wstąpił do ZBoWiD-u w Szubinie i działał w komisji rewizyjnej. Odznaczony został Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym. Ojciec dwóch synów. Zmarł 20 listopada 1984 roku.

„Orełdownik Powiatu Szubińskiego”, 10.12.1938, nr 99, R. XIX, s. 1; Archiwum Zarządu Oddziału ZK RP i BWP w Bydgoszczy – Obecnie w CAW.

Kamila Czechowska

Matuszak Stanisław (1900 – 1966), urodził się 30 sierpnia 1900 r. w Kotlinie pow. Jarocin jako syn hotelisty Jakuba i Anny Biesiada. Rodzina początkowo mieszkała w Kotlinie, potem przeniosła się do Nowej Obry k/Koźmina. Miał czterech braci: Antoni, Ignacy, Leon, Franciszek (ur. 1922) i trzy siostry: Celina, Leokadia, Pelagia. Do czwartej klasy uczęszczał do szkoły powszechnej w Nowej Obrze, potem naukę pobierał w Koźminie. W 1918 r. odbywał służbę wojskową w armii pruskiej. Na wieść o wybuchu powstania 28 grudnia 1918 r. jako ochotnik wstąpił do batalionu pogranicznego w Szczypiornie, którym dowodził kpt. Ludwik Komorowski. Z 31 grudnia 1918 r. na 1 stycznia 1919 r. batalion włączył się w walki powstańcze. Brał udział w walkach o Skalmierzyce, Ostrów Wlkp., Kobylagórę pow. Kępno, Zduny pow. Krotoszyn i Miejską Górkę pow. Rawicz. W Skalmierzycach w składzie 2 sekcji 1 kompanii batalionu pogranicznego uczestniczył w opanowaniu dworca kolejowego. Do niewoli wzięto 17 Niemców. Walcząc dalej z tą kompanią w bitwie o Kobylagórę brał udział w rozbrojeniu 285 Niemców i zdobyciu dużej ilości broni maszynowej. Kompania ta straciła wtedy 56 powstańców. W bitwie pod Miejską Górką, w lutym 1919 r. dostał się do niewoli niemieckiej. Wywieziono go do Żegania, skąd uciekł po pięciu tygodniach. Około 3 kwietnia 1919 roku zgłosił się jako ochotnik do 8 pułku

Stanisław
Matuszak

Strzelców Wielkopolskich (62 pp.) i z pułkiem tym walczył z Niemcami pod Szubinem. Walczył w wojnie polsko – bolszewickiej i po rocznej służbie zdemobilizowany 30 marca 1921 r. 6 października 1924 r. w Szamocinie zawarł związek małżeński (mieszkał wtedy w Lipie pow. chodzieski) z pochodzącą z Borowa k/Szamocina Marią Bączkowską urodzoną 18 lipca 1904 r. córką mistrza kowalskiego Antoniego Bączkowskiego i Marianny Grohsmann (zmarła 25 kwietnia 1960). Urodziło się im czworo dzieci: córki Maria (1928-2011) zam. Sajkiewicz, Bogumiła (1929-2012) zamężna Sujak, Amelia (ur. 1938) zamężna Sperling, tak jak ojciec nauczycielka i syn Bogdan (1933-2000). Ukończył seminarium nauczycielskie i uczył w Lipie pow. chodzieski, a od 16 marca 1928 r. w Prusinowie pow. czarnkowski. 1 sierpnia 1934 r. przeniesiony został do pracy w Jaryszewie. W 1938 r. pracował w szkole w Sycynie. W czasie okupacji był prześladowany przez Gestapo i przebywał w więzieniu w Szamotułach. Po wojnie dalej pracował jako nauczyciel. Uczył w Szamocinie i w Szkole Podstawowej w Dziewokluczu, której był kierownikiem. Następnie zatrudniony był w szkole w Bogdanowie gdzie pracował do emerytury. Po śmierci żony Marianny powtórnie się ożenił 5 sierpnia 1961 r. z mieszkającą w Niemieczkowie k/Obornik wdową Barbarą Jaeschke zd. Dąbrowska. Pod koniec życia zamieszkał w Obornikach, gdzie zmarł 8 listopada 1966 r. i pochowany został na miejscowym cmentarzu parafialnym. Odznaczony Medalem Pamiątkowym – rozkaz DOK VIII Nr 6 z dnia 20 maja 1937 roku oraz Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym (28 grudnia 1957).

Biuro Kadr i Odznaczeń Prezydenta

RP Dziennik Urzędowy Kuratorium Okręgu Szkolnego Poznańskiego nr 2 z 1.07.1927 r., Dziennik Urzędowy Kuratorium Okręgu Szkolnego Poznańskiego nr 4 z 1928 r., Kronika szkoły w Prusinowie, USC Szamocin, USC Oborniki, pamiątki i informacje rodzinne wnuczki Alicji Jasiak.

Ewa Kabat

May Józef (1893 – 1977), powstaniec wielkopolski, pierwszy cywilny dyrektor Banku Ludowego w Przemyśle. Urodził się 6 listopada 1893 r. w rodzinie introli-gatora Piotra i Weroniki z domu Nowak. Po ukończeniu Szkoły Powszechnej w Przemyśle uzyskał gruntowne wykształcenie w Szkole Kupieckiej w Poznaniu. W czasie I wojny światowej brał udział w szeregach armii niemieckiej na froncie zachodnim walcząc m. in. pod Verdun. W okresie Powstania Wielkopolskiego był chorążym poczty sztandarowego Kompanii Przemyśkiej. Brał udział w walkach na froncie południowo-zachodnim powstania – „Grupa Leszno”, pod Włoszakowicami, Zbarzewem, Wijewem, Brennem, Wieleniem i Kaszczorem. Z chwilą odradzenia się II Rzeczypospolitej walczył o jej wschodnie granice z bolszewikami w 1920 r., dochodząc aż pod Kijów. Jako żołnierz 60 pp w czasie odwrotu naszych wojsk brał udział w słynnej bitwie warszawskiej, zwanej „Cudem nad Wisłą” w sierpniu 1920 r.

Józef May

Potem uczestniczył w pogoni wojsk bolszewickich, aż do granicy Prus Wschodnich. Po ustaniu działań wojennych przybył ze swym pułkiem w połowie grudnia 1920 r. do Ostrowa Wlkp., miejsca stałego pobytu tej jednostki. Kilka dni później w wigilię świąt Bożego Narodzenia wrócił do rodzinnego Przemętu. 14 lutego 1922 r. poślubił Weronikę Wróblewską ze Starkowa. Utrzymywał się z działalności kupieckiej, prowadząc w Przemęcie własny sklep „Bławaty i galanteria”. 15 października 1931 r. rozpoczął pracę w miejscowym Banku Ludowym. W 1935 r. został pierwszym cywilnym dyrektorem tej spółdzielni, w której pracował przez 30 lat, w tym 25 lat na stanowisku dyrektora. Ponadto w okresie międzywojennym przez szereg lat pełnił dodatkowo funkcję kierownika Urzędu Stanu Cywilnego w Przemęcie. W czasie okupacji hitlerowskiej został wysiedlony z rodziną do Głodna k. Wolsztyna, a następnie do pobliskiego Rostarzewa. Jako znany specjalista w zakresie bankowości dostał nakaz pracy w niemieckim West Banku w Wolsztynie. Po zakończeniu II wojny światowej powrócił z rodziną do Przemętu, kontynuując pracę w miejscowym Banku. Jako jego dyrektor często jeździł rowerem do Wolsztyna i Kościana po materiały bankowe. 25 listopada 1945 r. został wybrany sekretarzem nowo mianowanej 6-osobowej Rady Parafialnej parafii Przemęt. W 1961 r. przeszedł na emeryturę. Zm. 23 czerwca 1977 r. Pochowany został na miejscowym cmentarzu przy kościele św. Andrzeja. Był odznaczony Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski, Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym oraz wszystkimi resortowymi odznaczeniami spółdzielczymi. Za udział w Powstaniu Wielkopolskim został mianowany podporucznikiem. Z żoną Weroniką miał 5-ciu synów: Henryka (ur.

1923), Tadeusza (ur. 1927), Stefana (ur. 1931), Eugeniusza (ur. 1935) i Stanisława (ur. 1938), który też pełnił funkcję dyrektora tutejszego Banku w latach 1967-1988. Obecnie te tradycje rodzinne kontynuuje córka Stanisława – Maria Pabich, która po przepracowaniu 15 lat w tej instytucji, od 1 stycznia 2007 r. pełni również funkcję dyrektora Banku Spółdzielczego w Przemęcie.

Orełdownik na powiat wolsztyński, nr 39 z 31 marca 1924 r.; Głos Wolsztyński, 1959 r., nr 3, s. 2, oraz z lutego 1968 r., s. 2; Zimniewicz K., Bank Spółdzielczy w Przemęcie 1892-1992, s. 18, 28, 68; Fornalski A., Mieszkańcy Ziemi Przemęckiej w walce o polskość, Przemęt 2004, s. 87 i 91; Ks. Urbanowski K., Kronika parafialna 1835-1959, Przemęt, s. 22; Opracowanie M. Piotrowskiej, Saga rodu Mayów, s. 3, 10-13, 16-18; Informacje syna Stanisława, dokumenty i pamiątki rodzinne.

Antoni Fornalski

Michalski Stanisław Leon (1882 – 1953), nauczyciel, oficer Wojska Polskiego. Urodził się 1 kwietnia 1882 r. w Śmiglu, w rodzinie Stanisława i Antoniny z Prałatów, właścicieli miejscowej restauracji. Po ukończeniu szkoły powszechnej pomagał rodzicom w prowadzeniu lokalu gastronomicznego. 4 lipca 1902 r. ukończył Seminarium Nauczycielskie w Kcyni. Swą pierwszą pracę zawodową rozpoczął 1 września 1902 r. w 4 - klasowej Szkole Powszechnej w Bolewicach (powiat Nowy Tomyśl), a od 1 stycznia 1904 r. do 3 września 1904 r. kontynuował ją w 1- klasowej Szkole Powszechnej w Boguszynie (powiat Śmigiel). Pierwsze lata pracy pedagogicznej zostały przerwane odbyciem

obowiązkowej rocznej służby wojskowej w 50. p. p. w Lesznie w okresie od 1 października 1904 r. do 30 września 1905 r. Po powrocie z wojska objął posadę kierownika 3 – klasowej Szkoły Powszechnej w Siekowie (powiat Śmigiel) w której pracował do 30 października 1914 r. Kilka dni później w szeregach armii niemieckiej brał udział na froncie zachodnim w toczącej się już I wojnie światowej. 1 grudnia 1918 r. został zdemobilizowany w stopniu leutnanta (p. por.) rezerwy. Po powrocie do Śmigła otrzymał posadę nauczyciela – doradcy przy miejscowym Inspektoracie Szkolnym. Oprócz pracy zawodowej przeprowadził dla Polaków z terenu powiatu ćwiczenia wojskowe, będące przygotowaniem do oczekiwanego wybuchu Powstania Wielkopolskiego. Wkrótce po wybuchu Powstania Wielkopolskiego, w dniu 6 stycznia 1919 r. został w stopniu p. por. z-cą dowódcy kompanii przemieckiej. Brał udział w walkach na odcinku południowo-zachodnim powstania ("Grupa Leszno") pod Włoszakowicami, Zbarzewem, Wijewem, Brennem, Wieleńniem, Kaszczorem i Mochami. 7 lutego 1919 r. mianowano go porucznikiem. Z dniem 6 marca 1919 r., gdy z oddziałów powstańczych wchodzących w skład „Grupy Leszno” utworzono 6 p. strz. wlkp., objął dowództwo 2. kompanii zapasowej tego pułku. 1 czerwca 1919 r. po otrzymaniu kolejnego awansu na stopień kapitana, został dowódcą baonu zapaso-

wego pułku. Po zakończeniu Powstania Wielkopolskiego brał udział w przywracaniu do Polski miast Pomorza: Bydgoszczy, Koronowa, Świecia i Tucholi. 30 października 1920 r. na własną prośbę został zwolniony ze służby wojskowej. Od 1 listopada 1920 r. do 1 września 1939 r. był kierownikiem Szkoły Powszechnej w Lipnie pod Lesznem. Na skutek powszechnej mobilizacji został powołany do kadry oficerów rezerwy w Poznaniu. 7 września 1939 r. otrzymał przydział do sztabu 35 Brygady Obrony Narodowej w charakterze oficera do specjalnych poruczeń. Po klęsce wrześniowej przebywał w oflagu w Murnau. 13 września 1945 r. powrócił do Lipna i po 2 tygodniach urlopu wypoczynkowego kontynuował pracę zawodową aż do 31 października 1949 r. Przepracował w oświacie ponad 47 lat. Zmarł 27 maja 1953 r. w Wielichowie. Pochowany został na miejscowym cmentarzu. Żonaty z Heleną z domu Gajewicz, posiadał sześcioro dzieci: Julię, Martę, Leonarda, Irenę, Izabelę i Stanisława.

Źródła: Archiwum Urzędu Wojewódzkiego Delegatury w Lesznie, akta personalne syg. 3609/1121; Księga zmarłych parafii Wielichowo z 1953 r., nr 19, s. 5; Bloch R., Rogoziński S., Thiel M., Wojciechowski K., Przebieg Powstania Wielkopolskiego na terenie Przemętu i okolicy, maszynopis; Budziński L., Jak zdobyto Kaszczor – wspomnienia kierownika szkoły w Lipnie St. Michalskiego, „Głos Wolsztyński nr 13/1958 r.”; Machoy Hipolit, Powstanie Wielkopolskie 1918-1919, maszynopis; kroniki szkół podstawowych w Lipnie pow. Leszno i Siekowie pow. Wolsztyn; informacje Grażyny Koszyczarek z Lipna.

Stanisław Leon
Michalski

Antoni Fornalski

Mikołajczak Stanisław (1900 – 1970), urodził się 2 listopada 1900 roku w Kaźmierzu koło Szamotuł, jako syn Kazimierza i Magdaleny z domu Kaniecka. Był najstarszym synem z pięciorga dzieci. Pozostali to: Wojciech, Celina, Piotr i Pelagia. Szkołę powszechną kończył w Kaźmierzu. Po wybuchu Powstania Wielkopolskiego, w wieku niespełna 18 lat, w dniu 10 stycznia 1919 roku zgłosił się do Kompanii Szamotulskiej, której dowódcą był Franciszek Przybylski. Brał udział w walkach pod Czarńkowem, Rośkiem, Gulczem i Wereszczyną. Bronił także mostu w Grudziądzu, który wrogie wojska planowały wysadzić. Zdobywał twierdzę w Modlinie, gdzie został ranny i poparzony w nogę. Po wygranym Powstaniu został wcielony do Wojska Polskiego, do Korpusu Ochrony Pogranicza. Brał udział w wojnie polsko – bolszewickiej w 1920 roku, gdzie dostał się do niewoli rosyjskiej w okolicach Kobrynia. Stamtąd wraz z innymi jeńcami został wywieziony na Syberię. Zajmował się tam wycinką drzew, cięciem i ładowaniem na wagony. Jego mieszkaniem na Syberii była wyłobiona w zmarzlinie z innym jeńcami ziemianka. Skromny posiłek składający się z zupy oraz suchego chleba otrzymywał co drugi dzień. Po dwóch latach katorgi, wraz z dwoma kolegami wskoczył na wagon z drewnem i odjechał na zachód. Wkrótce (18 marca 1921 roku), Polska podpisała w Rydze pakt kończący wojnę z Rosją. Na jego mocy nastąpiła wymiana jeńców. Przez Smoleńsk wrócił do Kaźmierza. W czasie jego pobytu w niewoli zmarła mu matka, a ojciec ożenił się z wdową Józefą Wojtkowiak, która posiadała dwie córki. W 1926 roku nabył 15 ha ziemi z Państwowego Funduszu Ziemi w Dolnym Połu koło Kaźmierza. Dnia 25 kwietnia 1929 roku ożenił się z Balbiną Jaskółą

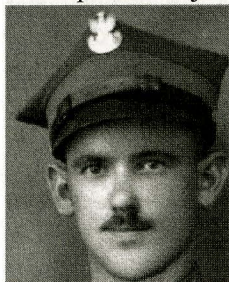
z Grzebieniska. Razem pobudowali dom oraz pomieszczenia gospodarcze. Z tego związku urodziło się ośmioro dzieci: Franciszek (1930-1931), Henryk (1932-1988)-wykształcenie ekonomiczne, Maria (ur. 1933)-wykształcenie zawodowe, Alojzy (1935-1973)-wykształcenie zasadnicze rolnicze, Joanna (ur. 1937)-wykształcenie podstawowe, Andrzej (ur. 1941)-wykształcenie wyższe, Edward (1946-2012)-rolnik i Zygmunt (ur. 1952)-wykształcenie wyższe. Po wybuchu II wojny światowej gospodarstwo przejął niemiecki bauer, a rodzinę przeniesiono do Kaźmierza. Pracował tam w młynie, rozwoząc mąkę do pobliskich miejscowości. W latach 1950 -1953 – jak wielu polskich rolników – był prześladowany przez Urząd Bezpieczeństwa jako kułak i wróg Polski Ludowej. Był zmuszany do kolektywizacji, której był przeciwny. Jego opór próbowano złamać poprzez trzykrotne aresztowanie oraz tortury m. in. w piwnicy Urzędu Gminy w Kaźmierzu, w karcerze we Wronkach oraz więzieniu w Szamotułach. Należał do Koła ZBoWiD w Kaźmierzu. Odznaczenia: Złoty Krzyż Zasługi (1968), Medal Niepodległości (1935), Wielkopolski Krzyż Powstańczy, Odznaka Pamiątkowa Wojsk Wielkopolskich (1926). Zmarł 12 października 1970 roku i spoczywa na Cmentarzu Parafialnym w Kaźmierzu.

Wykaz Powstańców Wielkopolskich 1918-1919 z gminy Kaźmierz sporządzony w 1973 roku przez mjr rez. Franciszka Jaskułę. Dokument znajduje się w Izbie Pamięci Narodowej przy Szkole Podstawowej w Kaźmierzu; Wypisy z dokumentów związku Bojowników o Wolność i Demokrację, w posiadaniu związku Kombatantów Rzeczypospolitej Polskiej i Byłych Więźniów Politycznych w Kaźmierzu; Dorota Jaskuła, Gmina

Kaźmierz i jej mieszkańcy w walce o wolność (maszynopis); Ochotnicy, którzy walczyli w Powstaniu Wielkopolskim... wraz z notkami niektórych autorstwa Urszuli Kowzan, Obserwator Kaźmierski styczeń/luty 2012 rok. Życiorys Stanisława Mikołajczaka (maszynopis) autorstwa córki Joanny Michalik; Kserokopie dokumentów z Izby Pamięci Narodowej w Kaźmierzu.

Dorota Jaskuła

Mikołajczak Wojciech (1898 – 1972), urodził się 17 kwietnia 1898 roku w Obornikach k/Poznań w rodzinie Szczepana Mikołajczaka i Marianny z domu Juszcak. Miał brata Antoniego. Po ukończeniu szkoły powszechnej, gdy osiągnął wiek poborowy w 1916 r. powołany został do armii pruskiej. Z końcem wojny został zdemobilizowany. Po zwolnieniu do domu zgłosił się do Powstania Wielkopolskiego jako ochotnik i brał udział w walkach od dnia 19 stycznia 1919 r. w 4 kompani rogozińskiej pod dowództwem ppor. Antoniego Biskupskiego (1890-1930) o zdobycie umocnionej pozycji pod młynem Kolno i następnie w zwycięskich walkach pod Międzychodem do końca powstania. Dalej służył w szeregach Wojska Polskiego w 56 Pułku Piechoty Wielkopolskiej. 7 lipca 1922 roku zwolniony ze służby czynnej wrócił do domu. Rodzina mieszkała w Lipie, a on pracował jako ogrodnik. Zawarł

Wojciech
Mikołajczak

związek małżeński z pochodzącą z Połajewa Marią Walkowiak. Urodziło się im dwóch synów – Jerzy (ur. 1927) i Henryk. Niestety żona zmarła i został sam z dwójką małych dzieci. 24 kwietnia 1934 r. w Boruszynie gmina Połajewo zawarł związek małżeński z mieszkającą w Boruszynie a urodzoną w Młynkowie 13 lutego 1901 roku Walerią Kabat (zmarła w 1984), która miała córkę Zofię (ur. 1926). Razem wychowywali troje dzieci. Gdy rozpoczęła się okupacja niemiecka, w 1939 roku za jawną narodowość i gorliwy patriotyzm został wywieziony na przymusowe roboty do Bawarii. Po wyzwoleniu wrócił do Boruszyna. Następnie jakiś czas mieszkali w Gębiczynie pow. Czarnków. W końcu zamieszkali w Grabówku pow. Chodzież i tam prowadził ogrodnictwo. Należał do ZBoWiD Oddział w Budzynie. Odznaczony Wielkopolskim Krzyżem Powstańcym (25 stycznia 1968). Zmarł 23 lutego 1972 roku w Grabówku i został pochowany na cmentarzu w Wyszynach.

Biuro Kadr i Odznaczeń Prezydenta RP, USC Połajewo, dokumenty ZBoWiD, informacje i dokumenty rodzinne.

Ewa Kabat

Mikołajewicz Stanisław (1901 – 1919), powstaniec wielkopolski. Urodził się 20 kwietnia 1901 r. w Rawiczu, w rodzinie rolników Marcina i Michaliny

Stanisław
Mikołajewicz

z Popielasów. Po ukończeniu szkoły powszechnej, z bratem Janem pomagał rodzicom w gospodarstwie. W listopadzie 1918 r. wspólnie z ojcem i bratem związany był z tajną organizacją przygotowującą powstanie w Rawiczu. Nabywał broń i przechowywał w domu rodziców. Przywoził ją również z Berlina, od tajnych drużyn „Sokoła”. 27 grudnia 1918 wspólnie z bratem uczestniczył w starciach ulicznych w Poznaniu. Po dwóch dniach wrócił do Rawicza, w którym Niemcy przystąpili do internowania najbardziej aktywnych Polaków. Członkowie rawickiej organizacji schronili się przed represjami w okolicznych wioskach. W czasie bitwy o Rawicz 3/4 i 5/6 lutego 1919 r. od ognia niemieckiej artylerii i granatów znacznie ucierpiała okoliczna ludność cywilna. 6 lutego ogniem artylerii ostrzelana została m. i. wieś Łaszczyn. Młodzież zbiegła, natomiast starcy i kobiety zostali przez Niemców wypędzeni do Rawicza, pozbawieni dachu nad głową i wyżywienia. Wstrząśnięty ich losem Mikołajewicz, 11 lutego udał się do dowództwa oddziałów niemieckich w Rawiczu, interweniując w sprawie rodaków i został wówczas aresztowany. Żołnierze niemieccy, jak i niemieccy mieszkańcy miasta bestialsko go napadli i pobili. Z więzienia w Rawiczu przewieziony został do Głogowa, a następnie do Żagania, gdzie 19 lutego 1919 r. zmarł wskutek odniesionych ran i braku pomocy lekarskiej. Zwłoki Niemcy wydali rodzinie dopiero po kilku tygodniach. Pochowany został na cm. w Rawiczu. Po pogrzebie, mimo grózb Niemców, wzięła udział cała ludność polska. 19 marca 1938 r., pośmiertnie odznaczono go Krzyżem Niepodległości. Jedna z ulic Rawicza nosi jego imię.

CAW, Akta Komitetu Krzyża i Medalu

Niepodległości; Na grobie zapomnianego powstańca wielkopolskiego w Rawiczu, „Siedem Groszy” 1937, nr 241; Bohaterskie orle wielkopolskie, „Orędownik” 1937, nr 214; Rawiczanie mają na cmentarzu skromny grób młodego bohatera, „Dziennik Poznański” 1937, nr 139; Żył dla Polski i za nią oddał życie, „Głos Powstańca Wielkopolskiego” 1938, nr 64; B. Polak, Mikołajewicz Stanisław (1901-1919), (maszynopis nie opublikowanego hasła złożonego do WSB); Słownik Biograficzny Powstańców Wielkopolskich 1918-1919, red. A. Czubiński, B. Polak, Poznań 2002, s. 236-237.

Bogusław Polak

Mirecki Stanisław Piotr (1895 – 1940), urodził się 8 listopada 1895 w Podborowie, małej osadzie leśnej należącej do Wijewa w pow. wschowskim (Radomyśl w pow. leszczyńskim), w rodzinie Piotra, kupca w Brednie, czołowego działacza społecznego w północnej części pow. wschowskiego, delegata na Sejm Dzielnicowy 3 - 6 grudnia 1918, komendanta Straży Ludowej w Brednie i założyciela SL w Wijewie 19 stycznia 1919, członka Powiatowej Rady Ludowej i Rozalii z Firlejów. 11 maja 1918 ukończył gimnazjum we Wschowie. W lipcu 1915 wcielony do armii niemieckiej, służył jako sanitariusz. W 1918 roku w szpitalu rezerwowym na froncie zachodnim jako medyk, 18 grudnia 1918 zwolniony z wojska, wrócił do domu. 10 stycznia 1919 wstąpił do Straży Ludowej w Wijewie, 6 lutego przekształconej w kompanię wijewsko-brenneńską w batalionie Boguszyn Grupy Leszno (od 6 marca 4 batalion 6 Pułku Strzelców Wlkp.). Brał udział w starciach pod Wieleńcem, Kaszczorem, Mochami

i w utarczkach patroli zwiadowczych na linii frontu, m. in. pod Siedmiórkami, gdzie dostało się do niewoli trzech żołnierzy patrolu niemieckiego. W połowie marca mianowany ppor. i przydzielony do 6 Pułku Strzelców Wlkp. na froncie południowo-zachodnim. Ukończył 3-miesięczny kurs medyków i lekarzy wojskowych, mianowany adiunktem 7 zapasowej kompanii sanitarnej. W 1920 ukończył kolejny kurs medyków na Uniwersytecie Lwowskim. 1 sierpnia przydzielony do szpitala polowego przy Brygadzie Syberyjskiej, 20 listopada awansował do stopnia por. ze starszeństwem od 1 kwietnia 1920. 10 stycznia 1921 przeniesiony do rezerwy, przydzielony do kadry zapasowej 5 szpitala okręgowego. W 1926 na kursie w Oficerskiej Szkole Sanitarnej w Warszawie i na ćwiczeniach w 5 Szpitalu Okręgowym. W 1928 na ćwiczeniach w 28 pp w Łodzi. Studiował na Wydziale Lekarskim Uniwersytetu we Lwowie, specjalizował się w okulistyce. 13 maja 1924 roku uzyskał dyplom dr. med., od listopada asystent na oddziale chirurgicznym w szpitalu Spółki Brackiej w Królewskiej Hucie; od 1 lutego 1925 do 1928 w klinice okulistycznej w Katowicach. Od 1928 roku do września 1939 roku prymariusz oddziału okulistycznego Zakładu św. Jądwigi w Katowicach, prowadził polskie kursy dla pielęgniarzy, działał na rzecz spolszczenia służby medycznej na Śląsku, od 1925 sekretarz Towarzystwa Lekarzy Polaków na Śląsku i Związku Gospodarczego Lekarzy. 4 sierpnia 1925 ożenił się ze Stefanią ze Stempniewiczów i miał dzieci: Mirosławę (ur. 1927), Izabelę (ur. 1930) i Leszka (ur. 1937). Z początkiem września 1939 zmobilizowany do 504 szpitala polowego w Tarnopolu, tam 17 września dostał się do niewoli i w początkach listopada wywiezio-

ny do obozu w Kozielsku, skąd do żony dotarły dwa listy z grudnia 1939 i z lutego 1940. Wywieziony do obozu na podstawie listy NKWD nr 025/1 poz. 49 z 9 kwietnia 1940 roku.

Muszyński, Lista katyńska, Londyn 1982, s. 128; Pamiętniki znalezione w Katyniu, Paris-Warszawa, s. 196; J. Tucholski, Mord w Katyniu, Warszawa 1991, s. 171; Rozstrzelani w Katyniu, Warszawa 1995, s. 159; Księga pochowanych żołnierzy, Pruszków 1996, s. 244; Wojskowy Przegląd Historyczny, R. 1996, nr 3, s. 356-357; J. B. Gliński, Słownik biograficzny lekarzy i farmaceutów, T. 1, Wrocław 1997, s. 269-270 (fot. bibliogr.); Katyń: księga cmentarna, Warszawa 2000, s. 404.

Wojciech Śmigielski

Mroczkiewicz Leon Julian (1900 – 1971), powstaniec wielkopolski, żołnierz Wojska Polskiego, leśnik, podróżnik, profesor. Urodził się 12 kwietnia 1900 roku w Drawsku Pomorskim (Dramburg), w rodzinie inspektora celnego Jana i Anny z Gajów. Miał liczne rodzeństwo. Szkołę podstawową ukończył w Białogardzie. W latach 1910-1918 uczęszczał do gimnazjum klasycznego w Poznaniu. Po wybuchu Powstania Wielkopolskiego z drużyną gimnazjalistów ochotniczo wstąpił do 1 kompanii średzkiej, przybyłej 28 grudnia 1918 roku do Poznania pod dowództwem ppor. Alfreda Milewskiego, aby pomóc walczącym powstańcom. Drużyna wykonywała zadania przy dowódcy kompanii jako pisarze, telefoniści, łącznicy i gońcy. Od 4 stycznia 1919 roku stacjonował z 1 kompanią średzką w Biedrusku, która zabezpieczała przed rozkradaniem i porządkowała znajdujące się tam maga-

zyny wojskowe, składnice broni, amunicji, umundurowania i oporządzenia oraz zajmowała się stajnią z około 500 końmi. Zebrano między innymi kilkaset karabinów i ok. 50 tys. sztuk naboju, które zostały przekazane powstańcom walczącym pod Chodzieżą i Rynarzewem. Z 1 kompanią średzką z Biedruska wrócił do Poznania. W dniu 10 stycznia 1919 roku wstąpił ochotniczo do organizowanych oddziałów Wojsk Wielkopolskich. Otrzymał przydział do 3 Batalionu Telegrafistów Wielkopolskich. Brał udział w wojnie polsko – bolszewickiej w 1920 roku. W Wojsku Polskim służył w stopniu starszego szeregowego do 15 listopada 1920 r. Po demobilizacji rozpoczął w 1921 roku studia na Wydziale Rolniczo – Leśnym Uniwersytetu Poznańskiego, które ukończył w 1925 roku, uzyskując dyplom inżyniera leśnictwa. W tym samym roku objął stanowisko asystenta w Katedrze Hodowli Lasu na UP. W okresie od 28 sierpnia do 23 września 1925 roku odbył ćwiczenia wojskowe w 1 pułku łączności. Prace dydaktyczno – naukową przerwał w 1926 roku, aby z przyjacielem Tadeuszem Perkitnym, również inżynierem leśnictwa, absolwentem UP, odbyć podróż „dookoła świata”. Trwała ona do 1930 roku i przeszła do historii polskich wypraw. Rozpoczęła się od Szwecji, skąd dotarli do Francji i z Bordeaux statkiem przez Dakar dopłynęli do Rio de Janeiro. Przemierzali Amerykę Południową. Następnie statkiem pokonali Pacyfik

odwiedzając po drodze Callao, Balboa, Los Angeles i Honolulu. Po kilku tygodniach żeglugi dotarli do Jokohamy, a stąd do Hongkongu, Szanghaju i Sajgonu. Przez Singapur i Ceylon ruszyli ku wybrzeżom Afryki, docierając do Dakaaru. Tam pętla wokół globu ziemskiego się zamknęła. Podróż ta została uwieczniona w książce T. Perkitnego „Z setką złotych dookoła świata”. Po powrocie z podróży kontynuował prace naukową w Katedrze Hodowli Lasu UP. W 1933 roku uzyskał na Uniwersytecie Poznańskim stopień doktora nauk leśnych na podstawie dysertacji „Zagadnienia hodowlane na terenach posówkowych”. W latach 1930-1939 był doradcą d/s leśnictwa w poznańskiej Izbie Rolniczej. Po wybuchu II wojny światowej w 1939 roku został zmobilizowany i jako podoficer łączności „Armii Poznań” walczył pod Kutnem. Wzięty do niewoli niemieckiej i osadzony w obozie uciekł z niego po miesięcznym pobycie. Przez rok ukrywał się, pracując jako robotnik leśny w nadleśnictwie Obrzycko (pow. Szamotuły). W grudniu 1940 roku wyjechał do Starachowic, aby połączyć się z rodziną. Tam rozpoczął pracę w Inspekcji Leśnej pełniąc obowiązki kierownika działu hodowli lasu. W latach 1941-45 był nadleśniczym w Nadleśnictwie Marcule koło Hły, w lasach Zakładów Starachowickich. W tym okresie współpracował z oddziałami partyzanckimi. Po zakończeniu II wojny światowej, od kwietnia 1945 roku był inspektorem oraz współorganizatorem Dyrekcji Lasów Państwowych w Gdańsku, a od kwietnia 1949 roku kierownikiem jej Biura Produkcji. Równocześnie w latach 1945-1949 prowadził wykłady i ćwiczenia z encyklopedii leśnictwa i produkcji drewna w Sekcji Technologii Drewna Wydziału Chemicznego Politechniki Gdańskiej. W latach

Leon Julian
Mroczkiewicz

1949-1951 był samodzielnym pracownikiem naukowym Instytutu Badawczego Leśnictwa. W październiku 1951 roku objął jako zastępca profesora stanowisko kierownika katedry botaniki leśnej na nowoutworzonej Wyższej Szkole Rolniczej w Poznaniu. W 1952 roku przeszedł jako samodzielny pracownik naukowy do Katedry Szczegółowej Hodowli Lasu. Kierował nią od grudnia 1959 roku, aż do przejścia na emeryturę 30 września 1970 roku. W 1954 roku został mianowany profesorem nadzwyczajnym, a w 1966 roku profesorem zwyczajnym. W roku 1967 został członkiem – korespondentem PAN. W latach 1952-1956 był dziekanem Wydziału Leśnego, a od 1959 do 1963 prorektorem d/s nauczania WSR w Poznaniu. W uznaniu zasług w dziedzinie hodowli lasu i uprawy wierzb otrzymał 6 października 1961 roku tytuł doktora honoris causa nadany przez wydział leśny technicznego uniwersytetu drezdeńskiego w Tharandcie. Pełnił wiele funkcji w instytucjach i komitetach naukowych. Opublikował ok. 50 artykułów i rozpraw z zakresu botaniki leśnej, geografii lasu, odbudowy leśnictwa na Pomorzu Wschodnim i rejonizacji przyrodniczo – leśnej. Zajmował się doskonaleniem metod klasyfikacji typologicznej obszarów leśnych oraz uprawą drzew i krzewów szybko rosnących. Został odznaczony Medalem Niepodległości, Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski oraz Złotym i Srebrnym Krzyżem Zasługi. Był również laureatem nagrody naukowej II stopnia. W 1936 roku poślubił Bożenę Paprzycką z którą miał dwoje dzieci: syna Macieja (ur. 1937) i córkę Dorotę (ur. 1938). Oboje są absolwentami Wyższej Szkoły Rolniczej w Poznaniu. Maciej ukończył Wydział Technologii Drewna (1962), a Dorota Wydział Zootechniczny (1962). Leon

Mroczkiewicz zmarł 7 września 1971 roku w Poznaniu i pochowany został na cmentarzu w Poznaniu – Sołacz.

Polski słownik biograficzny, t. XXII/1, Zakład Narodowy imienia Ossolińskich, Wydawnictwo PAN 1977, s. 181-182; B. Polak M. Polak, Milewscy – Powstańcy wielkopolscy z Ziemi Średzkiej 1918-1919, Środa Wielkopolska 2013. Autorzy cytują wspomnienia J. M. Milewskiego, który błędnie pisze nazwisko – Leon Mroczkowski (s. 28 i 34). Prawidłowe – Leon Mroczkiewicz – podane jest w składzie 1 kompanii średzkiej za L. Rządkowskim na s. 31; Zaświadczenie Powiatowej Komendy Uzupelnień Poznań-Miasto z dnia 5.12.1933r. o służbie w Wojsku Polskim od 10 stycznia do 15 listopada 1920 r.; Zaświadczenie Hipolita Przylęckiego z 26.6.1947r.; Kazimierz Urbański, Leon Mroczkiewicz (1900-1971), (w:) Roczniki Akademii Rolniczej w Poznaniu CXXXV, tom specjalny, Poznań 1981, s. 313-314; M. J. Manikowski, Genealogia potomków Sejmu Wielkiego; Wyższa Szkoła Rolnicza w Poznaniu, Skład osobowy i spis wykładów, Rok akademicki 1959/1960, Poznań 1959 s. 29; Wyższa Szkoła Rolnicza w Poznaniu, Dzieje akademickich studiów rolniczych i leśnych w Wielkopolsce, PWN Poznań 1970, s. 132, 361, 362, 366, 439.

Damian Zieliński

Mroczyński Bronisław (1900 – 1996), urodził się 6 kwietnia 1900 roku w Pierzchnie (powiat śremski). Szkołę powszechną ukończył w 1914 roku. Następnie w 1916 roku podjął naukę w zawodzie ślusarskim u J. Dekowskiego w Fabryce Maszyn w Środzie. Naukę ukończył w 1918 roku zdobywając tytuł czeladnika ślusarskiego. Po wybuchu Po-

wstania Wielkopolskiego 27 grudnia 1918 roku wstąpił do Pierwszej Ochotniczej Kompanii Średzkiej pod dowództwem kpt. Alfreda Milewskiego. 28 grudnia 1918 roku wyruszył z Kompanią Średzką do Poznania na pomoc powstańcom. Brał udział w działaniach wyzwolńczych w Poznaniu, zajęciu Biedruska i walkach pod Zbąszyniem. Powstanie zakończyło się rozejmem w Trewirze 16 lutego 1919 roku, w tym samym czasie wstąpił do Wojska Polskiego. Został przydzielony do 70 pp w Pleszewie. Brał udział w wojnie Polsko-Bolszewickiej, docierając aż pod Kijów. Uczestniczył w Bitwie Warszawskiej w 1920 roku. Służbę w wojsku pełnił do 1921 roku. Po zwolnieniu do rezerwy w latach 1921-1925 pracował ponownie w Firmie Maszyn J. Dekowskiego w Środzie, później Tkalni w Środzie. Jako główny mechanik pracował tam do 1927 roku, w 1928 roku został mianowany majstrem tkackim. W 1936 roku uzyskał tytuł mistrzowski w zawodzie ślusarskim przed Komisją Egzaminacyjną w Izbie Cechu Rzemiosła w Poznaniu. Na stanowisku majstra tkackiego pracował do wybuchu II Wojny Światowej. W czasie okupacji niemieckiej pracował nadal w Tkalni, ale już tylko jako mechanik. Po wojnie wrócił na stanowisko majstra tkackiego i pracował tam do 1948 roku. W tymże roku został powołany na stanowisko kierownika w Fabryce Trykotaży w Kępnie. Na tym stanowisku pracował nieprzerwanie do

Bronisław
Mroczyński

1966 roku, tj. do chwili przejścia na emeryturę. Po zakończeniu kariery zawodowej wrócił do Środy Wielkopolskiej. Za udział w Powstaniu Wielkopolskim został mianowany podporucznikiem Wojska Polskiego. Był odznaczony: Krzyżem Oficerskim Orderu Odrodzenia Polski (1988, nr leg. 3738-88-30), Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski (1978, nr leg. 2822-78-91), Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym (1980, nr leg. 119-80-61) i Odznaką Honorową Za Zasługi w Rozwoju Województwa Poznańskiego (1984, nr leg. 0000-150). 1922 roku wstąpił w związek małżeński z Janiną Łażewską. Dzieci: Stefania (1922-1997), Bronisława (ur. 1924), Janusz (1926-1984), Daniela (ur. 1928), Romuald (1933-1987), Jerzy (1935-1972), Andrzej (1941-1990). Bronisław Mroczyński dożył sędziwego wieku. Zmarł 27 czerwca 1996 roku, w wieku 96 lat. Spoczął na Średzkim Cmentarzu Parafialnym we wspólnej mogile z małżonką Janiną. Jego nazwisko figuruje na tablicy pamiątkowej Powstańcy Wielkopolscy 1918-1919 odsłoniętej w 2005 roku na Kwaterze Powstańców Wielkopolskich w Środzie Wlkp.

Dokumenty i pamiątki ze zbiorów rodziny.

Elżbieta Nowaczyk, Grażyna Nowaczyk

Napierała Michał (1900 – 1968), urodził się 6 września 1900 r. w Komorzewie pow. Czarnków. Rodzicami jego byli Antoni i Stanisława Czarnecka. Ukończył 4 klasy szkoły powszechnej, a następnie pracował u Niemca w gospodarstwie rolnym. 3 stycznia 1919 r. zgłosił się jako ochotnik do oddziału powstańczego dowodzonego przez ppor. Anasta-

zego Stepkę. Walczył m. in. pod Jabłonowem, Czarnkowem, Romanowem, Wal-kowicami, Jabłonowem, Węglewem. Był członkiem kompanii obornickiej i wal-czył we wszystkich walkach na froncie czarnkowskim. Michał Napierała wy-mieniony jest na liście powstańców kom-panii obornickiej sporządzonej zgodnie z danymi Starostwa Obornickiego okresu II RP jako ochotnik kompanii obornickiej pod nr 49. Po zwolnieniu z wojska zna-lazł zatrudnienie w okolicy Konina przy melioracji. Pracował tam około dwóch lat. 6 stycznia 1924 roku w Wyszynach pow. Chodzież zawarł związek małżeń-ski z Katarzyną Sroka urodzoną 3 kwiet-nia 1901r. w Nininie córką Andrzeja i Anny z Rutkowskich (żona zmarła w 1986 r.). Małżeństwo zamieszkało w Bukowcu pow. Oborniki i tam na świat przyszła córka Stefania (1924-2005) za-mężna Nadolna. Następnie zatrudnił się na majątku w Nowych Budach k/ Budzy-nia gdzie urodziła się córka Genowefa (1931-1971) zamężna Gramowska. Dzieci chodziły do szkoły w Sokołowie Budzyńskim. W czasie II wojny świato-wej, od 1942 r. wcielony został do Grupy Saperów 2. Korpusu (oddziały PSZ) – Oddział 103 Kompanii Saperów pod do-wództwem brytyjskim. Brał udział w walkach pod Monte Cassino. Do Pol-ski wrócił w 1947 roku w stopniu pluto-nowego. Zamieszkał razem z rodziną w Nowej Wsi Wyszynskiej i pracował we własnym gospodarstwie rolnym.

Michał Napierała

1 stycznia 1951 r. zwolniony z po-wszechnego obowiązku wojskowego ze względu na przekroczony na wiek demobilizacyjny. Należał do ZBOWiD Od-dział w Poznaniu – zweryfikowany pod nr 735/2229/61. Odznaczony: Medalem Wojska (leg. 23389 z 27.03.1947 r. 165/46), Pamiątkowym Krzyżem Monte Cassino (Nr 39319 z dn. 21.03.1945 r.), rzeczywiście (nie honorową) Odznaką Pa-miątkową Grupy Saperów 2 Korpusu (rozkaz dzienny Dowództwa Grupy Sa-perów z 28.4.1946 Nr 2/Pers.), oraz od-znaczeniami brytyjskimi: Gwiazdą Za Wojnę 1939-1945 (1939-1945 Star) i Gwiazdą Italii (Italy Star), rozkaz 10 Baonu Saperów Nr 59/45 z dn. 29.12.1945 r., Medalem Za Wojnę 1939-1945 (War Medal 1939-1945, 8070/AG4). Zmarł 4 stycznia 1968 roku w Nowej Wsi Wyszynskiej i pochowany został na cmentarzu parafialnym w Bu-dzynie.

Dr Alfred Kucner, Powstanie Wielko-polskie w powiecie obornickim i walki nad Notecią w r. 1918/19, Oborniki 1939, Wydawnictwo Tow. Powstańców i Woja-ków w Obornikach, ss. 72, 94; USC Po-ląjewo, USC Budzyń, informacje i pa-miątki rodzinne wnuka Gwidona Nadol-nego

Ewa Kabat

Nieżychowski Kazimierz (1892 – 1987), organizator artylerii powstańczej, mjr Wojska Polskiego. Urodził się 24 lip-ca 1892 r. w Granówku (pow. kościań-ski), w rodzinie Stanisława, właściciela Granówka i Łucji z Taczanowskich. Wcześniej stracił ojca. Pobierał nauki w domu, a następnie został przyjęty do septymy Gimnazjum św. Marii Magdale-ny w Poznaniu. Przed maturą przeniósł

się do gimnazjum w Lesznie. Świadczenie dojrzałości uzyskał w 1913 r. i rozpoczął praktykę rolniczą w majątku wuja Kurnatowskiego (pow. szamotulski), 8 listopada 1914 r. jako rekrut wcielony został do 50 Pułku Piechoty w Rawiczu, a w styczniu 1915 r. przeniesiony do 20 Pułku Artylerii Lekkiej w Poznaniu. Do końca wojny służył jeszcze w 208 Pułku Artylerii Pniowej, 12 Pułku Dragonów i 17 Pułku Huzarów. W 1917 r. awansowany do stopnia wice wachmistrza. 18 grudnia 1918 r. wrócił do Granówka. Na telefoniczne wezwanie M. Palucha (28 grudnia 1918) udał się do Poznania. W siedzibie sztabu Służby Straży i Bezpieczeństwa otrzymał rozkaz objęcia komendy Dworca Głównego. 29 grudnia na naradzie dowódców oddziałów powstańczych Poznania przedłożył projekt utworzenia artylerii. Propozycja została przyjęta i 30 grudnia 1918 r. zdał komendę dworca. Tymczasowe dowództwo artylerii umieszczono w „Białych Koszarach” (przy ul. Solnej). W ciągu kilkunastu godzin zgłosiło się kilkudziesięciu ochotników, wezwanych apelami prasowymi i plakatami (z podpisem M. Palucha). Jeszcze 30 grudnia Nieżyehowski zabrał stojące przed „Bazarem” dwa zdekompletowane działa i z pomocą ochotników przetoczył je do „Białych Koszar”. Z 2 na 3 stycznia 1919 r. z grupą artylerzystów i kawalerzystów zdobył w Biedrusku 4 kompletne haubice (10,5 mm z jaszczakami), 3 działa polowe oraz 40 koni, 3 stycznia mianowany został dowódcą koszar artylerii, które otrzymał do dyspozycji, 4 stycznia artyleria powstańcza liczyła już 5 półbaterii dwudziałowych (450 ludzi). Jedną półbaterię wysłał na front pñ., a drugą na front zach. 6 stycznia wspierał atak powstańców na bazę lotniczą na Ławicy, celnymi pociskami zmuszając Niemców do kapitulacji.

8 stycznia 1919 r. zdał dowództwo artylerii i na czele półbaterii udał się w rejon Kcyni. Brał udział w zdobyciu Szubina (11 stycznia) i Rynarzewa (13 stycznia), Kcyni (2 lutego), gdzie zdobył 8 dział. Dekretem Komisariatu NRL nr 1 (poz. 60 z 7 lutego 1919) mianowany został ppor. (ze starszeństwem od 1 kwietnia 1915). W końcu lutego 1919 r. wrócił do Poznania, aby po kilku dniach wyjechać na front pod Leszno. 8 marca 1919 r. został przydzielony do Grupy gen. D. Konarzewskiego jako dowódca baterii. Brał udział w walkach aż do zdobycia Stryja, na krótko wrócił do Poznania i ponownie wyjechał na front galicyjski (w lipcu 1919). W końcu września szkolił w Poznaniu baterie 1 i 2 Pułku Artylerii Lekkiej. W styczniu 1920 r. uczestniczył z pułkiem w rewindykacji Bydgoszczy. Na początku lutego 1920 r. wyjechał na front wsch. Walczył pod Berdyczowem, Kijowem i Mińskiem, nad Berezyną, pod Warszawą, Łomżą i Kolnem. W końcu sierpnia, chory na dezynterię i malarię, skierowany został do szpitala w Poznaniu. 10 listopada 1921 r. mianowany por. Z powodu złego stanu zdrowia 20 grudnia zwolniono go do rezerwy. W 1921 r. wydzierżawił majątek Chlewo (pow. ostrzeszowski). Działał w organizacjach spółdzielczych i powstańczych. 8 lutego 1924 r. mianowany został kpt. rezerwy, z przydziałem do 18 Pułku Artylerii Polowej, a od 1926 r. do 25 Pułku Artylerii Polowej. Od 5 września 1939 r. służył ochotniczo w wojsku, jako zastępca komendanta Baonu Wartowniczego „Kalisz”, Armii „Poznań”. Po rozbiciu baonu pod Podzamczem przedarł się z rozbitkami do Warszawy. 26 września w Falenicy dostał się do niewoli, ale w nocy uciekł i 2 października dotarł do Chlewa. Następnego dnia został aresztowany, jako zakładnik, przez żandarmerię i przenie-

siony do więzienia w Ostrzeszowie, do jednej celi z płk. S. Thielem. Z powodów zdrowotnych na krótko zwolniony (28 listopada 1939), jednak 5 grudnia z rodziną przewieziony do obozu w Kępnie i stamtąd wysiedlony do GG. Początkowo przebywał w Mińsku Mazowieckim, następnie w Sandomierskiem, gdzie objął administrację majątku Bugaj. W lipcu 1943 r. przeniósł się do Mszany Dolnej jako administrator. Pełnił tam funkcję prezesa Rady Głównej Opiekuńczej (RGO), dostarczał leki partyzantom, m. in. ze zgrupowania na Turbaczu. Po wyzwoleniu wrócił do Wielkopolski. W maju 1945 r. w pow. sycowskim organizował spółdzielczość rolniczą i spożywczą. Mimo choroby (od 1953) prowadził gospodarstwo rolne na Śląsku. Jesienią 1958 r. przeszedł na emeryturę. Mieszkał w Gliwicach. W 1973 r. otrzymał awans do stopnia mjr. Zmarł 12 czerwca 1987 r. w Gliwicach, a spoczął na Cmentarzu Rakowickim w Krakowie. Odznaczony był Orderem Virtuti Militari V kl., Krzyżem Niepodległości, Orderem Odrodzenia Polski IV i V kl., Krzyżem Walecznych, Złotym Krzyżem Zasługi, Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym oraz szeregiem medali i odznak. Ze związku małżeńskiego z Aleksandrą Sieradzką miał dzieci – Barbarę (1921-1971), Annę (ur. 1921) i Jacka (ur. 1924).

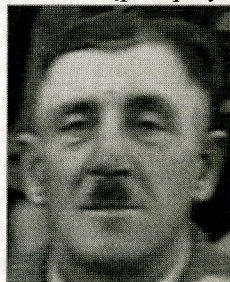
CAW, Akta personalne 3428 i 2205, KN, VM, 1.170.1, t. 1; TU NRL nr 6 z 19 II 1919 r., s. 30 i nr 21 z 24 VI 1919 r., s. 114; WSB, s. 516-517; K. Nieżychoński, *Wspomnienia, Książnica Szczecińska, 1981, s. 210; tenże, Jak tworzyłem artylerię wielkopolską, „Za i Przeciw” 1959, nr 17; tenże, Formowanie pierwszych baterii artylerii polnej w Powstaniu Wielkopolskim 1918-1919 za czas od 30 XII 1918 do 8 I 1919r., (w:) Czyn zbrojny, s.*

59-60; T. Fenrych, O początkach polskiej artylerii polnej w Poznaniu, (w:) Rocznik Związku Weteranów Powstań Narodowych w Poznaniu, Poznań 1935, s. 64-70; A. Wesołowski, Organizacja i działania artylerii wielkopolskiej (1918-1919), (w:) Powstanie Wielkopolskie (1975), s. 231-260; tenże, Działalność Kazimierza Nieżychońskiego jako organizatora artylerii w Powstaniu Wielkopolskim, (w:) Czyn zbrojny, s. 61-63; Z. Grot, Nowe wspomnienia o Powstaniu Wielkopolskim 1918-1919, „Przegląd Zachodni” (Londyn), 1981, nr 10-12, s. 9-10; Słownik ..., s. 248-249.

Bogusław Polak

Nogalski Wincenty (1899 – 1981), urodził się 13 lipca 1899 r. w miejscowości Brzeźno pow. Wągrowiec w rodzinie robotnika Wojciecha Nogalskiego i Rozalii z domu Jaśkowiak. Miał czterech braci m. in. Michała i Józefa a także dwie siostry. Później rodzina mieszkała w Dąbrówce Leśnej za Ryczywołem. Po ukończeniu szkoły powszechnej, gdy osiągnął wiek poborowy, w 1917 r. powołany został do armii pruskiej. Z końcem wojny został zdemobilizowany. Po zwolnieniu do domu zgłosił się do Powstania Wielkopolskiego jako ochotnik i brał udział w walkach od dnia 7 stycznia 1919 r. z kompanią wągrowiecką pod dowództwem ppor. Włodzimierza Kowalskiego (1889-1969) o Chodzież. Następnie przy-

Wincenty Nogalski

dzielony został do kompani szubińskiej, z którą walczył m. in. pod Rynarzewem do końca powstania. Od 13 maja 1919 r. w szeregach Wojska Polskiego w 4 Pułku Strzelców Wielkopolskich, walczył w wojnie polsko-bolszewickiej. Zdemonobilizowany 15 sierpnia 1922 r. wrócił do domu. Tego samego roku 18 listopada w Rogoźnie pow. Oborniki zawarł związek małżeński z urodzoną w Rożnowie 14 stycznia 1899 r. Agnieszką Piątek (zm. 1983). Urodziło się im troje dzieci, dwóch synów i córka: Maksymilian (1923-1981), Bernard (1926-1991) i Agnieszka (1930-2000) zamężna Niedźwiedź. Rodzina zamieszkała w Tłukawach k/Ryczywołu. Po wyzwoleniu otrzymał z reformy 5 ha ziemi w Bukowcu k/Budzynia, na której pracował do czasu przekazania jej najstarszemu synowi Maksymilianowi. Należał do ZBoWiD. Odznaczony Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym (16 listopada 1958). Zmarł 7 marca 1970 r. w Wyszynach i został pochowany na miejscowym cmentarzu.

Biuro Kadr i Odznaczeń Prezydenta RP, Archiwum Państwowe w Poznaniu O/Piła, USC Rogoźno, informacje i dokumenty rodzinne.

Ewa Kabat

Nowicki Leon (1887 – 1973), urodził się 12 marca 1887 r. w Prośnie pow. Chodzież w rodzinie Stanisława Nowickiego i Stanisławy Kraszyk. Ukończył szkołę powszechną w Prośnie, a gdy osiągnął wiek poborowy powołany został do armii pruskiej. Następnie brał udział w działaniach I wojny światowej i walczył na froncie. Po demobilizacji wrócił do domu. 5 stycznia 1919 r. wstąpił jako ochotnik do oddziału powstańczego Ro-

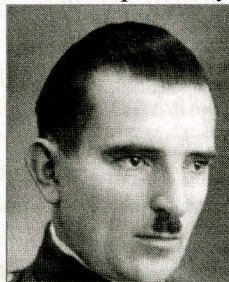
gozińskiego i walczył do 18 lutego 1919 r. Był dowódcą plutonu w stopniu sierżanta. Brał udział w bitwie o Chodzież, w walkach pod Budzyniem i Radwankami. W kwietniu 1919 r. zawarł związek małżeński z osiemnastoletnią Stanisławą Niedźwiecką córką Franciszka z miejscowości Surpiły k/Suwałk. Wychowywali dwie córki – Jadwigę ur. 1938 r. zamężna Kędziora i Wacławę ur. 1944 zamężna Wojczyńska. Prowadził własne gospodarstwo rolne w Prośnie, które sprzedał w 1959 r. i zamieszkał w Pleszewie. Należał do ZBoWiD w Budzynie. Odznaczony Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym (4 listopada 1958). Zmarł 3 marca 1973 r. w Pleszewie i został pochowany na miejscowym cmentarzu razem z żoną, która zmarła w 1968 r.

Kościelna K., Powstanie Wielkopolskie 1918 -1919 na terenie Budzynia; Biuro Kadr i Odznaczeń Prezydenta RP, pamiątki i informacje rodzinne.

Ewa Kabat

Olszewski Alfons (1899 – 1940), urodził się 11 maja 1899 roku w Szczepowicach w pow. kościańskim, w rodzinie kierownika szkoły ludowej w Pawłowicach w pow. leszczyńskim Józefa i Stanisławy ze Stróżowskich. Absolwent szkoły w Pawłowicach, od 1913 mieszkał w Śremie i do 1915 uczeń tamtejszego gimnazjum. 20 czerwca 1915 powołany

Alfons Olszewski

do armii pruskiej, przydzielony do batalionu telegrafistów, od marca 1918 na froncie zachodnim, od września w kompanii łączności w pruskim pułku piechoty. W grudniu 1918 wrócił do Śremu i wstąpił do drużyny harcerskiej. 30 grudnia brał udział w opanowaniu koszar miejscowego 2 batalionu 47 pułku piechoty, które załoga niemiecka opuściła bez walki i innych obiektów w mieście: magazynów wojskowych, mostów na Warcie, budynków starostwa, poczty i dworca kolejowego. Od początku stycznia 1919 roku komenda Powiatowej Straży Ludowej rozpoczęła formowanie oddziału wojskowego, złożonego z żołnierzy Służby Straży i Bezpieczeństwa, członków Straży Ludowej i licznych ochotników z miasta i okolicznych wsi. 11 stycznia zgłosił się do 2 kompanii batalionu śremskiego, która 13 stycznia została skierowana pod Leszno i nie wróciła już do batalionu, lecz od 1 lutego weszła w skład III batalionu Osieczna Grupy Leszno (od 15 marca 6 Pułk Strzelców Wilkp., od 10 grudnia 60 Pułk Piechoty Wilkp.). Walczył na odcinku frontu południowo-zachodniego Pawłowice, m. in. 28 stycznia pod Kąkolewem z dwoma pociągami pancernymi. W lipcu 1919 pułk jako odwód Dowództwa Głównego został wycofany spod Leszna i przesunięty do II OW na linię demarkacyjną zachodnią, pełnił tam służbę graniczną, a od października do 18 grudnia w I OW, do rejonu Żnina. W dniach od 19 do 31 stycznia 1920 roku uczestniczył w objęciu obszarów północnej Wielkopolski i południowego Pomorza, od Bydgoszczy do Chojnic. Od 20 kwietnia 1920 roku na froncie litewsko-białoruskim, uczestniczył w walkach odwrotowych, w ofensywie sierpniowej i w operacji niemeńskiej. 30 lutego 1921 zdemobilizowany i przeniesiony do rezerwy. 1 lip-

ca 1925 roku mianowany ppor. rez. piech. i przydzielony do 70 pp. Pracował w Banku Przemysłowo-Handlowym w Śremie, w Zjednoczeniu Rolników w Wąbrzeźnie, w spółce rolniczo – handlowej Rolnik w Szubinie, ostatnio w firmie zbożowej w Rawiczu. W końcu sierpnia 1939 zmobilizowany przez 55 pp w Lesznie i odesłany do ośrodka zapasowego w Kutnie. Wycofujący się ośrodek, w części zdekompletowany, dotarł 15 października do Chełma, gdzie został zreorganizowany a jego dowódcą został mjr Adam Solski, dotychczasowy dowódca batalionu zapasowego 57 pp. Dalsze marsze ośrodka i jego dostanie się do niewoli sowieckiej 28 września pod Tarnogrodem są znane z pamiętnika mjr. Solskiego, znalezionej w 1943 przy jego zwłokach w lesie katyńskim. Przez obóz rozdzielczy w Tiotkinie przewieziony 3 października do obozu w Kozielsku, skąd wywieziony na podstawie listy NKWD nr 029/4 poz. 57 z 13 kwietnia 1940 roku.

J. Podsiadły, Zginęli w Katyniu; Alfons Olszewski, Głos Śremski, R. 1991, nr 11, s. 6; P. Bauer, J. Zielonka, Żołnierska droga przez mękę, Kościan 1990, s. 48; Pamiętniki znalezione w Katyniu, Paris 1990, s. 94-95; Wojskowy Przegląd Historyczny, R. 1991, nr 3-4, s. 479-480; Rozstrzelani w Katyniu, Warszawa 1995 nr 5, s. 9; Katyń: księga cmentarna, Warszawa 2000, s. 445; W. Śmigielski, Alfons Olszewski, (w:) Rodowód 2004, nr 6, s. 17 (fot.), 18.

Wojciech Śmigielski

Olszewski Ludwik (1897 – 1987), ochotnik 3 Pułku Ułanów, starszy wachmistrz 17 Pułku Ułanów Wielkopolskich im. Króla Bolesława Chrobrego, podpo-

rucznik Wojska Polskiego. Urodził się 13 sierpnia 1897 r. w Wielkiej Suchoręczy (pow. szubiński), w rodzinie rolników Andrzeja i Stanisławy z Grzesiaków. Po ukończeniu szkoły powszechnej pracował w gospodarstwie rodziców. Powołany do armii niemieckiej, służył w 3 pułku grenadierów konnych w Bydgoszczy. Podczas I wojny światowej walczył na froncie zachodnim, w Serbii, na Węgrzech i w Macedonii. Po powrocie do Bydgoszczy (w grudniu 1918 r.) uciekł z garnizonu i ochotniczo wstąpił do oddziałów powstańczych. Jako kpr. został dowódcą drużyny i brał udział w walkach pod Szubinem, Rynarzewem, Nakłem i Potulicami. 4 marca 1919 r. zgłosił się do nowo formowanego 3 p. uł. Wlkp. (późniejszy 17 p. uł. Wlkp.) w Gnieźnie, zdał egzamin i został instruktorem wyszkolenia w 1 szwadronie. Dowodził patrolem, który pierwszy wkroczył do Bydgoszczy, podczas zajmowania Pomorza. Brał udział w wojnie 1920 r., pełnił obowiązki dowódcy drużyny ckm w 1 szwadronie. Po powrocie z frontu przydzielony do szwadronu technicznego, na stanowisko specjalisty ds. łączności. Awans na wachmistrza otrzymał w 1926 r.; na starszego wachmistrza w 1935 r. W 1937 r. został szefem szwadronu ckm, pełnił równocześnie obowiązki szefa Podoficerskiej Szkoły CKM Brygady Kawalerii Poznań – późniejszej Wielkopolskiej Brygady Kawalerii. Wraz z 17 p. uł. Wlkp. brał udział w wojnie

obronnej 1939 r., przeszedł cały szlak bojowy pułku od Leszna przez Walewice do Warszawy. Po kapitulacji, od 30 września przebywał w niewoli niemieckiej. Zwolniony w listopadzie, wrócił do Leszna. W 1940 r. podjął pracę w stadninie koni w Racocie, z którą został wywieziony do Grabau (k. Lubeki). Po zakończeniu wojny wrócił do kraju i pracował w Młynie Państwowym w Lesznie. Po przejściu na emeryturę aktywnie uczestniczył w pracach Komitetu Pomocy Społecznej, działał w ZBoWiD-zie. Zmarł 4 września 1987 r. w Lesznie, gdzie spoczywa na cmentarzu przy ul. Kąkolewskiej, w kwaterze powstańców wielkopolskich. Odznaczony był m. in. Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski, Krzyżem Walecznych (dwukrotnie), Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym, Brązowym Krzyżem Zasługi, Medalem za Wojnę 1918-1921, Medalem Dziesięciolecia Odzyskanej Niepodległości, brązowym Medalem Za długoletnią Służbę. Za bohaterstwo we wrześniu 1939 r., przez gen. Romana Abrahama przedstawiony do odznaczenia Krzyżem Srebrnym Orderu Virtuti Militari. Żonaty z Zofią z Ciemnoczołowskich, miał dwie córki: Dolorę (1925) i Halinę (1930).

P. Bauer, B. Polak, 17 Pułk Ułanów w obronie ojczyzny w 1939 r., Gostyń 1978; Z. Godyń, S. Zakrzewski, Szlakiem ułanów Chrobrego, Londyn 1973; kilka ocalałych kart historii 17 Pułku Ułanów Wielkopolskich wydrukowanej w 1939 r. i zniszczonej przez Niemców (w zbiorach autora); 17 Pułk Ułanów Wielkopolskich, „Biuletyn Informacyjny ZW” 1973, nr 15, s. 3-4; J. Dubert, Z walk leszczyńskiej siedemnastki, „Nurt” 1969, nr 9, s. 6-10; Słownik biograficzny powstańców wielkopolskich 1918-1919, praca zbiorowa pod red. A. Czubińskiego

Ludwik Olszewski

i B. Polaka, Poznań 2002, s. 258-259; K. Handke, P. Handke, J. Wawrzyniak, Kwatera Powstańców Wielkopolskich 1918-1919 na cmentarzu w Lesznie, Leszno 2005, s. 11, 72; dokumenty i fotografie ze zbiorów rodziny; relacje Ludwika Olszewskiego (maszynopisy i rękopisy, w zbiorach autora).

Eligiusz Tomkowiak

Paszkiewicz Józef (1898 – 1940), urodził się 12 lutego 1898 roku w Czapurach w pow. poznańskim wschodnim, w rodzinie Wojciecha i Marii z domu Hegelman. W 1906 roku uczestniczył w strajku szkolnym, do 1915 uczęszczał do gimnazjum w Poznaniu, tam był członkiem Towarzystwa Tomasza Zana. W 1922 zdał egzamin maturalny w Gimnazjum im. Karola Marcinkowskiego. W latach 1917-1918 studiował prawo na Uniwersytecie Berlińskim i zdał wymagane egzaminy. 13 sierpnia 1915 zmobilizowany do armii pruskiej, służył w batalionie telefonicznym w Poznaniu. Od 4 maja do 22 października 1916 roku na froncie, a od 3 listopada do 31 grudnia 1916 w batalionie telegraficznym we Frankfurcie nad Odrą. 1 stycznia 1917 zwolniony z wojska w stopniu kaprała aspiranta oficerskiego, odznaczony Krzyżem Żelaznym II kl. Od 1 listopada 1918 organizował z mieszkańcami Czapur i sąsiednich wsi oddział ochotników, który pod jego dowództwem 2 grudnia

Józef Paszkiewicz

wszedł w skład kompanii Służby Straży i Bezpieczeństwa w powiecie poznańskim wschodnim. 27 grudnia uczestniczył w walkach w Poznaniu, od 28 grudnia na terenie Wielkopolski. Po 19 stycznia 1919 w 1 Pułku Strzelców Wlkp. (od stycznia 1920 r. 55 Pułk Piechoty Wlkp.), jako 7 kompania w II batalionie. 27 grudnia 1919 mianowany plutonowym aspirantem oficerskim i dowódcą plutonu. Od 14 marca do 5 czerwca walczył na froncie ukraińskim; 9 czerwca pułk wrócił do Poznania. W okresie 16 czerwca 1919 roku – 30 marca 1920 roku w Wielkopolskiej Szkole Podchorążych Piechoty w Poznaniu; 24 listopada 1919 awansował na stopień sierżanta aspiranta oficerskiego, 7 marca 1920 na stopień podchorążego. Od 31 marca do 13 kwietnia 1920 w Szkole Aeronautycznej w Ławicy pod Poznaniem. 14 kwietnia 1920 – 1 stycznia 1921 dowódca 9 kompanii III batalionu na froncie litewsko-białoruskim; 3 maja 1920 roku mianowany ppor. piech. Wyróżnił się w ofensywie na Mińsk 12 października 1920 pod Jaroszewką nad Uszą. Jego kompania utrzymała broniony odcinek frontu i kontratakami zmusiła atakujące siły rosyjskie do wycofania się, dowódca znajdował się stale na czele swojej kompanii. Za te czynności został odznaczony VM kl. 5 (nr 4655). Od 2 stycznia do 24 marca 1921 roku dowódca 1 kompanii w batalionie marszowym przy DOG Poznań, później kolejno: 25 marca 1921 – 21 stycznia 1922 dowódca 7 kompanii w III batalionie 55 pp; 22 lutego-12 sierpnia przydzielony do Centralnej Wojskowej Szkoły Gimnastyki i Sportu w Poznaniu; 13 sierpnia 1922 – 11 stycznia 1923 dowódca 6 kompanii w II batalionie 55 pp; 12 stycznia – 13 lutego w Szkole Broni Chemicznej w Warszawie; 14 lutego – 19 października 1923 adiutant batalionu sztabowego pułku, 15

lutego awansowany na stopień por. piech.; 20 września 1923 – 10 grudnia 1926 referent w oddziale ogólnym sztabu DOK VII; 11 listopada 1926 – 1 grudnia 1927 w 15 pułku artylerii polowej w Bydgoszczy jako dowódca plutonu i młodszy oficer baterii, od 2 grudnia 1927 w 17 pułku artylerii polowej (17 pułk artylerii lekkiej) w Gnieźnie na stanowisku dowódcy baterii, dowódcy szkoły podoficerskiej, dowódca dywizjonu, 1 stycznia 1930 awansowany na stopień kapitana artylerii; 3 kwietnia – 2 września 1933 na kursie dokształcającym w Szkole Strzelców Artylerii w Toruniu, w 1933 w Centrum Wyszczolenia Artylerii w Toruniu. 19 marca 1937 awansowany na stopień majora artylerii, od 1 września 1937 roku mianowany drugim zastępcą dowódcy 31 pułku artylerii lekkiej w Toruniu. Odznaczony ponadto czterokrotnie Krzyżem Walecznych (1920, 1921), Medalem Niepodległości (1932), Medalem Pamiątkowym Za Wojnę 1918-1921 (1928) i Medalem Dziesięciolecia Odzyskanej Niepodległości (1928), posiadał też odznaki pamiątkowe: Wojsk Wielkopolskich, 55 Pułku Piechoty i 14 Dywizji Piechoty. We wrześniu 1939 był dowódcą ośrodka zapasowego artylerii lekkiej nr 8 w Skiernewicach, w nieznanych okolicznościach dostał się do niewoli sowieckiej, osadzony w obozie w Starobielsku, w wykazie NKWD oficerów, którzy opuścili obóz miał nr 2752. Wiosną 1940 przewieziony do Charkowa i zastrzelony w więzieniu wewnętrznym UNKWD zaś jego zwłoki wrzucono do zbiorowego dołu w podmiejskim lesie.

CAW, Ap 938, VM 44-3405; S. Więckowski: *Historia 17 pułku artylerii polowej*, Warszawa 1931, wg ind; J. Tucholski: *Mord w Katyniu*, Warszawa 1991, s.

467; *Księga pochowanych żołnierzy, Pruszków 1996*, s. 275; *Rozstrzelani w Charkowie*, Warszawa 1996, s. 147; G. Łukowski, B. Polak, A. Suchcitz: *Kawalerowie Virtuti Militari*, Koszalin 1997, s. 256; *Kawalerowie Virtuti Militari w mogiłach katyńskich*, Warszawa 2000, s. 214 (fot.); *Charków: księga cmentarna*, Warszawa 2003, s. 400 (fot.); W. Śmigieński: *Józef Paszkiewicz (w:) Rodowód*, R. 2004, nr 6, s. 17 (fot.), 18.

Wojciech Śmigieński

Peisert Franciszek (1886 – 1940), urodził się 26 października 1886 r. w Rogaszczykach w pow. ostrzeszowskim, w rodzinie oberżysty Józefa i Marii z Kuczyńskich. Przed 1892 r. rodzice przeprowadzili się do Dusiny pod Gostyniem, jego ojciec zajmował się handlem bydłem. Franciszek uczęszczał przez osiem lat do szkoły elementarnej w Gostyniu, a po jej ukończeniu pracował przez dwa lata w gostyńskiej kasie powiatowej, później handlował bydłem. W latach 1903-1906 był członkiem Towarzystwa Gimnastycznego Sokół w Gostyniu i brał czynny udział w pracy niepodległościowej; pracował szczególnie z młodzieżą rzemieślniczą, kształcąc ją poprzez pogadanki z historii i literatury ojczystej. 15 października 1908 r. został powołany do służby wojskowej w armii pruskiej i do 15 października 1910 r. służył w 24 Pułku Artylerii Polowej w Neu Strelitz w Meklemburgii. Po wyjściu z wojska zamieszkał w Kąkolewie w pow. leszczyńskim i tam handlował bydłem. 1 sierpnia 1914 r. został zmobilizowany i służył wprerw w pruskim pułku artylerii polowej, później w artylerii kolejowej i przeciwlotniczej na froncie zachodnim. 21 listopada 1918 r. został zdemobilizowany we Frankfurcie n. Menem, powró-

cił do Gostynia i włączył się do prac organizatorskich przygotowujących powstanie, które podjęli członkowie Sokoła. Ćwiczenia z bronią odbywały się na strzelnicy Bractwa Kurkowego oraz na polach majątku Edwarda Potworowskiego w Goli. Od 27 stycznia 1919 służył w oddziałach powstańczych na odcinku grupy Leszno, początkowo jako komendant odcinka Poniec, potem został kierownikiem magazynów mundurowych, broni i amunicyjnego frontu południowo-zachodniego (6p. strzelców wielkopolskich, później 60 p. piech.). Po przekształceniu oddziałów powstańczych w pułki Wojsk Wielkopolskich awansował 3 marca 1919 r. na stopień kaprała, z dniem 15 maja rozkazem dowódcy 6 pułku strzelców został przeniesiony do II batalionu pułku, a z dniem 4 lipca do 1 Pułku Obrony Krajowej w Poznaniu na stanowisko oficera rachunkowego. 10 sierpnia 1919 r. został mianowany sierżantem, a 20 kwietnia 1920 r. przeniesiony do 3 baterii zapasowej artylerii konnej na stanowisko oficera kasowego. 1 czerwca 1921 r. został przeniesiony z Poznania do Dowództwa Okręgu Generalnego VIII Pomorze w Grudziądzu na stanowisko referenta rachunkowości w dziale kontroli gospodarczej. 27 marca 1922 r. został mianowany na stopień podporucznika w korpusie osobowym oficerów intendentury i z dniem 1 kwietnia przydzielony do 16 pułku artylerii polowej jako oficer płatnik; tę funkcję pełnił do emerytury. Awans na stopień porucznika uzyskał 8 czerwca 1922 r., a na stopień kapitana 1 kwietnia 1924 r. ze starszeństwem od 1 lipca 1923 r. W ciągu całego okresu pracy na stanowisku oficera płatnika w 16 pułku artylerii lekkiej w Grudziądzu uzyskiwał bardzo dobre oceny przełożonych: dowódcy 16 pal, dowódcy 16 dywizji piechoty, szefa in-

tendentury DOK VIII i dowódcy OK nr VIII. 1 października 1929 r. został przeniesiony w stan spoczynku i zamieszkał z rodziną w Bydgoszczy przy ul. Mazowieckiej 12. Ożenił się z Marią Ludwiką Kuncerowiczówną z Lubinia i miał z nią pięcioro dzieci: Stefana (ur. 1917), Helenę (ur. 1920), Andrzeja (ur. 1921), Kazimierza (ur. 1923) oraz córkę nieznaną z imienia, urodzoną zapewne po 1924 r. Kpt. Franciszek Peisert został zmobilizowany do Składowicy Materiałów Intendenckich w Łodzi, ale jego dalsze losy we wrześniu 1939 r. są nieznane. Wiadomo, że dostał się do niewoli sowieckiej i był przetrzymywany w obozie w Kozielsku skąd został wywieziony 21 kwietnia 1940 r. na podstawie listy NKWD nr 036/4 poz. 49 datowanej 16 kwietnia 1940 r. i przekazanej do dyspozycji Zarządu Obwodowego NKWD w Smoleńsku. W tej samej grupie transportowej był też ppor. Stanisław Adamczyk oraz dwaj oficerowie, którzy notowali w swoich kalendarzach codzienne wydarzenia. Te zapiski szczęśliwie się zachowały i dlatego wiadomo, że grupy oficerów do wywozu zaczęto w obozie organizować 21 kwietnia od godz. 9: 00 rano. Około godz. 17: 00 nastąpił wyjazd ciężarówkami do stacji kolejowej w Kozielsku. Wagony więzienne stały na bocznicach, do przedziału przeznaczonego dla sześciu osób, ładowano po 14 jeńców. Z Kozielska transport odjechał już po północy 22 kwietnia, między godz. 02: 00 a 03: 00 i około godziny 12: 00 dojechał do Smoleńska. Oficerów z tego transportu zastrzelono w lesie katyńskim tego samego dnia wczesnym popołudniem. Zwłoki kpt. Peiserta wrzucono do dołu oznaczonego później numerem 2. Podczas ekshumacji wiosną 1943 r. Komisja Techniczna PCK zidentyfikowała je, oznaczyła numerem (AM) 822 i pochowała w bratniej mogile, przy-

puszczalnie drugiej. Przy zwłokach znaleziono części legitymacji oficerskiej i list. Kpt Franciszek Peisert był odznaczony Medalem Pamiątkowym Za Wojnę 1918-1921 oraz Medalem Dziesięciolecia Odzyskanej Niepodległości.

CAW, ap. 9105, Odrzuc. 25.2.38; *Amliches Material*, Berlin 1943, s. 189; A. Moszyński, *Lista katyńska*, Londyn 1982, s. 143 (Pajzert...); J. Tucholski, *Mord w Katyniu*, Warszawa 1991, s. 187; *Wojсковy Przegląd Historyczny*, R. 1991, nr 2, s. 414-415; *Rozstrzelani w Katyniu*, Warszawa 1995, s. 181; *Księga pochowanych żołnierzy, Pruszków 1996*, s. 277; T. Kryśka-Karski, *Straty korpusu oficerskiego*, Londyn 1996, s. 313; *Katyń, księga cmentarna*, Warszawa 2000, s. 470 (fot.).

Wojciech Śmigieński

Pewiński Czesław (1898 – 1946), urodził się 29 czerwca 1898 roku w Środzie. Rodzicami jego byli Władysław i Józefa z domu Borowska. Uczęszczał do szkoły powszechnej w Środzie. Po jej ukończeniu, we wrześniu 1916 roku został powołany do wojska niemieckiego. Walczył na froncie wschodnim pod Brzezanami oraz w Belgii pod Ipern. W czasie walk został zasypany oraz uległ zatruciu gazami. Nie wyleczony z choroby został zwolniony z armii niemieckiej pod koniec 1918 roku. W pierwszych dniach po wybuchu Powstania Wielkopolskiego brał udział w oswobodzaniu Poznania. Po powrocie do rodzinnego miasta wstąpił 24 stycznia 1919 roku jako ochotnik w szeregach 3 kompanii średzkiej pod dowództwem Nikodema Dykcza. W okresie od 4 lutego do końca maja 1919 roku brał czynny udział w potyczkach pod Kcynią, Smogulcem, Szubinem, Laskowicami,

Mieszkowem, Lipiem, Zamczyskiem, Czarnkowem, Pianówkiem, Nakłem, Pa-terkiem, Stróżewem, Chodzieżą i Budzynie. W czasie od 29 maja do 21 czerwca 1919 roku brał udział w walkach na froncie południowym pod Rawiczem, w Kubeczkach, Sowach i w Miejskiej Górze. 28 czerwca 1919 roku, z powodu nawrotu choroby nabytej w armii niemieckiej, znalazł się w szpitalu wojskowym w Krotoszynie, skąd 1 sierpnia 1919 roku powrócił w szeregi 7 kompanii 8 Pułku Strzelców Wielkopolskich, do którego baon średzki został włączony. Następnie brał udział w walkach na froncie pod Czarnkowem, Rynarzewem oraz przy zajmowaniu terenów po ewakuowaniu Niemców m. in. Wyrzyska, Nakła i Bydgoszczy. Później wyruszył wraz ze swoją kompanią pod dowództwem por. Stanisława Mielcarka na front bolszewicki pod Kijów, gdzie krótko przed jego zajęciem, ponownie został zabrany do szpitala z powodu nawrotu choroby. 30 września 1920 roku definitywnie został zwolniony z wojska. Związek małżeński zawarł w 1925 roku. Małżeństwo nie doczekało się dzieci. W życiu zawodowym był kupcem, a poza pracą zawodową był poetą, literatem i publicystą. W czasie II wojny światowej był więźniem obozu koncentracyjnego w Stuthoff. Po wojnie osiedlił się w Tczewie, gdzie zmarł w 7 maja 1946 roku i tam został pochowany na cmentarzu parafialnym. Za swoją odwagę, ofiarność, nieskazitelną postawę i patriotyzm wielokrotnie był wyróżniany przez swoich dowódców. Był odznaczony: Medalem Za wojnę 1918-1921 i odznaką Za Waleczność Radu Ludowej Miasta Poznania. Jego nazwisko figuruje na tablicy pamiątkowej Powstańcy Wielkopolscy 1918-1919 odsłoniętej na kwaterze Powstańców Wielkopolskich w Środzie Wlkp. w grudniu 2005 roku.

Opracowano na podstawie dokumentów CAW i wspomnień rodziny.

Bogusław Leporowski, Stefania Jarózek-Rum

Piasecki Walenty (1893 – 1981), urodził się 5 lutego 1893 r. w Żelicach pow. Wągrowiec w rodzinie rolnika Jakuba Piaseckiego i Katarzyny z Połczyńskich. Miał czterech braci: Jana, Heliodora, Andrzeja i Franciszka oraz siostrę. Uczęszczał do szkoły powszechnej w Żelicach pow. Wągrowiec, po ukończeniu której pomagał rodzicom w gospodarstwie. Powołany do armii pruskiej walczył w czasie I wojny światowej, gdzie został ranny. 25 grudnia 1918 r. wstąpił jako ochotnik do oddziału powstańczego w Żelicach, którym dowodził st. sierżant Ludwik Kołodziej. Dalej pod por. Matuszewskim walczył o Wronki, Sieraków, Kamionną i Pniewy. Następnie do 1921 roku służył w Wojsku Polskim. Po wyjściu z wojska 17 października 1921 roku w Żelicach zawarł związek małżeński z urodzoną 20 listopada 1893 r. Apolonią Łasecką z Żelic. Urodziły się im cztery córki i dwóch synów: mieszkająca w Rogoźnie Maria ur. w 1922 r. zamężna Nowak, Bernard – zmarł w wieku 16 lat, Janina ur. 1925 r. zamężna Lijewska, Jadwiga ur. 1928 r. zamężna Koziróg, Monika ur. 1931 r. zamężna Nawrocka, Zenon (1940-1985). Po powstaniu kupił od dziedzica 10 ha ziemi, na której gospodarował do wojny. Podczas okupacji rodzina została wysiedlona ze swego gospodarstwa w Żelicach i zmuszona do pracy na gospodarstwie u Niemca. Po wojnie powrócił na swoje gospodarstwo i pracował na nim do czasu przekazania synowi. Był członkiem ZBoWiD w Wągrowcu. Mianowany na stopień podporucznika Wojska Polskiego. Odznaczony: Krzyżem Kawalerskim

Orderu Odrodzenia Polski (30 kwietnia 1975), Odznaczony Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym (16 marca 1973). Zmarł 23 grudnia 1978 roku w Żelicach i został pochowany na cmentarzu w Potulicach.

*Archiwum Państwowe w Poznaniu
O/Piła, Biuro Kadr i Odznaczeń Prezydenta RP, USC Wągrowiec, pamiątki i informacje córki Monika Nawrocka.*

Ewa Kabat

Pioch Leon (1898 – 1975), urodzony 27 stycznia 1898 roku w Orle (pow. Międzybórz) jako syn Wojciecha i Katarzyny z domu Szwak. Z zawodu kupiec. W latach 1914-1916 członek „Sokoła”. W listopadzie 1916 roku wcielony do armii niemieckiej, służył w niej do końca 1918 roku. Walczył m. in. pod Verdun. 24 stycznia 1919 roku ochotniczo przystąpił do Powstania Wielkopolskiego, został żołnierzem I Kompanii Śremskiej 11 Pułku Strzelców Wielkopolskich. Pełnił funkcję dowódcy sekcji. Walczył pod Baranowem, Jagodnią, Kępem, Miejską Górką, Rawiczem, Sarnową, Słupią, Zieloną Wsią, przy oswobodzeniu Śremu. Od stycznia 1920 roku brał udział w wojnie polsko-bolszewickiej. Zdemobilizowany 10 sierpnia 1921 roku z 69 pp rozpoczął pracę jako handlowiec w branży metalowej w Chodzieży następnie w Gnieźnie. Społecznie działał tam w To-

Leon Pioch

warzystwie Kupców Samodzielnych oraz jako kapral rezerwy w Związku Podoficerów Rezerwy pełniąc w nim funkcję prezesa. 14 czerwca 1926 roku zawarł związek małżeński z Heleną Guzikówną, 22 marca 1927 roku urodziło się ich jedyne dziecko – córka Teresa (zm. 22 marca 2011 roku). Zweryfikowanym członkiem Związku Weteranów Powstań Narodowych R. P. 1914-19 został 9 lipca 1935 roku, a następnie Związku Powstańców Wielkopolskich (nr. leg. czł. 8400). W październiku 1939 roku uwięziony został w Gnieźnie przez hitlerowców jako zakładnik i wywieziony do Piotrkowa Trybunalskiego. Po wyzwoleniu wrócił do Poznania i pracował w spółdzielczości pracy. Za udział w Powstaniu Wielkopolskim awansowany na stopień podporucznika Wojska Polskiego. Odznaczony Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski (1970), Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym (1958), Odznaką Pamiątkową Wojsk Wielkopolskich 1918-1919. Zmarł 15 października 1975 roku w Poznaniu, pochowany obok żony Heleny (zm. 21 maja 1973 roku) na Cmentarzu Komunalnym na Junikowie (pole 27, kwatera 2).

Piotr Kruk

Piper Franciszek (1896 – 1971), urodził się 15 września 1896 r. w Ryczywole pow. Oborniki. Rodzicami jego byli robotnik Jan Piper i Teresa z domu Woj-

Franciszek Piper

czyńska. Miał brata Mikołaja, który pracował i mieszkał w Gdyni oraz w Ryczywole siostrę Pelagię. Po wybuchu I wojny światowej, 25 sierpnia 1914 r. wcielony do armii pruskiej. Walczył na froncie zachodnim. Gdy wybuchło Powstanie Wielkopolskie, 5 stycznia 1919 r. zgłosił się do oddziału powstańczego pod dowództwem ppor. Skotarczaka. Z oddziałem tym brał udział w walkach pod Radwankami i później pod Łabiszynie oraz na odcinku Władysławowo – Jarzewo. W wojnie polsko – sowieckiej walczył w 7 Pułku Artylerii Konnej. Po wojnie służył w Wojsku Polskim do 21 sierpnia 1921 r., kiedy został przeniesiony do rezerwy. Początkowo zamieszkał w Ryczywole i pracował w spółce melioracyjnej. 25 kwietnia 1925 r. w Budzynie zawarł związek małżeński z urodzoną 17 grudnia 1899 r. w Prośnie k/ Budzyna Leokadią Behenke córką robotnika Franciszka Behenkiego i Wiktorii z domu Ciesielska. Rodzina zamieszkała w Prośnie i tu na świat przychodziła dzieci – Stefan Jan (1929-2013) i Janina ur. 1931 r. zamężna Kierenkiewicz. W czasie okupacji pracuje w melioracji w Lipinach koło Margonina. Po wyzwoleniu w 1945 r. w ramach reformy rolnej otrzymał w Prośnie gospodarstwo rolne, na którym gospodarował do śmierci. Potem gospodarstwo przejął syn Stefan. Zaraz po wojnie był sołtysem wsi Proсна. Należał do koła ZBoWiD w Wyszynach. Odznaczony Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym (4 listopada 1958). Zmarł 8 maja 1971 roku w Prośnie i pochowany został na cmentarzu parafialnym w Wyszynach.

Biuro Kadr i Odznaczeń Prezydenta RP, USC Budzyń, K. Kościelna, Powsta-

nie Wielkopolskie 1918 -1919 na terenie Budzyna; W. L. Janiszewski, informacje rodzinne córka Janina Kierenkiewicz.

Ewa Kabat

Podhorski Włodzimierz, Zygmunt, Benedykt, Piotr (1884 – 1941), inżynier, oficer Wojska Wielkopolskiego, dowódca 17 Pułku Ułanów Wielkopolskich, pułkownik WP. Urodził się 6 marca (wg. kalendarza rosyjskiego 22 lutego) 1884 r. w majątku rodzinnym Konęła (pow. lipowiecki w guberni kijowskiej) jako syn Piotra, inż. architekta i Klementyny z Lipkowskich, właścicieli ziemskich. Miał braci: Wacława (ur. 1885) i Zygmunta (ur. 1891). Do dwunastego roku życia wychowywał się w majątku rodziców. W 1896 r. odesłano go do Odessy, gdzie w 1903 r. ukończył szkołę średnią im. Św. Pawła. Po zdaniu matury odbywał, jako ochotnik, służbę wojskową (27 września 1903-17 sierpnia 1904), w 26 pułku dragonów w Białej Cerkwi. 4 października 1904 r. został mianowany chorążym rezerwy kawalerii. W latach 1904-1907 studiował na Studium Rolniczym Uniwersytetu Jagiellońskiego, uzyskując tytuł inż. rolnika. Po ukończeniu studiów, pojechał do krewnych w Wielkopolsce, gdzie w majątku ziemskim Teodora Mańkowskiego w Słupi k. Kępna, odbywał praktykę rolniczą w latach 1907-1909. Następnie powrócił w rodzinne strony. W 1910 r. ojciec zakupił majątek

Chinocze na Wołyniu, na którym Włodzimierz zaczął gospodarować samodzielnie. Dwukrotnie odbywał ćwiczenia wojskowe: od 18 kwietnia do 29 maja 1911 r. w 9 pułku dragonów w Żytomierzu, od 3 maja do 28 czerwca 1914 r. w 11 pułku dragonów w Krzemieńcu. Po wybuchu I wojny światowej został zmobilizowany (30 sierpnia 1914 r.) do 9 Korpusu armii rosyjskiej jako dowódca plutonu transportu korpusowego; służył tam do 30 października 1917 r. Odkomenderowany został do I Korpusu Polskiego gen. J. Dowbora-Muśnickiego, gdzie służył do 20 lipca 1918 r. jako młodszy oficer przy kompanii sztabowej dowództwa korpusu. W wyniku zagrożenia przez oddziały bolszewickie sztab korpusu wyjechał z Mińska (Białoruskiego) do Bobrujska. W. Podhorskiego pozostawiono z półkompanią z zadaniem ochraniać składów i archiwów, które w miarę możliwości miały być ewakuowane. Aresztowany przez bolszewików i odesłany pod eskortą w kierunku Moskwy. Udało mu się zbiec i drogą okrężną przedostał się do Bobrujska, gdzie stał I Korpus Polski. Po jego kapitulacji w maju 1918 r. i rozwiązaniu, chorąży W. Podhorski przedostał się do Humania a następnie do Warszawy, gdzie zbierała się cała rodzina. W Warszawie w lutym 1919 r. spotkał znajomego płk. Aleksandra Pajewskiego (z I Korpusu Polskiego), który obecnie organizował w Poznaniu 1 Pułk Ułanów Wielkopolskich. Ten zabrał go do Poznania i 1 marca W. Podhorski wstąpił do 1. p. uł. wlkp. jako oficer ordynansowy dowódcy. 13 marca awansował na ppor. 1 maja 1919 r. został adiutantem w 1 Brygadzie Jazdy Wielkopolskiej (d-ca płk A. Pajewski). 29 maja awansowany na por. i tego samego dnia na rotmistrza. Od 22 maja do 1 sierpnia 1919 r. wraz z 1 Brygadą Jazdy, przeby-

Włodzimierz
Podhorski

wał na froncie północnym powstania wielkopolskiego, potem w garnizonie Poznań. Brygada brała udział w rewindykacji pñ. Wielkopolski i Pomorza, przyznanych Polsce traktatem wersalskim (od 17 do 31 stycznia 1920 r.). 23 marca wyruszył z brygadą na front wschodni. 1 maja został przeniesiony do 17 p. uł. na dowódcę I dywizjonu. Działając w składzie 7 Brygady Jazdy brał udział w zagonie na Malin i 7 maja 1920 r. wkroczył na czele dywizjonu do Kijowa jako pierwszy zwarty oddział WP. W następnych tygodniach 17 p. uł. obsadzał odcinek na północ od Kijowa. Od 31 maja w ciągłych walkach odwrotowych. Współdziałał z 6 Dywizją Ukraińską. Za udany wypad na tyły wroga pod Rudnię-Kowanę (1-4 lipca) został odznaczony VM. 29 sierpnia otrzymał nominację na stopień majora, ze starszeństwem od 1 kwietnia. Od 5 września do 5 października 1920 r. zastępował d-cę 17 p. uł. 10 września pułk został odtransportowany spod Lwowa do koszar w Gnieźnie celem reorganizacji. Od 5 października objął ponownie dowództwo I dywizjonu. Rozpoczął się okres pokojowej służby. Od 16 maja – 1 lipca 1921 r. odbył kurs dla oficerów sztabowych jazdy przy C. S. Kaw. w Grudziądzu. Powróciwszy, objął obowiązki d-cy 17 p. uł. (jako p. o.). Pułk w listopadzie 1921 r. został przeniesiony do Leszna. 3 maja 1922 r. zweryfikowany w stopniu podpułkownika. Od 1 września do 28 grudnia 1922 r. był na kursie dowódców pułków w Rembertowie. Od 14 października 1922 r. do 14 lutego 1929 r. był dowódcą 17 p. uł. od 11 maja do 1 sierpnia 1924 r. na kursie w Szkole Kawalerii w Saumur we Francji. Od 23 grudnia 1924 r. do 23 stycznia 1925 r. zastępował d-cę 7 Brygady Kawalerii. Kurs doszkalający oficerów sztabowych

odbył (od 11 kwietnia do 19 lipca 1926 r.) w Ośrodku Szkolenia Kawalerii w Grudziądzu. 1 stycznia 1927 r. awansował na stopień pułkownika. Od 14 lutego 1929 r. do 15 listopada 1932 r. był członkiem Oficerskiego Trybunału Orzekającego w Modlinie, dokąd dojeżdżał z Poznania, gdzie osiadł z rodziną. Od 15 listopada 1932 r. do 30 kwietnia 1933 r. w dyspozycji D. O. K. I w Warszawie. 30 kwietnia 1933 r. przeniesiony w stan spoczynku. Przez pewien czas pracował w towarzystwie ubezpieczeniowym jako rzeczoznawca od klęsk żywiołowych w rolnictwie. We wrześniu 1939 r. zgłosił się jako ochotnik do WP i dostał się wkrótce do niewoli niemieckiej. Osadzono go w obozie jenieckim Oflag VII A Murnau. Tam zachorował na gruźlicę i został na początku 1941 r. przewieziony do Warszawy, gdzie mieszkała już jego rodzina. Umieszczono go w Szpitalu Ujazdowskim, tam zmarł 30 lipca 1941 r. Pochowany na cmentarzu wojskowym na Powązkach. Był odznaczony m. in.: VM 5 kl. Nr 4060 (nadany 30 czerwca 1921), Medal Dziesięciolecia Odzyskanej Niepodległości, Medal Pamiątkowy Za Wojnę 1918-1921, Medal Interalle (nadany 3 maja 1925). Związek małżeński z Marią z Rusieckich zawarł w 1912 r. Miał dzieci: Romana (ur. 4 stycznia 1914), oficera WP, Piotra (ur. 17 maja 1916), inżyniera, Stanisławę (ur. 25 sierpnia 1919).

CAW, ap. 4050, 7394, 13370, 15028; S. M. Dobrowolski, *Życiorys pułkownika Włodzimierza Podhorskiego*, „Biuletyn Informacyjny Związku 17 p. uł. Włkp.”, Londyn 1971, nr 13; S. Zakrzewski, Z. Godyń, „Szlakiem Ułanów Chrobrego”, Londyn 1973, s. 48-84; *Kawalerowie Virtuti Militari 1792-1945*, red. B. Polak, t. II cz. 2, Koszalin 1993, s. 166-167; E. Śli-

wiński, biogram Włodzimierza Podhorskiego, „Słownik biograficzny Leszna”, pod red. B. Głowinkowskiej i A. Koniora, Leszno 2004, s. 331-332.

Eugeniusz Śliwiński

Pohl Adam (1895 – 1954), powstaniec, żołnierz AK, ps. Wincenty. Urodził się 10 grudnia 1895 roku w Kórniku, w rodzinie urzędnika miejskiego Edwar-da Pohla (pierwszego polskiego burmistrza miasta Kórnik) i Marii z Gierlińskich (córkę powstańca z 1863 roku). Po ukończeniu szkoły powszechnej, uczył się zawodu piekarza-cukiernika. W tym okresie należał do Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół”. Wcielony do armii pruskiej, walczył w Alzacji i Lotaryngii. Po wojnie wrócił do Kórnika i w grudniu 1918 roku ochotniczo wstąpił do kompanii kórnickiej (później 11 Pułk Strzelców Wielkopolskich). Brał udział w przejmowaniu władzy w Kórniku i walkach w Poznaniu 27 i 28 grudnia. Uczestniczył w przejmowaniu koszar w Śremie. Walczył w wojnie 1920 roku z bolszewikami. W Powstaniu Wielkopolskim brali udział również jego czterej bracia. W okresie międzywojennym pracował początkowo w zawodzie piekarza w Mosinie, a następnie w bankowości i administracji leśnej. Przez pewien czas pełnił obowiązki burmistrza Nowego Tomysła. Był również właścicielem hotelu i restauracji. W 1934 roku, podczas rocznego pobytu

z rodziną w Poznaniu uzupełnił swoje wykształcenie, zdając w trybie eksternistycznym egzamin maturalny. Ostatnie lata przed wybuchem II wojny światowej spędził w Sierakowie, gdzie pracował w nadleśnictwie. Angażował się w działalność społeczną i patriotyczną. Był m. in. prezesem Związku Obrony Kresów Zachodnich. Po wkroczeniu Niemców, we wrześniu 1939 roku został aresztowany wraz innymi mieszkańcami w charakterze zakładnika. Po kilku dniach został jednak zwolniony. Ponownie aresztowany i przesłuchiwany przez Gestapo, cudem tylko wyszedł na wolność. W grudniu 1939 roku zwolniono go z pracy w nadleśnictwie i otrzymał nakaz opuszczenia wraz z rodziną służbowego mieszkania. Schronienie rodzina znalazła w Winnej Górze koło Sierakowa, u rybaka Józefa Kłosowskiego również Powstańca Wielkopolskiego. Wiosną 1940 roku opuścił Sieraków i znalazł pracę w Drawsku, jako księgowy w tartaku i gospodarstwie rolnym, należącym do miejscowego Niemca. W Drawsku był współorganizatorem grupy konspiracyjnej „Puszcza Międzychodzka”, później „Władysław Sikorski”, a następnie struktur Armii Krajowej i podziemnej administracji cywilnej. Niemcy wpadli na trop organizacji i w sierpniu 1944 roku rozpoczęli aresztowania. Dzięki Niemcowi, u którego pracował został skierowany do prac ziemnych w okolicach Włocławka i tym sposobem uniknął aresztowania. W momencie odwrotu Niemców, w końcu stycznia 1945 roku, utworzył administrację cywilną, wprowadził obywatelską straż porządkową, zapobiegając w ten sposób chaosowi i grabieżom. Organizował pomoc humanitarną i żywnościową dla uchodźców i powracających z obozów koncentracyjnych i jenieckich. W tym okresie sprawował obowiązki

Adam Pohl

wójta. Po wojnie zamieszkał w Mosinie, gdzie był represjonowany przez Urząd Bezpieczeństwa Publicznego za działalność w AK. Wiosną 1953 r. na dworcu w Szczecinie, został aresztowany i osadzony w tamtejszym więzieniu. Oskarżony był o posiadanie dokumentów konspiracyjnych i znacznej kwoty pieniędzy. W wyniku brutalnego śledztwa podupadł na zdrowiu. Jednym z jego oprawców był ubowiec o nazwisku Stolzman. Ciężko chory, został wypuszczony z więzienia. Był w takim stanie, że nie rozpoznał go nawet własny syn Zygmunt. Mimo zabiegów lekarzy i przebytej operacji w szpitalu w Śremie, umarł 28 lipca 1954 roku. Został pochowany na cmentarzu parafialnym w Mosinie. Żonaty z Heleną z Jaworskich (1895-1958). Miał synów: Marcelęgo (1922-1996), Józefa (1927-1992) żołnierza AK ps. „Kot” i Zygmunta (1933-2013). Za udział w Powstaniu Wielkopolskim został odznaczony: Medalem Niepodległości (13 marca 1933), Odznaką Za Waleczność oraz Odznaką Pamiątkową Wojsk Wielkopolskich (8 czerwca 1932).

Archiwum rodzinne i relacja Edwarda Pohla (syna Jana); Kronika Rodzinna Pohlów; relacja syna Zygmunta; Zenon Szymankiewicz, Sylwan, 1981 r.; Z. Szymankiewicz W Konspiracji Wielkopolskiej 1939-1945, Poznań 1993; Sierakowskie Zeszyty Historyczne 2013 kwiecień z. 10; Gibasiewicz Stanisław, Kórnik i Bnin między wojnami 1919 – 1939.

Wojciech Sander

Pohl Edward (1864 – 1935), urodził się 25 lipca 1864 roku w Kościanie, jako syn Paciniego de Lunata i Kunegundy Pohl. Kształcił się w zawodzie rolnika, uzupełniając wiedzę o historię i język

polski. Krótko pracował w magistracie Kościana. Powołany do armii pruskiej służył w Poznaniu w artylerii. Po odbyciu służby wojskowej pracował w Westfalii i Nadrenii. Do Kórnika przybył ok. 1888 roku. Rok pracował na poczcie, a następnie dzięki protekcji hr. Marii Zamoyskiej, która chciała obsadzać ważne stanowiska zaufanymi ludźmi, został policjantem. Za przychylność i pomoc udzielaną Polakom był szykanowany przez Niemców, którzy chcieli usunąć go ze stanowiska. Podczas zlotu „Sokoła” w Kórniku, upił wysokiej rangi inspektora pruskiego, który miał nadzorować przebieg zlotu i tym sposobem umożliwił uroczyste obchody Sokołom. Inspektor w obawie o swoją reputację zatuszował sprawę i zakończyło się tylko na naganie dla Edwarda. Pełniąc funkcję policjanta umożliwiała mu dostęp do informacji na temat aktualnych wydarzeń w Poznaniu, o których informował szykujących się do powstania Kórniczan. W dniu 27 grudnia 1918 roku odebrał telefon z wiadomością o wybuchu powstania w Poznaniu, co było sygnałem do rozpoczęcia działań w Kórniku. Razem z żoną Marianną, córką powstańca styczniowego, wychowywał swoje dzieci w duchu patriotycznym. Wszyscy synowie byli uzdolnieni muzycznie i każdy z nich grał na jakimś instrumencie lub śpiewał w chórze kościelnym i szkolnym. Córki również posiadały te umiejętności, Zofia grała na cytrze a Helena na fortepianie. Razem tworzyli

Edward Pohl

rodzinny zespół muzyczny, który uświetniał swoimi występami liczne wydarzenia rodzinne i lokalne, wykonując polskie utwory muzyczne i pieśni patriotyczne. Dzięki wychowaniu w takiej atmosferze, wszyscy synowie wzięli udział w powstaniu wielkopolskim, a Marianna i Edward wraz z córkami wspierali ich w działaniach. Marianna Pohl została odznaczona znakiem pamiątkowym Wielkopolska Matkom Poległym, nadawanym z inicjatywy gen. Dowbora Muśnickiego. W 1919 r. powstańcy i mieszkańcy Kórniku, znając dotychczasową postawę Edwarda Pohla, wybrali go burmistrzem, co zatwierdził wydanym dekretem wojewoda poznański dr Celichowski. Urząd ten pełnił do 1926 r., kiedy to przeszedł na emeryturę. Jako burmistrz przyjmował w Kórniku wizyty gen. Hallera, prezydenta Wojciechowskiego, Ignacego Paderewskiego. Hrabia Władysław Zamoyski, właściciel dóbr kórnickich, za udział całej rodziny Pohlów w powstaniu, chciał podarować mu jeden ze swoich majątków. Edward daru nie przyjął, twierdząc że robili to dla Polski, a nie dla zaszczytów. W lutym 2009 roku Rada Miejska w Kórniku podjęła uchwałę o nadaniu jednej z ulic nazwy Edwarda Pohla. Zmarł 27 czerwca 1935 roku i został pochowany w Kórniku. Ślub zawarł 29 czerwca 1890 roku z Marianną Gierlińską, z którą miał dzieci: Zofię (1891-1976), Józefa (1892-1942), Stanisława (1893-1919), Adama (1895-1954), Jana (1898-1983), Helenę (1901-1983) i Mariana (1903-1953).

Dokumenty rodzinne; Kronika Rodzinna Pohlów; Jan Pohl pamiętnik: Pamiętny czas Powstania Włkp. 1918-19 w Kórniku i w Poznaniu, 1967 r.

Edward Pohl

Pohl Jan (1898 – 1983), kapral kompanii kórnickiej. Urodził się 16 października 1898 roku w Kórniku, w rodzinie urzędnika Edwarda i Marianny z Gierlińskich. Do szkoły powszechnej chodził w Kórniku, równocześnie ucząc się gry na skrzypcach u muzyka Szyca. Następnie przez trzy lata uczył się ogrodnictwa i handlu w Poznaniu, a kolejne dwa lata w Berlinie. Po ukończeniu nauki, mimo utraconego w dzieciństwie lewego oka, został w 1916 roku wcielony do armii niemieckiej. Walczył na froncie zachodnim w Belgii i Francji. Po 11 listopada 1918 roku wraz z oddziałem łączności, w którym służył, został wycofany do Kolonii, następnie do Bremy. Od dalszej służby wojskowej uwolnił się dzięki swojemu inwalidztwu. Powrócił do Kórniku 15 grudnia, a 20 grudnia wstąpił do kompanii wartowniczej, której szefem był jego brat Stanisław. W dniu 27 grudnia z kompanią kórnicką (ok. 150 ludzi) przybył do Poznania. Razem z bratem Stanisławem przygotowywał się do powitania Ignacego Paderewskiego w imieniu swojej kompanii w Hotelu Bazar. Jednak do tego nie doszło, ponieważ powitanie przerodziło się w spontaniczną manifestację. Brał udział w walkach na ulicach Poznania. Na dworcu uczestniczył w rozbrajaniu żołnierzy niemieckich wracających transportem ze wschodu. Powstańcy ubrani w mundury niemieckie, wywabili nieuzbrojonych żołnierzy z wagonów, otoczyli ich, a kolejarze za-

Jan Pohl

mykając wagony odcięli im dostęp do broni. W ten sposób zmusili Niemców do poddania się. Zagwarantowali jeńcom bezpieczny powrót do swoich domów, jednocześnie zaopatrując ich w prowiant: kielbasę i dwa piwa na każdego żołnierza. W wyniku tej akcji, powstańcy bez walki przejęli całe uzbrojenie i kasę batalionu, a Kompania kórnicka została dozbrojona w karabiny maszynowe. Uczestniczył także w pożegnaniu kompanii kórnickiej przez Ignacego Paderewskiego w Białej Sali w Bazarze. Paderewski wyraził uznanie i wdzięczność kórnicanom za ich udział w wyzwaniu Poznania. Z jego przemówienia zapamiętał słowa: „W waszych jeszcze pruskich mundurach bije gorące serce Polaków i daj Boże, aby z pożytkiem dla naszej ukochanej ojczyzny”. Po powrocie z Poznania pełnił służbę na pocście w Kórniku i w Gądkach, cenzurując listy i rozmowy telefoniczne. W dniu 1 stycznia 1919 roku, dostał w Kórniku wielkiego zaszczytu, wciągnięcia po 125 latach niewoli, biało-czerwonej flagi na maszt ratusza przy dźwiękach hymnu narodowego. Na front w rejon Zbąszynia wyjechał 7 stycznia 1919 roku. Brał udział w walkach pod Łomnicą (17 stycznia), a w dniach 6-16 lutego 1919 roku walczył w szeregach swej kompanii na froncie pod Rawiczem i Miejską Górką. Od lutego do marca 1919 roku był żołnierzem kompanii łączności w 3 Dywizji Strzelców Wielkopolskich w Jarocinie. Następnie został przeniesiony do kompanii łączności w Poznaniu na Cytadeli, a potem został kierownikiem centrali telefonicznej w Dowództwie Głównym w Poznaniu. Po przeniesieniu do rezerwy w 1922 roku, przez 3 lata uczył się zawodu kupieckiego w Ostrowie Wlkp. W latach 1925-1940 prowadził własny sklep w Kórniku. W lutym 1941 roku został

przez Niemców wywłaszczony i podjął pracę jako ogrodnik. Po zakończeniu wojny ponownie prowadził własny sklep spożywczy, jednak komuniści poprzez nakładane podatki i domiary, pozbawili go miejsca pracy, a tym samym środków do życia. Aby wyżywić rodzinę założył hodowlę nutrii, która funkcjonowała 4 lata. Następnie pracował w Poznaniu jako portier w fabryce farb na Starołęce. W latach 50-tych przez 2 miesiące ukrywał żołnierza podziemia niepodległościowego o pseudonimie Wiszkiel, po którym ślad zaginął, kiedy ujawnił się na UB. Władza komunistyczna nękała jego i rodzinę. Między innymi córce Joannie uniemożliwiono studiowanie. Starsza córka Maria, otrzymała nakaz pracy tuż obok kopalni uranu w Kowarach Śląskich, w wyniku czego ciężko zachorowała i zmarła mając 38 lat. Był autorem pamiętników oraz inicjatorem powstania obrazu namalowanego w 1967 r. przez Jana Dziewiątkiewicza (żołnierza WiN, więźnia stalinowskiego), przedstawiającego wybuch powstania w Kórniku, oparty o relacje żyjących jeszcze powstańców. Obraz ten można dzisiaj oglądać w zamku w Kórniku. Zmarł 21 kwietnia 1983 roku w Poznaniu, pochowany na cmentarzu kórnickim. Odznaczony był Orderem Odrodzenia Polski V kl. i Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym. Żonaty z Konstancją z Janzkowskich, pozostawił sześcioro dzieci: Krystynę (1926 -2010) nauczycielkę, Marię (1927-1965) nauczycielkę, Teresę (ur. 1927) nauczycielkę, Joannę (ur. 1930) nauczycielkę, Stanisława (1937-2003) i Edwarda (ur. 1940).

Dokumenty i informacje rodzinne; Jan Pohl, pamiętnik: Pamiętny czas Powstania Wlkp. 1918-19: w Kórniku i w Poznaniu, 1967 r.; Kronika Rodzinna Pohlów;

S. Celichowski, Wyprawa zbąszyńska, Poznań 1935; Weyman, Gomolec, Kórnik i Bnin w walkach o wolność w latach 1794-1945., Poznań 1976; A. Czubiński, B. Polak Słownik biograficzny powstańców wielkopolskich, Poznań 2002.

Edward Pohl

Pohl Józef (1892 – 1942), urodził się 1 lipca 1892 roku w Kórniku, w rodzinie urzędnika Edwarda i Marianny z Gierlińskich (córką powstańca styczniowego). Po ukończeniu szkoły powszechnej w Kórniku rozpoczął naukę w zawodzie fryzjerskim, dokształcając się w Poznaniu. Po ukończeniu nauki wyjechał, „za chlebem” do Niemiec, gdzie pracował w dużych salonach fryzjerskich w Berlinie, Hamburgu i Dreźnie. Przebywając w Dreźnie został powołany do wojska. Podczas ćwiczeń dostał ataku epilepsji, w wyniku czego uznano go niezdolnym do służby i dzięki temu powrócił do Kórnika. Następnie pracował jako fryzjer w Miłosławiu, po czym ponownie wyjechał do pracy w Berlinie. Na wieść od ojca o szykującym się do powstania Kórniku, wrócił do domu i wstąpił do Rady Żołnierskiej i Ludowej. Brał czynny udział w działaniach powstańczych. Po odzyskaniu przez Polskę niepodległości, ojciec kupił mu zakład fryzjerski w Ostrowie, gdzie równocześnie prowadził sklep z towarami męskimi. Po kilku latach przeprowadził się do Grudziądza

i założył sklep z artykułami gospodarstwa domowego. Po zawarciu małżeństwa, przeniósł się do Warszawy, skąd pochodziła jego żona. Druga wojna zastała go w stolicy. Za pomoc udzielaną innym Polakom został aresztowany przez Gestapo i uwięziony w Al. Szucha. W wyniku odniesionych obrażeń podczas przesłuchań, zmarł. Jego dwaj synowie Jerzy i Stanisław, zostali zatrzymani w łapance ulicznej i zabrani do Majdanka. Jerzy zginął, a Stanisławowi udało się wydostać i wrócić do Warszawy. Brał on udział w Powstaniu Warszawskim, gdzie został ciężko ranny, jednak ocalał. Żona i córka Józefa zginęły podczas bombardowania. Zmarł 20 października 1942 roku. Pochowany na cmentarzu Bródnowskim w Warszawie. Z żoną Zofią z Łotoszów miał troje dzieci: Jerzego, Stanisława i Danutę.

Dokumenty i informacje Edwarda Pohla (syna Jana), Jan Pohl pamiętnik: Pamiętny czas Powstania Włkp. 1918-19: w Kórniku i w Poznaniu, 1967r., Kronika rodzinna Pohlów.

Wojciech Sander

Pohl Marian (1903 – 1953), urodził się 5 września 1903 roku w Kórniku, w rodzinie urzędnika Edwarda i Marianny z Gierlińskich (córką powstańca styczniowego). Po ukończeniu szkoły podstawowej, uczył się zawodu ślusarskiego

Józef Pohl

Marian Pohl

u Janiszewskiego w Kórniku. Następnie podjął pracę w Zakładach Cegielskiego w Poznaniu jako czeladnik. Należał do drużyny harcerskiej im. Księcia Józefa Poniatowskiego w Kórniku. Cały czas kształcił się muzycznie. W czasie powstania, jako 15-latek pełnił funkcję łącznika-rowerzysty i gońca w kompani kórnickiej, przekazując informacje i pilnując powierzonych obiektów. Na przełomie 1919/20 roku zgłosił się do komisji poborowej i zatajając prawdziwą datę urodzenia został przyjęty do wojska. Po wyjściu na jaw prawdy, został wydany ze służby. Po zwolnieniu pracował w Nowym Tomyślu w kasie chorych. W 1921 r. został powołany do odbycia służby wojskowej. Dwa lata służył w jednostce w Brześciu nad Bugiem. Po zakończeniu służby pracował jako urzędnik w Poznaniu, kontynuując równocześnie naukę. Po złożeniu egzaminu końcowego, został kwalifikowanym urzędnikiem i pełnił kierownicze stanowisko w ubezpieczalni społecznej. Po wybuchu wojny, w obawie przed represjami jakie dotyczących byłych powstańców, wyjechał do swoich teściów pod Wejherowo, gdzie zarabiał na życie ucząc gry na skrzypcach, pianinie i wiolonczeli. Po zakończeniu wojny pracował zawodowo jako muzyk. Należał do zespołu symfonicznego, działał w towarzystwach muzycznych w Gdyni i Wejherowie. W ciągu całego życia pisał wiersze. Zmarł nagle w 1953 r. Żonaty z Teklą z Klebbów, z którą miał dzieci: Barbarę, Stanisława i Urszulę.

Dokumenty i informacje Edwarda Pohla (syna Jana); Jan Pohl pamiętnik: Pamiętny czas Powstania Wlkp. 1918-19: w Kórniku i w Poznaniu, 1967r.; Kronika Rodzinna Pohlów.

Wojciech Sander

Pohl Stanisław (1893 – 1919), szef kompanii kórnickiej, sierżant Wojska Polskiego. Urodził się 19 października 1893 roku w Kórniku, w rodzinie urzędnika Edwarda i Marianny z Gierlińskich (córkę powstańca styczniowego). Po ukończeniu szkoły powszechnej, z powodu braku środków finansowych, nie mógł kontynuować dalszej nauki. Wyjechał do Żerkowa i tam u krewnych przez trzy lata uczył się kupiectwa. Następnie u państwa Brockerów w Kcyni pracował jako sprzedawca w sklepie z artykułami gospodarstwa domowego i żelaza. Tam założył wraz z innymi Polakami Towarzystwo Kupiecko-Urzędnicze, którego celem była wzajemna pomoc i krzewienie ducha polskości. Do wojska pruskiego powołany został 16 września 1913 roku. W szeregach 54 pułku piechoty z Kołobrzegu walczył m. in. na froncie wschodnim pod Przemyślem, a następnie belgijsko-francuskim. Podczas walk został ciężko ranny i przewieziony do szpitala w Szczecinie a potem w Poznaniu. Uznany za niezdolnego do służby wojskowej, w maju 1918 roku wrócił do Kórnika, gdzie współorganizował Tajny Komitet Obywatelski. Z niego wyłonił się później oddział żołniersko-wartowniczy, którego zadaniem było pilnowanie porządku i ważnych obiektów w Kórniku oraz organizowanie przyszłych oddziałów powstańczych. Do Komitetu należeli m. in.: Celichowski, Piotrowski, Tumidajski, Pełczyński, Laube, Majewski,

Stanisław Pohl

Trawiński, Szkudlarek, Łopka, Vogel, Łuczak, Metelski. W listopadzie 1918 roku wszedł w skład Rady Robotniczej i Żołnierskiej. W dniu 12 listopada wziął udział w przejściu niemieckich urzędów i posterunku policji w Kórniku. Został szefem, dowodzonej przez Stanisława Celichowskiego kompanii kórnickiej. 27 grudnia razem z kompanią kórnicką przybył do Poznania i walczył w różnych częściach miasta, m. in. na Garbarach, Starym Rynku i okolicach dworca. Należał do grupy ochraniającej w Hotelu Bazar, Ignacego Paderewskiego oraz angielską Misję Wojskową. Razem z kompanią kórnicką 29 grudnia wrócił do Kórnika, a następnie uczestniczył w przejmowaniu koszar w Śremie. Na początku stycznia kompania kórnicka, jako 4 kompania Baonu Śremskiego walczyła na froncie pod Zbąszyniem. W bitwie pod Łomnicą został postrzelony z karabinu maszynowego w obie nogi. Ciężko rannego przewieziono do Nowego Tomyśla, gdzie mimo pomocy udzielonej przez niemieckiego lekarza zmarł 17 stycznia 1919 roku. Został pochowany na cmentarzu w Kórniku razem z innymi poległymi powstańcami.

Dokumenty i informacje Edwarda Pohla; Jan Pohl pamiętnik: Pamiętny czas Powstania Włkp. 1918-19 w Kórniku i w Poznaniu, 1967 r.; Kronika Rodzinna Pohlów; S. Celichowski, Wyprawa zbąszyńska Poznań 1935; Weyman, Gomołec, Kórnik i Bnin w walkach o wolność w latach 1794-1945., Poznań 1976; A. Czubiński, B. Polak Słownik biograficzny powstańców wielkopolskich, Poznań 2002.

Wojciech Sander

Preisler Michał (1880 – 1975), budowniczy i przedsiębiorca budowlany,

uczestnik powstania w Jarocinie. Urodzony 16 września 1880 roku w Poznaniu, był synem Wincentego, pośrednika w handlu zbożem, i Józefy z Błażejewskich. W rodzinnym mieście uczęszczał do szkoły powszechnej, a następnie gimnazjum G. Bergera. Potem odbył studia budowlane w Strelitz, ukończone w 1908 roku dyplomem inżyniera architekta. W latach 1908-1914 kierował własnym przedsiębiorstwem budowlanym w Jarocinie, był autorem szeregu reprezentacyjnych budynków w mieście, m. in. remizy Ochotniczej Straży Pożarnej. W 1910 roku wcielony do armii niemieckiej. Na początku listopada 1918 roku skierowany do służby w garnizonie Jarocin. Tam wszedł w skład Rady Robotniczo-Żołnierskiej, należał do tajnej organizacji „Jedność”. Po wybuchu powstania najpierw uczestniczył w walkach 27 grudnia 1918 roku w Poznaniu, 6 lutego nast. roku został kwatermistrzem organizacyjnym administracyjnym Straży Ludowej na powiat Jarociński, a 3 czerwca 1919 roku wyznaczony na dowódcę kompanii zapasowej w Jarocinie. Po ukończeniu szkoły oficerskiej w Poznaniu 28 czerwca 1919 roku mianowany podporucznikiem Obrony Krajowej. Otrzymał przydział do VII baonu Obrony Krajowej, następnie był tam oficerem oświatowym. 12 lutego 1920 roku przeniesiony jako dowódca kompanii ozdrowieńców i referent rentowy do baonu zapasowego wojsk wartowniczych nr VII w Poznaniu. 15 lipca 1921 roku awansowany na podporucznika, z przydziałem do 58 pułku piechoty, gdzie pełnił funkcję kierownika komisji likwidacyjnej. 22 marca 1922 roku przeniesiony do rezerwy w randze porucznika. W rezerwie, 11 stycznia 1923 roku awansowany na stopień kapitana rezerwy WP. W 1922 roku osiadł w Nowym Tomyślu, podjął pracę na stanowisku

sku budowniczego miejskiego oraz kierownika Powiatowego Zarządu Drogowego. W latach 1928-1939 pełnił funkcję budowniczego miejskiego, a od 1924 roku prowadził też własne przedsiębiorstwo budowlane. Opracował dokumentację planów inwestycyjnych powiatu i miasta Nowego Tomysła, a także plany dotyczące dróg komunikacyjnych oraz melioracji gruntów. W Jarocinie był aktywnym członkiem Bractwa Kurkowego, a także założycielem miejscowej OSP, a w 1924 roku – w Nowym Tomysłu. Był tam prezesem Towarzystwa Upiększania Miasta od 3 grudnia 1928 roku do 1939, a także, w latach 1923-1939 prezesem Towarzystwa Powstańców i Wojaków. Członek cechu Budowlanego „Strzecha” od 1930 roku do 1939. We wrześniu 1939 roku dotarł do Warszawy, gdzie otrzymał przydział do batalionu roboczego jako dowódca 4 kompani. Po upadku Warszawy powrócił do Nowego Tomysła i został przez okupacyjne władze wojskowe wyznaczony na zakładnika. W grudniu 1939 roku wraz z rodziną wysiedlony do Częstochowy. Zaangażował się w działalność konspiracyjną, w dwa lata później ujawnioną; jeden z synów, Michał został wywieziony do obozu koncentracyjnego w Oświęcimiu. W 1945 wrócił do Nowego Tomysła i w ramach spółdzielni rzemieślniczej uruchomił przedsiębiorstwo budowlane. W latach 1945-1950 był rzeczoznawcą budowlanym miast Buku i Lwówka Wlkp. oraz

Michał Preisler

Nowego Tomysła. Dzięki wysokim kwalifikacjom zawodowym został również powołany i zaprzysiężony jako rzeczoznawca budowlany na obwód Sądu Okręgowego w Poznaniu oraz wydziału Finansowego Prezydium Powiatowej Rady Narodowej w Nowym Tomysłu od roku 1945 do 1978. Był prezesem m. in. miejscowego koła ZBoWiD i OSP. Członek Polskiego Towarzystwa Inżynierów i Techników Budownictwa od roku 1953, oraz Izby Rzemieślniczej w Poznaniu (od 1953). Członek Stronnictwa Demokratycznego. Zmarł 7 marca 1975 roku w Nowym Tomysłu, spoczywa na miejscowym cmentarzu parafialnym; na grobie zaznaczono powstańcze zaangażowanie M. Preislera. Odznaczony m. in. Krzyżem Oficerskim Orderu Odrodzenia Polski (1965), Złotym Krzyżem Zasługi (1965), Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym (1957), Odznaką Pamiątkową za Waleczność Rady Ludowej m. Poznania, Odznaką Pamiątkową Wojsk Wielkopolskich, Srebrnym Medalem za Zasługi dla Pożarnictwa. Od 1908 roku ożeniony z Teodorą Konieczną. Dzieci: Eligiusz (1908-2008), Franciszek (1909-1982), Teresa (zam. Matysiak, 1912-1999), Aleksander (1915-1945), Julia (zam. Rynarzewska, 1916-2009), Czesław (1917-2004), Michał (ur. 1919), Zdzisław (zam. Matysiak, 1923-2009), Marian (1925-2003), Bibianna (zam. Trzmiel, ur. 1925), Krystyna (1927-1992), Barbara (ur. 1928), Juliusz-Jerzy (1930-1998).

Archiwum Państwowe w Poznaniu, 884, Związek Powstańców Wielkopolskich, sygn. 45, s. 133, 33, s. 188. Album Powstańców i Niepodległościowców Ziemi Zachodnich R. P. Rok 1938; Wiadomości Nowotomyskie, 1998; Z. Kościński, Cz. Krolek, Zarys dziejów kościoła

Matki Boskiej Nieustającej Pomocy w Nowym Tomyślu 1896-1997, Nowy Tomyśl 1997; dokumentacja rodzinna, informacje wnuka, Michała Preislera.

Michał Preisler, Marek Rezler

Przybylski Franciszek (1889 – 1979), urodził się 22 października 1889 roku w Kaźmierzu koło Szamotuł, jako syn Jana i Józefy z domu Michalska. Szkołę powszechną ukończył w Kaźmierzu. W piętnastym roku życia wstąpił do Przygotowawczej Szkoły Podoficerskiej w Poczdamie. Po dwóch latach w stopniu podoficera zawodowego przeniesiony został do 22 Pułku w Trewirze we Francji. W pierwszym dniu mobilizacji 1914 roku w stopniu sierżanta wyruszył na wojnę. 22 sierpnia 1914 roku został lekko ranny i wrócił do Niemiec. Powrócił na front w składzie 237 Rezerwowego Pułku Piechoty i podczas walk został drugi raz ranny w dniu 15 kwietnia 1915 roku pod Ypern w Belgii i leczony był w szpitalu w Staden. Po wyleczeniu wrócił do jednostki. Po zawieszeniu broni posiadał stopień zastępcy oficera. Na początku listopada 1918 roku otrzymał dwutygodniowy urlop. Po powrocie do Kaźmierza został wybrany pełnomocnikiem Rady Robotniczej i Żołnierskiej Komisariatu Obwodowego w Kaźmierzu. 29 grudnia 1918 roku z grupą ochotników zgłosił się do biura werbunkowego w Szamotułach. Natychmiast z kilkoma ochotnikami wyruszył do Grzebieniska w celu rozbrajania niemieckich mieszkańców. Mianowany dowódcą I Kompanii Szamotulskiej, organizował ochotników w oddziały wojskowe. 4 stycznia 1919 roku, w sile 60 powstańców wyruszył pod Czarnków. Po jego zdobyciu walczył o miejscowości: Pijanówka, Ciszkowo, Gulcz oraz Rosko. Na

nieprzyjaciela zdobyto: 11 ciężkich karabinów maszynowych, 2 kuchnie polowe, wozy z żywnością, dużo amunicji oraz 21 jeńców, w tym 2 oficerów. Kompania, która weszła w skład 63 Pułku Piechoty, dowodził do czasu utworzenia się Pomorskiej Dywizji Piechoty w Inowrocławiu. 24 czerwca 1919 roku otrzymał awans na stopień podporucznika, a w grudniu 1920 roku został porucznikiem. 11 lipca 1920 roku, na własną prośbę został zwolniony z wojska i wstąpił do Straży Granicznej jako kierownik komisarjatu. 1 kwietnia 1935 roku przeszedł po wysłużeniu 36 lat na emeryturę. Na krótko przed wybuchem II wojny światowej zgłosił się w poznańskim Inspektoracie Straży Granicznej. Podczas wojny brał udział w bitwie pod Kutnem oraz w obronie Warszawy. Po kapitulacji dostał się do niewoli. Przewieziony do Biedruska i wkrótce zwolniony. 2 grudnia 1939 roku wywieziony został wraz z rodziną do Jędrzejowa na teren Generalnej Guberni. Pełnił tam obowiązki sekretarza przy Polskim Komitecie Opiekuńczym. Po zakończeniu wojny wrócił do Kaźmierza. W latach 1946 – 1951 pracował jako referent w Urzędzie Gminnym w Kaźmierzu, następnie w latach 1951 – 1957 jako pracownik umysłowy w Państwowym Gospodarstwie Rolnym w Bytniu. Od tego roku przebywał na emeryturze. W 1946 roku reaktywował Koło Powstańców Wielkopolskich, którego został prezesem. 31 sierpnia 1949 roku połączono tę organizację ze Związkiem Bojowników o Wolność i Demokrację. Brał udział w zjazdach okręgowych, a w 1959 roku w Kongresie. W latach siedemdziesiątych mianowany do stopnia kapitana rezerwy Wojska Polskiego. W lutym 1917 roku ożenił się z Barbarą z domu Leuken. Z małżeństwa tego przyszło na świat czworo dzieci: Franciszek

(1918-1999) – pilot, Wanda (1926 – 2007) – dyplomowana pielęgniarka, Małylda (ur. 1930) – siostra zakonna i Eleonora (ur. 1935) – asystentka stomatologa. Odznaczenia: Krzyżami Oficerskim i Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski, Krzyżem Niepodległości, Krzyżem Walecznych, Srebrnym Krzyżem Zasługi, Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym, Medalem Zwycięstwa i Wolności. Zmarł 9 lutego 1979 roku i spoczywa na Cmentarzu Parafialnym w Kaźmierzu.

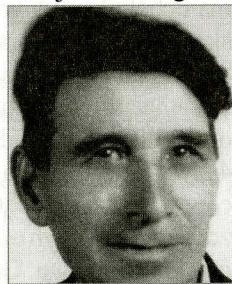
Profesor Andrzej Hanyż, „Ziemia Szamotulska w walce o wolność 1793 – 1919”, Szamotuły 1939 r., strona 110; Wykaz Powstańców Wielkopolskich z gminy Kaźmierz sporządzony w 1873 roku przez mjr rez. Franciszka Jaskulę. Dokument znajduje się w Izbie Pamięci Narodowej przy Szkole podstawowej w Kaźmierzu; Wypisy dokumentów związku Bojowników o Wolność i Demokrację i Byłych więźniów Politycznych w Kaźmierzu; Dorota Jaskuła, Gmina Kaźmierz i jej mieszkańcy w walce o wolność 1918 – 1919 (maszynopis); „Obserwator Kaźmierski”, listopad – grudzień 2011 r. z listą Powstańców Wielkopolskich wraz z notką o Fr. Przybylski autorstwa Urszuli Kowzan; Słowa pożegnania wygłoszone na pogrzebie w dniu 12 lutego 1979 roku przez mjr rez. Franciszka Jaskulę; Własnoręcznie napisany przez Franciszka Przybylskiego życiorys. Odpisy obu dokumentów w posiadaniu Doroty Jaskuły z Szamotuł, Pamiątki ze wspomnianej Izby Pamięci Narodowej.

Edmund Oses

Radomski Józef (1902 – 1979), urodził się 6 marca 1902 r. w Rogoźnie pow. Oborniki w rodzinie rolnika Stanisława Radomskiego i Weroniki z domu Smen-

tek. Miał czworo rodzeństwa – siostrę Krystynę w Gdyni, Franciszkę i Konstancję w Chodzieży i brata we Francji. Po ukończeniu szkoły powszechnej pracował jako robotnik rolny. W styczniu 1919 r. zgłosił się do Powstania Wielkopolskiego, jako ochotnik, do tworzącego się oddziału pod dowództwem ppor. Wiktora Skotarczaka. Brał udział w wyzwaniu Rogoźna później 8 stycznia 1919 r. w walkach o Chodzież. Następnie walczył pod Radwankami i innymi miejscowościami do końca powstania. Dalej w szeregach Wojska Polskiego w 49 Pułku Piechoty walczył w wojnie polsko – bolszewickiej (Kołomyja). W 1922 r. zwolniony został z służby czynnej i wrócił do domu. Podjął pracę jako robotnik rolny. 9 lutego 1929 roku w Rogoźnie pow. Oborniki zawarł związek małżeński z pochodzącą z Parkowa i urodzoną 3 lipca 1905 roku Antoniną Łukaszewicz. Jej rodzice, Jan Łukaszewicz i Stanisława z domu Smogór, pracowali na gospodarstwie i zajmowali się wyrobem beczek. Urodziło się im czworo dzieci. Pierworodny syn zmarł wkrótce po urodzeniu następny był Czesław (1929-2010), Halina (ur. 1934), żemęzna Stepczyńska i Mirosława (ur. 1940), żemęzna Suchodoła. W lipcu 1939 r. powołany został do Obrony Narodowej i pod dowództwem por. Kopczyńskiego brał udział w walkach pod Kutnem, Kłodawą i Sochaczewem, gdzie wzięty został przez hitlerowców do niewoli. Zwolniony z niej został w grud-

Józef Radomski

niu 1939 r. i zmuszony do pracy przymusowej u niemieckiego gospodarza. Pracował tam aż do czasu wyzwolenia w 1945 r. Po wyzwoleniu przejął niemieckie gospodarstwo, na którym pracował do 1961 r. kiedy zdał je na Skarb Państwa – w zamian otrzymał mieszkanie (pokój z kuchnią) w Sokołowie Budzyńskim. Do czasu uzyskania emerytury pracował w lesie przy wyrębie drewna. W latach 70-tych przeprowadził się do córki Mirosławy do Chodzieży a po śmierci żony Antoniny (w 1977.) zamieszkał u córki Haliny. Należał do ZBoWiD w Budzynie. Zmarł 27 grudnia 1979 roku w Rogoźnie i pochowany został na cmentarzu w grobowcu rodzinnym w Chodzieży. Odznaczony Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym (22 grudnia 1969). Zmarł 27 grudnia 1979 roku w Rogoźnie i pochowany został w rodzinnym grobowcu na cmentarzu w Chodzieży.

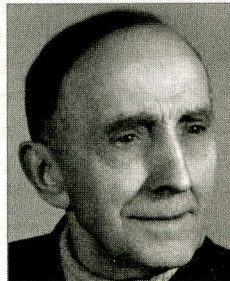
Biuro Kadr i Odznaczeń Prezydenta RP, USC Rogoźno, informacje i dokumenty rodzinne wnuczki Grażyny Szafrańskiej.

Ewa Kabat

Raniewicz Kazimierz (1895 – 1981), urodził się 5 stycznia 1895 r. w miejscowości Bobrowniki (pow. Wągrowiec), w rodzinie robotniczo-chłopskiej. Rodzicami jego byli Franciszek Raniewicz i Józefa z Nawrockich. Miał starszego brata Stanisława i siostrę Zofię. Kazimierz był najmłodszym z rodzeństwa. Gdy miał trzy lata rodzina wyjechała za chlebem do Niemiec do Westfalii i ojciec podjął pracę w kopalni węgla. Kiedy ukończył 16 tak jak starszy brat poszedł do pracy w kopalni. Pracował z kołmi, które ciągnęły wózki z węglem po szynach do szybu windy. Zatrudniony był

niecałe dwa lata ponieważ podczas tapnięcia uległ wypadkowi. Był zasypyany przez trzy dni. Okazało się, że miał złamany obojczyk, żebra, rękę w nadgarstku i nogę. Stracił też słuch na jedno ucho. Otrzymał rentę, którą Niemcy przysyłali do Polski do 1939 r. Po wypadku rodzina wyjechała z Niemiec i wróciła do Polski. Za zaoszczędzone pieniądze kupili dom w Budzynie pow. Chodzież. W marcu 1917 roku został wcielony do armii pruskiej. Walczył na froncie francuskim i w z końcem wojny został zdemobilizowany. Po zwolnieniu do domu zgłosił się do Powstania Wielkopolskiego jako ochotnik i brał udział w walkach od dnia 6 stycznia 1919 r. z kompanią budzyńską najpierw pod dowództwem Włodzimierza Kowalskiego o Chodzież. Następnie pod dowództwem ppor. Ignacego Wegnera walczył pod Szamocinem, Jaktorowem, Łabiszynom, Rynarzewem, Radwankami, Paterkiem k/Nakła do końca powstania. W czasie walk został ranny i przebywał w szpitalu wojskowym II w Ostrowie (17 lipca 1919). Dalej w szeregach Wojska Polskiego w 1 kompanii 4 Pułku Strzelców Wielkopolskich walczył w wojnie polsko-bolszewickiej. 21 marca 1921 roku zwolniony został z służby czynnej i wrócił do domu. Budzynie pow. Chodzież, 26 listopada 1925 r. zawarł związek małżeński z Leokadią Jenczyk, urodzoną 31 lipca 1896 r. (zmarła w 1981 r.). W 1930 r. urodziła się im córka Irena Wiktorina – zamężna Cikorska.

Kazimierz
Raniewicz

W czasie okupacji pracował jako kowal w Zakładach Cegielskiego w Poznaniu. Po wyzwoleniu wrócił do domu pracował i u gospodarzy, a następnie jako dróżnik. W 1953 r. przeprowadził się z żoną do córki i od marca 1953 r. do 31 grudnia 1972 r., do czasu przejścia na emeryturę pracował jako woźny w Studium Nauczycielskim w Jeleniej Górze. Należał do ZBoWiD. Mianowany na stopień podporucznika rezerwy Wojska Polskiego. Odznaczony: Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski (18 czerwca 1975), Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym (16 marca 1973). Zmarł 1 czerwca 1981 r. w Jeleniej Górze i pochowany został na cmentarzu głównym w Jeleniej Górze (30 CK1 2 6).

Biuro Kadr i Odznaczeń Prezydenta RP, USC Budyń, informacje i dokumenty rodzinne córki Ireny Cikorskiej.

Ewa Kabat

Ratajczak Franciszek (1900 – 1994), urodził się 26 września 1900 r. w Dobieżyńcu jako syn Katarzyny Ratajczak. Wiosną 1918 r. został powołany do wojska pruskiego, służył w 17 pułku artylerii ciężkiej na poznańskim Sołaczcu. 27 grudnia 1918 r. w chwili wybuchu Powstania Wielkopolskiego Polacy zmusili żołnierzy niemieckich do złożenia broni. Na początku 1919 r. wstąpił do Wojska Polskiego, do 17 pułku artylerii ciężkiej na poznańskim Gołęczynie. Pułk ten walczył z Niemcami pod Gniewkowem, Guzkami i Szydłowcami. Po sformowaniu 17 Dywizji Piechoty żołnierze tego pułku zostali skierowani do walki z bolszewikami w okolicy Mołodeczna. Toczyli tam boje pod Wilejką, Grodnem i nad Berezyną. Jednym z dowódców dywizji był oficer o nazwisku Odynieć, któ-

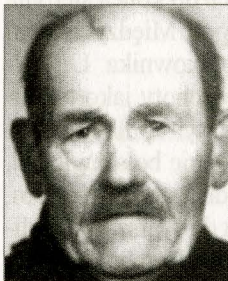
rego brat był dowódcą wojsk bolszewickich. Na skutek jego zdrady przeciwnicy uzyskiwali nad nami zdecydowaną przewagę. Gdy zorientowano się, że jeden z oficerów jest zdrajcą, został aresztowany i postawiony przed sądem polowym. Od tego czasu jednostka zaczęła walczyć z powodzeniem z bolszewikami. W 1920 r. jednostka Franciszka Ratajczaka powróciła do Poznania. Był ranny. Choroba trwała kilka miesięcy. Tymczasem jego jednostka została skierowana na Górny Śląsk. Po wyleczeniu dołączył do swojego oddziału w Koszęcinie k. Tarnowskich Gór. Jego dowódcą był wówczas ppłk Gunderka. Ze służby wojskowej został zwolniony w końcu 1922 r. Zmarł 10 kwietnia 1994 r. w Stęszewie, został pochowany na tutejszym cmentarzu parafialnym. Był odznaczony Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski, Srebrnym Krzyżem Zasługi, Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym oraz krzyżem „Za udział w wojnie 1918-1921”. W 1925 r. zawarł związek małżeński z Jadwigą Malicką. Z tego związku urodziły się dzieci: Czesława (ur. 1926), Mieczysław (ur. 1929, pułkownik WP).

Informacje i pamiątki rodziny; Archiwum Związku Kombatantów RP i byłych Więźniów Politycznych Koło w Stęszewie; zbiory Muzeum Regionalnego w Stęszewie.

Bogdan Czerwiński

Reiss Józef (1890 – 1980), urodził się 26 listopada 1890 r. w Żelicach pow. Wągrowiec w rodzinie „małorolnego chłopca” Jakuba Reissa i Józefy z domu Lupa. Miał dwanaścioro rodzeństwa – czwórka zmarła w dzieciństwie, wieku dojrzałego doczekało dwóch braci – Franciszek i Stanisław oraz sześć siostr – Rozalia, Marian-

na, Pelagia, Agnieszka, Franciszka, Leokadia. Uczęszczał do szkoły powszechnej w Żelicach, po ukończeniu której pomagał rodzicom w 7 ha gospodarstwie oraz pracował jako robotnik sezonowy na majątku w Żelicach. W 1914 r. powołany do służby wojskowej w armii pruskiej – wcielony do 4 Regimentu Garde Grenadier w Berlinie. W czasie I wojny światowej walczył na froncie zachodnim. Zdemobilizowany w grudniu 1918 r. wrócił do rodzinnej miejscowości. 4 stycznia 1919 r. wstąpił jako ochotnik do oddziału powstańczego w Żelicach, którym dowodził st. sierżant Ludwik Kołodziej. Pod jego dowództwem walczył w wyzwaniu Budzynia, Podanina i Chodzieży. 28 stycznia 1922 roku w Mieścisku zawarł związek małżeński z urodzoną 27 czerwca 1901 roku w Sarbi Anną Nowakowską. Żona posiadała w Żelicach 7 ha gospodarstwo rolne po rodzicach, na którym pracował do wojny. Urodziło się im sześćoro dzieci: Edmund (1923-1986), Kazimierz (1927-1983), Helena (ur. 1929) zamężna Kabat, Teresa (1930-1996) zamężna Włodarczyk, Franciszek (1931-2006), Bernard (1934-2012). Podczas okupacji rodzina została wysiedlona, a gospodarstwo włączono do majątku obszarniczego Żelice. Pracował jako robotnik przymusowy w firmie budowy dróg i kanalizacji OTTO WENDLANDA w Wągrowcu, następnie w Kopalni Soli w Wapnie, gdzie 26 lutego 1943 r. uległ wypadkowi doznając złamania miednicy i uszkodzenia kręgosłupa,

Józef Reiss

stając się całkowicie niezdolnym do pracy zarobkowej. Potem z żoną i trójką nieletnich dzieci został wywieziony do obozu w Görlitz (Zgorzelec), gdzie przebywał do czasu oswobodzenia przez wojska radzieckie. W marcu 1945 r. rodzina wróciła do Żelic na swoje 7 hektarowe gospodarstwo, na którym pracował do czasu przekazania następcy. Ze względu na kalectwo należał do Związku Inwalidów Cywilnych Koło w Wągrowcu. Był członkiem ZBoWiD w Wągrowcu. Mianowany na stopień podporucznika rezerwy Wojska Polskiego. Odznaczony: Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski (30 kwietnia 1975), Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym (3 kwietnia 1974). Zmarł 20 lutego 1980 roku w rodzinnych Żelicach i został pochowany na cmentarzu w Potulicach, w rodzinnym grobowcu razem ze zmarłą w 1978 r. żoną.

*Archiwum Państwowe w Poznaniu
O/Piła, Biuro Kadr i Odznaczeń Prezydenta RP, USC Wągrowiec, USC Mieścisko, USC Wągrowiec, pamiątki i informacje rodzinne wnuczki Ireny Lewandowskiej.*

Ewa Kabat

Ringwelski Feliks (1901 – 1940), aspirant Policji Państwowej, komendant posterunku w Opalenicy. Urodził się 29 maja 1901 r. w Konarzynach na Pomorzu (obecnie powiat chojnicki, w zachodniej części Borów Tucholskich), w rodzinie

Feliks Ringwelski

Jana i Marianny z domu Wołoszyk. Był członkiem „Sokoła”, a następnie Straży Ludowej w rodzinnej miejscowości – „które to organizacje od chwili ich założenia. 26 XII 1918, miały za cel przysposobienie wojskowe, celem wydalenia z Pomorza Grentzschutzu“. 15 X 1919 wstąpił jako ochotnik do WP. Brak informacji o przebiegu służby. Wiadomo, że po demobilizacji wstąpił do Żandarmerii Krajowej, a następnie do Policji Państwowej. Co najmniej od 1933 r. pełnił służbę w województwie poznańskim. Przodownikiem mianowany od 1 IV 1934 r. Odznaczony Brązowym Krzyżem Zasługi. We wrześniu 1939 r. był komendantem posterunku Policji Państwowej w Opalenicy. Po wybuchu wojny wraz z całą obsadą opalenickiego posterunku PP ewakuowany został na wschodnie tereny Rzeczypospolitej. W niewyjaśnionych okolicznościach dostał się do niewoli sowieckiej. Więziony w Ostaszkowie, zamordowany w Twerze, pochowany na cmentarzu w Miednoje Awansowany pośmiertnie w 2007r. na stopień aspiranta Policji Państwowej. Był członkiem Związku Weteranów Powstań Narodowych koła w Opalenicy oraz członkiem koła LOPP w Opalenicy.

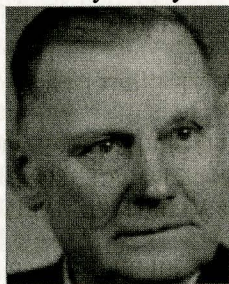
APP ZPW 291, s. 11 (odpis poświadczenia z 5 VIII 1935 dot. działalności niepodległościowej); MIEDNOJE. Księga Cmentarna Polskiego Cmentarza Wojennego t. II, oprac., zespół pod kier. Grzegorza Jakubowskiego. Warszawa 2006, s. 753. Martyrologia policjantów województwa poznańskiego II RP, pod redakcją Zenona Smolarka i Andrzeja Borowskiego. Szczytno 2010, Z. Kościński, O tych wielkopolanach nie wolno było pamiętać, Opalenica – Opalgraf 2008; B. Wojcieszak, Opaleniczanie – ofiary zbrodni katyńskiej, Opalenica 2008; ten-

że, Nie dajmy zginąć ofiarom. Opaleniczanie w latach II wojny światowej, Opalenica 2013, s. 161 (fot.).

Bogumił Wojcieszak

Rohde Bernard (1894 – 1978), urodził się 20 sierpnia 1894 r. w Żelicach pow. Wągrowiec. Rodzicami jego byli Józef Rohde i Stanisława z domu Drzewiecka. Ojciec prowadził wiatrak i miał 5 mórg ziemi. Bernard był najstarszym z rodzeństwa. Miał czterech braci – Zenona, Ildefonsa, Józefa i Leonarda oraz sześć sióstr: Magdalенę, Cecylię, Helenę, Monikę, Janinę i Marię. Do szkoły powszechnej uczęszczał w rodzinnych Żelicach. Uczestniczył w strajku szkolnym w 1906 roku. Po ukończeniu szkoły pracował jako młynarz u ojca. W 1914 r. powołany został do armii pruskiej i wysłany na front wschodni. 13 marca 1915 r. trafił do niewoli rosyjskiej i osadzony został w Taszkencie – 5 tysięcy km od swojego rodzinnego domu w Żelicach. Przebywał tam do końca 1918 r. Gdy rozpoczęła się mobilizacja do powstania współuczestniczył w mobilizacji ochotników z Wojciechem Niezychowskim, który był członkiem Rady Powiatowej i oddał do dyspozycji powstania tabory z zaprzęgami. Zgłosił się do Powstania Wielkopolskiego 6 stycznia 1919 r. i uczestniczył w walkach na odcinku Budzyń-Chodzież w oddziale powstańczym pod dowództwem porucznika Kowalskiego. Od 16 czerwca do końca sierpnia 1919 r. na odcinku pod Międzychodem pod dowództwem pułkownika Łęgowskiego w 56 Pułku Piechoty jako telefonista. Dalej w tym samym pułku uczestniczył do końca w wojnie bolszewickiej, biorąc udział w walkach pod Mińskiem, Bobrujskiem, odwrót do Warszawy. W listopadzie 1919 r. ojciec Bernarda Rohde

z powodu trudności w wyżywieniu rodziny zwrócił się z prośbą do władz wojskowych o zwolnienie syna z wojska, które zostało rozpatrzone negatywnie. Został zwolniony do rezerwy 8 stycznia 1921 r. Wrócił do pracy młynarza na wiatraku, który wraz z ziemią odziedziczył po ojcu. (Wiatrak ten obecnie stoi w muzeum w Osieku n/Notecią.) Ojciec zmarł w 1927 r., a matka rok później. Od lipca 1928 r. mianowany został urzędnikiem stanu cywilnego na obwód Brzezno Nowe w siedzibą w Żelicach. 10 sierpnia 1939 r. na posiedzeniu Rady Gminnej Wągrowiec – Południe zatwierdzono jego na stanowisko podwójcego gminy wiejskiej Wągrowiec – Południe. Po wojnie, 12 czerwca 1945 roku powierzono Rohdemu sprawowanie czynności I zastępcy – urzędnika stanu cywilnego – na obwód Wągrowiec Południe. Uczył również religii w Żelicach, był organistą w kościele w Potulicach, prowadził wiatrak i obrabiał 5 morgowe gospodarstwo. Organizował Kółko Rolnicze w Żelicach. 2 marca 1946 roku zawarł związek małżeński z wdową Wiktorią Schyc z domu Nelkowska. Małżeństwo było bezdzietne, a żona zmarła 17 listopada 1976 r. W latach 50-tych z uwagi na nacjonalizację wiatrak zamknięto. W latach 60-tych przeprowadził się do mieszkającej w Wągrowcu siostry Janiny Łaseckiej. Należał do ZBoWiD w Wągrowcu. Mianowany na stopień podporucznika rezerwy Wojska Polskiego. Odznaczony: Krzyżem

Bernard Rohde

Kawalerskim Orderem Odrodzenia Polski (13 stycznia 1972), Medalem Niepodległości (17 marca 1938 roku), Odznaczony Medalem Pamiątkowym Za Wojnę 1918-1921 (nadany przed 1939), Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym (6 grudnia 1957). Odznaką Grunwaldzką (nr 177744 dnia 22 marca 1947). Zmarł 13 sierpnia 1978 r. w Wągrowcu i został pochowany razem z żoną i rodzicami na cmentarzu w Potulicach.

*Archiwum Państwowe w Poznaniu
O/Piła, Biuro Kadr i Odznaczeń Prezydenta RP, USC Wągrowiec, pamiątki i informacje rodzinne Felicji i Władysława Strachanowskich.*

Ewa Kabat

Rosicka Władysława z domu Chocieszyńska (1884 – 1962). Urodzona w Grodzisku Wielkopolskim jako córka Józefa Chocieszyńskiego, powstańca styczniowego, siostra Kazimierza Chocieszyńskiego – powstańca wielkopolskiego, poległego pod Miedzichowem. Już w okresie przygotowań do wybuchu powstania, jeździła do Wolsztyna i Zbąszynia, gdzie obserwowała ruchy Grenzschutzu, a od tamtejszych Polaków zbierała materiały wojskowe które następnie przekazywała powstańcom w Grodzisku. Po zdobyciu Rakoniewic przez powstańców, udając Niemkę wyruszyła na zwiad do Wolsztyna na rozpoznanie, pełniąc funkcję zwiadowcy. 9 lutego 1919 roku zorganizowała w Grodzisku koncert charytatywny ze zbiórką przeznaczoną na Wojsko Polskie, nie spodziewając się zapewne, że dzień później jej brat Kazimierz, żołnierz, poniesie śmierć na froncie. Stała również na czele misji kobiet, która organizowała transport zwłok poległych pod Miedzichowem powstańców

do Grodziska. W ostatniej fazie powstania poświęciła się służbie sanitarnej-pielegnowała rannych powstańców. Okres międzywojennym to czas aktywnej działalności społecznej w Towarzystwie Pań Miłosierdzia św. Wincentego a Paulo w Grodzisku, gdzie od 14 kwietnia 1935 roku była w zarządzie. Jej ciało spoczywa w rodzinnej kwaterze na cmentarzu w Grodzisku Wielkopolskim.

Jan Urban, Praca konkursowa z okazji 50-tej rocznicy powstania wielkopolskiego, BK 12158; Urbanowski Jan, Moje wspomnienia z tamtych dni zbrojnego zrywu i entuzjazmu; udział w Powstaniu Wielkopolskim w 1 kompanii w Grodzisku Wlkp. BK 11055; Kazimierz Skrzydlewski, U progu wolności; BK 11056, Tadeusz Skrzydlewski, Orle wyrosły nam szpony; Orędownik na powiat nowotomyski 1935.04.30 R. 16 Nr50; Kurier Poznański 1919.02.14 nr 37; Polak B. Grodzisk Wlkp. Zarys dziejów. Grodzisk, 1990.

Grzegorz Kubacki

Sass Jan (1898 – 1971), rolnik, żołnierz kompanii gołanieckiej. Urodzony 5 czerwca 1898 roku, w Rybowie w pow. wągrowieckim. Był synem robotnika rolnego Józefa Sassa i Marianny z Leśniewskich. W rodzinnej miejscowości ukończył szkołę powszechną, a potem pracował jako robotnik rolny. W 1916 roku powołany do armii niemieckiej, walczył we Francji. W listopadzie 1918 roku urlopowany, wrócił w rodzinne strony. W następnym miesiącu wstąpił do gołanieckiej kompanii powstańczej, brał udział w walkach pod Kcynią, Nakłem i Rynarzewem. Potem uczestniczył w wojnie polsko-bolszewickiej, a w okresie międzywojennym pracował jako robotnik

rolny. W 1939 roku walczył w kampanii wrześniowej, po zwolnieniu z niewoli był zatrudniony jako magazynier w niemieckim majątku pod Berlinem. Po wojnie wrócił do Polski, pracował na kolei, a później na roli, m. in. w Państwowym Gospodarstwie Rolnym w Chawłodnie. Zmarł 2 września 1971 roku, spoczywa na cmentarzu parafialnym w Gołanicy. Odznaczony (pośmiertnie) Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym. W 1921 roku zawarł związek małżeński ze Stanisławą Bartkowiak. Dzieci: Marianna Magdalena (zam. Sobiecka, 1922-1991), Józef (1925-1998), Franciszek (1929-1998), Jan (ur. 1936).

A. Wieczorek: Gołaniecka kompania powstańcza 28.12.1918-16.02.1919. Gołanice 2013. s. 261 (fot., bibliogr.); informacja rodziny; dokumentacja osobista.

Marek Rezler

Siwek Wincenty (1897 – 1919), urodził się 18 października 1897 roku w Marianowie koło Dominowa w rodzinie Antoniego i Katarzyny Sochackiej, którzy spoczywają przy kościele kamiennym w Gieczu. Za rodziców chrzestnych miał Katarzynę Bogucką z Moraczewa oraz Mikołaja Sochackiego z Barda. Był najmłodszym z trójki rodzeństwa (Aniela, Piotr). Naukę w Katolickiej Szkole Powszechnej w Dominowie rozpoczął 7 kwietnia 1904 roku, a ukończył ją z wynikiem dobrym 4 marca 1912 roku. Po skończeniu edukacji pracował w gospodarstwie rolnym rodziców. Z chwilą wybuchu Powstania Wielkopolskiego zgłosił się jako ochotnik, aby walczyć o przyłączenie Wielkopolski do Macierzy. W stopniu kaprała został dowódcą II plutonu 2 kompanii średzkiej, wystawionej 9 stycznia 1919 roku pod dowództwem

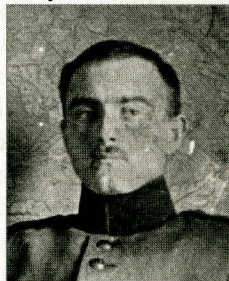
twem ppor. Antoniego Pospieszalskiego. 11 stycznia 1919 roku kompania ta brała udział w zwycięskiej bitwie o Szubin, zaś 12 stycznia ochraniała Rynarzewo, stanowiące ważny punkt strategiczny na froncie północnym. 24 stycznia jednostka powróciła do Środy celem uzupełnienia stanu kadrowego. Następnie w sile ok. 350 żołnierzy w trybie alarmowym została ponownie ściągnięta pod Szubin, gdzie sytuacja stawała się krytyczna. Gdyby Niemcy przełamali ten odcinek obrony powstańczej, droga na Gniezno i Poznań zostałaby otwarta. 1 lutego 1919 roku rozpoczęło się natarcie na Kcynię, 2 lutego padło Rynarzewo. Kompania otrzymała zadanie obsadzenia Zalesia, wsi na trasie Kcynia – Szubin. 6 lutego ruszyło natarcie, 2 kompania średzka rozwinięta w tyralierę zaatakowała wieś Szczepice. W czasie natarcia ranny został Józef Wadyński dowodzący plutonem kostrzyńskim, a jego miejsce zajął Wincenty Siwek. Szczepice dzięki manewrowi oskrzydłającemu zostały zdobyte. Niestety zwycięstwo zostało okupione licznymi stratami. Od ostrzału artylerii niemieckiej zginęło kilku powstańców, a Wincenty Siwek został ciężko ranny (postrzał w brzuch przez kręgosłup). W wyniku odniesionych ran zmarł dnia 7 lutego 1919 roku w szpitalu polowym. Ciało zmarłego zostało przewiezione do Marianowa wozem konnym. Zwłoki owinięte były w prześcieradło, ponieważ ze względu na niedobór mundurów mundur zabitego przejmował następny żołnierz. Pogrzeb Wincentego Siwka odbył się 13 lutego 1919 roku na cmentarzu parafialnym w Gieczu. Zgromadził on kilkadziesiąt osób, był wielką manifestacją patriotyczną. Trumnę wieziono na lawecie armatniej, były oddane salwy honorowe. Obecnie opieką nad grobem zajmuje się rodzina oraz młodzież gimnazjalna.

Opracowano na podstawie dokumentów archiwalnych CAW, przekazu rodzinnego oraz publikacji Ziemia Średzka w dobie Powstania Wielkopolskiego 1918 -1919, wyd. 2009; Średnianie w walkach o Polskę 1918 -1921, wyd. 2013.

Jan Lubas, Bogna Stępa

Skrzydlewski Henryk (1888 – 1934), kanonier armii pruskiej, ochotnik Grodzkiej Kompanii Powstańczej. Urodzony 18 stycznia 1888 roku w Grodzisku Wielkopolskim, syn Franciszka i Wiktorii ze Stroińskich. Skrzydlewscy mieszkali początkowo na ulicy Garbary, by później przenieść się do nowego domu na ulicy Nowej (obecnie ul. 1 Maja, przy skrzyżowaniu z ulicą Powstańców Chocieszyńskich – do 1933 roku była to ul. Grąblewska). Najstarszy z czworga rodzeństwa. Trzech jego braci również brało udział w powstaniu wielkopolskim (Tadeusz, Kazimierz, Józef – był jednym z organizatorów powstania na ziemi grodzkiej). Z zawodu budowniczy. Do lata 1911 roku pracował wspólnie z ojcem na budowach. W okresie przed I wojną światową aktywny członek chóru Harmonia oraz Sokoła w Grodzisku. Od jesieni 1911 do 1913 w armii pruskiej, służył w 56 pułku artylerii polowej w Lesznie. Po wybuchu I wojny światowej wcielony ponownie do armii pruskiej, brał udział między innymi w walkach

Henryk
Skrzydlewski

o fort Duomont w bitwie pod Verdun, gdzie wykazał się bohaterstwem. Został za to odznaczony Krzyżem Żelaznym II klasy. Krótko potem został ranny w trakcie bitwy o klasztor Mont Saint Michel. Przebywał na leczeniu w Grodzisku, a później pozostał do stycznia 1916 roku jako pisarz w Lesznie. Następnie został skierowany do 5 pułku artylerii ciężkiej w Poznaniu, symulował jednak chorobę psychiczną by uzyskać odroczenie od służby. Do wojska pruskiego już nie wrócił, ukrywał się, zmieniając co jakiś czas miejsce pobytu. Od 16 listopada 1918 roku wice przewodniczący Rady Robotników i Żołnierzy w Grodzisku. Jako ochotnik Grodziskiej Kompanii Powstańczej brał udział m. in. w patrolu do Rakoniewic w nocy z 30 na 31 grudnia 1918 roku, gdzie stacjonować miał 10 pułk ułanów sulechowskich. Henryk Skrzydlewski zmarł 26 czerwca 1934 roku, zostawiając poślubioną we wrześniu 1918 roku żonę. Spacerując po grodziskim cmentarzu, w niewielkiej odległości od kwatery powstańców wielkopolskich, gdzie spoczywa jego brat Józef – dowódca kolejnych kompanii grodziskich, stoi skromny niepozorny nagrobek z wyrytym napisem: Henryk Skrzydlewski, powstaniec wielkopolski, budowniczy.

BK 11055 Kazimierz Skrzydlewski, U progu wolności; BK 11056 Tadeusz Skrzydlewski, Orle szpony nam urosły; BK 12179 Andrzej Lesiński, Szkice z dziejów Grodziska Włkp. i okolic 1900-1945; Polak B., Grodzisk Wielkopolski. Zarys dziejów, Grodzisk Włkp. 1990; Kamiński J., Kubiak J., Rezler M., Powstanie Wielkopolskie 1918-1919 na Ziemi Grodziskiej, Grodzisk Włkp., 1999.

Grzegorz Kubacki

Skrzydlewski Kazimierz (1900 – po 1968), urodzony w Grodzisku Wielkopolskim, 16 lutego 1900 roku. Najmłodszy z 4 rodzeństwa. Jego trzej starsi bracia – Henryk, Józef oraz Tadeusz również byli powstańcami wielkopolskimi. W dzieciństwie dwukrotnie ciężko chory na obustronne zapalenie płuc, które „cudem” – jak podkreślali sami lekarze – przeżył. Po ukończeniu w 1914 roku szkoły ludowej, członek patriotycznej organizacji działającej w Grodzisku – Towarzystwa Młodzieży Polskiej. Jeden z inicjatorów założenia w Grodzisku drużyny harcerskiej im. Tadeusza Kościuszki, oraz członek chóru Harmonia, gdzie śpiewał jako tenor. Od 1914 do 1917 roku kształcił się pod okiem ojca w zawodzie murarza, a po zdaniu egzaminów końcowych wyruszył z kolegą z lat szkolnych – Leonem Królikowskim do Berlina, gdzie w czerwcu 1918 roku został wcielony do armii pruskiej i wysłany do pułku piechoty w miejscowości Neuruppin w Brandenburgii, by później razem z oddziałem trafić przez Belgię, do Francji. Do Grodziska wrócił 2 grudnia 1918 roku, a 6 grudnia zgłosił się na ochotnika do formowanej przez ppor. Józefa Skrzydlewskiego powstańczej Kompanii Straży i Bezpieczeństwa, gdzie pracował w sztabie kompanii i pełnił funkcję gońca kompanii. Również w grudniu jako ochotnik, wraz z Antonim Janusem brał udział w odstawieniu zarekwirowanych niemieckiej kompanii sanitarniej koni, wozów taborowych oraz uprzęży do Poznania. Od 26 do 29 grudnia pełnił służbę telefonisty na dworcu kolejowym w Grodzisku, gdzie przechwycił informację, że do pobliskich Rakoniewic kierowane są dodatkowe oddziały niemieckie. 30 grudnia wraz z ochotnikami brał udział w wyprawie po uzbrojenie i amunicję do Komendanta

Miasta Poznania, którą mimo drobnych przeszkód (awaria samochodu) wypełnił wzorowo. Od lutego 1919 w Dowództwie Frontu Zachodniego, na stanowisko kuriera do Dowództwa Głównego w Poznaniu. Pełni tę funkcję do połowy maja 1919 roku. W tym okresie awansował na starszego szeregowego i został przeniesiony do II batalionu 155 Pułku Strzelców Wielkopolskich w Wolsztynie.

BK 11055 Kazimierz Skrzydlewski, U progu wolności; BK 11056 Tadeusz Skrzydlewski, Orle szpony nam urosły.

Grzegorz Kubacki

Skrzypczak Piotr (1896 – 1971), chorąży zawodowy 69 pp. Urodził się 1 lutego 1896 r. we Wrotkowie w powiecie koźmińskim, z ojca Ignacego i matki Agnieszki z d. Kowalska. Mając kilka lat wyjechał z rodzicami do Niemiec i 7-klasową szkołę ukończył w Düsseldorfie w Niemczech. Od 15 roku życia terminował jako uczeń w zawodzie ciesielskim w firmie Schlüttera. Jako syn emigranta w latach 1912 – 1915 brał czynny udział w pracach Stowarzyszenia Kulturalno – Oświatowego im. Tadeusza Kościuszki w Dortmundzie i Rauxel. Zadaniem Stowarzyszenia było krzewienie pośród wychodźców idei niepodległościowej Państwa Polskiego. Ponadto należał do Polskiego Związku Katolików na Obczyźnie, gdzie prezesem był Marcin Pożega. W 1915 r. został powołany do wojska niemieckiego. W czasie I wojny światowej walczył na froncie na odcinkach lasów Aragońskich, Reims i nad Sommą. Następnie w 1917 r. został wraz z jednostką przerzucony na front wschodni i walczył w rejonie Złoczowa, Tarnopola i Trembowli. Brał także udział w wyprawie morskiej przy zdobywaniu wysp Osoli,

Tagö i Moon. Kiedy wybuchła rewolucja w Niemczech znalazł się w Berlinie, gdzie był leczony na stacji zbornej w Wilmersdorf. W październiku 1918 r. w czasie pobytu w Berlinie był członkiem Rady Robotniczo – Żołnierskiej w Wilmersdorf i współpracował wówczas z delegatem wysłanym z Poznania – Czesławem Czypickim, mającym na celu ułatwienie wyjazdu, zaopatrzenie w ekwipunek żołnierzy Polaków wyjeżdżających w kierunku Poznania. W początkach listopada 1918 r. P. Skrzypczak opuścił Berlin i wyjechał do Poznania, gdzie zgłosił się jako ochotnik do punktu werbunkowego. W okresie od 15 listopada do 27 grudnia 1918 r. brał udział w walkach przy obsadzeniu dworca głównego i koszar saperów na Wildzie. W styczniu 1919 r. wrócił do Wrotkowa i zgłosił się w Koźminie, jako ochotnik do Rady Robotniczo – Żołnierskiej, by brać udział w organizacji oddziałów powstańczych, objeżdżał poszczególne wioski werbując ochotników, zwożąc żywność do zamku koźmińskiego – siedziby sztabu Baonu Koźmińskiego. Z polecenia władz powstańczych w osobach dowódcy Józefa Modlibowskiego, Jana Jarmańskiego i Wacława Koldowicza, brał udział w rewizjach w poszukiwaniu broni i amunicji wśród ludności niemieckiej. Zarekwirowaną broń użyto do obsadzenia obiektów rządowych, mostów i dworca kolejowego. Celem zaopatrzenia powstańców w broń maszynową został wysłany do garnizonu jarocińskiego po jej odbiór. 1 lutego 1919 r. wraz z II kompanią koźmińską pod dowództwem sierżanta Wojciecha Kucharczyka wyruszył pod Rawicz. Brał udział w walkach pod Kawczem, Żołędnicą, Wydawami i Dąbrówką. W marcu 1919 r. w miejscowości Roszkówko prowadził kurs obsługi karabinów maszynowych dla 2 batalionu. Następnie brał udział

w obsadzeniu Kępna, Kobylej Góry i Rychtala oraz pełnił służbę patrolową na odcinku Odolanów, Czarnylas i Szklarka. W lutym 1920 r. wyruszył z 69 p. p. na front litewsko – białoruski, walcząc w rejonie Borysławia – Głębokiego, Dolchinowa – Lidy – Mołodeczna i Grodna. Po zakończeniu walk wrócił z pułkiem do garnizonu, w stopniu chorążego. Pozostał w wojsku i został dowódcą plutonu szkolnej kompanii k. m. przy 69 p. p. w Gnieźnie. Kampanię wrześniową 1939 r. odbył wraz ze swoją jednostką. Pod Żyrardowem dostał się do niewoli i był więziony na stadionie w Żyrardowie. Tam podczas zamieszania związanego z wywozem żołnierzy do Niemiec udało mu się zbiec i dołączył do rodziny, która na początku września 1939 r., jako rodzina wojskowa została ewakuowana pod Żyrardów. Po zakończeniu działań wojennych wrócił z rodziną do Gniezna, lecz w krótkim czasie wyjechał do Konar pod Rawiczem z uwagi na to, że był poszukiwany przez władze niemieckie. W 1940 r. został aresztowany i umieszczony w lagrze, jako więzień był zatrudniony przy budowie lotniska w Krzesinach pod Poznaniem. Po powrocie zamieszkał znów we wsi Konary i początkowo prowadził gospodarstwo rolne, a następnie pracował w Kółku Rolniczym w Konarach, gdzie doczekał emerytury. Zm. 1 kwietnia 1971 r. i pochowany został na cmentarzu parafialnym w Rawiczu. Odznaczony był m. in.: Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski, dwukrotnie Krzyżem Walecznych, Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym, Medalem Pamiątkowym za wojnę 1918 – 1921, Medalem 10-lecia Niepodległości, srebrnym i brązowym Medalem za Długoletnią Służbę Wojskową. W 1920 r. poślubił Marię z d. Dziwak, z którą miał trójkę dzieci: Piotra, Wandę i Janinę.

Materiały ze zbiorów Muzeum Ziemi Koźmińskiej; Dane udostępnione przez córkę Janinę Hamrol.

Michał Pietrowski

Smogulecki Paweł (1889 – 1978), urodził się 13 lutego 1889 r. w Mąkoszynie pow. Szubin w rodzinie rolnika Konstantego Smoguleckiego i Marianny z domu Kwasek. Miał sześcioro rodzeństwa. Uczęszczał do szkoły powszechnej w Rudniczu pow. Wągrowiec, po ukończeniu której pomagał rodzicom w gospodarstwie. Następnie u brata w Żelicach wyuczył się zawodu rzeźnika a w 1908 r. przejął jego posiadłość. Odziedziczył 1,5 ha ziemi i sklepik żywnościowy. 10 listopada 1913 r. w Żelicach pow. Wągrowiec zawarł związek małżeński z pochodzącą z Żelic i urodzoną 24 kwietnia 1894 r. Stanisławą Nowak (zmarła 21.09.1988 r.) W 1914 r. powołany do służby wojskowej w armii pruskiej i wysłany na front wschodni. W czasie I wojny światowej walczył również na froncie zachodnim. Został ranny i po pobycie w szpitalu w 1918 r. zwolniony do domu. Po wybuchu Powstania Wielkopolskiego wstąpił jako ochotnik do oddziału powstańczego w Żelicach, którym dowodził st. sierżant Ludwik Kołodziej. Pod jego dowództwem brał udział w wyzwalaniu Budzyna, Podanina i Chodzieży. Dalej pod por. Matuszewskim walczył o Wronki, Sieraków, Kamionną

Paweł Smogulecki

i Pniewy. Po powstaniu zamieszkał w Żelichach i dalej pracował w swoim zawodzie. W 1926 r. powiększył swoje gospodarstwo dokupując ziemię od Marii Niezychowskiej. Urodziło się im sześcioro dzieci: Maria ur. w 1921 r. zamężna Martyńska, Tadeusz (1923-2012), Stanisław (1924-2010), Mieczysław (1927-1980), Irena (1928-2012) zamężna Olejniczak. Bronisław (1933- zginął tragicznie w 1954). Podczas okupacji rodzina została wysiedlona ze swego gospodarstwa i wywieziona do Międzyrzecza do pracy na gospodarstwie u Niemca. Pracował tam do wyzwolenia w lutym 1945 r. Po powrocie na swoje gospodarstwo pracował na nim do czasu przekazania synowi. Był członkiem ZBoWiD w Wągrowcu. Mianowany na stopień podporucznika Wojska Polskiego. Odznaczony: Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski (30 kwietnia 1975), Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym (16 marca 1973). Zmarł 23 grudnia 1978 r. w Żelichach i został pochowany na cmentarzu w Potulicach. W Powstaniu Wielkopolskim brał również udział teść syna, Sześciński Franciszek.

Biuro Kadr i Odznaczeń Prezydenta RP, W. L. Janiszewski, USC Wągrowiec, pamiątki i informacje rodzinne M. Smogulecka.

Ewa Kabat

Sobański Bronisław (1898 – 1974), ur. 30 lipca 1898 r. w Turowach, powiat Pleszew woj. poznańskie, syn Stanisława i Władysławy. Po ukończeniu szkoły powszechnej w Borku, w 1912 r. podjął naukę zawodu u swojego ojca właściciela młyna motorowego w Borku. 1 marca 1917 r. powołany do służby wojskowej w armii pruskiej, służył w 5 pułku sape-

rów w Głogowie. Po przeszkoleniu wysłany na front rosyjski, następnie francuski, gdzie przebywał aż do zakończenia I wojny światowej. Po ucieczce z pruskiego wojska, udał się wraz z dwoma innymi żołnierzami przez Berlin do Leszna. Dotarli tam 27 grudnia 1918 r. Dzięki ostrzeżeniu polskiego kolejarza udało się im uniknąć rozbrojenia i internowania przez Niemców. Następnego dnia Sobański, wraz z Marcinem Głapiakiem z Kąkolewa wyruszył w stronę Gostynia. Po drodze napotkali Patrol Powstańczy i trafili do siedziby powstańców w Borku, gdzie zostali raport o szacunkowej obsadzie wojska na dworcu i całego miasta Leszna, komendantowi Kompanii Boreckiej ppor. Ignacemu Talarczykowi. Na początku stycznia (2 stycznia 1919) cała kompania wyruszyła z Borku i skierowała pod Leszno. Wkrótce powstańcy obsadzili Kąkolewo. W pierwszej bitwie pod Nową Wsią powstańcy zdobyli broń, m. in. 15 karabinów ręcznych i 2 maszynowe, granaty ręczne i amunicję. Samej wsi jednak nie udało się zdobyć, gdyż była silnie obsadzona i powstańcy zostali zmuszeni do wycofania się do Kąkolewa. W bitwie tej został rannych 12 polskich żołnierzy, w tym brat Bronisława Sobańskiego Edmund. Dwa dni później Kompania Borecka, w której służył Sobański, wraz z Kompanią Krzywińską stoczyła walki pod Sieczną. 15 stycznia 1919 roku żołnierze Kompanii Borkowskiej złożyli przysięgę powstańczą w kościele

Bronisław
Sobański

w Kąkolewie, którą odebrał ks. Dziekan Steimetz z Osiecznej. Pod koniec stycznia Niemcy próbowali zająć Kąkolewo. W tym czasie obsadę tego miasteczka stanowiła, oprócz Kompani Borkowskiej, część Kompanii Śremskiej oraz Krzywińskiej, i tak stan liczebny wynosił około 150 powstańców. Żołnierze niemieccy zaatakowali przy wsparciu artylerii z Nowej Wsi, natomiast od strony Leszna nadjechał pociąg pancerny. Powstańcy byli jednak przygotowani i już wcześniej, licząc się z taką możliwością, wymontowali część torów kolejowych. A w pobliżu tego miejsca, w lesie pozycje zajął oddział szturmowy pod dowództwem B. Sobańskiego. Gdy Niemcy zajęli się montażem szyn oddział Sobańskiego ostrzelał ich, zmuszając do odwrotu. Następnie założył posterunek w budce kolejowej, który miał za zadanie, jako wysunięta placówka, kontrolę w stronę Leszna i Osiecznej. Kompania Sobańskiego została skierowana na odcinek Sapółno i następnie do Bydgoszczy, gdzie weszła w skład 6 p. strz. Wlkp. Pułk ten został wysłany na front wschodni, Bronisław Sobański walczył wraz nim aż do zakończenia walk w lutym 1921 r. Następnie wrócił do Ostrowa i zajął się szkoleniem rekrutów. Wkrótce jednak, na apel płk Śliwińskiego – dowódcy spod Leszna, Bronisław Sobański zgłosił się jako ochotnik do III Powstania Śląskiego. Wraz z 15 podwładnymi 1 marca 1921 r. wyruszył do Warszawy, a następnie do Krakowa. Tam zaopatrzonego w niezbędne dokumenty – stał się obywatelem szwajcarskim – i skierowano do Ekspozytury Dziedzice. Wkrótce przekroczył granice śląska i dołączył do oddziału lotnego. W ciągu 3 dni brał udział w różnych potyczkach pod Pszczyną i w końcu dotarł do Dziedzic. Tam zgłosił się do komendanta i został przez

niego oddelegowany do tworzącej się Ekspozytury Dziedzice. Został mianowany szefem kancelarii i funkcję tę pełnił aż do zakończenia III Powstania w październiku 1921 r. Powierzono mu wtedy likwidację Ekspozytury. Po zakończeniu III Powstania Śląskiego Bronisław Sobański wrócił do swojego pułku w Ostrowie i otrzymał awans na sierżanta. Po śmierci ojca, w połowie listopada 1921 roku zwolnił się z służby i zajął się prowadzeniem rodzinnego młyna parowego w Jaraczewie. W czerwcu 1931 r. otrzymał od swojej matki młyn ten wraz z gospodarstwem na własność. Poza pracą zawodową udzielał się społecznie. W roku 1927 był członkiem Rady Nadzorczej, a w latach 1927 – 1939 członkiem Zarządu w Banku Ludowym w Jaraczewie. W lipcu 1931 r. Bronisław Sobański został wybrany wójtem Gminy Jaraczewo (pow. Jarocin) i funkcję tę sprawował aż do aresztowania przez żandarmerię niemiecką 08 września 1939 roku. Następnego dnia został przewieziony do więzienia w Jarocinie, a później do Poznania, gdzie osadzono go w więzieniu przy ul. Młyńskiej. Był tam torturowany i zmuszany do pracy w młynie przy ulicy Fabrycznej. Z więzienia został zwolniony 8 grudnia 1939 roku, jednak przez ponad rok musiał ukrywać się w Mamliczu u swojego przyjaciela. Wkrótce po aresztowaniu Bronisława Sobańskiego jego żona wraz z czwórką dzieci została zmuszona do opuszczenia własnego domu, wywłaszczona i pozbawiona całego majątku. Rodzinę Sobańskiego dokwatrowano do rodziny Wolińskich w Jaraczewie. Młyn przejęto na potrzeby wojska, a w gospodarstwie Sobańskich zamieszkał niemiecki przedsiębiorca. W połowie 1942 r. jego żona wraz z synami opuściła Jaraczewo i dołączyła do

męża w Mamliczu. Na wygnaniu Sobańscy przebywali do końca lutego 1945 r., by wreszcie 13 marca wrócić do domu. Trzy miesiące później Sąd Grodzki przywrócił im prawo do nieruchomości w Jaraczewie – swój młyn Bronisław prowadził aż do upaństwowienia i przejścia przez GS Samopomoc Chłopska w maju 1948 r. Od tego czasu aż do roku 1950 Sobański, był pracownikiem młyna. Następnie młyn w Jaraczewie został upaństwowiony, a Rodzina Sobańskich zmuszona do opuszczenia domu. Od marca 1951 roku Bronisław Sobański pracował w PGR Zalesie koło Gostynia jako księgowy, a następnie został administratorem folwarku Jawory należącego do PGR Jeżewo. Od 1957 r. był członkiem ZBoWiD. Z udział w Powstaniu Wielkopolskim 31 stycznia 1972 r. awansowany na stopień podporucznika Wojska Polskiego. Dopiero po 18 latach starań Sobańscy odzyskali swój dom w Jaraczewie, jednak połowę budynku zajmowali lokatorzy. Bronisław Sobański mieszkał w nim aż do swojej śmierci 10 stycznia 1974 r. Odznaczony był: Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski, Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym, Krzyżem Niepodległości, Gwiazdą Górnośląską, Odznaką Grunwaldzką i innymi. Od czerwca 1931 r. żonaty z Ireną Murzyńską (28 stycznia 1907 – 10 maja 1994) i miał siedmioro dzieci.

Archiwum Zw. Kombatantów RP i byłych Więźniów Politycznych w Borku, pow. Gostyń; 100 lat Banku Spółdzielczego w Jaraczewie 1873-1973. Jednostki z okazji 100-lecia istnienia Banku, Jaraczewo 1973, Opracowali Karol Pawlak i Anna Powęska; Sobański Bronisław, Życiorys; Sobańska Nowak Maria, Wspomnienia o Ojcu (maszynopis);

Horyza Pachciarz Kazimiera, Jarocińscy powstańcy wielkopolscy, Gazeta Jarocińska 2006.

Kazimiera Horyza Pachciarz

Stachowiak Jan (1887 –?), urodził się 6 maja 1894 r. w Łęgowie pow. Wągrowiec w rodzinie Wojciecha i Rozalii z domu Wardyńska. Ukończył szkołę powszechną a gdy osiągnął wiek poborowy w kwietniu 1907 r. powołany został do służby w armii pruskiej. Następnie brał udział w działaniach I wojny światowej i walczył na froncie zachodnim. Został ciężko ranny i miał 60% kalectwo. Po demobilizacji wrócił do domu. Pomimo dużego uszczerbku na zdrowiu zgłosił się jako ochotnik do oddziału powstańczego i z bronią w rękę brał udział w wartach na punktach strategicznych i patrolach w oddziale pod dowództwem ppor. Skotarczaka do 18 lutego 1919 r., kiedy został zwolniony wskutek inwalidztwa. Zawarł związek małżeński z Franciszką Wilgosz. W Nowych Budach gdzie mieszkali urodził się im syn Edward (1919-) i następnie w Sokołowie bliźnięta Klaudia Ewa i Henryk 1922. Po wojnie pracował jako magazynier w Gminnej Spółdzielni „Samopomoc Chłopska” w Budzynie. Należał do ZBOWiD w Budzynie. W 1962 r. wyprowadził się do Obornik. Odznaczony Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym (4 listopada 1958). Brak danych dotyczących śmierci i miejsca pochowania.

K. Kościelna, Powstanie Wielkopolskie 1918-1919 na terenie Budzyna; W. L. Janiszewski, Biuro Kadr i Odznaczeń Prezydenta RP, USC Budzyna, informacje o rodzinie.

Ewa Kabat

Staniszewski Roman (1871 – ?), urodził się 12 stycznia 1871 roku w Szubinie, w rodzinie Franciszka i Marcjanny z domu Jeschke. W 1911 roku, za wypowiedziane głośno słów: „Jeszcze Polska nie zginęła”, został ukarany przez sąd w Szubinie trzydniowym aresztem. Z chwilą wybuchu I wojny światowej został powołany na front. Na wieść o wybuchu powstania w Poznaniu razem z innymi mieszkańcami Szubina brał udział w rozbrajaniu wojska niemieckiego w Szubinie 2 stycznia 1919 roku pod komendą Walentego Dypczyńskiego. Między innymi stał na posterunku na drodze wylotowej z Szubina w kierunku Bydgoszczy z Józefem Ceranowskim. Po opanowaniu Szubina przez Niemców rozpoczęły się aresztowania wśród Polaków. Roman Staniszewski wraz z Kazimierzem Eblem, Hieronimem Alwinem, Walentym Dypczyńskim, dr. Ludwikiem Podkomorskim, Kazimierzem Rózkowskim, Franciszkiem Ciesielskim, braćmi Sobota, Janem Thielmannem, Hieronimem Lisieckim i Józefem Cyranowskim zbiegł do Zalesia. Z chwilą powrotu wstąpił w szeregi powstańczego wojska. Służył w kompanii szubińskiej pod dowództwem Jana Piaseckiego. Brał udział w walkach na froncie północnym, między innymi pod Szubinem i Rynarzewem. Uczestniczył w pogrzebach powstańców poległych na tym terenie, a chowanych w Szubinie. Za udział w powstaniu otrzymał Krzyż Powstańca Broni. Pracował jako robotnik. Był członkiem szubińskiego koła Towarzystwa Powstańców i Wojaków. 4 stycznia 1933 roku wstąpił w szeregi szubińskiego koła Związku Weteranów Powstań Narodowych 1914-1919. Komitet Krzyża i Medalu Niepodległości odrzucił jego wniosek do oznaczenia Medalem Niepodległości. Nie bez znaczenia zapewne

była adnotacja na wniosku, że był sędzią karany w latach trzydziestych. Jedną z przyczyn odrzucenia kandydatury był brak pracy niepodległościowej Staniszewskiego. Sprzeciw na wniosku wyraził także wojewoda poznański w adnotacji z 23 października 1933 roku. Po wojnie pracował jako robotnik. Dalsze losy nieznane.

Legitymacja Towarzystwa Powstańców i Wojaków na nazwisko Roman Staniszewski; legitymacja Związku Weteranów Powstań Narodowych 1914-1919 na nazwisko Roman Staniszewski, Kwestionariusz Komitetu Krzyża i Medalu Niepodległości w CAW Warszawa.

Kamila Czechowska

Stepczyński Jan (1900 – 1972), urodził się 27 grudnia 1900 r. w Budzynie pow. Chodzież. Rodzicami jego byli rolnik Stanisław Stepczyński i Katarzyna zd. Dachtera. Miał sześć siostr – Marta, Marianna, Pelagia, Helena, Kazimiera, Jadwiga i czterech braci – Feliks, Michał, Edmund i Leon. Chodził do szkoły powszechnej w Budzynie. Zgłosił się jako ochotnik do Powstania Wielkopolskiego i został wcielony do 7 kompanii 4 Pułku Strzelców Wielkopolskich. Walczył pod dowództwem ppor. Wegnera w bitwie o Chodzież, pod Radwankami, pod Szubinem i Rynarzewem. Brał udział przy zdobyciu 6 lutego 1919 r. niemieckiego samochodu pancernego pod Budzynie. W wojnie z Rosją Sowiecką przeszedł szlak bojowy 58 pułku piechoty aż nad rzekę Berezynę. Po walkach odwrotowych na Białorusi uczestniczył w bitwie warszawskiej. W 1953 roku w Hajnówce zawarł związek małżeński z urodzoną 13 grudnia 1898 r. w Koszutach pow. Konin Wacławą Olewską córką Wawrzyńca

Olewskiego i Julianny Wremblewskiej. Przez jakiś czas pracował w lesie. W czerwcu 1967 r. przyprowadził się z miejscowości Zabór pow. Zielona Góra do Budzyna pow. Chodzież. Pracował w sadzie siostry Jadwigi Szatkowskiej. Pod koniec życia (w kwietniu 1971 r.) razem z żoną wyprowadził się do jej rodziny do miejscowości Chojnik w gminie Morąg. Po II wojnie światowej należał do ZBoWiD w Budzynie. Zmarł 4 lutego 1972 roku w miejscowości Chojnik gmina Morąg. Odznaczony został m. in. Medalem Niepodległości oraz Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym – 22 grudnia 1969 roku.

BKiO, USC Morąg, W. Janiszewski, informacje rodzinne.

Ewa Kabat

Stróżyk Antoni (1899 – 1970), syn Stanisława urodził się 15 stycznia 1899 roku w Witkowicach. Do szkoły uczęszczał w Bytniu. Po ukończeniu siódmej klasy pracował w gospodarstwie rolnym swoich rodziców w Witkowicach. 11 kwietnia 1918 roku pobrany do armii niemieckiej – trafił do niemieckiego pułku w Goerlitz (Zgorzelec). Ranny w walkach podczas I wojny światowej, 22 maja 1918 roku trafia do szpitala w Bojnowicach (?), gdzie zachorował na katar płuc. W grudniu 1918 roku znalazł się szpitalu wojskowym w Szamotułach, skąd z pełnym uzbrojeniem uciekł w dniu 22 grudnia i przyłączył się do tworzących się oddziałów polskich w Poznaniu. Trafił do Kompani Służby Straży i Bezpieczeństwa w Poznaniu. Walczył o zdobycie miasta Poznania. Później (24. Stycznia 1919 roku) w składzie 1 Kompanii, I Batalionu Poznańskiego pod dowództwem Kasprzaka uczestniczył w walkach na fron-

cie zachodnim Powstania Wielkopolskiego (Jaromierz, Babimost i Kopanica). Następnie przeniesiony do 1 kompanii 7 Pułku Strzelców Wielkopolskich, a później do Batalionu Zaborczego i walczył w okolicach Gniezna oraz o Inowrocław. Później został przeniesiony do kompanii szturmowej 66 pułku piechoty w Grudziądzu, a z tego pułku do szkoły w Grudziądzu. Zwolniony z wojska 17 stycznia 1921 roku. Antoni Stróżyk w swoim życiorysie zdawkowo traktował swój udział w wojnie polsko-bolszewickiej (niechętnie dzielił się również wspomnieniami z tego okresu), wymieniając tylko Mińsk Litewski, pod którym toczyły się krwawe walki. Po zwolnieniu z wojska na krótko wrócił do Witkowic. Następnie podjął pracę w Instytucie Szczepionek dla Bydła Iaro Hogia Ino w Jeżewie koło Borku Wielkopolskiego. Później pracował, jako urzędnik w gospodarstwie rolnym i studiował. Następnie rozpoczyna praktykę felczerską w Borku Wielkopolskim. 18 lutego 1930 roku ożenił się z Franciszką Grobelną (ur. 27 marca 1910 r. w Chrzanie koło Jarocina). Następnie obejmuje gospodarstwo po rodzicach w Witkowicach. Prowadzenie indywidualnego gospodarstwa łączy z praktyką felczerską. Aktywnie działał w Bractwie Kurkowym. Do wybuchu II wojny światowej był również sołtysem wsi Witkowice. 24 sierpnia 1939 roku pobrany do wojska w stopniu sierżanta. Podczas Kampanii Wrześniowej uczest-

Antoni Stróżyk

niczy w obronie Poznania, Gniezna, Kutna, Łowicza oraz Warszawy. Po przekroczeniu Wisły z rozbitymi oddziałami polskimi próbował przedostać się do Rumunii. Wzięty do niewoli radzieckiej w miejscowości położonej niedaleko Tarnopola (około 30 km od granicy z Rumunią). Zwolniony z niewoli, wrócił późną jesienią 1939 roku do Witkowic. 24 września 1940 roku został z całą rodziną wysiedlony przez niemieckiego okupanta do Generalnej Guberni. Przechodząc między innymi przez Obóz Przejściowy w Łodzi, trafił z rodziną do Stanisławowa koło Warszawy. W latach 1942-1944 uczestniczył w walkach partyzanckich AK w oddziale Józefa Pętaka na terenie wsi: Wiśniowie, Henryków, Jabłonna, Legionowo i kopalnia torfu Izabelin. Do Witkowic wrócił 14 lutego 1945 roku. Po wojnie prowadził gospodarstwo rolne i aktywnie włączył się w życie społeczno-polityczne. Wspólnie z żoną Franciszką wychował czworo dzieci: Dionizego (ur. 1931), Zenona (ur. 1933), Agrypinę (1936-2010), Barbarę (ur. 1938). Zmarł 27 października 1970 roku i został pochowany na cmentarzu w Kaźmierzu. Odznaczenia: Medal Niepodległości, Krzyż Partyzancki (1969), Wielkopolski Krzyż Powstańczy (1957), Medal za Warszawę (1968), Medal Zwycięstwa i Wolności (17.08.1959), Odznaka Grunwaldzka (9.05.1969).

Własnoręcznie spisany przez Antoniego Stróżyka życiorys z 1970 roku; dokumenty pozostające w dyspozycji rodziny oraz w oparciu o dokumentację ZBoWiD Koło w Kaźmierzu z lat 1950 - 1990; ujęty w wykazie Powstańców Wielkopolskich 1918-1919 z gminy Kaźmierz sporządzony w 1973 r. przez mjr rez. Franciszka Jaskułę (dokument znaj-

duje się w Izbie Pamięci Narodowej w Szkole Podstawowej w Kaźmierzu) oraz liście powstańców autorstwa Urszuli Kowzan – Obserwator Kaźmierski, listopad-grudzień 2011 r. Wymieniony w Albumie Pamiątkowym Powstańców Ziem Zachodnich R. P. 1938 zeszyt Nr 3 oraz tomie II ZWYCIĘZCY – Bohaterowie Powstania Wielkopolskiego – 2009; w powyższym opracowaniu celowo pominięto powojenne losy (odkultczanie, kolektywizacja, przymusowe dostawy itd.) Antoniego Stróżyka i jego rodziny.

Janusz Stróżyk

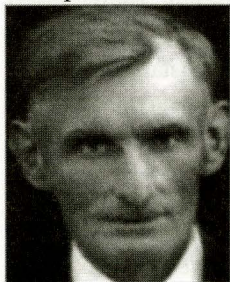
Styś Antoni (1901 – 1976), powstaniec wielkopolski. Urodzony w Żegocinie (powiat pleszewski) 6 stycznia 1901 roku jako syn Leona i Marianny z domu Łokietek. Ochotnik w Powstaniu Wielkopolskim. Żołnierską przysięgę złożył w Tarcach, majątku należącym do dowódcy pd-wsch. linii frontu płk. Zbigniewa Ostroróg-Gorzeńskiego. Drogę bojową rozpoczął od Kotlina, przez Krotoszyn i Zduny. tamtąd znalazł się na linii południowego frontu powstania. Po zakończeniu walk powstańczych, skierowany na wojnę polsko-bolszewicką. Odpierał ataki sowieckie w okolicach Lwowa i Stanisławowa, gdzie został ranny. Po wyleczeniu ran wrócił na front. Zdemobilizowany w 1921 roku pracował jako robotnik w należącym do Szeniców majątku Korzekwy w powiecie pleszewskim. Podczas kampanii wrześniowej 1939 roku walczył w oddziałach Armii „Poznań” pod dowództwem gen. Tadeusza Kutrzeby. Uczestniczył w bitwie nad Bzurą, następnie bronił Warszawy. Po kapitulacji stolicy przebywał w niewoli, w obozie przejściowym pod Warszawa, skąd uciekł.

Wrócił do domu, stale się jednak ukrywając, ostrzegany przez życzliwych sąsiadów – Niemców. Całą okupację przepracował w niemieckim gospodarstwie rolnym. W Żegocinie złożył uroczystą przysięgę na pomoc Powstaniu Warszawskiemu. Po wojnie w wyniku reformy rolnej otrzymał poniemieckie gospodarstwo w Pieruchach (powiat pleszewski). Zmuszony do dostaw, aresztowany w 1953 roku, spędził pół roku w zakładzie karnym. W 1975 roku odznaczony Krzyżem Powstańczym. Był dwukrotnie żonaty. Z pierwszą żoną – Marianną Sopniewską (zm. 1935), miał córkę Annę (ur. 1928) oraz synów: Mariana (ur. 1931) i Edmunda (ur. 1934). Z drugiego małżeństwa ze Stanisławą Matusza, ośmioro dzieci: Helenę (ur. 1938), Krystynę (ur. 1939), Stefana (ur. 1941), Bolesława (ur. 1944), Zofię (ur. 1947), Feliksa (ur. 1952), Konrada (ur. 1955) i Teresę (ur. 1957). Zmarł 12 lipca 1976 roku.

Informacje syna Feliksa.

Katarzyna Pawłowska-Gauza

Szaj Wojciech (1898 – 1964), urodził się 30 stycznia 1898 r. w Strzelcach pod Grodziskiem Wlkp. jako syn Andrzeja i Marianny z domu Narożna. Miał siedmioro rodzeństwa. Po ukończeniu szkoły powszechnej jako robotnik pracował w majątku ziemskim

Wojciech Szaj

w Grąblewie powiat Grodzisk Wlkp. 16 października 1916 r. wcielony do armii pruskiej. Służył jako artylerzysta w 56 pułku artylerii polowej w szóstej (F) baterii. Walczył na froncie zachodnim, między innymi pod St. Quentin we Francji. Odznaczony Krzyżem Żelaznym II klasy. Po powrocie z frontu w grudniu 1918 r. zgłosił się do grodziskiej kompanii powstańczej pod dowództwo por. Józefa Kopczyńskiego. Po zdobyciu Babimostu i Kargowy 25 – 30 stycznia 1919 r., z drugą kompanią grodziską został skierowany do Lwówka. Brał udział w patrolach w kierunku Miedzichowa, Sępólna, Dąbrówki, Bobrówki; w nocy z 10 na 11 lutego 1919 r. w śmiałym ataku na Miedzichowo od strony Trzciela. Nie powiódł się element zaskoczenia. Zginęło 11 powstańców, 10 zostało rannych, 19 dostało się do niewoli, a Wojciech Szaj z rozbitą kompanią został wycofany na pozycje obronne na odcinek Sępólna – Bobrówka, następnie odesłany na zakwaterowanie do Pniew. Jako artylerzysta z I wojny światowej skierowany do tworzącego się 7 pułku artylerii ciężkiej w Poznaniu na Sołacz. Z pułkiem skierowany pod Ostrów Wlkp. i Górkę. Brał udział w wojnie bolszewickiej jako bombardier pod Ostrołęką, jako kapral w obronie Modlina i pod Grodnem. Z wojska zwolniony 12 lipca 1921 r. Powrócił do pracy w Grąblewie. Związek małżeński z Pelagią Cybał zawarł 15 października 1921 r. w Grodzisku Wlkp. Miał troje dzieci: Czesława (ur. 1922), Janina (ur. 1926), Zdzisława (ur. 1938). We wrześniu 1939 r. wraz z rodziną próbował dotrzeć do Warszawy. Po upadku stolicy powrócił do Strzelec. Po wojnie pracował nadal w Grąblewie jako brygadzysta traktorzystów. Na emeryturę przeszedł w 1963 r. Zmarł 2 marca 1964

r., pochowany w Grodzisku, po ekshumacji w 1991 r. w Opalenicy.

A. Chróst, Grodziski Słownik Biograficzny Powstańców Wielkopolskich 1918 – 1919 roku, Grodzisk 2014, s. 113 – 114; Dokumenty i pamiątki w zbiorach wnuka Józefa Przybysza.

Zygmunt Duda

Szczepanowski Tadeusz (1894-1922), porucznik WP. Urodził się 22 października 1894 roku w Inowrocławiu, gdzie ukończył 9 klas gimnazjum. 1 października 1916 roku powołany do armii niemieckiej i wcielony do 29 batalionu saperów w Poznaniu, skąd po przeszkoleniu na 8 tygodniowym kursie jednorocznych został przeniesiony do 2 batalionu saperów w Berlinie. Po ukończeniu 8 tygodniowego kursu jednorocznych w specjalności ogniomiotaczy w lipcu 1916 roku został skierowany na Front Zachodni we Francji. W marcu 1918 roku awansowany na st. sapera, a w maju t. r. na podoficera. 3 października 1918 roku ranny trafił do szpitala. Po zakończeniu leczenia otrzymał urlop i wstąpił do tajnej organizacji wojskowej, brał udział w rozbijaniu Niemców. Włączył się w formowanie I Baonu Saperów Wlkp. Do Wojska Polskiego wstąpił 21 stycznia 1919 r. 7 lutego 1919 roku awansowany na podporucznika, został przeniesiony do I Baonu Saperów Wlkp. (później przemianowanego na XV Batalion Saperów Wlkp.), gdzie pełnił czasowo funkcję dowódcy 2 kompanii. W kwietniu 1919 roku przydzielony do tworzącego się II Baonu Saperów Wlkp. (później przemianowanego na XIV Batalion Saperów Wlkp.) jako adiutant d-cy batalionu kpt. Szymańskiego, na tym stanowisku pozostał do końca lipca t. r. Następnie wraca

do I Baonu na stanowisko młodszego oficera w 1 kompanii, z którym brał udział w walkach na froncie wielkopolskim. 2 marca 1920 roku mianowany d-cą 1 kompanii wyjechał na front ukraiński, brał udział min. w walkach o Kijów, gdzie wykazał się wielką odwagą i poświęceniem dla dobra służby. Następnie został skierowany na front litewsko – białoruski. O jego wielkiej odwadze napisało we wniosku na odznaczenie Orderem *Virtuti Militari*: Idąc z saperami w pierwszej linii z piechotą dnia 19.8.1920 wszedł do Łomży gdzie natychmiast udał się do gaszenia podpalonych przez nieprzyjaciela mostów. Pod silnym ogniem nieprzyjacielskim w odległości 800 metrów z narażeniem własnego życia zdołał pożar zlokalizować, tak że 3 mostu została ocalona. Jednocześnie nie bacząc na silny ogień nieprzyjacielski zdołał zbudować w przeciagu 35-ciu minut kładkę przez rzekę Narew dla piechoty, której ułatwił przeprawę na drugą stronę i wyreperował most żelazny”. Po zakończeniu wojny wrócił do Poznania i objął stanowisko d-cy szpitala koni przy 7 Pułku Saperów Wlkp., po likwidacji szpitala ponownie został dowódcą 1 kompanii XV Baonu Saperów Wlkp. 30 kwietnia 1921 roku awansowany na stopień porucznika. 1 marca 1922 r. będąc uczestnikiem kursu uzupełniającego dla oficerów saperów w Bydgoszczy podczas ćwiczeń w rzucaniu granatem ręcznym, został ciężko ranny odłamkiem granatu w głowę. W wyniku odniesionej rany zmarł w szpitalu garnizonowym 30 marca 1922 roku i 4 kwietnia t. r. został pochowany w Bydgoszczy. Odznaczony: Srebrnym Krzyżem Orderu Wojennego *Virtuti Militari* i Krzyżem Walecznych.

Witold Mańkowski, Zarys Historii Wojskowej Formacji Polskich 1918 -1920,

7 Pułk Saperów Wielkopolskich str. 10, Warszawa 1934; Aleksander Gawdia, *Zarys Historii Wojennej Formacji Polskich 1918-1920*, 8 Pułk Saperów, str. 7 i 49, Warszawa 1931; *Jednodniówka Na Uroczysty Dzień Święta Pułkowego 8-Pułku Saperów str. 52 i 53, Toruń, 17. VIII. 1924r.*; *Wniosek na odznaczenie orderem Virtuti Militari p. por. Szczepanowskiego Tadeusza z dnia 8.9.1920 r.*; *Saper i Inżynier Wojskowy nr 4 rok I (1922 r.)*, *Wspomnienie Pośmiertne o śp. Tadeuszu Szczepanowskim.*

Włodzimierz Becker

Szcześniak Franciszek (1900 – 1991), urodził się 24 marca 1900 r. w Żelicach pow. Wągrowiec w rodzinie rolnika Stanisława Szcześniaka i Agnieszki Smykowskiej. Był jedynakiem, miał przyrodniego brata Konstantego. Uczęszczał do szkoły powszechnej w Żelicach pow. Wągrowiec, po ukończeniu której pomagał rodzicom w gospodarstwie. W marcu 1918 r. powołany został do armii pruskiej i skierowany na front do Francji. Po demobilizacji wrócił do domu i 3 stycznia 1919 r. wstąpił jako ochotnik do oddziału powstańczego w Wągrowcu (zanotowany był pod nr 64) i walczył pod dowództwem ppor. Menduszewskiego o Budzyń, Chodzież, Szamocin i pod Nakłem. Dalej służył w 4 Pułku Strzelców Wielkopolskich i 8 Pułku Piechoty w Lublinie. Nadzorował udział w Plebiscycie na Śląsku razem z Jankiewiczem i Antonim Rucińskim. 10 września 1921 roku został zdemobilizowany i wrócił do Żelic. W 1923 r. w Czeszewie zawarł związek małżeński z urodzoną 15 marca 1901 roku w Czerwinie Józefą Janicką córką gospodarzy Józefa i Katarzyny Janickich oraz przejął gospodarkę po rodzicach, na której pra-

cował do wojny. Urodziło się im ośmioro dzieci – sześciu synów i dwie córki. Seweryn (1924-1953), Czesław (1925-2000), Marian (1927-2004), Maria ur. 1930 r. zamężna Smogulecka, Janina (1933-2004) zamężna Westfal, Teodor ur. 1935 r., Jan (1939-2006) i Kazimierz ur. 1942 r. 23 sierpnia 1939 r. został zmobilizowany do rezerwy Policji Państwowej i walczył w obronie Warszawy. Jako obrońca Warszawy dostał się do niewoli niemieckiej 27 września 1939 roku, a 9 października tego samego roku zwolniono go z niewoli i wrócił do domu. W czasie II wojny światowej pozbawiony został gospodarstwa i zmuszony do pracy na majątku ziemskim w Żelicach. Po wyzwoleniu odzyskał gospodarstwo na którym gospodarował do czasu przekazania na skarb państwa za emeryturę. W 1978 roku przeprowadził się do syna do Wągrowca a w kwietniu 1979 roku zmarła mu żona. Był członkiem Kółka Rolniczego w Żelicach. Należał do ZBoWiD w Wągrowcu. Mianowany na stopień podporucznika Wojska Polskiego. Odznaczony Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski – 14 maja 1975 r. Odznaczony: Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym (6 marca 1974), Medalem Zwycięstwa i Wolności 1945 r (4 lipca 1973), Medalem za Warszawę 1939-1945 (17 stycznia 1974); Medalem Rodła (17 lutego 1988); Odznaką Honorową Za Zasługi w Rozwoju Województwa Poznańskiego (16 grudnia 1988). Zmarł 22

Franciszek
Szcześniak

maja 1991 r. w Wągrowcu i został pochowany na cmentarzu klasztornym w Wągrowcu. W Powstaniu Wielkopolskim brał udział również teść córki Smogulecki Paweł.

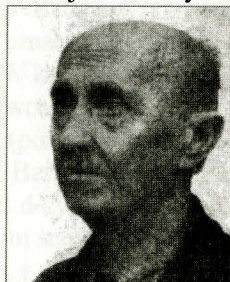
*Archiwum Państwowe w Poznaniu
O/Piła, Biuro Kadr i Odznaczeń Prezydenta RP, USC Wągrowiec, pamiątki i informacje rodzinne syna Kazimierza Szcześniaka.*

Ewa Kabat

Szulczewski Jerzy Wojciech (1879 – 1969), w publikacjach niemieckich Georg Adalbert, etnograf, fizjograf, florysta, faunista, pedagog. Urodził się 22 kwietnia 1879 r. w Ciencisku (Cieńcisko, Cięcisko do 1996 r.) (gm. Strzelno, pow. mogileński), jako syn Marcina, rolnika i Julianny z domu Skowron. Pochodził z patriotycznej rodziny. Przodkowie jego brali udział w Powstaniach, w związku z tym musieli uciekać z carskiej Rosji, z Mazowsza, do byłego zaboru pruskiego i osiedli w okolicach Mogilna. W latach 1885 – 1893 uczęszczał do jednoklasowej szkoły w Ciencisku. Następnie rozpoczął trzyletnią naukę w preparandzie nauczycielskiej w Rogoźnie, a w latach 1896 – 1899 kontynuował ją w seminarium nauczycielskim w Kcyni. Po jego ukończeniu, z nowym rokiem szkolnym 1899/1900 rozpoczął pracę w jednoklasowej szkole elementarnej w Brudzynie

koło Janowca Wielkopolskiego w pow. żnińskim. W placówce tej pracował przez okres 19 lat. Jeszcze w seminarium rozbudził się w nim zapał badawczy. W okresie tym zajął się folklorem, spisując podania i wierzenia ludowe Kujaw, jak i kolekcjonowaniem okazów roślin i owadów okolic Kcyni. Prace te kontynuował również jako nauczyciel, urządzając liczne wycieczki poznawcze w interesujące okolice. Pierwsze swe kroki publicystyczne stawiał na niwie ludoznawstwa Kujaw i Wielkopolski, drukując po niemiecku od roku 1901 w prowincjonalnym piśmie rogozińskim – „Rogasener Familienblatt”, gdzie opisywał baśnie, legendy i obrzędowość polskiego ludu końca XIX w. Ważną pozycją z tego okresu był zbiorek 50 opowieści i bajek kujawskich pod tytułem „Allerhand fahrendes Volk in Kujawien” (O wszelkim wędrownym ludzie na Kujawach), który ukazał się w 1906 r. w „Beitraege zur Volkskunde der Provinz Posen”, Lissa in Posen, 1905-1906. Od 1907 r. pojawiała się również tematyka grzyboznawcza, w jedynym ówczesnie wychodzącym w Wielkopolsce czasopiśmie przyrodniczym „Zeitschrift der Naturwissenschaftlichen Abteilung”, która z biegiem lat rozszerzyła się na szeroko pojętą faunistykę i florystykę. Oprócz zajęć dydaktycznych, zainteresowań naukowo-badawczych, w 1915 r. był z wyboru radcą ubogich na obwód janowiecki, natomiast we wrześniu 1918 r. został przewodniczącym Rady Chłopskiej gminy Brudzyń i delegatem do Powiatowej Rady Chłopskiej w Żninie. Przez tą działalność społeczną uniknął powołania do wojska niemieckiego i wysłania na front. Z chwilą wybuchu Powstania Wielkopolskiego w końcu grudnia 1918 r., chwycił za broń, biorąc czynny udział w walkach o Żnin. Andrzej Dzieczkowski w publi-

Jerzy Wojciech
Szulczewski

kacji z 1977 r. spisał jego dosłowną relację, jaką Polskie Radio w Poznaniu nagrało 22 stycznia 1965 r., nr inw. 73195: „Wojsko niemieckie cofało się na zachód i wtedy w Janówcu zgromadziliśmy się i uradziliśmy żeby zabrać te węgle, które oni wywozili na zachód do Berlina. Te pociągi zatrzymaliśmy i ich węgiel i to był początek powstania w Janówcu. Jednego dnia ztelefonowano do Janówca, że potrzebują pomocy i wtedy z folwarku zrozińskiego zebrali się wszyscy żołnierze, którzy powrócili z wojny i ktoś musiał ich zawieść. Więc dali mi flintę i ja ich zawiozłem na tę bitwę pod Żninem”. Po wyzwoleniu do lipca 1919 r. zajmował się z ramienia Powiatowej Rady Ludowej w Żninie spolszczaniem szkół w obwodzie janowieckim. Później z poparciem dra Franciszka Chłapowskiego (1846-1923), lekarza i przyrodnika, ówczesnego kustosa zbiorów przyrodniczych Poznańskiego TPN, przeniósł się do Poznania na stanowisko nauczyciela biologii w powstałym Państwowym Seminarjum Nauczycielskim Żeńskim im. Marji Konopnickiej, gdzie pracował do 1928 r. W uznaniu jego zasług naukowych został wybrany 22 października 1919 r. członkiem PTPN. Zajął się też spolszczeniem nazewnictwa ekspozycji w dziale przyrodniczym i prehistorycznym Muzeum Wielkopolskiego, a po uporządkowaniu został ich kierownikiem w latach 1920-1924. W tym czasie zabiegał też o rewindykację z Niemiec meteorytu „Morasko”. Od 1925 roku prowadził wykłady z pszczelarstwa na Kursach Ogrodniczych, przekształconych w 1926 r. w trzyletnią Państwową Szkołę Ogrodnictwa, z którą od 1928 r. związał się na stałe, aż do przejścia na emeryturę w 1931 r. Wykładał tu botanikę zawodową, ochronę roślin, drzewoznawstwo i pszczelarstwo. W tym też okresie pełnił

funkcje kierownika pedagogicznego i członka Zarządu Ogrodu Botanicznego związanego z tą szkołą. Udzielał się również społecznie w pracach Poznańskiego Komitetu Ochrony Przyrody, Towarzystwie Przyrodników im. M. Kopernika, Zarządzie Rady Miejskiej. Współorganizował wystawy krajowe i międzynarodowe o tematyce przyrodniczej. W 1930 roku zamieszkał w Puszczykowie i z chwilą przejścia w stan spoczynku (1931 r.), przestał pracować jako nauczyciel, a poświęcił się całkowicie pracy naukowej i publicystycznej. W tym tzw. „okresie poznańskim” opublikował ponad 40 prac, z których prawie połowa to publikacje entomologiczne. Pozostałe to przyczynki z muzealnictwa, fizjografii, biologii ogólnej i przede wszystkim z florystyki i faunistyki. Do najważniejszych z tego okresu należy praca pt. „Chrząszcze Wielkopolski (1922)- będąca pierwszym wykazem wszystkich znanych gatunków tego regionu, a z botaniki „Przyczynek do znajomości mykoflory Poznania i okolicy” (1930) oraz „Przybysze i przybłądy w roślinności Poznania” (1931), w której jako pierwszy wykazał szereg zawleczonych, a dotychczas nie notowanych roślin. Jego dotychczasowe osiągnięcia naukowe znalazły uznanie Polskiej Akademii Umiejętności w Krakowie, która w 1924 r. wybrała go na członka Komisji Fizjograficznej, a w 1927 na członka Komisji Geograficznej PAU. Do wybuchu drugiej wojny światowej, pod wpływem prof. dra Adama Wodziczki (1887-1948) zbierał i opracowywał materiały przyrodnicze z terenu okolic Puszczykowa i Osowej Góry. Stał się obok niego najgorętszym propagatorem idei ochrony tego terenu i utworzenia Wielkopolskiego Parku Narodowego. W okresie 1931-1939 ogłosił ponad 30 publikacji, w tym dwie w no-

wej serii wydawnictw PTPN, a mianowicie „Prace monograficzne nad przyrodą Wielkopolskiego Parku Narodowego pod Poznaniem”(1939). Powrócił również do tematyki folkloru kujawskiego. W latach okupacji hitlerowskiej został usunięty z własnego mieszkania, co spowodowało częściowe zniszczenie jego zbiorów przyrodniczych i zmuszony był przez okupanta do pracy fizycznej w szkołach niemieckich w Poznaniu. Również w okresie powojennym musiał pracować zarobkowo. Był wykładowcą w Miejskim Liceum Handlowym (1946-1947), a od 1947 r. pracował na stanowisku pomocniczego pracownika naukowego w Ogrodzie Botanicznym Uniwersytetu Poznańskiego. W 1958 roku, w wieku 80 lat przeszedł po raz wtóry na emeryturę. Od 1947 r. zaczął wydawać kolejne monografie i prace dotyczące przyrody Wielkopolski i przyszłego parku narodowego, którego był największym znawcą. W sumie ogłosił 8 prac monograficznych na 25 pozycji wydawniczych w okresie powojennym, z których najcenniejszą jest „Wykaz roślin naczyniowych w Wielkopolsce dotąd stwierdzonych” (1951). To pierwsze pełne zestawienie flory tego regionu obejmujące 1287 gatunków roślin. Mimo podeszłego wieku pracował dalej społecznie, głównie na terenie Wielkopolskiego Parku Narodowego. Uratował i spolszczył plastyczną mapę Parku oraz jako pierwszy po wojnie wytyczył szlaki turystyczne. Już pod koniec życia w 1966 roku przekazał dla PTPN za pośrednictwem doc. Heleny Szafran (1888-1969) „Zielnik Elizy Orzeszkowej”, własnoręcznie przez tą pisarkę wykonany, a uznany za zaginiony w czasie okupacji. Został też uwieczniony w naukach biologicznych w nazwach gatunkowych pleśniaka *Penicillium szulczewskii* K. M.

Zalessky (1927) i gąsienicznika *Cryptus szulczewskii* Torka (1939). Był odznaczony: Krzyżem Oficerskim Orderu Odrodzenia Polski (1957), Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym (1957), Odznaką Honorową Za Zasługi w Rozwoju Województwa Poznańskiego, Złotą Odznaką Honorową Ligi Ochrony Przyrody, Złotą Odznaką PTTK. Zmarł 13 marca 1969 r. w szpitalu w Kościanie, pochowany został na cmentarzu parafialnym w Puszczykowie. Był dwukrotnie żonaty. Z pierwszego małżeństwa, zawartego 23 października 1903 r. z Jadwigą z domu Stranz (zm. w 1918 r.), miał trzy córki: Janinę (ur. 1905), Stefanię (ur. 1907), Aurelię (ur. 1908) oraz syna Donata (1910-1926). Powtórnie ożenił się w maju 1921 r. z Marią Skoraczewską (zm. w 1965 r.), pochodzącą ze znanego w Wielkopolsce rodu leśników. Z tego związku nie miał dzieci. Ogółem ogłosił drukiem ponad 200 prac z zakresu botaniki, zoologii (najwięcej z entomologii) i etnografii dotyczących Wielkopolski i Kujaw a także innych regionów kraju. Część jego spuścizny naukowej została zgromadzona w Archiwum PAN Oddział w Poznaniu (sygn. P. III-81). W 1996 roku w Poznaniu pod redakcją Wojciecha Łysiaka ukazała się jego największa publikacja etnograficzna- „Pieśń bez końca: zbiór tekstów folklorystyczno-etnograficznych”. W Zbiorach Przyrodniczych Wydziału Biologii UAM w Zielniku Zakładu Taksonomii Roślin znajdują się teczki wykonane i opisane ręcznie przez niego, zawierające zasuszone okazy roślin i grzybów z terenu Wielkopolski i Kujaw. Jego nazwiskiem została nazwana Izba Kujawska z siedzibą w Szkole Podstawowej im. A. A. Michelsona w Strzelnie, jedna z ulic w Strzelnie, szlak turystyczny prowadzący traktem leśnym z Przyjeziera do Miradza, zaś rok 2009, w 130. roczni-

cę urodzin tego wybitnego Kujawianina, na mocy uchwały Rady Miejskiej Strzelna był „Rokiem Jerzego Wojciecha Szulczewskiego”. Również w Ciencisku, miejscu jego urodzenia, 23 kwietnia 2010 roku, odbyła się uroczystość odsłonięcia tablicy pamiątkowej, która zostanie umieszczona na stałe na miejscowym Domu Strażaka.

Sza.(Szafran H.) Na 80-tą rocznicę urodzin prof. J. W. Szulczewskiego, zasłużonego badacza przyrody Wielkopolski, (w) Przyroda Pol. zach. 3 (1959) 1960, nr 1/2 (7/8) s. 194-202; Słownik biologów polskich. Red. Stanisław Feliksiak, PWN, Warszawa 1987, s. 531-532; Andrzej Dzieczkowski, Szulczewski Jerzy Wojciech (1879-1969), [W:] Wielkopolski słownik biograficzny, PWN, Warszawa-Poznań 1981, s. 746; A. Dzieczkowski, Jerzy Wojciech Szulczewski. Kujawsko-wielkopolski etnograf, fizjograf i pedagog 1879-1969, Strzelno 1977; A. Dzieczkowski, Z żałobnej karty: Jerzy Wojciech Szulczewski [fizjograf, etnograf, nauczyciel], Kronika Miasta Poznania, Poznań, 1970 nr 3, s. 125-129; A. Dzieczkowski, Kronika żałobna: Jerzy Wojciech Szulczewski 1879-1969. Chrońmy Przyr. Ojcz., Kraków 27 (1971), 3, s. 35-37; Aleksander Wróblewski, Kronika: Jerzy Wojciech Szulczewski (1879-1969). Pol. Pismo ent., Wrocław, 40 (1970), 1 s. 211-216; Wojciech Łysiak, O potrzebie wydania prac etnograficzno-folklorystycznych Jerzego Wojciecha Szulczewskiego, Kronika Wielkopolski, Poznań, 1992 nr 4, s. 42-49; Pieśń bez końca: zbiór tekstów folklorystyczno-etnograficznych/ Jerzy Wojciech Szulczewski; pod red Wojciecha Łysiaka, PSO, Poznań 1996, (8), 445 s.

Seweryn Grobelny

Szymański Tadeusz (1894 – 1962), urzędnik pocztowy. Urodził się 11 grudnia 1894 roku w Konarzewie w rodzinie Zenona i Zofii z domu Zborowska. Po ukończeniu szkoły powszechnej w Konarzewie, pracował w gospodarstwie rolnym. W 1912 roku wyjechał do Westfalii i do roku 1914 pracował w kopalni węgla kamiennego w miejscowości Eigen. Należał do Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół” w tym mieście. Po wybuchu I wojny światowej, w 1914 r. został powołany do armii pruskiej i służył do września 1918 roku. Brał udział w działaniach na froncie zachodnim we Francji. Po zwolnieniu z wojska nadal pracował w kopalni, po kilku miesiącach wyjechał do Poznania. 27 grudnia 1918 roku wstąpił do Straży Ludowej dzielnicy św. Łazarz-Górczyn. Brał udział w działaniach na terenie miasta Poznania, m. in. przy zdobywaniu koszar przy ul. Solnej; od 24 stycznia 1919 r. pełnił służbę wartowniczą w koszarach. Po zwolnieniu ze Straży Ludowej, 1 lipca 1919 roku podjął pracę w Urzędzie Pocztowym w Poznaniu i pracował tam do września 1939 r. W okresie okupacji hitlerowskiej był zatrudniony w niemieckim Urzędzie Umundurowania. Po zakończeniu II wojny światowej nadal pracował w Urzędzie Pocztowym w Poznaniu. W 1954 roku przeszedł na emeryturę. Mieszkał w Poznaniu. Należał do Stronnictwa Demokratycznego. Od 14 lipca 1946 roku był członkiem Związku Powstańców Wielkopolskich z roku 1918/1919 w Poznaniu, Koło św. Łazarz – Górczyn; 22 czerwca 1958 roku został członkiem ZBoWiD. Odznaczony: Medalem Pamiątkowym Za wojnę 1918-1921 (1936), Medalem Dziesięciolecia Odzyskanej Niepodległości (1929), brązowym Medalem Za długoletnią służbę (1938). Był żonaty z Marią Dobrowolską i miał dwóch

synów Jana (1933-1974) i Mirosława (1935-1979). Zmarł 6 września 1962 roku w Poznaniu i pochowany został na Cmentarzu Komunalnym na Miłostowie.

Zbiory Gabinetu Pamiątek Historycznych Eligiusza Tomkowiaka w Dopiewie.

Barbara Tomkowiak

Śłósarek Telesfor (1900 – 1964), urzędnik, żołnierz kompanii krzywińskiej. Urodzony 3 grudnia 1900 roku w Krzywiniu, był synem stolarza Józefa Ś. i Walentyny z Bobkiewiczów. Ukończył szkołę powszechną w Krzywiniu i gimnazjum w Kościanie. Od lipca 1915 roku do 1918 roku należał do skautingu, pod koniec jako drużynowy. Podczas I wojny światowej służył w 5 pułku artylerii ciężkiej w Poznaniu; po wybuchu rewolucji w Niemczech zajmował się m. in. wykradaniem broni z magazynów niemieckich na potrzeby przyszłego powstania. Schwytany i uwięziony m. in. w więzieniu wojskowym, w Forcie Grolman. Udało mu się uciec i przedostać do Krzywina, gdzie 30 grudnia 1918 roku, wstąpił do miejscowej kompanii powstańczej. Uczestniczył w walkach pod Wolsztynem i Osieczną, pełnił też służbę wartowniczą i patrolową, a później wziął udział w wojnie polsko-bolszewickiej, w stopniu sierżanta. W okresie międzywojennym pracował jako sekretarz i kierownik wydziału w Urzędzie Miejskim

Teodor Śłósarek

w Poznaniu. W czasie kampanii wrześniowej dostał się do niewoli i lata 1940-1941 spędził w obozie jenieckim, a potem wspólnie z żoną prowadził dom starców w Poznaniu, na Wildzie. Po wyzwoleniu był kierownikiem oddziału uposażeń w Urzędzie Miejskim. Zmarł 12 kwietnia 1964 roku w Poznaniu, spoczywa na Cmentarzu Komunalnym na Junikowie. Odznaczony Srebrnym Krzyżem Zasługi, Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym, Medalem Dziesięciolecia Odzyskanej Niepodległości, Odznaką Pamiątkową Wojsk Wielkopolskich, odznaczeniami resortowymi, Złotym Krzyżem Federacyjnym Pierwszego Stopnia nadanym przez Federację Polskich Związków Obrońców Ojczyzny. W 1921 r. zawarł związek małżeński z Antoniną Garszczyńską. Dzieci: Telesfor (ur. 1926), Władysław (ur. 1928), Romuald (ur. 1932).

Dokumentacja rodzinna, informacje wnuka, Januarego Śłósarka.

Marek Rezler

Świerkowski Antoni (1899 – 1942), urodził się 13 stycznia 1899 r. w Kowalewku (Schmiedenu) pow. Oborniki. Rodzicami jego byli Walenty Świerkowski i Rozalia z domu Kleibr. Po ukończeniu szkoły powszechnej gdy osiągnął wiek poborowy powołany został do armii pruskiej i skierowany na front. Po demobilizacji i powrocie w rodzinne strony zgłosił się w styczniu 1919 r. jako ochotnik do oddziału powstańczego dowodzonego przez ppor. Anastazego Stepkę. Walczył m. in. pod Jabłonowem, Czarnkowem, Romanowem, Walkowicami, Węglewem. Był członkiem kompanii obornickiej i walczył we wszystkich walkach na froncie czarnkowskim. Antoni

Świerkowski wymieniony jest na liście powstańców kompanii obornickiej sformowanej zgodnie z danymi Starostwa Obornickiego okresu II RP jako ochotnik kompanii obornickiej pod nr 40. Po powstaniu zatrudnił się na kolei i zamieszkał na budce kolejowej w Garbatce. Zawarł związek małżeński z Marianną Matuszak z Objezierza. Wkrótce na świat przyszło sześcioro dzieci: Alojzy (1921-1979), Wit (1922-1979), Florianna, Genowefa zameżna Szmyt, Marian i najmłodszy Jerzy (1930-1996). Wkrótce żona umiera a on pozostaje sam z małymi dziećmi. 18 sierpnia 1931 r. ponownie zawiera związek małżeński. Jego wybranką została Teresa Hankowska, a ślub wzięli w Wełnie k/Rogoźna. Mieli jeszcze dwóch synów- Henryka (1932-1987) i Aleksandra (1936-1986). Żona była podopieczną ZBoWiD po powstańcu – zmarła w 1977 r. Zmarł 12 lipca 1942 roku w Budzynie i pochowany został na miejscowym cmentarzu.

Dr Alfred Kucner, Powstanie Wielkopolskie w powiecie obornickim i walki nad Notecią w r. 1918/19, Oborniki 1939 – Wydawnictwo Tow. Powstańców i Wojaków w Obornikach, ss. 72, 94; informacje rodzinne.

Ewa Kabat

Świtalski Jan (1901 – 1977), urodzony 9 czerwca 1901 roku we wsi Sławoszewo pow. Jarocin. Syn Józefa Świtalskiego (1867-1929) i Marianny z d. Spychaj (1879-1966). Jan był drugim dzieckiem z czternaściora rodzeństwa. Wraz z rodzicami mieszkał w gospodarstwie rolnym u dziadków ze strony matki Marianny. Ukończył cztery klasy pruskiej szkoły powszechnej, pobierając naukę w języku niemieckim. Pogarszające się

warunki życia zmusiły ojca Jana Świtalskiego do poszukiwania pracy poza granicami Polski i wyemigrował do Niemiec. Pracował w kopalni, dorobił się, powrócił do kraju i we wsi Młodzikowo pow. Środa kupił małe gospodarstwo rolne, do którego przeniósł się ze swoją żoną i dziećmi. Jan, jako młody chłopak, nie mając skończonych osiemnastu lat ochotniczo zgłosił się do Powstania Wielkopolskiego. Służył następnie w 15 Pułku Ułanów Poznańskich, brał udział w wojnie polsko bolszewickiej na froncie wschodnim. Po 6 latach służby wojskowej zwolniony został do rezerwy w stopniu kaprała. W nagrodę otrzymał przydział na kupno 11 ha ziemi z parcelacji wsi Trzebisławki pow. Środa. W 1924 roku ojciec Jana kupił piętnasto hektarowe gospodarstwo rolne we wsi Orzeszkowo pow. Środa, do którego wrócił po zwolnieniu z wojska. W 1928 roku osiedlił się w Trzebisławkach, w 1929 roku zawarł związek małżeński z Teresą Siejak z Radzewa, z którą miał pięcioro dzieci: Eugenię (ur. 1930), Bożenę (1931-1937), Kazimierę (1934-1994), Januarego (1935-2010). 1 września 1939 roku Niemcy rozpoczęli bombardowanie dworca w Pierzchni i w Środzie. Zmobilizowany dojechał do Gniezna, nie zastał dowództwa, podróżował dalej do Kutna gdzie również nie znalazł jednostki, do której był skierowany. Wrócił po dwóch tygodniach, rowerem do Trzebisławek. Jan Świtalski wstąpił w szeregi Armii

Jan Świtalski

Krajowej. W jego gospodarstwie umieszczono zbiegłego z obozu Anglika Ronni Cloka, który ukrywał się od wiosny do września 1941 roku, przez 200 dni. Kryjówka znajdowała się w dole w stodole. Jedzenie nosiła Anglikowi Teresa żona Jana w koszach z siczką. Anglik nie rozumiał po polsku, kryjówkę opuszczał tylko nocą. Nie miał kontaktu z rodziną, do której tęsknił, a szczególnie do swojej trzyletniej córeczki. Pozostawił list zakopany w butelce i kiedy wojna się skończyła list został wysłany pod wskazany adres. Niestety, przesyłka wróciła z adnotacją: „adresat nie zamieszkuje pod tym adresem”. Anglik pewnego dnia kryjówkę opuścił i nikt nie wiedział, dokąd poszedł. W latach 1941-1942 latem w stodole, zimą w kuchni w domu Jana Świtalskiego drukowano powielaczem polską gazetkę „Dla Ciebie Polsko”. Gazetkę kolportowała żona Jana Teresa udając ciężarną kobietę. Drukowana gazetka przekazywała informacje o aktualnej sytuacji na froncie uzyskiwane z ukrytego w mieszkaniu nauczyciela Konrada Latanowicza zamieszkałego w Pierzchni radia. Podnosiła na duchu i mobilizowała innych. Na każdym egzemplarzu gazetki było zaznaczone: po przeczytaniu spal. O drukowaniu i rozpowszechnianiu gazetki ktoś doniósł Niemcom. Nastąpiły aresztowania. Cały dzień Niemcy czekali na Jana Świtalskiego w jego gospodarstwie. Świtalski w tym dniu wyjechał rowerem do Kórniku, gdzie został ostrzeżony i ukrył się w gospodarstwie teściów pod lasem w Radzewie. Dom w Trzebisławkach był pod ciągłą obserwacją. Jan ukrywał się w Radzewie do lipca 1944 roku wraz z niemieckim dezertorem. Obu znalazł w zbożu zarządca majątku. Janowi i dezertrowi udało się uciec, a w Radzewie Niemcy zarządzili

oblawę. Po spędzeniu paru nocy w lesie Jan wrócił do Trzebisławek i tam od lipca 1944 roku do stycznia 1945 roku ukrywał się w dole w stodole w kryjówce opuszczonej wcześniej przez Anglika. Po wyzwoleniu, które nastąpiło 14 stycznia 1945 roku Jan Świtalski zmuszony był ukrywać najstarszą córkę Eugenię. Po wojnie w 1947 roku wybudował duży okazały dom, w który obecnie zamieszkuje wnuk Szczepan. Kolejną inwestycją była stodoła. Od 1948 roku rozpoczął działalność społeczną. Był współzałożycielem Koła Łowieckiego „Szarak” w Środzie do którego sam produkował amunicję do broni myśliwskiej, przez wiele lat był sołtysiem wsi Trzebisławki, był członkiem Gminnej Spółdzielni Samopomoc Chłopska w Środzie, Kółka Rolniczego i Ochotniczej Straży Pożarnej. Odznaczony: Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski (leg. nr 1130-75-106 z 18 czerwca 1975), Krzyżem Walecznych (leg. Nr 2076 z 1 lipca 1921), Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym (leg. Nr 380-75-94 z 7 maja 1975), Odznaką Pamiątkową Wojsk Wielkopolskich (leg. 1 sierpnia 1922) i Odznaką Pamiątkową Frontu Litewsko-Białoruskiego (leg. nr 20610 z 20 maja 1924). Zmarł 15 listopada 1977 roku w Trzebisławkach. Spoczywa wraz z żoną Teresą na cmentarzu parafialnym w Kórniku. Jego nazwisko figuruje na tablicy pamiątkowej Powstańcy Wielkopolscy 1918-1919 odsłoniętej na Kwaterze Powstańców Wielkopolskich w Środzie Wlkp. w grudniu 2005; na tablicy odsłoniętej we wsi Trzebisławki 9 maja 2006 roku, V Placówki Średzkiego Inspektoratu Rejonowego Armii Krajowej; w książce pt. Ziemia Średzka w dobie Powstania Wielkopolskiego 1918-1919 Janusza Karwata, str. 212, lp. 606.

Dokumenty, pamiątki i wspomnienia rodzinne.

Bożena Sęk, Małgorzata Senk, Maria Mielcarzewicz

Talarczyk Ignacy (1889 – 1945), sierż. sztabowy, dowódca kompanii boreckiej, aktywny działacz społeczny więzień niemieckich obozów w czasie okupacji hitlerowskiej, górnik, kupiec, restaurator. Urodził się 14 lipca 1889 roku w Książnikach (pow. Śrem), jako syn Stanisława i Marii z domu Pachura. Po ukończeniu niemieckiej szkoły elementarnej uczył się rzemiosła w Borku w pow. gostyńskim. Następnie wyjechał w poszukiwaniu pracy zarobkowej do Niemiec i pracował tam jako górnik. Od 1916 roku jako rezerwista armii pruskiej brał udział w I wojnie światowej. Zdemobilizowany w stopniu sierżanta wrócił w listopadzie 1918 roku do Borku i włączył się aktywnie w nurt pracy niepodległościowej. Działal m. in. w Towarzystwie Gimnastycznym „Sokół” i utworzonej 11 listopada 1918 roku Radzie Robotniczo-Żołnierskiej. Utworzenie Rady wspierał Marceli Hildebrandt (1885 - 1953), który przybył z Garnizonu Jarocińskiego. Współuczestniczył w utworzeniu Straży Ludowej i kompanii boreckiej. W grudniu 1918 roku w jego domu mieściło się biuro werbunkowe i tajny magazyn broni. 7 stycznia 1919 roku z utworzoną kompanią powstańców –

ochotników z Borku i okolicy – zgłosił się w Komendzie Wojskowej w Gostyniu, skąd 9 stycznia 1919 roku skierowany został na front w okolice Leszna. W składzie baonu gostyńskiego dowodził kompanią borecką w walkach m. in. pod Kąkolewem, Osieczną i Nową Wsią, następnie kompanią borecko-krobską m. in. na odcinku Pawłowice, aż do chwili zawarcia rozejmu w Trewirze 16 lutego 1919 roku. Po zakończeniu walk powstańczych przeszedł do żandarmerii wojskowej i w stopniu sierżanta sztabowego pełnił służbę na terenie powiatu rawickiego. Po zdemobilizowaniu pod koniec 1920 roku zaczął pracować jako kupiec i restaurator najpierw w Górze w pow. jarocińskim, a od 1932 roku w Borku, w pow. gostyńskim. W Górze był współinicjatorem budowy, przy kościele, pomnika poświęconego poległym z terenu parafii w walkach za Ojczyznę w latach 1918 – 1920. Pomnik uroczystie odsłonięto 3 sierpnia 1924 r. Zniszczony przez hitlerowców w roku 1940 odbudowany z inicjatywy Jana Żyły (1901-1989; powstańca śląskiego, uczestnika kampanii wrześniowej) i odsłonięty 5 września 1982 roku. Ignacy Talarczyk był dwukrotnie żonaty: z pierwszą żoną Józefą z d. Łukowczyk (22 marca 1890 – 28 czerwca 1930) miał pięcioro dzieci: Juliusza, Ignacego, Henryka, Marię i Genowefę oraz adoptowanego syna Mariana. Z drugą żoną Pelagią (14 lutego 1900 – 30 lipca 1978) miał troje dzieci: Joannę, Bolesława i Stefana. W okresie gdy mieszkał w Górze stał na czele miejscowego Koła Powstańców i Wojaków. Za jego prezesury Koło otrzymało sztandar i otwarta została strzelnica. Gdy w roku 1932 Ernst Fischer von Mollard, właściciel dominium Góra sprzedał gospodę w Górze Franciszkowi Stachowiakowi, przeprowadził

Ignacy Talarczyk

się z rodziną do Borku. Tam prowadził restaurację i stał na czele Koła Powstańców (prawdopodobnie od chwili jego powstania). Zweryfikowany przez Komisję Weryfikacyjną Związku Powstańców Wielkopolskich 30 sierpnia 1934 roku. W czasie okupacji hitlerowskiej aresztowany przez hitlerowców 5 maja 1943 roku. Zmarł w obozie w Zwickau 21 kwietnia 1945 roku. Pochowany na cmentarzu w Gotha. Żona Marianna pochowana została na cmentarzu w Górze, żona Pelagia – w Borku. Odznaczenia: Krzyż Niepodległości, Srebrny Krzyż Zasługi, Odznaka Pamiątkowa Grupy Leszno.

APP zesp. 884 syg. 31, zwer. 30.08.1934 nr dypl. 4038; APP zesp. 884, syg. 189 (Koło Borek); ZKRPIBWP w Borku., pow. Gostyń; Jajor Jan, Jarościńscy Powstańcy Wielkopolscy, Kalisz 2008, s. 111; Jankowiak Stefan, Bauer Piotr, Ziemia Gostyńska w Powstaniu Wielkopolskim 1918/1919, Gostyń 1988, s. 134, 135 i in.; Inf. Marii Nowak, córki powstańca Bronisława Sobańskiego oraz Ignacego Malińskiego z Zalesia, syna Piotra hallerczyka, uczestnika wojny bolszewickiej.

Kazimiera Horyza Pachciarz

Tomczak Roman (1899 – 1984), urodził się 9 stycznia 1899 r. w Bliźyczach pow. Wągrowiec w rodzinie rolnika Ignacego Tomczaka i Emilii z Bronieckich. Miał braci Józefa i Władysława oraz Polcyną. Uczęszczał do szkoły powszechnej w Rudniczu pow. Wągrowiec, gdzie rodzina mieszkała, a po ukończeniu której pomagał rodzicom w gospodarstwie. Gdy osiągnął wiek poborowy powołany został do armii pruskiej i brał udział w działaniach I wojny światowej. Po demobilizacji wrócił do domu.

6 stycznia 1919 r. wstąpił jako ochotnik do oddziału powstańczego w Żelicach i walczył pod dowództwem starszego sierżanta Ludwika Kołodzieja o Chodzież, Szamocin, walkach pod Paterkiem i Nakłem. Później wcielony do 4 kompanii 4 Pułku Strzelców Wielkopolskich brał udział w działaniach Wojska Polskiego do kwietnia 1921 roku. Po demobilizacji wrócił do rodzinnych Żelic na gospodarstwo. Przejął gospodarkę po rodzicach, na której pracował do wojny. 16 października 1930 roku w Wągrowcu zawarł związek małżeński z urodzoną w miejscowości Rudnicze 7 maja 1909 roku Zofią Tomkowiak. Urodziło się im sześćcioro dzieci – dwóch synów i cztery córki. Monika żemężna Tomczak (1931–1988), Łucja żemężna Jabłkowska (1933–2013), Maria żemężna Józwiak (1935–2013), Marian (ur. 1939), Barbara żemężna Tomczak (ur. 1941), Stanisław (1943–1950). Podczas okupacji został wywłaszczony ze swego gospodarstwa i zmuszony do pracy na majątku ziemskim u niemieckiego obszarnika w Żelicach. Po wyzwoleniu odzyskał gospodarstwo na którym pracował do czasu przekazania za rentę w 1978 r. córce Barbarze i zięciowi Zygmuntowi. Był członkiem Kółka Rolniczego w Żelicach. Należał do ZBoWiD w Wągrowcu. Mianowany na stopień podporucznika Wojska Polskiego. Odznaczony: Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski (7 kwietnia 1976), Wielkopolskim Krzyżem Po-

Roman Tomczak

wstańczym (6 marca 1974). Zmarł 3 grudnia 1984 r. w szpitalu w Wągrowcu i został pochowany na cmentarzu w Potulicach w rodzinnym grobowcu rodzinnym.

Biuro Kadr i Odznaczeń Prezydenta RP, USC Wągrowiec, pamiątki i informacje rodzinne córki Barbary Tomczak.

Ewa Kabat

Trzebiński Bogdan (1876 – 1932), kapitan WP, współtwórca Rady Żołnierskiej w Jaraczewie i Straży Ludowej w powiecie jarocińskim, aktywny działacz społeczny, ziemianin. Urodził się 26 kwietnia 1876 roku w Strzemkowie (pow. Inowrocław), jako syn ziemianina Józefa i Marii z domu Zielenieckiej. Od roku 1905 właściciel Chytrowa i od tego czasu patron kościoła oraz od 1931 Rady Szkolnej Szkoły Powszechnej w Chytrowie. Współzałożyciel w Jaraczewie 13 listopada 1911 roku Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół”, członek honorowy miejscowego Bractwa Kurkowego, współorganizator uroczystości patriotycznych, w tym rocznicowych, np. 140 Rocznicy uchwalenia Konstytucji 3 Maja. W okresie międzywojennym prezes Koła w Jaraczewie oraz członek Rady Powiatu BBWR. W okresie poprzedzającym wybuch Powstania Wielkopolskiego aktywnie zaangażował się w tworzenie Rad Żołnierskich i oddziałów Straży Ludowej na Ziemi Jaraczewskiej oraz w powiecie jarocińskim. Został najpierw zastępcą, a następnie powiatowym komendantem Straży Ludowej. Uczestniczył w odbywających się zebraniach mieszkańców wsi i zachęcał do wstępowania w szeregi tworzącego się oddziału polskiego w garnizonie jarocińskim. 12 stycznia 1919 roku kierownik szkoły

w Panience, Antoni Jęchorek zapisał w szkolnej kronice: W niedzielę 12 stycznia odbył się w tutejszej szkole po południu o godz. 3-ciej wiec lokalny. Zagaił go p. Trzebiński z Chytrowa. Jako mówcy wystąpili: p. Kurczewski z Jaraczewa, Krajewski ze Skoraczewa, Sebel z Jarocina i Szulczyński z Cerekwicy. Mówiono o powszechnym położeniu politycznym, o robotnikach rolnych, o zachowaniu się wobec wyborów do konstytuanty niemieckiej i o szkole. Rezolucję wstrzymania się od głosowania do konstytuanty niemieckiej przyjęto jednogłośnie. Na zakończenie zachęcał przewodniczący do wstępowania ochotników do szeregów polskich. (...) Z pieśnią „Boże, coś Polskę” kończono wiec. Zmarł nagle 12 października 1932 roku wieczorem o godz. 23.00 w swoim majątku w Chytrowie (w wieku 56 lat). We wspomnieniu w Gazecie Jarocińskiej nr 83 z dnia 16 października 1932 roku napisano: Śp. Bogdan Trzebiński. W dniu 12 października zmarł niespodziewanie na udar serca znany w całym powiecie jarocińskim działacz społeczny, właściciel Chytrowa, Bogdan Trzebiński. Nieubłagana śmierć przerwała pasmo żywota człowieka, który zasługiwał na miano gorliwego i pracowitego obywatela. Odszedł od nas człowiek naprawdę zasłużony. W okresie wyzwolenia Wielkopolski spod jarzma niemieckiego, śp. Bogdan Trzebiński posiadający stopień oficera rezerwy armii niemieckiej, a więc należący do tych nie-

Bogdan Trzebiński

licznych Polaków, którzy posiadali fachowe, wyższe wykształcenie wojskowe, oddaje się z całym poświęceniem pracy nad stworzeniem kadr obrońców powstającej Ojczyzny. Zajmuje się gorliwie organizowaniem zastępów Straży Ludowej, której został komendantem na powiat jarociński. Straż Ludowa, jeśli chodzi o zasługi w Powstaniu Wielkopolskim, ma w nim miejsce poczesne, tworzyła ona bowiem niejako mur dobrze zorganizowanych, przygotowanych na wszystko żołnierzy, co niemało wpłynęło na wzrost samopoczucia społeczeństwa i niewątpliwie deprymowało naszego sąsiada z zachodu, który gotował się do stłumienia akcji wyzwoleniczej Wielkopolski. Na terenie Chytrowa rozwinął później owocną działalność społeczną i kulturalną, ciesząc się opinią dobrego i sumiennego obywatela. Był członkiem szeregu organizacji jak „Sokół”, prezesem Rady Szkolnej w Chytrowie oraz członkiem honorowym Bractwa Kurkowego. Był poza tym członkiem Rady Pow. BBWR jako prezes Wójtowskiego Komitetu BBWR w Jaraczewie. Na tym odcinku pracy pracował szczególnie gorliwie, dając tym świadectwo, że jest rozumiejącym swoje zadanie dobrym obywatelem. Cześć Jego pamięci. Bogdan Trzebiński był żonaty z Janiną von Dąbską, która do Jaraczewa przeprowadziła się 12 października 1906 roku. Bogdan i Janina Trzebińscy byli rodzicami trzech córek: Izabeli Marii (ur. 17 lipca 1909 w Chytrowie, mąż Tadeusz Nikodem Jaraczewski, ziemianin); Haliny Marii (ur. 22 października 1907, mąż Wacław Bylina, inż. rolnictwa) i Janiny Teresy Marii (29 października 1911 – 29 grudnia 1928). Bogdan Trzebiński został pochowany w Poznaniu, Janina Trzebińska zmarła po II wojnie światowej. Została pochowana w grobowcu obok męża i córki Janiny Teresy Marii.

APG Ks. mieszkańców Chytrowa; USC Ks. zg. Jaraczewo 367/1932; USC Ks. małż. Jaraczewo 27/1935; GJ 1932, nr 83; GJ 1921, nr 78, GJ 1931, nr 18, GJ 1931, nr 26, GJ 1931, nr 38; Inform. Marii Łuczak Sobockiej z Łukaszewa, gm. Jaraczewo i Ryszarda Czabańskiego z Jaraczewa (syna powstańca Stanisława Czabańskiego) i Marii Nowak (córkę powstańca Bronisława Sobańskiego);, Własnoręczny życiorys Ignacego Baranka – własność wnuczki Janiny Szatnej; Kronika Katolickiej Szkoły Powszechnej w Panience; Elżbieta Matlewska-Białas, Księga 50-lecia Powstania Wielkopolskiego, rękopis.

Kazimiera Horyza Pachciarz

Turton Józef (1896 – 1919), urodził się 24 stycznia 1896 r. w Potulicach (pow. Wągrowiec) w rodzinie robotnika Jana Turtonia i Anny z domu Otto. Był najmłodszym z rodzeństwa. Miał trzy siostry: Franciszkę zamężną Kasprzak – żona oficera z Torunia, Eleonorę zamężną Pałka – posiadali gospodarstwo indywidualne w Kobylcu pow. Wągrowiec i Józefę zamężną Hinc – pracowała na majątku w Potulicach. Rodzina mieszkała w Potulicach, gdzie ojciec pracował na majątku u dziedzica Biegańskiego. Uczęszczał do szkoły powszechnej w Potulicach. Po ukończeniu nauki pracował na majątku Biegańskich. Wiosną 1916 r. został powołany do armii pruskiej i po przeszkoleniu skierowany na front do Francji. Po demobilizacji wrócił do domu, a gdy rozpoczęło się Powstanie Wielkopolskie wstąpił w szeregi powstańcze, prawdopodobnie walczył w oddziale por. Kowalskiego. Brał udział w bitwie o Chodzież i potyczkach pod Budzyniem. Zginął w bitwie pod Radwankami dnia 6 lutego 1919 r. W „Li-

ście strat...” podano jako miejsce śmierci Potulice. Pochowany został na cmentarzu w Potulicach.

USC Wągrowiec, Archiwum Państwowe w Poznaniu O/Pila, Wiesław Olszewski, Łukasz Jastrząb, Lista strat Powstania Wielkopolskiego od 27 grudnia 1918 roku do 8 marca 1920 roku, ze słowem wstępnym Lecha Kaczyńskiego Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej, Wydanie drugie zmienione i uzupełnione, Koszalin 2009; W. L. Janiszewski, pamiątki i informacje rodzinne.

Ewa Kabat

Urbanowski Jan (1897 – po 1969), syn Wojciecha i Marii z domu Nowinka, urodzony w Kotowie 12 sierpnia 1897 roku, syn Wojciecha i Marii z domu Nowinka. W 1904 wraz z rodzicami przeniósł się do Kurowa, gdzie do 1912 uczył się w szkole powszechnej. W marcu 1916 roku powołany do armii pruskiej, do 6 pułku grenadierów we Wschowej. Po przeszkoleniu 10 lipca 1916 roku wysłany został na front wschodni do 404 pułku piechoty, gdzie brał udział między innymi w walkach pod Baranowiczami, na obecnej Białorusi. 9 listopada 1916 roku został ranny w walkach pod Horodyszczami. Po wyleczeniu wrócił do pułku, by we wrześniu 1917 roku trafić na front zachodni pod Cambrai. Po zatruciu gazami bojowymi, 24 marca 1918 roku trafił do szpitala w Monachium, skąd został ponownie wysłany na front zachodni do Peronne w departamencie Somma, a po rozbiciu tamtejszych oddziałów znalazł się we Flandrii. W grudniu 1918 roku otrzymał przepustkę świąteczną do domu, z której nie wrócił już do armii pruskiej, tylko zgłosił się do formowanej przez Józefa Skrzydlewskiego 1 Kompa-

nii Grodziskiej. Na początku stycznia brał udział w wyprawie na Rakoniewice. W nocy z 4 na 5 stycznia uczestniczył w zdobyciu miejscowości Wioska, opанowanej przez kolonistów niemieckich, wraz ze sprzyjającą im hrabiną von Schlieffen. Następnie brał udział w zdobyciu Jabłonnej i Wolsztyna. Po zajęciu tego ostatniego wrócił do Grodziska by 27 stycznia 1919 roku jako dowódca 4 drużyny 1 Kompanii Grodziskiej ruszyć na odcinek frontu pod Lwówek, gdzie służył pod dowództwem ppor. Kopczyńskiego i sierżanta Kabscha. Brał udział w walkach o Sępólno, Miedzichowo. Od marca 1919 roku wraz z wojskami stacjonował pod Międzychodem, gdzie otrzymał awans do stopnia kaprała. W tym okresie Kompania Grodziska została wcielona do Armii Wielkopolskiej, jako 5 kompania 2 Pułku Strzelców Wielkopolskich. Po zakończeniu powstania, pozostał w wojsku jako podoficer zawodowy w 56 Pułku Piechoty Wielkopolskiej, a następnie 29 Pułku Strzelców Kaniowskich, aż do wybuchu II wojny światowej. W tym czasie awansował na kolejne stopnie podoficerskie. 1 kwietnia 1920 roku otrzymuje stopień plutonowego, w sierpniu 1921 stopień sierżanta, by w marcu 1939 zostać starszym sierżantem. 28 września 1939 roku w walkach pod Biłgorajem dostał się do niewoli, w której przebywa aż do wyzwolenia. Od 15 lipca 1945 roku do 15 grudnia 1946 roku był komendant posterunku MO w Damasławku powiat wągrowiecki. Od 15 marca 1948 roku pracownik umysłowy w Prudniku, początkowo w PZPR, a następnie w Powiatowej Radzie Narodowej w Prudniku jako kierownik Wydziału Przemysłu. W maju 1961 po ciężkim zawale serca przeszedł na rentę i emeryturę. Od 1928 roku żonaty, ojciec trojga synów. Odznaczony Brązowym

Krzyżem Zasługi (1937), Medalem Niepodległości (1938), Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym w (1957), Srebrnym Krzyżem Zasługi (1959) oraz Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski (1964). Mimo zaawansowanego wieku, aktywny członek organizacji kombatanckich województwa opolskiego, współpracował również z dawnym kolegą z oddziałów grodzkich Józefem Urbanem przy pracach mających na celu upamiętnienie grodzkich powstańców.

BK 12158 Wspominki powstańców wielkopolskich (akta Jana Urbanowskiego m. in. Mój życiorys, Ankieta dla Weteranów Powstania Wielkopolskiego, zamieszkałych na terenie woj. Opolskiego, List do dyrektora Biblioteki Kórnickiej PAN dra L. Gomolca z dnia 14. I. 1969 roku); Jan Urbanowski, Udział w Powstaniu Wielkopolskim 1918/1919 r. Moje wspomnienia z tamtejszych dni zbrojnego zrywu i entuzjazmu; Jakubowski S. Fragmenty z historii Powstania Wielkopolskiego 1918-1919 zestawienie na podstawie szczegółów podanych przez 36 powstańców. Opole, 1968. (wersja elektroniczna opublikowana na łamach Wielkopolskiej Biblioteki Cyfrowej).

Grzegorz Kubacki

Wachtel Mariusz (1892 – 1919), zastępca oficera, dowódca 4 kompanii gnieźnieńskiej. Urodził się 12 lutego 1892 r. w Gnieźnie, w rodzinie handlarza Jana i Antoniny z domu Czajkowskiej. Po ukończeniu szkoły powszechnej wyuczył się zawodu sztukatora w kamieniu. Wykazywał duże zdolności plastyczne, tworząc najczęściej grafiki. Należał do gnieźnieńskiego gniazda Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół”. Powołany do niemieckiej marynarki wojennej (1912),

wrócił do Gniezna dopiero w końcu listopada 1918 r.. Należał do grupy organizatorów Powstania Wielkopolskiego w tym mieście. 28. grudnia na wezwanie sierż. Piotra Walczaka, emisariusza z Poznania, zajął z ochotnikami koszary 12 Pułku Dragonów Pruskich, znajdujące się w pobliżu miasta. Zmusił dowódcę pułku do wydania rozkazu o poddaniu się. W ciągu następnych dni zbierał ochotników do tworzonego oddziału. Zgłosiło się około 100 osób, najczęściej bez elementarnego przeszkolenia wojskowego. Przez styczeń 1919 r. szkolili ich osobiście, m. in. w zakresie służby wartowniczej, polowej, obsługi karabinów maszynowych. Był to załazek 4 kompanii gnieźnieńskiej, wcielonej do 3 baonu formującego się 4 Pułku Strzelców Wlkp.. Po włączeniu do kompanii plutonu z baonu gnieźnieńskiego 01.02.1919 r., 4 kompania wyruszyła na front północny w rejon Rynarzewa. Służbę frontową relacjonował w listach do narzeczonej Stefanii Dudkiewicz. 06.02. pisał: „Już trzeci dzień w polu bez wyzucia buta. Poszliśmy i/ na pozycję, noc za nocą. Wczoraj udało nam się Niemca schwycić, dostał porządne baty. Odebraliśmy mu dzieła, maszynówki w dużej ilości. Gnieźniacy dobrze się spisują. Z mojej kompanii 1 zabity, 2 rannych. Codziennie toczy się walka. Leżę w pierwszej pozycji z całą kompanią i bronią Rynarzewa. Biedne miasteczko, po części już w gruzy położone (...). Niemcy huczą codziennie armatami, po-

Mariusz Wachtel

ciągami pancernym, a liczby mojej kompanii ubywa codziennie”. Pociąg pancerny, o którym pisał, ogniem dział zadawał powstańcom dotkliwie straty. 18. Lutego 1919 r. saperzy (15 ludzi) z I Baonu Saperów Wielkopolskich wysadzili tory, odcinając mu drogą do Bydgoszczy. Załoga niemiecka broniła się zacięcie, aż nadjechał pociąg ratowniczy. Grupa saperów poniosła ciężkie straty. W tym krytycznym momencie z odsieczą nadciągnęła 4 kompania, którą Wachtel z okrzykiem „Niech żyje Polska” porwał do ataku. W ogniu karabinów maszynowych został ranny i zmarł na polu walki. Wraz z nim poległo 14 szeregowców, ale pociąg został zdobyty, a później wyremontowany służył żołnierzom Wojsk Wielkopolskich. Uroczysty pogrzeb Wachtla i jego żołnierzy odbył się w Gnieźnie. W dwukilometrowym kondukcje żałobnym odprowadzono poległych na cmentarz św. Piotra. Pośmiertnie został odznaczony Krzyżem Niepodległości z Mieczami.

CAW, VM 102-1051, Komitet Krzyża i Medalu Niepodległości, 28.02.1938 r.; Biblioteka Główna UAM, materiały przekazane przez Bożenę Schmidt – Poznań: listy, zdjęcia, rysunki; T. Jabłoński, Lista strat, Warszawa 1936; J. Tomaszewski, Walki o Noteć, Poznań 1930, s. 92, 98-99; Listy M. Wachtla, (w:) Przeciw pruskiemu zaborcy, s. 172-173; B. Polak, Wojska techniczne, (w:) Powstanie Wielkopolskie 1918-1919. Artykuły i przyczynki, pod red. B. Polaka, Kościan 1975, s. 267, 272; Gniezno i Ziemia Gnieźnieńska. Walka o wolność narodową i społeczną 1918-1945, Gniezno 1978; Artykuł B. Polaka ukazał się w Słowniku biograficznym powstańców wielkopolskich 1918-1919, pod red. A. Czubińskiego, B. Polaka, Poznań 2002,

s. 384-385 oraz Słowniku Biograficznym uczestników Powstania Wielkopolskiego Frontu Północnego (nadnoteckiego), pod red. S. Łanieckiego, Nakło nad Notecią – Sępólno Krajeńskie 2009, s. 220.

Bogusław Polak

Wadyński Józef (1891 – 1943), porucznik WP. Ziemianin, działacz społeczny i patriota. Pochodził z rodziny zamieszkałej od wielu pokoleń na ziemi kostrzyńskiej. Wpisy w księgach parafialnych dowodzą, że jej związek z tymi terenami sięga co najmniej XVIII w., a protoplastą tego rodu był Paweł Wadyński, mieszczanin kostrzyński. Józef Wadyński urodził się 16 lutego 1891 r. w niewielkim majątku ziemskim Andrzejewo jako syn Aleksandra Wadyńskiego i Pelagii z domu Skalska. Duch patriotyczny towarzyszył mu od dzieciństwa. Jego ojciec był uczestnikiem powstania 1863 r. a pamięć o tym wydarzeniu pozostawała w domu żywa. Już jako kilkunastoletni uczeń poznańskiego Gimnazjum im. Bergera działał w tajnej organizacji politycznej. W 1914 r. ukończył studia rolnicze na uniwersytecie we Wrocławiu. Jako obywatel Wielkiego Księstwa Poznańskiego wcielony został podczas I wojny światowej do wojska pruskiego. Skierowany został na kurs oficerski. Jednemu z uczestników szkolenia nie spodobało się to, że Polak ma zostać oficerem. Wówczas Wadyński w obecności świad-

Józef Wadyński

ków spoliczkował go. Obydwa odesłano wówczas do macierzystych jednostek. Kiedy w listopadzie 1918 r. w Niemczech wybuchła rewolucja, Józef Wadyński nie powrócił z urlopu do swojej jednostki, lecz wraz z Józefem Mąkowskim i Antonim Markiewiczem zorganizował w Kostrzynie 12 listopada Radę Robotniczo – Żołnierską. Został dowódcą oddziału Służby Bezpieczeństwa, a po wybuchu Powstania Wielkopolskiego sformował 6 stycznia 1919 r. z ochotników kompanię a potem 1 lutego pluton kostrzyński, na czele z którego wyruszył na front pod Kcynią. Awansował na podporucznika, a później porucznika. W 1920 r. brał udział w wojnie polsko – bolszewickiej, walcząc w Polsce i na Białorusi z wojskami Budionnego. Po powrocie do domu zajmował się nie tylko zarządzaniem majątkiem Andrzejewo, ale zasiadał też w zarządzie Spółdzielni Rolnik w Kostrzynie oraz w kostrzyńskiej Radzie Miejskiej. W 1922 r. wspólnie z Janem Forszpaniakiem założył Towarzystwo Uczestników Powstania 1918-1919 roku w Wielkopolsce. W 1925 r. ożenił się z Marią z domu Nitsche, która urodziła mu dzieci: Barbarę, Teresę, Jerzego i Krystynę. W tym czasie stał się właścicielem pobliskiego folwarku Ignacewo, który nabył od swego krewnego Ignacego Wadyńskiego. Obydwa gospodarstwa były prowadzone wzorowo w oparciu o wiedzę rolniczą i nowoczesne maszyny. Jego dobrze prowadzone gospodarstwo odwiedził swego czasu Wincenty Witos. W 1930 r. Józef Wadyński stanął na czele Komitetu Budowy Sokolni w Kostrzynie. Dzięki ofiarności miejscowego społeczeństwa sala gimnastyczna Sokola została otwarta we wrześniu 1930 r. z pożytkiem dla kostrzyńskiej młodzieży i obywatelstwa. Po wybuchu wojny polsko – niemieckiej we wrześniu 1939 r.

stanął w szeregach Armii Poznań. Wraz z nią walczył nad Bzurą, pod Kutnem i w obronie Warszawy. 25 września dostał się do niewoli. Więziony był w oflagach w Hadamarze, Neubrandenburg i Dosel. Stamtąd wysyłał do rodziny i przyjaciół liczne listy, pełne dobrych rad i otuchy. Zmarł nagle 7 kwietnia 1943 r. na zawał serca. Spoczął na cmentarzu w miasteczku Dosel, serdecznie żegnany przez towarzyszy niedoli, wśród których był Józef Ciszewski z Kostrzyna i Jan Barczak z Józefowa k/Brzeźna. Jego rodzina po powrocie z wygnania zastała rozparcelowany majątek Andrzejewo, ale mogła do 1949 r. gospodarzyć w Ignacewie, dopóki nie zostało ono przejęte przez państwo.

Józef Wadyński, Historia plutonu kostrzyńskiego „Zew Polski Zachodniej” nr 16 Poznań -Katowice Toruń 21 IV 1935 r.; Józef Wadyński Historia plutonu kostrzyńskiego (maszynopis), Kostrzyń 1938 r.; Ludwik Rządkowski, Udział 2-giej kompanii średzkiej boju pod Kcynią (3 II 1919) Rocznik Weteranów Powstań Narodowych RP1914/1919w Poznaniu str. 71-87, Poznań1935 r.; Kazimierz Matysek, Kostrzyński słownik biograficzny, Kostrzyn 2011r. str. 38-39.

Kazimierz Matysek

Walkowiak Piotr (1898 – 1970), urodził się 8 lutego 1898 roku w Miastku (daw. pow. wschowski), w rodzinie rolnika Jana i Michaliny z Gryczów. Po ukończeniu szkoły powszechnej w sąsiednim Górsku pracował do 18 roku życia w gospodarstwie rodziców. W lutym 1916 roku został wcielony do armii niemieckiej, walczył na froncie zachodnim we Francji. Z chwilą zakończenia działań wojennych uciekł w pełnym uzbrojeniu ze swe-

go oddziału i przybył do rodzinnego Miastka. 6 stycznia 1919 roku wstąpił jako ochotnik do oddziału powstańczego – kompanii przemęckiej, dowodzonej przez ppor. Józefa Wróblewskiego i jego zastępcę ppor. Stanisława Michalskiego. Brał udział w potyczkach zbrojnych na froncie południowo-zachodnim powstania „Grupa Leszno” pod Zbarzewem, Włoszakowicami, Brennem, Wijewem i Kaszczorem. 7 marca 1919 roku został powołany do 11 kompanii III batalionu 2 Pułku Strzelców Wielkopolskich (późniejszy 56 Pułk Piechoty Wielkopolskiej). Potem na początku kwietnia tegoż roku oddelegowano go do II batalionu Telegrafistów Wielkopolskich na Cytaudelę w Poznaniu. Po zakończeniu walk powstańczych, przeniesiony do rezerwy w stopniu kaprała, wrócił do rodzinnego Miastka. W 1926 roku zamieszkał w Perkowie, aby prowadzić gospodarstwo rolne. W dniu 25 sierpnia 1939 roku został zmobilizowany do 14 kompanii telegrafistów 14 Dywizji Piechoty. Po kapitulacji Dywizji, dostał się do niewoli niemieckiej, w której przebywał od 19 września do 4 października 1939 roku. Po powrocie do rodziny otrzymał nakaz pracy w Leśnictwie Mochy. Po drugiej wojnie światowej jako rolnik pełnił funkcję Terenowego Opiekuna Społecznego w Perkowie. Zmarł 24 listopada 1970 roku. Spoczywa w Przemęcie na cmentarzu przy kościele św. Piotra. Został odznaczony Odznaką Grunwaldzką i Wielko-

polskim Krzyżem Powstańczym (1969). Żonaty z Marianną Małą, miał czworo dzieci: Łucję, Mariannę, Helenę i Jana.

Siuda S., Zarys historii wojennej 56. Pułku Piechoty Wielkopolskiej, Krotoszyn 32, s. 4, 15-19, 29,43; Archiwum Państwowe w Lesznie, akta ZBoWiD-u, sygn. 6507; Akta Zarządu Powiatowego ZBoWiD-u w Wolsztynie z lat 1968-1972; Informacje i pamiątki rodzinne wnuka Józefa Lorenca z Perkowa.

Fornalski Antoni

Walkowiak Władysław (1898 – zamordowany w obozie koncentracyjnym), urodził się 8 czerwca 1898 roku w Ceradzu Kościelnym koło Jankowic. Jego rodzicami byli Tomasz i Jadwiga z domu Czarna. Władysław był jednym z jedenaściorga dzieci. Od 1900 roku jego rodzina zamieszkała w Środzie, gdzie ojciec był urzędnikiem pocztowym. Do szkoły powszechnej uczęszczał w Środzie, a po jej ukończeniu zajmował się handlem płodami rolnymi. 28 grudnia 1918 roku wstąpił w szeregi powstańców. Brał udział w walkach na froncie północnym i południowym (brak danych, w której kompanii służył), a następnie w 8 Pułku Strzelców Wielkopolskich. Ożenił się z Anną (nazwiska rodzowego brak) i miał córkę Annę. Po wybuchu II wojny światowej został aresztowany (podczas aresztowania wszystkie dokumenty zabrało Gestapo) i wywieziony wraz z rodziną do Generalnej Guberni, gdzie jego rodzina przebywała do końca wojny. W czasie transportu Władysław Walkowiak uciekł i przebywał pod zmienionym nazwiskiem w okolicach Warszawy. Pracował wówczas w konspiracji, współpracował z AK. Pracując jako kierownik mleczarni w Garwolinie został

Piotr Walkowiak

ponownie aresztowany i wysłany do obozu koncentracyjnego w Dachau później do Oświęcimia – nr obozowy V 18280 (archiwum muzeum). Przed końcem II wojny światowej został stracony wyrokiem sądu doraźnego. Po zakończeniu wojny jego matka Jadwiga Walkowiak otrzymała zawiadomienie o śmierci syna w obozie. Władysław Walkowiak został zweryfikowany jako powstaniec wielkopolski – spis członków Związku Weteranów Powstań Narodowych rok 1935-1939 nr 16967 – 23302 Archiwum Państwowe Poznań 53/884/0/1/45. Jego nazwisko figuruje na tablicy pamiątkowej Powstańcy Wielkopolscy 1918 – 1919 odsłoniętej na Kwaterze Powstańców w Środzie Wlkp. w grudniu 2005 roku

Opracowano na podstawie dokumentów archiwalnych i wspomnień rodziny.

Feliks Walkowiak, Maria Kamińska

Wasilewski Teodor (1885 – 1919), urodził się 31 października 1885 r. w Boguniewie pow. Oborniki w rodzinie robotnika Józefa Wasielewskiego i jego drugiej żony Anny Michalskiej. Miał trzy siostry: Józefę (1883-1902), Rozalię – zamężna Korolewska (1894-1986) i Magdalenę – zamężna Szulczyk (1899-1993) oraz brata Kazimierza (1902-1983), a także dwie przyrodnie siostry z pierwszego małżeństwa ojca. Rodzina zamieszkała w Potulicach, gdzie ojciec pracował na majątku u dziedzica Biegańskiego. Do szkoły powszechnej uczęszczał w Potulicach. Gdy osiągnął wiek poborowy został powołany do armii pruskiej i służył jako kanonier w artylerii. W 1909 r. wrócił z wojska i w 1910 r. zawarł związek małżeński z urodzoną 23 grudnia 1888 r. w miejscowości Podlesie

Kościełne Joanną Rosińską (zmarła w 1977), która była służącą u Biegańskiego. W 1911 r. w Potulicach przyszedł na świat ich syn Stanisław (zmarł 1983), a w 1912 r. córka Katarzyna (zm. 2008, zamężna Jeneralczyk). W czasie I wojny światowej został zmobilizowany i walczył na wojennych frontach. Gdy rozpoczynało się Powstanie Wielkopolskie żona spodziewała się kolejnego dziecka i prosiła aby został w domu, on jednak wstąpił w szeregi powstańcze i prawdopodobnie walczył w oddziale por. Kowalskiego. Brał udział w walkach i zginął w bitwie pod Radwankami 6 lutego 1919 r. W akcie zgonu omyłkowo podano datę 5 lutego 1919 r. Pochowany został na cmentarzu w Potulicach. Obecnie ekshumowany i przeniesiony do grobu rodzinnego żony Joanny, córki Katarzyny i jej męża.

USC Wągrowiec; Wiesław Olszewski, Łukasz Jastrząb – „Lista strat Powstania Wielkopolskiego od 27 grudnia 1918 roku do 8 marca 1920 roku” Ze słowem wstępnym Lecha Kaczyńskiego Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej – Wydanie drugie zmienione i uzupełnione, Koszalin 2009; pamiątki i informacje wnuczki Ireny Olszewskiej.

Ewa Kabat

Wieczorek Mieczysław (1897 – 1919), syn Wincentego i Walentyny z domu Janiszewskiej. Urodził się 3 maja 1897 r. w Piersku, w dawnym powiecie szamotulskim. Ukończył szkołę powszechną. Nie posiadał zawodu. Służył w armii niemieckiej podczas I wojny światowej. W połowie stycznia 1919 r. wstąpił ochotniczo do 4. kompanii 1. Płk. Rez., który przemianowano następnie na 10. Płk. Strzel. Wlkp. Służył w stopniu

kpr. Wiosną 1919 r. wraz ze swoim pułkiem przybył na front północny Powstania Wielkopolskiego, pod Rynarzewo. Żołnierze pełnili tam służbę na posterunkach przy granicy na linii demarkacyjnej. W nocy 18/19 czerwca 1919 r., podczas trzeciej próby zdobycia Bydgoszczy, w bitwie o most na Kanale Noteckim pod Rynarzewem kpr. Mieczysław Wieczorek zginął. Dowódca 4. kompanii ppor. Ludwik Rau tak wspominał poległego: „(...) kaprał Wieczorek służył w 4 kompani 68 pp. (wcześniejszy 10 Płk. Strzel. Włkp.). Poznałem go jako nadzwyczaj odważnego, nieustraszonego, nader wiernego i obowiązkowego żołnierza. Dnia 19 czerwca 1919 r. w bitwie pod Rynarzewem na froncie północnym – poznańskim odznaczył się Wieczorek jako dowódca sekcji ckm. Parł on nieustraszenie naprzód, zachęcając swych ludzi do wytrwania. Podczas bitwy został śp. Wieczorek dość poważnie ranny w głowę, tak iż na pewien czas zemdleł. Odzyskawszy przytomność, nie chciał za żadną cenę pola walki opuścić, lecz wytrwał, aż do końca. Pozostał przy swym karabinie maszynowym, tracąc prawie całą obsługę. Przy końcu bitwy został sam ciężko ranny w pierś, rana była śmiertelna i spowodowała jego śmierć. Śp. Wieczorek należał do najdzielniejszych żołnierzy 4 kompanii (...)”. Poległych powstańców Niemcy pochowali we wspólnej mogile niedaleko pola walki. 30 lipca 1920 r. pod kierunkiem ppor. Janiszewskiego, szefa Urzędu do Opieki nad Grobami, odbyła się ekshumacja ciał poległych, których nazajutrz, 1 sierpnia 1920 r., pochowano na cmentarzu parafialnym w Rynarzewie. 4 lipca 1926 r. nad mogiłą odsłonięto i poświęcono pomnik ufundowany przez miejscowe koło Towarzystwa Powstańców i Wojaków. Niestety z przyczyn niewiadomych kpr. Wieczorek

został na tablicy umieszczony jako żołnierz nieznany. Przez prawie 85 lat na wszystkich kolejno zmienianych tablicach na pomniku umieszczany był jako nieznany. Dopiero w 2006 r., po wnikliwej analizie materiałów archiwalnych, m. in. z CAW w Warszawie i ze zbiorów prywatnych Eligiusza Tomkowiaka z Dopiewa, udało się ustalić, że owym nieznanym jest kpr. Mieczysław Wieczorek.

Archiwum Państwowe w Bydgoszczy. Urząd Wojewódzki Pomorski w Toruniu. Ewidencja grobów powstańców wielkopolskich w powiecie szubińskim 1920-1939, sygn. 24348; A. Ciszak, Szubin – Bydgoszcz po raz trzeci, (w:) Na froncie północnym powstania wielkopolskiego 1918-1919. Wspomnienia, Poznań 1973; Centralne Archiwum Wojskowe w Warszawie. Krzyż Walecznych, sygn. 132/W-113; M. Buławski, Miasteczko nad frontem. Wspomnienia z roku 1919, Poznań 1929; T. Jabłoński, Lista strat Powstania Wielkopolskiego 1918/1919, Warszawa 1936, poz. 1596 (błędnie podana data śmierci); W. Szelmeczka, Historia 68 Pułku Piechoty (10 Pułku Strzelców Wielkopolskich), 1928, (maszynopis).

Piotr S. Adamczewski

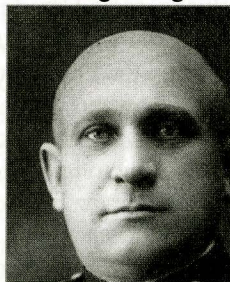
Wiśniewski Piotr Paweł (1896 – 1978), urodził się w Zielnikach koło Środy 11 maja 1896 roku, jako syn Mikołaja i Michaliny z domu Urbaniak. Brał czynny udział w Powstaniu Wielkopolskim w 1 kompanii średzkiej na przełomie 1918 i 1919 roku. Po powstaniu ukończył Studium Nauczycielskie w Poznaniu i rozpoczął pracę jako nauczyciel w Pępowie koło Gostynia. Z żoną Marią z domu Wiśniewską miał dwoje dzieci: Irenę (ur. 1926) i Henry-

ka (ur. 1928). W 1935 roku w ramach krzewienia języka i kultury polskiej na Kresach Wschodnich wyjechał z rodziną do Drohiczyna Poleskiego za Kobryniem (dzisiaj Białoruś). Tam jako kierownik szkoły krzewił kulturę polską. Po wybuchu II wojny światowej i wkroczeniu wojsk sowieckich był prześladowany przez Poleszuków i Ukraińców za polskość. Katowany w więzieniach w Kobryniu i Pińsku cudem uniknął śmierci. Uciekł do Olecka, a później ukrywał się w Sokółce, na terenach zagarniętych przez Niemców. Tam zamieszkał z rodziną i pracował jako tłumacz. Znając doskonale język niemiecki (kończył szkoły w zaborze pruskim) wielokrotnie wybawiał miejscowych ludzi przed niechybną śmiercią z rąk niemieckich. Kolejny raz uniknął śmierci, tym razem z rąk niemieckich, w czasie ich odwrotu i ucieczki wojsk niemieckich z Sokółki. Po wojnie przyjechał z żoną do Środy, gdzie do emerytury był nauczycielem w Szkole Podstawowej nr 3. Jego pasje to medycyna, astronomia, meteorologia (codzienne raporty pogodowe) i zegarmistrzostwo. Uchwałą Rady Państwa w 1958 roku został odznaczony Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym, a w 1970 roku Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski. Zmarł 7 maja 1978 roku i został pochowany na średzkim cmentarzu na Kwaterze Powstańczej. Jego nazwisko figuruje na tablicy pamiątkowej Powstańcy Wielkopolscy 1918-1919, odsłoniętej w 2005 roku na Kwaterze Powstańców Wielkopolskich w Środzie Wlkp.

Dokumenty i pamiątki rodzinne.

Wiesław Kuczko, Waldemar Kuczko

Wojtkowiak Nikodem (1889 – 1966), powstaniec organizator kompanii oberskiej na froncie zachodnim Powstania Wielkopolskiego 1918/1919. Urodził się 31 maja 1889 roku we wsi Obra (w ówczesnym powiecie babimojskim), jako syn rolnika Michała i Józefy z domu Duszyńskich. Od kwietnia 1895 roku do końca marca 1903 roku (8 lat) uczęszczał do 8 kl. szkoły powszechnej, którą ukończył z wynikiem b. dobrym. W 1906 roku wstąpił do szkoły handlowej w Essen (Nadrenia), gdzie brał czynny udział w pracach Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół”. Następnie uczęszczał na dwuletni kurs przygotowawczy przy gimnazjum miejskim w Gnieźnie i Bydgoszczy. 25 stycznia 1923 roku poddał się jako eksternista egzaminowi maturalnemu przy gimnazjum w Bydgoszczy. W dniu 12 października 1910 roku powołany został w szeregi armii niemieckiej, celem odbycia 3 letniej obowiązkowej służby wojskowej. Służbę odbywał do 12 października 1913 roku w 1 kompanii oddziału min wodnych (1 komp. Minen-Abteil) w Curhavicie. Do wybuchu I wojny światowej znajdował się w domu rodzinnym. Dnia 2 sierpnia 1914 roku zaciągnięty został przez zaborcę niemieckiego do wojska, jako podoficer przebywał do grudnia 1918 roku na froncie zachodnim. Po zwolnieniu z wojska przybył do swoich stron rodzinnych, gdzie przystąpił do werbowania i organizowania oddziału ochotniczego. W grud-

Nikodem Wojtkowiak

niu 1918 roku zorganizował własnymi środkami i siłami kompanie powstańcze „oberską” z którą jako d-ca brał udział w różnych walkach niepodległościowych w czasie Powstania Wielkopolskiego. Szczególnie odznaczył się podczas natarcie Niemców na Obrę i Kęblów: „Po przegranej pod Kopanicą usiłowali Niemcy przerwać front powstańców na pododcinku Obrę -Kęblów-Stradyn i uderzyć z południa najkrótszą drogą na Wolsztyn. Główne natarcie nastąpiło tutaj 24 stycznia o godz. 13-ej, a uprzedziły je gwałtowne wywiady i szarża jednego szwadronu jazdy, którą Świętno odbito. Piechota niemiecka nacierała w dwóch kolumnach których północna w sile 1 kompanii uderzała z Nowych Oborskich Olendrów na miejscowość Obrę, południowa zaś wzdłuż toru kolejowego Świętno – Kęblów-Wolsztyn na wioskę Kęblów. Natarcie odparto na całej linii. Powstaniec – naczelnik Wojtkowiak Nikodem, dowódca pododcinka Kęblów – Obrę, zdołał na czas podciągnąć wszystkie odwody i tak doskonale zorganizować obronę, że tyraliery niemieckie załamały się w ogniu polskich karabinów maszynowych daleko przed pozycją. Straty przeciwnika były bardzo poważne. Po stronie własnej polegli: powstańcy ś. p. Buczkowski Józef i Kaczmarek, nadzwyczajnym męstwem odznaczył się komendant Wojtkowiak Nikodem”. Kompania oberska była jednostką, składową organizowanego później 7 Pułku Strzelców Wlkp., a następnie 61 pułku piechoty. Za czyny swoje bohaterstwo i ofiarność otrzymał honorowe obywatelstwo gminy Obrę. W październiku 1919 roku złożył egzamin oficerski w szkole oficerskiej w Poznaniu i cenzus naukowy przed komisją egzaminacyjną, zaś w maju 1920 roku mianowany został podporucznikiem. Po wojnie polsko – bolsze-

wickiej został wyznaczony na stanowisko d-cy szkoły podoficerskiej w 61 pułku piechoty, gdzie służył do października 1927 roku. W opinii służbowej zapisano: „Kpt. Wojtkowiak przyczynił się w wysokim stopniu do zorganizowania drużyn powstańczych w Wielkopolsce, które następnie weszły skład 61 pp. Dzięki swej gorliwości, sumienności i niezmordowanej pracy, wywiązuje się zawsze wybitnie z powierzanych mu zadań w pracy nad wyszkoleniem, ku zupełnemu zadowoleniu wszystkich przełożonych. Wybitny d-ca kompanii i swoją wiedzą i umiejętnością szkolenia, przyczynił się do podniesienia wartości tak bojowej, jak również moralnej żołnierza. Niezależnie od normalnej pracy nad wyszkoleniem pracuje stale nad ułatwieniem przyswajania wiadomości przez podwładnych, wydając dorywcze skrypty względnie prace, które ułatwiają podwładnym przyswajania wiadomości”. W październiku 1927 roku został przeniesiony do 8 baonu Korpusu Ochrony Pogranicza w Stołpcach i wyznaczony na dowódcę kompanii szkolnej (późniejszej kompanii odwodowej, gdzie pracował nad wyszkoleniem żołnierzy w KOP Stołpce od 1927-1936 roku). Po 1937 roku w macierzystym 61 pułku piechoty. W czasie września 1939 roku walczył z Armia Pomorze nad Bzurą, gdzie został ranny. W niewoli przebywał w Oflagu VII A Murnau ulokowanym w Bawarii w mieście Murnau AM Staffelsee. Po wojnie w 1946 roku powrócił do Bydgoszczy, gdzie mieszkał do śmierci. Pracował jako pracownik cywilny w wojskowym biurze kwaterunkowo budowlanym. Zmarł na zawał serca 2 listopada 1966 roku. Pochowany na bydgoskim cmentarzu Bielawki. Żonaty z Ireną z d. Suszycką (29 lipca 1920 roku Gniezno), miał córkę Jolantę. Odznaczony: Krzyż Niepodległości (20 lipca

1932), Srebrny Krzyż Zasługi, Medal za Wojnę 1918-1921, Medal Dziesięciolecia Odzyskania Niepodległości, Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym.

CAW, Akta personalne 1769/ 89/ 5688; Archiwum Prezydenta RP, Akta Rady Państwa PRL – Wielkopolski Krzyż Powstańczy. Uchwała Rady Państwa nr: 0/19 z dnia 1958-01-17); A. Biskupski, Historia 61 pułku piechoty wielkopolskiej (7 pułku strzelców wlkp.) Tom I. Walki powstańcze na froncie zachodnim i północnym Wielkopolski. Organizacja pułku. Bydgoszcz 1925, s. 69, 71, 78-79, 195, 219; Z. Kościński, Potyczki pod Obrą i Kębłowem 13 i 24 stycznia 1919 r., (w:) Walki powstania wielkopolskiego 1918-1919. Pod redakcją Bogusława Polaka i Marka Rezlera. Koszalin 2010, s. 227-228; Tenże, Potyczki pod Obrą i Kębłowem 13 i 24 stycznia 1919 roku (w:) Powiaty- Gminy 2011 nr 4 (350) z dnia 8 marca 2011 r., s. 20; Armia „Pomocze”; relacja córki Ireny.

Zdzisław Kościński

Wolnowski Stanisław (1893 – 1940), kapitan Wojska Polskiego, urodził się 5 listopada 1893 roku w Konarzewie, w rodzinie właściciela ziemskiego Urbana i Doniali Piotrowskiej. Po ukończeniu 6 klas gimnazjum wyuczył się zawodu kupca. W latach 1914 – 1918 służył w armii niemieckiej i brał udział w I wojnie

Stanisław Wolnowski

światowej. 7 lutego 1919 roku w stopniu sierżanta wstąpił do 1 Pułku Strzelców Wielkopolskich (późniejszy 55 pułk piechoty), wraz w którym brał udział w walkach podczas Powstania Wielkopolskiego. 24 czerwca tego roku otrzymał awans na podporucznika i został oficerem gospodarczym pułku. 8 września w trakcie walk w rejonie Żabiniki, przeważające siły bolszewików zdołały wdrzeć się na szosę Żabinka – Kamieniec. Wolnowski mając do dyspozycji dwa plutony, zaszedł nieprzyjaciela z prawego skrzydła i ostrzelał z dwóch karabinów maszynowych. Rosjanie zmuszeni zostali do wycofania się. Inicjatywa i odwaga Wolnowskiego przyczyniły się do radykalnej zmiany sytuacji na froncie, a w rezultacie zajęcia przez sąsiedni 58 Pułk Piechoty Wielkopolskiej, linii Twele – Kobryń. Za czyn ten Wolnowski otrzymał Order Virtuti Militari V klasy. Od 12 września 1919 roku był dowódcą 3 kompanii I batalionu. 21 września został ciężko ranny. Po wojnie awansowany do stopnia kapitana WP. W 1925 roku przeszedł do Korpusu Ochrony Pogranicza. Od 1932 roku w stanie spoczynku. Gospodarował na resztówce Tarnowa Łąka koło Rydzyny. W 1939 roku ochotniczo zgłosił się do oddziałów zapasowych Armii „Poznań”. Internowany przez Armię Czerwoną, został zamordowany przez NKWD w Katyniu, wiosną 1940 roku. Był żonaty i miał troje dzieci. Odznaczony był też cztery razy Krzyżem Walecznych i Złotym Krzyżem Zasługi.

Centralne Archiwum Wojskowe, VM 44-3397; ap. 3937; informacje córki Marii Magdaleny; Bogusław Polak, Wolnowski Stanisław (1893-1940), (w:) Kawalerowie Virtuti Militari 1792-1945. Słownik biograficzny. Praca zbiorowa pod red. Bogusława Polaka, Tom II

(1914-1921), *Część I (zeszyt próbny)*, Koszalin 1991, s. 160; Kościański Z., Tomkowiak E., *Mieszkańcy Gminy Dopiewo w Powstaniu Wielkopolskim 1918-1919*, Dopiewo 2009, s. 130-131; Kościański Z., Tomkowiak E., *Mieszkańcy Gminy Dopiewo w Powstaniu Wielkopolskim 1918-1919. Słownik Biograficzny*, Dopiewo 2010, s. 123; *Zbiory Gabinetu Pamiątek Historycznych Eligiusza Tomkowiaka w Dopiewie*.

Bogusław Polak

Wolnowski Stanisław (1900 – 1965), urodził się 2 sierpnia 1900 roku w Poznaniu jako syn Ignacego i Marianny z domu Maćkowiak. Ukończył szkołę powszechną w Poznaniu i gimnazjum elektryczne zdobywając zawód elektrotechnika. Podczas nauki wstąpił do drużyny harcerskiej im. Stefana Czarneckiego w Poznaniu, której komendantem był St. Saroszewski. Do chwili Powstania Wielkopolskiego był łącznikiem pomiędzy drużyną a Polską Organizacją Wojskową. Brał udział w tajnych ćwiczeniach i działaniach drużyny oraz nielegalnych demonstracjach antyniemieckich, w tym w ostatniej w 100-rocznicę śmierci Tadeusza Kościuszki. Od września 1918 roku należał jako zaprzysiężony członek do Polskiej Organizacji Wojskowej. Służył w 1 kompanii Straży Bezpieczeństwa. Brał udział w pracach konspiracyjnych nad zorganizowaniem powstania w Wiel-

Stanisław Wolnowski

kopolsce. W dniu 19 grudnia 1918 roku został przydzielony przez Komendę P. O. W. do 1 kompanii Bezpieczeństwa pod dowództwem sierż. Bolesława Ganzke na fort Prittwitz w Poznaniu. Brał czynny udział w Powstaniu Wielkopolskim najpierw uczestnicząc w gromadzeniu broni i ćwiczeniach wojskowych, a następnie walcząc z bronią w rękę. Uczestniczył w walkach o miasto Poznań przy zdobywaniu Prezydium Policji, Zamku, Dworca Głównego, koszar 6 Pułku Grenadierów i lotniska Ławica, aż do całkowitego oswobodzenia miasta Poznań i okolicznych fortów. W styczniu 1919 roku wyjechał z I batalionem powstańczym poza Poznań. Walczył pod Zbąszyniem i Nową Wsią. W lipcu 1919 roku został powołany do I Kompanii Garnizonowej Wojska Polskiego, z której utworzył się I Poznański Batalion Etapowy. We wrześniu wyjechał z Batalionem na front litewsko-białoruski. Brał czynny udział w wojnie polsko-bolszewickiej 1919-1920. Walczył w 57 Pułku Piechoty. Po zwolnieniu z czynnej służby wojskowej w kwietniu 1922 roku podjął pracę w Okręgowym Szefostwie Budownictwa Wojskowego O. K. VII jako monter-elektryk. Pracował tam do czerwca 1929 roku, po czym podjął pracę w Wojewódzkiej Izbie Rolniczej, gdzie pracował do wybuchu II wojny światowej 1 września 1939 roku. Po wkroczeniu wojsk niemieckich do Poznania został wyrzucony z mieszkania przy ul. Skrytej na ul. Nordwald, gdzie zamieszkał wraz z rodziną w 1 pokoju w piwnicy. Nakazem pracy został skierowany do Zakładów A. E. G. – Aglomeine Elektrik Gosellschaft, gdzie pracował do stycznia 1945 roku. Po wyzwoleniu w lutym 1945 roku podjął pracę w Wojewódzkim Związku Kółek Rolniczych. Zmarł 6 stycznia 1965 roku w Poznaniu. Pochowany na cmentarzu

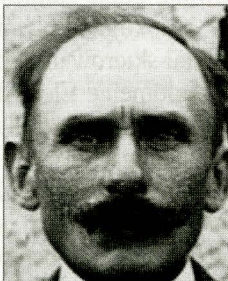
górczyńskim w Poznaniu. Za zasługi został odznaczony Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym, Krzyżem Walecznych, Medalem Niepodległości, Brązowym Krzyżem Zasługi, Medalem za Wojnę 1918-1921, Odznaką pamiątkową 14 Dywizji Piechoty Wlkp. (1 Dywizji Strzelców Wielkopolskich), Odznaką Grunwaldu, Brązowym Medalem za Długoletnią Służbę, Medalem za Warszawę 1939-1945, Medalem Zwycięstwa i Wolności. Związek małżeński zawarł z Heleną Holdt w dniu 2 października 1927 roku. Miał dwie córki: Mirosławę (ur. 1930) i Reginę (ur. 1932).

Wspomnienia rodzinne, dokumenty i pamiątki po moim ojcu.

Regina Imbierowicz

Wolny Józef (1885 – 1983), urodził się 1 grudnia 1885 roku w miejscowości Bielawy (pow. Żnin województwo bydgoskie), w rodzinie Michała i Franciszki Wolnych. Miał jednego brata. Gdy osiągnął wiek poborowy powołany został do armii pruskiej. W 1909 roku w Rogoźnie zawarł związek małżeński ze Stanisławą Gawrecką, a w 1911 r. przyszedł na świat syn Bernard (zmarł w 2000). Miał też córkę Jadwigę – zamężna Łasecka i syna Alojzego (zmarł w 1976). 30 grudnia 1918 r. wstąpił jako ochotnik do rogozińskiego oddziału powstańczego, którym dowodził sierżant Antoni Biskupski

Józef Wolny

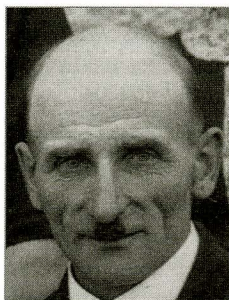

(1890-1930). Pod jego dowództwem i kaprała Franciszka Skotarczaka (1901-1980) brał udział w wyzwaniu Rogoźna, Budzyna, Chodzieży, Walkowic, Rataj. Dalej walczył pod Rynarzewem. Po powstaniu zwolniony został z wojska 3 czerwca 1919 r. Podjął pracę jako robotnik w młynie w Rogoźnie, gdzie pracował do 1928 roku. Następnie zamieszkał w Żelicach pow. Wągrowiec i zatrudnił się jako robotnik rolny na majątku pracując tam do wojny oraz przez całą okupację. Rodzina w Żelicach kupiła małą działkę rolną wraz z domem. Po wyzwoleniu zatrudniony został w Wągrowieckim Przedsiębiorstwie Robót Drogowych jako robotnik. W 1956 r. przeszedł na rentę. Był członkiem ZBoWiD w Wągrowcu. Mianowany na stopień podporucznika rezerwy Wojska Polskiego. Odznaczony Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski (4 października 1974), Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym (6 marca 1974). Zmarł 15 grudnia 1983 roku w Wągrowcu i został pochowany w rodzinnym grobowcu na cmentarzu w Potulicach.

Biuro Kadr i Odznaczeń Prezydenta RP, USC Wągrowiec, pamiątki i informacje rodzinne wnuka Wojciecha Wolnego.

Ewa Kabat

Wołowicz Michał (1898 – 1982), urodził się 27 sierpnia 1898 r. w Czeszewie (gmina Gołańcz pow. Wągrowiec). Rodzicami jego byli Stefan (ur. 1874) i Marianna z domu Nowak (ur. 1875). Szkołę powszechną ukończył w Gołańczy. W kwietniu 1916 r. powołany został do służby wojskowej w armii pruskiej i walczył w I wojnie światowej na froncie zachodnim, w Belgii i we Francji, gdzie został ranny. Na początku grudnia 1918 r.

Michał Wołowicz

zwolniony do rezerwy. Do powstania zgłosił się 27 stycznia 1919 r. w Wągrowcu. Brał udział w walkach o Kcynię, Szubin, Nakło oraz w oddziale powstańczym dowodzonym przez ppor./kpt Maksymiliana Bartscha (1892-1940) o Szamocin i Margonin. Zdemobilizowany został 2 kwietnia 1919 roku. Związek małżeński zawarł 23 października 1921 r. z Praksedą Pogorzelską, urodzoną 7 lipca 1903 r. Mieli czworo dzieci: syna Edmunda (1922-1946) i trzy córki: Leokadię (1925-1997) zamężna Bonikowska, Annę (ur. w 1927), zamężna Bonikowska i Halinę (1932-1945). W okresie międzywojennym i w czasie okupacji niemieckiej pracował jako robotnik rolny na majątkach ziemskich, m. in. w Czesławicach, Dębincu, Próchnowie i Dziewokluczu. Po zakończeniu II wojny światowej otrzymał gospodarstwo rolne w Podstolicach, na którym pracował do czasu wstąpienia do Spółdzielni Produkcyjnej. W Spółdzielni pracował do emerytury. Był członkiem ZBoWiD w Budzynie. Odznaczony Wielkopolskim Krzyżem Powstańcym (14 czerwca 1961). Zmarł 28 kwietnia 1982 roku w Chodzieży i został pochowany na miejscowym cmentarzu.

Biuro Kadr i Odznaczeń Prezydenta RP, USC Chodzież, kartoteka powstańcza Waldemara L. Janiszewskiego, pamiętki i informacje rodzinne.

Ewa Kabat

Wrombel Antoni (1902 – 1976), urodził się 11 stycznia 1902 roku w Budzynie pow. Chodzież jako syn Jana i Katarzyny Trafarskiej. Jego ojciec był młynarzem, budował też wiatraki. Miał sześcioro rodzeństwa: dwie siostry i czterech braci. Uczęszczał do szkoły powszechnej i ukończył siedem klas. Do powstania zgłosił się 5 stycznia 1919 roku. Służył w Straży Ludowej, po przeszkoleniu wojskowym w plutonie dowodzonym przez sierż. Edmunda Hamlinga walczył w potyczkach o Radwanki, Podstolice i Trzydomy. Później odesłany na przeszkolenie do Poznania. Walczył pod dowództwem kapitana Andrzeja Kopy o Szubin i pod Rynarzewem. W składzie 10 Pułku Strzelców Wlkp. (późniejszy 68 pp) walczył w obronie Lwowa. Od 15 maja do 5 grudnia 1921 roku pełnił służbę w 70 pp, a od 3 stycznia 1922 roku do 31 grudnia 1937 r. w 7 Baonie Saperów w Poznaniu jako podoficer zawodowy. Na skutek nieszczęśliwego wypadku w czasie ćwiczeń został na podstawie orzeczenia Wojskowej Lekarskiej Komisji Rew. uznany inwalidą wojskowym i z dniem 31 grudnia 1937 r. zwolniony z wojska. Jako niezdolny do służby wojskowej nie brał czynnego udziału w kampanii wrześniowej 1939 roku. Podczas okupacji niemieckiej pracował jako robotnik w paczkarni Urzędu Pocztowego Nr 3 w Poznaniu, aż do czasu wyzwolenia. Po wyzwoleniu pracował jako pracownik umysłowy w Miejskim Wydziale

Antoni Wrombel

Weterynarii w Poznaniu. Muzykalny jak cała rodzina, grał w orkiestrach wojskowych na saksofonie i klarnecie. Po wojnie również koncertował z orkiestrami. Związek małżeński zawarł z Ireną (?). Z małżeństwa tego urodziła się córka Hanna zamężna Wołochowicz. Zmarł 6 grudnia 1976 roku w Poznaniu i został pochowany na Cmentarzu Komunalnym na Junikowie w Poznaniu (pole 28, kwarta 2, rząd 10, grób nr 365). Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski (1967), Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym (1957), Medalem Pamiątkowym Za Wojnę 1918-1921 (1928) i Medalem Dziesięciolecia Odzyskanej Niepodległości (1928). W Powstaniu Wielkopolskim brał również udział jego ojciec Jan Wrombel.

Biuro Kadr i Odznaczeń Kancelarii Prezydenta RP; W. Janiszewski, nekrolog z gazety; informacje rodzinne -Maria Szczotka.

Ewa Kabat

Wrombel Jan (1874 – 1971), urodził się 25 grudnia 1874 roku w Krosinie Wielkim pow. Oborniki w rodzinie młynarzy i cieśli. Jego rodzicami byli Józef i Franciszka. Miał starszą siostrę Stanisławę i młodszego brata, który po I wojnie światowej w 1918 roku nie wrócił do domu i wszelki śluch po nim zaginął. Z zawodu młynarz, ale też wspinał się

śla i budowniczy. Służbę wojskową w armii pruskiej odsłużył w szczecińskim batalionie saperów w latach 1894-96.

Związek małżeński zawarł z pochodzącą z Chodzieży Katarzyną Trafarską i ok. 1900 roku zamieszkali w Budzynie. Urodziło się im siedmioro dzieci pięciu synów i dwie córki: Antoni (1901-1976) podporucznik rezerwy – Powstaniec Wielkopolski, odznaczony Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski i Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym; Józef (1903-1983), Jan (1907-1988), Kazimierz (1908-1978), córka, która wkrótce po narodzinach zmarła; Zofia (1913-2000) zamężna Błaszyk i Florian (1916-1958). 5 stycznia 1919 r. jako ochotnik wstąpił do Straży Ludowej. 6 lutego 1919 r. uczestniczył w brawurowej akcji zdobycia pod Budzynie, niemieckiego samochodu pancernego Pz. Kw. Erhardt E-V/4. Akcją tą dowodził st. sierż. Leon Napiecek. W akcji tej został ranny w skroń nad lewym okiem. W lutym 1919 r. walczył w kładzie kompanii ppor. Wiktora Bartkowiaka w potyczkach o Radwanki, Podstolice i Trzydomy. Zaprojektował i zbudował przy pomocy synów wieżę triangulacyjną w okolicach lasu pod Dzięwokluczem wykorzystywaną podczas powstania. Jan Wrombel był człowiekiem o wielu pasjach i wielkim poczuciu humoru. Najważniejsze w jego życiu były wiatraki. Sam projektował, obliczał, a potem budował te wiatraki, ciągle je udoskonalał. W swoim życiu pobudował 40 wiatraków, a w samej Wielkopolsce 30. Jednym z nich jest obecnie zabytkowy wiatrak zbudowany w stylu – partlak stojący w Budzynie – trzeci taki w Polsce, który wnuczka Maria Szczotka przekazała notarialnie Gminie Budzyń. Wiatrak ten na polecenie ojca, po spaleniu w 1953 r. od pioruna, odbudowywał wraz z nim syn

Jan Wrombel

Jan. Jego wielką miłością i pasją była również muzyka. Grał na każdym instrumencie, znał się na nutach – był samoukiem. Założył jedyną kapelę, która grała do wybuchu II wojny światowej. Synowie, wnuki i prawnuki również odziedziczyły talent muzyczny po swoim przodku i są dumą rodziny (Zbigniew, Piotr Wrombel). Inną jego pasją była historia i astronomia. Zbudował wg swojego projektu lunetę i obserwował niebo. Patrzył w gwiazdy i wiedział jak się one nazywają. Czytał dużo książek o astronomii i historii. Do końca życia był umysłowo sprawny, chodził i był ciekawy tego świata. Zmarł nagle 20 grudnia 1968 roku w Budzynie i został pochowany na miejscowym cmentarzu. Odznaczony: Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski (1968) i Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym (1960). W Powstaniu Wielkopolskim brał również udział jego najstarszy syn Antoni.

Biuro Kadr i Odznaczeń Kancelarii Prezydenta RP; informacje wnuczki Marii Szczotka, K. Kościelna, Powstanie Wielkopolskie 1918-1919 na terenie Budzyna; W. Janiszewski.

Ewa Kabat

Wrzeszcz Franciszek (1877 – 1954), urodził się 21 sierpnia 1877 r. w Ludomach (pow. Oborniki), w rodzinie Józefa Wrzeszcza i Antoniny z Sobociaków.

Franciszek Wrzeszcz

Miał dwie siostry: Katarzynę (ur. 1875) i Annę (ur. 1880). W kwietniu 1897 r. został powołany do dwuletniej służby w do armii pruskiej. Związek małżeński zawarł z Józefą Szmanią. Urodziło się im jedenaścioro dzieci z czego ośmioro doczekało wieku dorosłego, pięć córek i trzech synów. Po ślubie mieszkał w Marlewie i tam dwójka dzieci zmarła na cholera. Syn Franciszek zmarł w Budzynie w 1919 r. dwa tygodnie po urodzeniu. Pelagia (1905-1987) zamężna Olejniczak, Weronika (1909-1963) zamężna Rettich, Anna (1911-1989) zamężna Górecka, Feliks (1913-1984), Czesław (1916-1992), Antoni (1921-1986), Joanna (1924-1988) zamężna Bonczkowska, Urszula (1928-1999) zamężna Wyrwa. Przez jakiś czas rodzina mieszkała w Wyszynach pow. Chodzież i tam urodziła się córka Anna. Następnie zamieszkali w Budzynie gdzie urodził się syn Feliks. On sam pracował jako robotnik na tartaku. W czasie I wojny światowej powołany został do służby wojskowej i walczył na froncie. Po demobilizacji wrócił do domu. W dniu 6 stycznia 1919 r. wstąpił jako ochotnik do oddziału powstańczego w Budzynie. Brał udział w walkach na froncie północnym, m. in. o Chodzież i Szubin, gdzie został ranny. Po powstaniu powrócił do Budzyna. W 1924 r. przeprowadził do Podstolice. Brał udział w parcelacji gruntów dworskich. Decyzją Okręgowego Urzędu Ziemskiego w Poznaniu z dnia 10 września 1927 r. została mu przyznana osada około 15,7 ha z majątku Podstolice, za którą musiał uiścić wstępną zapłatę w wysokości 500,00 zł. Podczas okupacji rodzina została wysiedlona ze swego gospodarstwa i zmuszona do pracy na gospodarstwie u Niemca Szendla. Po wyzwoleniu powrócił na swoje gospodarstwo pracował na nim do czasu przekaza-

nia w 1947 r. córce Joannie i zięciowi. W Poznaniu 27 grudnia 1948 r. zwryfikowany jako Powstaniec Wielkopolski pod nr 1571. Zmarł 23 grudnia 1954 roku w Podstolicach i został pochowany na miejscowym cmentarzu.

K. Kościelna, Powstanie Wielkopolskie 1918-1919 na terenie Budzyna; USC Budzyna; W. L. Janiszewski, pamiątki i informacje rodzinne prawnuczki Żanety Bonczkowskiej.

Ewa Kabat

Zakrzewski-Wyskota Stanisław (1902 – 1986), podpułkownik WP, uczestnik Powstania Wielkopolskiego, dowódca Pułku Ułanów Karpackich. Urodził się 1 marca 1902 r. w Rybitwach koło Pakości, ojciec Zygmunt był dyrektorem cukrowni w Janikowie i Kruszwicy, matka Emilia z Jażdżewskich. Wychowywał się w majątku ojca w Mirosławicach (zakupionym w 1904 r.) pod Krusznicą. Uczył się w Poznaniu w gimnazjum im. Bergera, gdzie należał do tajnego Towarzystwa Tomasza Zana, w którym od 1918 r. prowadzono ćwiczenia wojskowe. W 1918 r. wstąpił do P. O. W. zaboru pruskiego, w listopadzie zaczął skupywać broń od żołnierzy niemieckich. W grudniu wyjechał do Mirosławic wraz z częścią zakupionej broni. 2 stycznia 1919 r. dołączył do grupy powstańców we wsi Młyny (dca 60 osobowego oddziału Jan Głowacki) Oddział wyruszył na Strzelno, atakowane przez oddziały por. Cymśa. W szpicie oddziału z Młynów szedł S. Zakrzewski, wraz z Marianem Głowackim, a syn stangreta Siedlińskiego (z majątku ojca) prowadził konie. 3 stycznia dołączyło do nich jeszcze trzech jeźdźców i jako konny patrol ruszyli przez Kruszvicę pod Inowrocław

– patrol ten stał się załążkiem Szwadronu Nagoplańskiego (dca Stanisław Chelmiński). 5 stycznia szwadron znalazł się w Jaksicach, obsadzono dworzec i przy pomocy miejscowej ludności zerwano tory pod Złotnikami Kujawskimi. Podczas ofensywy niemieckiej S. Zakrzewski walczył 21 stycznia pod Chmielnikami. Po zaprzestaniu walk Szwadron Nagoplański, liczący wówczas ponad 120 ludzi, obsadził odcinek frontu: Rojewo-Opoczno-Opoczki. W końcu czerwca został rozformowany-oficerów wcielono do artylerii, a szeregowych w większości, w tym S. Z., do 3 p. uł. w Gnieźnie. Po kilku dniach S. Z. odesłano do formującego się w Biedrusku 2 p. uł. Uk. Szkołę Oficerską w Poznaniu i 1 lipca 1920 r. otrzymał stopień ppor. Brał udział w wojnie 1920 r. Jako dca plutonu konnych zwiadowców „Wilków” przy 15 pp. Po zakończeniu działań bojowych przeniesiono go do 25 p. uł. wlkp., gdzie pełnił kolejno funkcję: instruktora w szkole podoficerskiej i dcy szwadronu. W 1922 r. awansował na por. W 1925 r. został oficerem sztabu w Baranowicach, a pod koniec tego roku przeniesiono go do 17 p. uł. w Lesznie. W 17 p. uł. był najpierw dca plutonu, w 1930 r. oficerem ordynansowym; od 1931 dowodził 1. szwadronem (szkolnym), i zdobył z nim trzykrotnie „srebrną lancę” w ramach współzawodnictwa szwadronów szkolnych Brygady Kawalerii „Poznań”. Organizował i prowadził bibliotekę i muzeum 17 p. uł. wlkp. w kasynie oficerskim. W 1934 r. ukończył kurs dowódców szwadronów w CWK w Grudziądzu i otrzymał stopień rotmistrza. W 1936 r. przeniesiony na stanowisko dcy szwadronu w batalionie KOP w Nowych Święcianach na granicy z Litwą. Uk. kurs dla oficerów sztabowych w CWP w Rembertowie. W 1939 r. był dca 2 szwadronu 13 p. uł w Nowej

Wilejce, i z ty oddziałem poszedł na wojnę. 24 września (walcząc w składzie armii „Łódź”) w natarciu pod Suchowolą dostał się do niewoli niemieckiej, z której wkrótce zbiegł. Aresztowany w Jasionnej k. Sieradza, uciekł z więzienia i przebywał w Warszawie. W marcu 1940 r. przez zieloną granicę przedostał się do Francji i tu wstąpił do wojska. Przydzielony 10 kwietnia do Dywizjonu Rozpoznawczego Kawalerii, tworzącej się na terenie Syrii w Holms Brygady Strzelców Karpackich, jako zastępcy dcy mjr. W. Bobińskiego. 29 maja 1940 r. zmieniono nazwę, na Dywizjon Ułanów BSK. Po kapitulacji Francji, BSK przemaszewowała do Palestyny, a Dywizjon Ułanów do obozu w Latroun k. Jerozolimy. 5 października 1940 r. Dywizjon przeszedł do Egiptu, do obozu Dakheile k. Aleksandrii i pełnił zadania patrolowe na przedpolu linii obrony wojsk brytyjskich. 5 lutego 1941 r. przemieniono Dywizjon w Pułk Ułanów Samodzielnej Brygady Strzelców Karpackich. Kilkanaście dni później Pułk Ułanów Karpackich (P. U. K.) zajął pozycję w rejonie Sidi Barrani na Pustyni Zachodniej, osłaniając dofrontowe linie komunikacyjne. 11 maja 1941 r. P. U. K. zdał konie i otrzymał częściowo sprzęt motorowy i przeszedł do obrony twierdzy Mersa Matruh leżącej pomiędzy Aleksandrią a Tobrukiem. Podczas ćwiczeń S. Z. uległ wypadkowi i ze złamaną nogą trafił do szpitala w Aleksandrii. W tym czasie (26 sierpnia) P. U. K. prze-

wieziono drogą morską do Tobruku. S. Z. po opuszczeniu szpitala i nieudanej próbie (25 października) dotarcia do Tobruku, wypłynął ponownie 13 listopada na torpedowcu „Kipling” (płynął z gen. W. Sikorskim) i następnego dnia dotarł do Tobruku, obejmując ponownie stanowisko zastępcy dcy pułku. W wyniku pomyslniej ofensywy wojsk brytyjskich P. U. K. wykonywał pościg za cofającymi się oddziałami włoskimi w kierunku na Acromę. 19 grudnia P. U. K. opuścił Tobruk i przybył w okolice Kairu (obóz El Khatatba), a 4 lutego 1942 r. przesunięto go do obozu Mena Camp pod piramidami w Gizach. W lutym S. Z. odbył 2-tygodniowy staż w ang. Pułku Kings Dragoon Guards. W końcu 1942 r. P. U. K. przeszedł do Iraku, na koncentrację całości sił polskich i 6 listopada zajął obóz w rejonie Quizil Ribat. Dowództwo pułku objął Stanisław Zakrzewski (mjr Bobiński był w szpitalu). Znajdował się tu także 12 Pułk. Ułanów Podolskich i 15 Pułk Ułanów Poznańskich. Celem koncentracji było szkolenie pancerno-motorowe. Dowódcą całości zgrupowania został początkowo S. Z., a po powrocie ze szpitala mjr W. Bobiński. Po kilkutygodniowym kursie taktycznym dowódców oddziałów broni pancernej, S. Z. otrzymał stopień majora. Pod koniec maja pułk przeszedł w rejon Kirkuku z zadaniem obrony pól naftowych i rafinerii. 26 maja dowództwo P. U. K. objął mjr S. Z. 1 czerwca pułk wizytował gen. W. Sikorski. W końcu września P. U. K. przeszedł do Palestyny, a w grudniu do obozu Quassasin nad Kanałem Sueskim. 19 stycznia 1944 r. pułk załadowany został w Port Said na M/S „Batory” i wypłynął w konwoju do Włoch. 25 stycznia dotarł do Toronto i przewieziony został do obozu San Bassilio k. Mottoli. W połowie marca przeszedł do S. Massimo, miesiąc

Stanisław
Zakrzewski-Wyskota

później do m. Bellona k. Capui. 1 maja do rejonu m. Prata, gdzie nastąpiło przeorganizowanie. Pułk wszedł w skład 6 Lwowskiej Brygady Piechoty i 4 maja zluźował na zboczach Monte Castellone bat. Piechoty. Od 11 maja P. U. K. osłaniał skrzydło głównych sił brygady atakującej Monte Cassino, ściągając na siebie ogień ze wzgórza Passo Corno i Monte Cairo. Mimo zdobycia 18 maja Monte Cassino, Niemcy bronili się na drugiej linii fortyfikacji. 19 maja 3 szwadron P. U. K. po zaciętej walce, w ataku na bagnety, zajął wzgórze Passo Corno, otwierając drogę na Piedimonte. 29 maja pułk przeszedł na odpoczynek do Montagano. Pod koniec czerwca pułk kwaterował pod Loreto. Na początku lipca, tocząc ciężkie walki sforsowano rz. Musone- mjr S. Zakrzewski dowodził walką ze wzgórza Loreto, a część żołnierzy gasiła pożar kopuły bazyliki zbombardowanej przez Niemców. 18 lipca ok. godz. 14.00 czołowe oddziały pułku osiągnęły Anconę (mjr S. Z. kilka miesięcy później, otrzymał honorowe obywatelstwo Ancony). 31 lipca pułk przeszedł w rejon Fabriano. 2 sierpnia 44 r. S. Z. otrzymał stopień ppłk. i został dcą Zgrupowania „ZAK” z zadaniem pościgu za nieprzyjacielem w kierunku Sassoferato-Urbana-Urbino. Po wykonaniu zadania zgrupowanie 6 sierpnia przeszło w rejon Ancony. 16 sierpnia P. U. K. wszedł w skład Zgrupowania Kawalerii Pancerniej, które osłaniało lewe skrzydło II Korpusu. Pułk, po trzydniowych ciężkich walkach, zdobył 2 września miasto Pasavo, a następnie wycofany został do odwodu II Korpusu. Od marca 1945 r. P. U. K. przygotowywał się do bitwy o Bolonię w składzie zgrupowania „RAK” 2 Brygady Pancerniej. 16 kwietnia pułk prowadził rozpoznanie na Paggio Piccolo. 21 kwietnia rano, idący w straży przedniej 1 szwadron wraz

z poczem dcą pułku, wkroczył do Boloni. 13 maja P. U. K. przeszedł na pokojowe miejsce postoju w rejonie Ancony. 17 listopada 1945 r. ppłk S. Z. odebrał z rąk gen. Andersa sztandar dla pułku. W lipcu 1946 r. P. U. K. zdał sprzęt bojowy i w dniach 25-30 lipca przetransportowany został do Anglii w rejon Nottingham i Derby. 14 lipca 1948 r. nastąpiło ostateczne rozformowanie P. U. K., a ppłk S. Z. przeszedł w stan spoczynku. Następnie skończył studia w szkole artystycznej w Grimsby i Lincoln. Działal w grupie malarzy w Lincolshire; „The Abbey Group”. Jest współautorem książki „Szlakiem ułanów Chrobrego. Zarys historii 17 Pułku Ułanów Wielkopolskich im. Króla Bolesława Chrobrego”, Londyn 1973. Publikował na łamach Przeglądu Kawalerii i Broni Pancerniej oraz Biuletynu Informacyjnego Związku (17p. uł.). Pracował zawodowo jako agent handlowy i kierownik wycieczek. Założył w Grimsby, Towarzystwo Angielsko-Polskie, którego był prezesem. Od 1955 r. był także prezesem „Związku Ułanów Karpackich”. Zmarł w Grimsby 8 stycznia 1986r. Prochy jego przewieziono do kraju i pochowano 5 lipca 1986r. w grobowcu jego matki na cmentarzu przy kościele w Kościeszkach. Odznaczony: Krzyżem Srebrnym Orderu Virtuti Militari (nr 9946), Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski, sześciornie Krzyżem Walecznych (2x za 1920 r.; 2x za 1939 r. i 2x za 1944/45r.), Medalem Niepodległości, brytyjskim D. S. O. (Distinguished Service Order), Croce al. Valore Militare oraz innymi odznaczeniami polskimi i brytyjskimi. 30 kwietnia 1925 r. w Nowogrodzku zawarł związek małżeński z Danutą z Chrzanowskich. Dzieci: Jan (ur. 10 maja 1926), Zbigniew (ur. 1929) i Zygmunt (ur. 14 sierpnia 1937). Rodzeństwo: Wojciech (ur. 1899), Zyg-

munt (ur. 1902), Władysław (ur. 1903), Powst. Włkp. na ter. pow. Strzelińskiego i Katarzyna (ur. 1910).

Informacje od syna Zygmunta; E. Śliwiński, Plk Stanisław Zakrzewski - Wysskota, dowódca Pułku Ułanów Karpaczych, (w.) Bitwa o Monte Cassino 1944. Geneza-Przebieg-Opinie, t. IV, Leszno 2003.

Eugeniusz Śliwiński

Zawisła Stefan (1892 – 1933), urodził się 1892 r. w Brzeźnie Nowym (Neubriesen) pow. Wągrowiec w rodzinie robotnika kolejowego Wojciecha Zawisły i Katarzyny z domu Graczyk. Miał brata Romana (1895) i Wincentego (1899). Gdy osiągnął wiek poborowy powołany został do armii pruskiej. Służył w 149 Pułku Piechoty w Pile. Pracował jako robotnik w Pieczeni (Neu Petzin) pow. Złotów. Związek małżeński zawarł 24 lutego 1916 r. w Budzynie z mieszkającą w Sołowie Budzińskim Marianną Pijanowską urodzoną w 1896 r. w Niemczynie pow. Wągrowiec córką Wojciecha Pijanowskiego i Michaliny Trykowskiej. Rodzina zamieszkała w Budzynie i urodziło się im siedmioro dzieci – pięć córek i dwóch synów: Władysława (1917-1995), Regina (1919-1954) zamężna Nitka, Zofia (1921-2004) zamężna Jankowska, Janina (1924-1999) zamężna Grzesiak, Stefan (1925-1940), Tadeusz (1927-1980), Zenobia (1933-2010), która urodziła się po śmierci ojca. Jesienią 1916 r. zmobilizowany do armii niemieckiej walczył na froncie zachodnim. Po zakończeniu wojny wrócił do domu. 6 stycznia 1919 r. wstąpił jako ochotnik do tworzącego się oddziału powstańczego w Budzynie. Brał udział w bitwie o Chodzież, w walkach pod Budzynie i Radwanką-

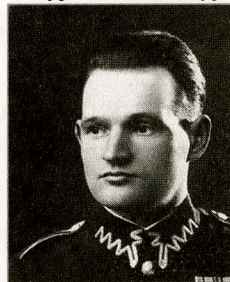
mi. Służąc w 4 Pułku Strzelców Wielkopolskich walczył w wojnie z Rosją Sowiecką. Zmarł 14 czerwca 1933 r. w Budzynie i został pochowany na miejscowym cmentarzu parafialnym.

Archiwum Państwowe w Poznaniu O/Piła, USC Budzyna, Kartoteka powstańcza W. L. Janiszewskiego, pamiątki i informacje rodzinne.

Ewa Kabat

Zwoliński Wincenty (1899 – 1989), sierżant, podporucznik WP. Urodził się 10 grudnia 1899 r. w Gaju pow. Mogilno w wielodzietnej rodzinie rolniczej Józefa i Anastazji z d. Sowińskiej. Po ukończeniu w 1913 r. siedmioklasowej szkoły powszechnej w Poznaniu pomagał rodzicom w gospodarstwie rolnym. W 1917 r. powołany do armii niemieckiej. W grudniu 1918 r. w jednostce stacjonującej w Stargardzie. Po przyjeździe na urlop do Poznania czynnie włączył się w rozbrajanie Niemców. W dn. 3 marca 1919 r. wcielony do 3 p. strz. Włkp. (późn. 57 pułku piechoty Włkp.). Od 1 sierpnia 1919 r. do 20 grudnia 1920 r. na froncie bolszewickim. Brał udział w bitwach pod Radoszkowicami, Dęblinem, Łomżą, Brześciem Litewskim, Kobryniem, Baranowiczami i Lachowiczami. W l. 1924 - 1939 pełnił służbę w 7 pułku saperów Włkp. Od 17 maja 1934 r. na stanowisku podoficera administracyjno-kancelaryj-

Wincenty Zwoliński

nego. Grał na klawecie w orkiestrze pułkowej. Od 11 listopada 1928 r. był tytularnym sierżantem. Egzamin sprawdzający dla podoficerów zawodowych administracyjnych (grupy III) z zakresu administracji materiałowej przed awansem na stopień sierżanta zdał 30 listopada 1937 r. We wrześniu 1939 r. brał udział w działaniach wojennych swojego oddziału. Trafiał do niewoli niemieckiej, skąd powrócił do Poznania w październiku 1939 r. Pracował we własnym gospodarstwie, ale zobowiązany został do cotygodniowego meldowania się w siedzibie Gestapo. Od 1943 r. do zakończenia wojny ukrywał się w leśniczówce niedaleko Otusza. Po wojnie pracował jako handlowiec do czasu przejścia na emeryturę w 1964 r. W 1975 r. mianowany podporucznikiem. Zmarł 25 kwietnia 1989 r. i został pochowany na cmentarzu komunalnym na Junikowie w Kwaterze Powstańców Wielkopolskich. W 1923 r. zawarł związek małżeński z Teresą Błażejczak. Dzieci: Halina (ur. 28 listopada 1922), Zofia (ur. 28 stycznia 1927), Sławomila (ur. 16 czerwca 1944), Dorota (ur. 15 stycznia 1947). Odznaczony w okresie międzywojennym: Brązowym Krzyżem Zasługi „za zasługi w służbie wojskowej”, Medalem Pamiątkowym za Wojnę 1918-1921, Medalem Dziesięciolecia Odzyskanej Niepodległości, Brązowym i Srebrnym

Medalem za Długoletnią Służbę. Po wojnie odznaczony Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski i Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym.

CAW, KZ 5-140, zaświadczenie nr 1031/TŻ z dnia 9. VI. 2010 r.; dokumenty rodziny: świadectwo nr 23/37 r. z dnia 31 grudnia 1937 r. wydane przez Dowództwo Okręgu Korpusu Nr VII z egzaminu sprawdzającego dla podoficerów zawodowych administracyjnych (grupy III) z zakresu administracji materiałowej przed awansem na sierżanta, Świadectwo egzaminu nadzwyczajnego (które jest równoznaczne z ukończenia publicznej szkoły powszechnej siedmioklasowej) nr 534 z dnia 2 maja 1933 r. wydane przez Państwową Komisję Egzaminów Nadzwyczajnych w Szkołach Powszechnych w Poznaniu, oryginał dyplomu nadania Brązowego Medalu za Długoletnią Służbę, odpis dyplomu nadania Srebrnego Medalu za Długoletnią Służbę, odpis nadania Brązowego Krzyża Zasługi „za zasługi w służbie wojskowej”, legitymacja nadania Wielkopolskiego Krzyża Powstańczego nr C-75246 z 18 grudnia 1958 r., legitymacja nadania Krzyża Kawalerskiego Orderu Odrodzenia Polski nr 323-78-74 z dnia 12 kwietnia 1978 r.

Włodzimierz Becker

ANEKS

Spis biogramów zamieszczonych w: "Powstańcy wielkopolscy... Biogramy uczestników powstania wielkopolskiego 1918/1919", tom I, Poznań 2005; tom II, Poznań 2006; tom III, Poznań 2007; tom IV, Poznań 2008; tom V, Poznań 2008; tom VI, Poznań 2009; tom VII, Poznań 2010; tom VIII, Poznań 2011; tom IX, Poznań 2012 i tom X, Poznań 2013.

A.

Adam Stanisław (1901 - ?), T. VII, s. 9
Adamczak Ignacy (1878-1967), T. III, s. 9
Adamczak Ignacy (1897 - 1985), T. I, s. 12
Adamczak Jan (1899 - ?), T. VII, s. 9
Adamczak Ludwik (1878 - 1947), T. VIII, s. 11
Adamczak Maciej (1883 - 1966), T. II, s. 8
Adamczak Wincenty (1899 -1988), T. IX, s.11
Adamczewski Hubert (1898 -1965), T. V, s. 9
Adamczewski Tadeusz (1902 -1979), T. I, s. 12
Adamczewski Tomasz Jan (1884 -1939), T. II, s. 8
Adamczewski Walenty (1877 - 1967), T. V, s. 10
Adamczewski Wincenty (1869 -1939), T. VI, s. 9
Adamkiewicz Sylwester (1900 -1986), T. IV, s. 9
Adamski Stanisław Marcin (1895 -1975), T. VI, s. 9
Adamski Stefan (1899 -1975), T. IV, s. 9
Adamski Wojciech (ur. 1877, data śmierci nieznana), T. I, s. 13
Agaciak Jakub (1893 -?), T. VII, s. 10
Ajtner Edmund (1902 -1984), T. V, s. 11
Ajtner Marian (1899 -1983), T. V, s. 12
Alejski Bronisław (1900 -1942), T. I, s. 13
Alejski Franciszek (1902 - 1992), T. I, s. 14
Aleksander Franciszek (1893 - 1975), T. III, s. 9; T. V, s. 12 ; T. IX, s. 11
Alkiewicz Jan Feliks (1896 - 1979), T. IV, s. 10
Alwin Franciszek (1879 - 1961), T. IV, s. 11
Ambroży Leon (1898 - 1992), T. V, s. 15
Anasiewicz Hieronim (1894 - 1971), T. IV, s. 13
Anders Władysław (1892 - 1970), T. III, s. 11

Andrychowski Ludwik (1900 - 1986), T. IX, s. 13
Andrys Stanisław (1890 - 1972), T. VIII, s. 12
Andrzejewski Franciszek (1895 - ?), T. VIII, s. 13
Andrzejewski Michał (1896 - ?), T. VII, s. 10
Andrzejewski Stanisław (1900 - 1982), T. VI, s. 11
Andrzejewski Stanisław (1901 - 1985), T. VIII, s. 14; T. IX, s. 14
Andrzejewski Stanisław (1902 - 1941), T. II, s. 9
Andrzejewski Stefan Marian (1899 - 1996), T. III, s. 21
Angierska Zofia, z domu Bogacka (1896 - 1987), T. II, s. 10
Anioła Wawrzyniec (1881 - 1956), T. VIII, s. 15
Antczak Nepomucen Jan (1893 - 1968), T. IV, s. 13
Antkowiak Teofil (1895 - 1947), T. VI, s. 12
Antoniewicz Adam (1888 - 1944), T. II, s. 10
Apolinarski Albin (1898 - 1992), T. VI, s. 13
Apolinarski Franciszek (1900 - ?), T. VII, s. 10
Arudianow Jan (1889 - 1983), T. I, s. 14
Augustyniak Franciszek (1881 - 1975), T. II, s. 12; T. VI, s. 14
Augustyniak Stanisław (1895 - 1929), T. VI, s. 14
Augustyniak Szczepan (1896 - 1975), T. VI, s. 15
Augustyniak Wojciech (1882 - ?), T. VII, s. 11

B.

Bacik Kazimierz (1903 - 1977), T. I, s. 15
Baczewska Pelagia Marianna (1887 - 1970), T. V, s. 15
Badke Jan (1896 - po 1976), T. VII, s. 11
Bagniewski Józef (1897 - 1981), T. IX, s. 16-17

- Bagrowski Franciszek (1901 - 1984), T. V, s. 16
- Bajon Józef (1900 - 1977), T. IV, s. 14
- Bajoński Jarosław (1887 - 1950), T. I, s. 15
- Balcerek Walenty (1899 - 1966), T. IV, s. 15; T. VIII, s. 17
- Balcerkiewicz Stanisław (1901 - 1991), T. I, s. 16
- Balcerzak Józef Franciszek (1898 - 1919), T. III, s. 22
- Balcerzak Stanisław (1874 - 1933), T. III, s. 23
- Balski Marian (1899 - 1919), T. V, s. 17
- Bałka Kazimierz (1885 - 1963), T. VI, s. 16
- Banach Stanisław (1898 - 1987), T. VII, s. 12
- Banachowicz Wojciech (1900 - 1979), T. III, s. 25
- Banasiak Antoni (1895 - 1954), T. V, s. 19
- Banasiak Jan (1897 - 1972), T. I, s. 17; T. V, s. 19
- Banaszak Edward (1892 - 1977), T. VIII, s. 18
- Banaszak Franciszek (1899 - 1967), T. X, s. 13
- Banaszak Jan (1899 - 1986), T. IV, s. 15
- Banaszak Józef (1897 - 1920), T. II, s. 12
- Banaszak Tadeusz (1897 - 1977), T. X, s. 13
- Baraniecki Kazimierz (1900 - 1940), T. IV, s. 16
- Baraniecki Ludwik (1897 - 1920), T. IV, s. 17
- Baranowski Edmund (1886 - 1939), T. I, s. 17
- Baranowski Jan (1894 - 1971), T. X, s. 14
- Barczak Jan (1890 - 1961), T. VI, s. 17; T. VIII, s. 20
- Barełkowski Stanisław (1893 - 1964), T. VI, s. 18
- Barłóg Władysław (1897 - 1985), T. I, s. 18
- Bartkiewicz Bernard (1899 - 1976), T. IX, s. 17; T. X, s. 15
- Bartkiewicz Stanisław Bernard (1891 - 1966), T. IX, s. 17
- Bartkowiak Antoni (1897 - 1922), T. I, s. 19
- Bartkowiak Antoni (1900 - 1985), T. III, s. 25
- Bartkowiak Franciszek (1894 - 1958), T. II, s. 13
- Bartkowiak Franciszek (1900 - 1989), T. V, s. 20
- Bartkowiak Franciszek (1901 - 1989), T. III, s. 26
- Bartkowiak Jan (1882 - po 1969), T. VII, s. 13
- Bartkowiak Józef (1892 - 1969), T. X, s. 15
- Bartkowiak Józef (1895 - 1942), T. II, s. 13
- Bartkowiak Józef (1895 - 1980), T. IX, s. 17
- Bartkowiak Stanisław (1895 - 1956), T. VIII, s. 21
- Bartkowiak Władysław (1900 - 1920), T. I, s. 20
- Bartkowiak Wojciech (1895 - ?), T. IX, s. 18
- Bartkowski Edmund (1894 - 1939), T. III, s. 27
- Bartkowski Marcin (1900 - 1955), T. VI, s. 19
- Bartol Józef (1889 - 1939), T. VII, s. 13
- Basiński Franciszek (1858 - 1942), T. II, s. 14
- Baszkiewicz Franciszek (1887 - 1980), T. VI, s. 20
- Baś Jan (1894 - 1978), T. VIII, s. 22
- Baum Antoni (1892 - 1982), T. VII, s. 16
- Baum Jan (1896 - ?), T. VII, s. 17
- Bauza Andrzej (1896 - 1948), T. I, s. 20
- Bazyli Franciszek (1892 - 1972), T. VII, s. 18
- Bazylewicz Teodor (1894 - 1962), T. X, s. 16
- Bączkowski Edward (1886 - 1944), T. VI, s. 21
- Bąk Alojzy (1897 - 1940), T. IX, s. 19
- Bąk Jan (1891 - 1948), T. X, s. 16
- Bąk Jan (1894 - 1983), T. VI, s. 22
- Bąk Leon (1892 - 1948), T. IX, s. 20
- Bąk Tomasz (1897 - 1973), T. II, s. 16
- Bąkowski Stanisław (1894 - ?), T. VII, s. 18
- Bąkowski Wawrzyn (1889 - 1981), T. II, s. 17
- Bednarski Franciszek (1894 - 1965), T. II, s. 17
- Bednarski Bogdan (1890 - 1975), T. VIII, s. 22
- Beisert Jan Chrzyciel (1866 - 1923), T. II, s. 18
- Belzerowski Piotr (1895 - 1980), T. III, s. 28
- Bengsch Jan (1880 - 1962), T. VII, s. 19
- Benkel Maksymilian (1884 - 1940), T. I, s. 21
- Berger Marcin (1896 - 1966), T. III, s. 31
- Berski Stefan (1901 - ?), T. V, s. 21
- Berus Ludwik (1902 - 1945), T. VI, s. 23; T. VIII, s. 24
- Bessert Roman (1888 - 1946), T. VII, s. 19
- Bessert Telesfor (1893 - 1951), T. VII, s. 21
- Beszterda Antoni (1895 - 1971), T. IV, s. 18; T. VIII, s. 25
- Białas Michał (1898 - 1959), T. II, s. 19
- Białasik Teodor (1898 - 1959), T. III, s. 31
- Białęski Leon (1896 - 1940), T. IX, s. 20
- Białożyński Jan (1901 - 1966), T. I, s. 22

- Biały Kazimierz (1888 - 1943), T. I, s. 22, T. II, s. 19
- Biczkowski Szczepan (1894 - 1973), T. III, s. 31
- Biegała Antoni (1899 - 1979), T. III, s. 33
- Biegański Bolesław (1898 - po 1989), T. VII, s. 21
- Biegański Jan (1896-1973), T. VI, s. 24
- Biegański Kazimierz (1902-1963), T. I, s. 22
- Bielawski Mieczysław (1879-1923), T. X, s. 18
- Bielawski Stefan (1896-1990), T. IX, s. 23
- Bielecki Julian (1902-1986), T. IX, s. 24
- Bielicki Paweł (1899-?), T. VIII, s. 26
- Bigoński Edmund (1891-1937), T. VIII, s. 27
- Bilażewski Zdzisław Karol Teodor (1893-1923), T. I, s. 23; T. VIII, s. 28
- Bilski Józef (1880-1958), T. VIII, s. 29
- Biniaś Józef (1888-1940), T. IX, s. 25
- Binkowski Adam (1894-1940), T. X, s. 19
- Biskupski Antoni (1890-1930), T. IV, s. 19
- Biskupski Jan (1881-1959), T. VI, s. 25
- Blachnierek Józef (1897-1979), T. VI, s. 26
- Bloch Ryszard (1900-1980), T. IV, s. 20
- Błaszczyk Czesław (1896-1955), T. V, s. 21
- Błaszczyńska Klara z d. Chojnacka (1891-?), T. III, s. 33
- Błażejczyk Tomasz (1869-1940), T. III, s. 34
- Błażyński Alojzy (1898-1934), T. III, s. 35
- Błoch Franciszek (1894-1974), T. I, s. 23
- Bober Piotr (1899-1978), T. VII, s. 22
- Bobkiewicz Stanisław (1886-1938), T. IV, s. 21
- Bobrowicz Wojciech (1889-1978), T. X, s. 21
- Bobrowski Antoni (1902-1983), T. IV, s. 22
- Bocian Jan (1895-1919), T. V, s. 22
- Bocian Michał (1885-?), T. I, s. 24
- Bociański Ludwik (1892-1970), T. I, s. 24
- Bogdański Józef (1898-1941), T. VII, s. 23
- Bogucki Franciszek (ok. 1892-1919), T. III, s. 36
- Bogusławski Edmund (1880-1940), T. IV, s. 23
- Boiński Jakub (1890-1960), T. IX, s. 26
- Bojanowski Teofil (1889-?), T. I, s. 25
- Bonowski Jan Niepomucen (1900-1971), T. III, s. 37
- Borczyński Stanisław (1896-1951), T. V, s. 23
- Borczyński Stefan (1864-1949), T. I, s. 26
- Boroch Franciszek (1899-1979), T. I, s. 26
- Borowczak Leon (1900-1981), T. VI, s. 26
- Borowski Walenty (1865 -1939), T. VI, s. 28
- Borysiak Józef (1900-1974), T. II, s. 20; T. IX, s. 27
- Borzych Franciszek (1890-1924), T. III, s. 37
- Brandeci Michał (1887-1971), T. I, s. 26
- Bratborski Jan (1895-1973), T. IV, s. 24
- Braun Augustyn Marian (1885-1951), T. VII, s. 24
- Braun Józef Tomasz (1869-1938), T. IX, s. 28
- Brembor Teodor (1890-1939), T. III, s. 39
- Brenienek Stefan (1888-1968), T. IV, s. 25
- Brett Andrzej (1898-1971), T. VI, s. 28
- Breza Alfons (1891-1934), T. VI, s. 30
- Breza Gustaw Henryk Donat (1880-1945), T. VI, s. 31
- Brochwicz-Trawiński Marian Jarosław (1896-1963), T. X, s. 21
- Brojewski Kazimierz (1898-1969), T. III, s. 40
- Bromberek Jan (1896-1919), T. II, s. 21
- Brona Roman (1894-1961), T. V, s. 24, T. VI, s. 31
- Bross Janina (1896-1983), T. IV, s. 26
- Bross Kazimierz (1894-1939?), T. IV, s. 27
- Brożyński Franciszek (1866-1946), T. III, s. 40
- Bródka Antoni (1900-1974), T. II, s. 22
- Brust Piotr (1871-1937), T. III, s. 40
- Brychczyński Jan (1902-1984), T. IV, s. 28
- Brylak Antoni (1889-1949), T. I, s. 27
- Brzeskwiniowicz Wincenty (1877-1930), T. X, s. 23
- Brzeziński Michał (1894-1981), T. IV, s. 30
- Bubacz Piotr (1896-?), T. VII, s. 25
- Buchwald Stanisław (1890-1977), T. III, s. 41
- Bucholz Edmund (1899-1981), T. VI, s. 32
- Buczkowski Stanisław (1884-1969), T. III, s. 42
- Budnowski Józef (1873-1958), T. IX, s. 29
- Budziński Józef (1898-1980), T. VIII, s. 31
- Budzisz Jan (1898-1973), T. VII, s. 26
- Budzyński Feliks (1901-1978), T. VI, s. 33
- Budzyński Franciszek (1875-1958), T. II, s. 22
- Bujewski Michał (1891-1949), T. IV, s. 30
- Bukołt Antoni (1887-1938), T. III, s. 42
- Buławski Mieczysław (1885-1949), T. I, s. 28, T. II, s. 24

- Bureta Stanisław (1876-1964), T. IX, s. 31
 Burian Zbigniew Stanisław (1895-1976), T. II, s. 24
 Bury Jan (1886-1944), T. X, 25
 Burzyński Franciszek (1895-1980), T. IV, s. 31
 Buschke Mikołaj (1901-1982), T. II, s. 25
 Busza Ignacy (1880-1920), T. VII, s. 28
 Buszkiewicz Irena z domu Szadkowska (1901-1999), T. II, s. 26
 Butler Jan (1889-1936), T. X, s. 27
 Butler Witold (1889 - po 1929), T. VI, s. 33
 Büeler Leokadia Barbara (1888-1982), T. III, s. 43
 Bydałek Teresa (1900-1978), T. V, s. 25
 Byliński Feliks (1898-1969), T. VIII, s. 32
 Bystrzyński Franciszek Ksawery (1891-1947), T. VIII, s. 32
 Bździel Czesław (1899-1984), T. IX, s. 31
- C.
- Cegiełka Marcin (ur. 1879), T. I, s. 31; T. V, s. 25
 Ceglarek Jan (1891-?), T. VII, s. 31
 Ceglarek Michał (1899-1981), T. VII, s. 31
 Cepa Heliodor (1895-1974), T. VIII, s. 33
 Cerkaski Walerian (1887-1939), T. IV, s. 32
 Chałupka Antoni (1898-1976), T. VI, s. 34
 Chałupka Józef (1894-1919), T. VI, s. 35
 Chatliński Józefat (1883-1965), T. II, s. 26
 Chatliński Roman (1875-1965), T. II, s. 27
 Chełkowska Maria (1878-1960), T. X, s. 28
 Chełkowski Franciszek (1899-1939), T. X, s. 29
 Chełkowski Józef (1868-1954), T. X, s. 31
 Chełkowski Szczęsny Piotr (1901-1977), T. X, s. 33
 Chełmiński Teofil (1900-1979), T. VI, s. 36
 Chlebowski Klemens Andrzej (1898 - 1976), T. II, s. 28; T. V, s. 25
 Chłapowski Konstanty Kazimierz (1883-1939), T. IX, s. 32
 Chmielewicz Marian (1894-1967), T. X, s. 34
 Chmielewski-Wieniawa Jerzy (1891 - 1945), T. II, s. 28
 Chocieszyński Kazimierz (1891-1919), T. IX, s. 33
 Chojnacki Ignacy (1885-1944), T. III, s. 43
- Chosłowski Stefan Stanisław Seweryn (1889-1954), T. V, s. 26; T. VIII, s. 36
 Chowański Wojciech (1898-1975), T. II, s. 29
 Chrościnski Władysław (1894-1978), T. VI, s. 37
 Chrzanowski Leon (1894-?), T. II, s. 30
 Chudziński Franciszek (1890-1973), T. VII, s. 32
 Chudziński Mieczysław (1875-1936), T. II, s. 30
 Chwalisz Jan (1897-1980), T. II, s. 31
 Chylewski Jan Władysław (1891-1940), T. VIII, s. 37
 Chytrowski Stanisław (1882-1940), T. I, s. 31
 Cibail Ludwik (1897-1964), T. I, s. 31
 Cichowski Julian (1870-1948), T. IX, s. 34
 Cichowski Wincenty Ludwik (1869-1921), T. IX, s. 35
 Cichowski Władysław (1879-1940), T. IX, s. 36
 Cielewicz Maksymilian (1894-?), T. VII, s. 33
 Ciepliński Stanisław (1900-1983), T. X, s. 35
 Ciesielski Edward (1890-1960), T. III, s. 44
 Ciesielski Franciszek (1889-1946), T. VIII, s. 39
 Ciesielski Jan (1900-1940), T. IX, s. 36
 Ciesielski Stanisław (1887-1972), T. III, s. 45
 Ciesielski Teofil (1901-1977), T. VIII, s. 41
 Ciesielski Walenty (1882-1940), T. X, s. 36
 Cieślak Antoni (1882-?), T. VIII, s. 43
 Cieślak Antoni (1900-1961), T. VII, s. 33
 Cieślak Ignacy (1900-1964), T. VIII, s. 43
 Cieślak Stanisław (1899-?), T. VIII, s. 45
 Cieślewicz Michał (1881-?), T. I, s. 32
 Cieszyński Stefan (1899-1986), T. III, s. 46
 Ciszewski Józef (1901-?), T. IV, s. 34
 Cofta Jan (1900-1961), T. I, s. 33
 Cugeher (Zugehöer) Marian (1897-1967), T. I, s. 33
 Cwojdzinski Ignacy (1890-?), T. VII, s. 34
 Cykowiak Andrzej (1897-1978), T. VII, s. 34
 Cymś Leon (1885-1931), T. IV, s. 35
 Cyranowska Waleria z domu Cylińska (1891-?), T. III, s. 47
 Czabański Bronisław (1888-1940), T. III, s. 47
 Czajkowski Florian (1899-?), T. IV, s. 36
 Czapczyk Antoni (1880-1955), T. VII, s. 35
 Czapczyk Ignacy (1891-?), T. VIII, s. 46
 Czapczyk Jan (1896-?), T. VIII, s. 46

Czapczyk Stanisław (1895-?), T. VIII, s. 47
 Czarliński Lech Leon, ps. "Lech z kropką" (1899-po 1939), T. II, s. 32
 Czamecki Antoni (1891-1939), T. VIII, s. 48
 Czamecki Michał (1900-1979), T. VII, s. 36
 Czarnyszka Józef (1900-1987), T. II, s. 33
 Czechowski Ignacy (1877-1941), T. II, s. 34
 Czekala Franciszek (1895-1977), T. IV, s. 37
 Czepczyński Tadeusz (1899-1985), T. II, s. 35
 Czerniak Walerian Józef (1896-1972), T. I, s. 34; T. VIII, s. 50
 Czerwinski Bronisław (1877-1966), T. I, s. 35
 Czub Antoni (1900-?), T. VIII, s. 51
 Czub Jan (1892-1961), T. IV, s. 38; T. VIII, s. 52
 Czub Stanisław (1895-?), T. VIII, s. 52
 Czub Stanisław (1898-1980), T. VII, s. 37
 Czubala Jakub (1893-1972), T. IV, s. 38
 Czwordon Władysław (1898-1978), T. I, s. 37
 Czyż Kazimierz (1891-1954), T. I, s. 38, T. II, s. 36
 Czyż Ludwik (1897-1966), T. I, s. 38
 Czyż Walenty (1899-1978), T. VII, s. 37
 Czyż Władysław (1888-?), T. VII, s. 38

D.

Dadaczyński Roman (1899-1940), T. VII, s. 39
 Dahlke Stanisław (1895-1979), T. III, s. 48
 Daleki Józef (1901-1939), T. X, s. 36
 Danielak Jan (1882-?), T. VII, s. 40
 Darcz Stanisław (1898-?), T. VII, s. 40
 Darnowski Jan (1879-1920), T. I, s. 38
 Daroń Edward (1899-1982), T. III, s. 49
 Dawid Jan (1894-1940), T. I, s. 39
 Dawidziński Walerian (1895-1957), T. VI, s. 38
 Dąbrowicz Leon (1901-1955), T. IV, s. 39
 Dąbrowski Jan (1879-1962), T. I, s. 39
 Dąbrowski Józef (1896-1980), T. I, s. 40
 Dąbrowski Józef (1899-1982), T. V, s. 27
 Dąbrowski Marcin (1901-1955), T. I, s. 40
 Dąbrowski Stanisław (1900-1945), T. I, s. 41
 Dąbrowski Szczepan (1897-1925), T. I, s. 42
 Degórska Leokadia z domu Raczkowska (1898-?), T. II, s. 37
 Dekier Roch (1883-1973), T. X, s. 37
 Dembiński Wincenty (1846-1921), T. VIII, s. 53

Dembski Jan (1891-1942), T. V, s. 28
 Depta Jan (1897-1948), T. IX, s. 37
 Dera Stanisław (1901-1980), T. I, s. 43
 Derczyński Stanisław (1899-1940), T. VI, s. 39
 Derwich Stanisław (1895-1976), T. II, s. 37
 Dębicki Bolesław (1901-1978), T. VII, s. 41
 Dębicki Jan (1899-1970), T. VII, s. 41
 Dębiec Helena z domu Vollmüller (1897-1990), T. III, s. 52
 Dębowski Bolesław (1894 - ?), T. I, s. 44
 Dirbach Józef (1872-1940), T. IV, s. 39
 Derczyński Stanisław (1899-1940), T. VI, s. 39
 Diering Franciszek (1890-1981), T. VI, s. 40
 Diering Maksymilian (1891-1928), T. VI, s. 41
 Diering Paweł Piotr (1893-1976), T. VI, s. 41
 Dirska Jan (1854-1941), T. I, s. 44
 Dirska Stanisław (1898-1944), T. V, s. 28
 Dirska Wacław (1888-1972), T. I, s. 45
 Długaszewski Stanisław Florian (1892-1974), T. V, s. 29
 Dmowski Roman Stanisław (1864-1939), T. V, s. 29
 Dobiegała Franciszek (1903-1977), T. VIII, s. 54
 Dobiegała Jan (1887-1966), T. VIII, s. 54
 Dobiegała Józef (1900-1953), T. VIII, s. 55
 Dobiegała Wojciech (1898-1983), T. VIII, s. 56
 Dobrowolski Stanisław (1893-1958), T. VI, s. 42
 Dobry Jan (1896-1971), T. VII, s. 42
 Doerffer Marian (1879-1937), T. X, s. 38
 Doktorczyk Franciszek (1900-1975), T. VI, s. 43
 Doktor Edmund (1893-1971), T. I, s. 45
 Dolaciński Wojciech (1901-1986), T. VI, s. 44
 Dolata Stanisław (1896-1919), T. IV, s. 40
 Dolniak Walenty (1895-1967), T. VI, s. 45
 Dolny Antoni (1901-1978), T. IX, s. 38
 Domagalski Stefan (1897-1971), T. I, s. 46
 Domicz Władysław (1899-1961), T. VIII, s. 57
 Dominiak Jan (1893-1947), T. I, s. 46; T. VIII, s. 58
 Dominiak Michał (1895-1966), T. IX, s. 39

- Dominiczak Leonard (1897-1971), T. VII, s. 43
- Dominiczak Wacław (1901-1920), T. VII, s. 44
- Dominiczak Walenty Józef (1893-1960), T. VII, s. 45
- Dotka Jan (1897-1980), T. III, s. 53
- Dowbor Muśnicki Józef (1867-1937), T. V, s. 31
- Dratwiński Kazimierz Józef (1893-1920), T. II, s. 38; T. X, s. 39
- Drażkiewicz Kazimierz (1899-1992), T. II, s. 39
- Drecki Jan (1888-1970), T. IV, s. 41
- Drewnik Cecylia (1891-1983), T. IV, s. 42
- Drewnik Ignacy (1896-1983), T. IV, s. 42
- Drewnik Stefan (1899-1974), T. IV, s. 44
- Dreżewski Antoni (1899-1975), T. IV, s. 44; T. IX, s. 39
- Drożdżyński Stanisław (1894-1965), T. IV, s. 45
- Drygas Bronisław (1884-?), T. II, s. 40
- Drzewiecki Feliks (1902-1963), T. IX, s. 40; T. X, s. 39
- Dubicki Jan (1900-1988), T. VIII, s. 59
- Dubisz Franciszek (1899-1980), T. VI, s. 45
- Duchalski Antoni (1900-1987), T. I, s. 47
- Duczmał Stanisław (1899-1985), T. IV, s. 46
- Duda Stanisław (1901-1974), T. IV, s. 47
- Dudarski Antoni (1881-1942), T. IX, s. 41
- Dudek Stanisław (1892-1940), T. I, s. 47
- Dudkówna Elżbieta (1898-?), T. II, s. 40
- Dudziak Ignacy (1892-1980), T. IX, s. 42
- Durczyński Franciszek (1899-1991), T. IX, s. 43
- Dutkiewicz Norbert (1898-1943), T. I, s. 48
- Dutkiewicz Wojciecha (1896-1990), T. I, s. 49
- Dworczak Ludwik (1901-1980), T. V, s. 38
- Dwornicki Walenty (1881-1942), T. IV, s. 48
- Dwornik Antoni (1898-1979), T. II, s. 41
- Dworzyński Stefan Ignacy (1898-1974), T. X, s. 40
- Dybała Stanisław (1895-1963), T. IX, s. 44
- Dybiona Ignacy (1897-1986), T. VII, s. 47; T. VIII, s. 60
- Dybiona Marcin (1891-1971), T. VII, s. 47; T. VIII, s. 61
- Dybizbański Edward (1899-1919), T. VI, s. 47
- Dykczał Nikodem (1877-1958), T. V, s. 38
- Dykie Andrzej (1885-1966), T. IX, s. 45
- Dylewski Czesław (1892-1981), T. VIII, s. 62
- Dypczyński Karol (1897-1963), T. VII, s. 48
- Dypczyński Walenty (1886-1959), T. III, s. 54
- Dyzert Stanisław (1897-1977), T. VII, s. 49
- Działak Ignacy (1896-1971), T. I, s. 50; T. V, s. 40
- Dzidek Marian Stanisław (1891-1938), T. II, s. 42
- Dziegiecki Marian (1886-?), T. III, s. 57
- Dzikan Józef (1896-1962), T. I, s. 50
- Dziembowski Jerzy Adam (1892-1958), T. IV, s. 49
- Dziembowski Kazimierz Feliks (1860-1920), T. V, s. 40
- Dziembowski Kazimierz Stanisław Władysław (1888-1963), T. V, s. 41
- Dziembowski Leon (1903-1975), T. III, s. 58
- Dziembowski Mieczysław Alfred Franciszek (1868-1939), T. V, s. 42
- Dziembowski Stefan (1898-1968), T. V, s. 43
- Dziembowski Walenty (1870-1933), T. IV, s. 50
- Dziembowski Władysław (1902-1975), T. IV, s. 51
- Dziembowski Zygmunt Florian Władysław (1888-1945), T. V, s. 44
- Dzierzgowski Michał (1902-1940), T. I, s. 51; T. VIII, s. 62
- Dzierżykraj-Lipowicz Stanisław (1905-1967), T. VI, s. 48
- Dzięcioł Alfons (1897-1973), T. III, s. 59
- Dzięcioł Feliks Jan (1895-1964), T. X, s. 43
- Dzióbkowski Wincenty (1884-1979), T. I, s. 52
- E.**
- Ebel Kazimierz (1876-1967), T. IV, s. 51
- Eichstaedt Sylwester (1878-1961), T. III, s. 60
- Eliasz Antni (1897-1983), T. IX, s. 46
- Eliasz Jan (1893-1977), T. IX, s. 47
- Eliasz Marcin (1892-1963), T. VI, s. 49
- Eliasz Walenty (1888-1932), T. IX, s. 48
- Elmanowicz Stanisław (1900-1975), T. II, s. 43
- Erdmann Florian (1894-?), T. IV, s. 53
- Erdmann Rudolf (1880-1939), T. X, s. 45

F.

Fabiś Franciszek (1889-1972), T. VII, s. 50
Fabrowski Zygmunt (1893-1940), T. I, s. 52
Fałszewicz Walenty (1895-1974), T. I, s. 53
Fankidejski Władysław (1890-1939), T. I, s. 54
Feifer Franciszek (1901-1977), T. VIII, s. 63
Feige Szczepan (1877-1958), T. V, s. 45
Felcyn Stanisław (1899-1980), T. VI, s. 50
Feldamnn Franciszek (1894-1956), T. II, s. 44
Feldmann Roman (1898-1939), T. I, s. 55
Felich Jan (1898-1976), T. III, s. 61
Felsman Stanisław (1901-1978), T. II, s. 44
Fengler Antoni (1893-1982), T. I, s. 56
Fengler Józef (1894-1960), T. II, s. 45
Figas Franciszek (1895-1983), T. VI, s. 51
Figaszewski Franciszek (1880-1957), T. IV, s. 54
Filipiak Jan (1881-1946), T. III, s. 61
Filipowski Bolesław (1884-1969), T. I, s. 57
Filozof Stanisław (1901-1980), T. VII, s. 51
Fiołka Fryderyk (1870-1942), T. I, s. 58; T. V, s. 46
Firlej Antoni (1886-1976), T. III, s. 62
Firlej Walenty (1884-1973), T. VI, s. 54; T. VII, s. 52
Fischbach Karol Józef (1902-1995), T. X, s. 47
Flach Julian (1872-1941), T. IX, s. 49
Flaczyński Stanisław (1893-1975), T. IV, s. 55
Fliciński Ludwik (1900-1972), T. VII, s. 53
Florczak Stefan Szczepan (1894-1978), T. VII, s. 54
Florkowski Antoni (1901-1975), T. II, s. 46
Folaron Julian (1901-1981), T. III, s. 63
Forecki Franciszek (1891-1972), T. VIII, s. 64
Frmanowicz Józef Gabryel (1885-1970), T. IX, s. 51
Fórmanowicz Kwiryn (1881-1928), T. VIII, s. 65
Fórmanowicz Ludwik (1875-1940), T. VIII, s. 66
Fórmanowicz Walenty (1879-1948), T. VIII, s. 66
Franek Franciszek (1892-1973), T. VI, s. 55
Frankowski Józef (1899-1959), T. I, s. 58
Frankowski Józef (1896-1973), T. IV, s. 55
Frankowski Tadeusz (1897-1966), T. VI, s. 56
Frąckowiak Antoni (1898-1984), T. V, s. 46, T. VI, s. 58

Frąckowiak Jan (1898-1970), T. I, s. 59
Frąckowiak Józef (1898-1978), T. IX, s. 52
Frak Augustyn (1892-1975), T. V, s. 47
Frąszczak Antoni (1898-1969), T. VI, s. 58
Frączak Antoni (1898-1969), T. V, s. 48
Fryder Stanisław Bolesław (1887-1920), T. IX, s. 53
Frydrych Bolesław (1900-1990), T. IV, s. 56
Frykowski Roch (1880-1958), T. I, s. 59
Furman Kazimierz (1899-1952), T. VIII, s. 67
Furmaniak Waław (1899-1940), T. IX, s. 55

G.

Gabler Władysław (1890-1973), T. V, s. 49
Gabryś Edmund (1905-1944), T. V, s. 53
Gabryś Idzi (1877-1957), T. V, s. 53
Gajdecki Roman (1898-1985), T. III, s. 64
Gajowczyk Edward Waław (1900-1925), T. X, s. 48
Gajska Ludwik (1893-1939), T. V, s. 53
Galant Franciszek (1900-1972), T. I, s. 59
Galasiński Piotr (1899-?), T. IV, s. 58
Galon Jan (1873-1964), T. I, s. 60
Galon Stanisław (1895-1974), T. III, s. 65
Galon Stanisław (1899-1977), T. II, s. 47
Gałecki Stanisław (1896-1952), T. V, s. 54
Garstecki Roman (1894-1977), T. II, s. 48
Gapiński Stanisław (1899-1977), T. IX, s. 56
Garbarczyk Antoni (1896-1966), T. IX, s. 57
Garstecki Wincenty (1892-1973), T. I, s. 61
Gasiński Franciszek (1884-?), T. VIII, s. 68
Gawel Kazimierz (1900-1969), T. VIII, s. 69
Gawel Stanisław (1895-1981), T. VIII, s. 69
Gawron Ignacy (1902-1982), T. VII, s. 54
Gawroński Antoni (1901-1984), T. III, s. 66
Gawroński Franciszek (1890-1979), T. III, s. 66
Gawroński Jan (1894-1950), T. III, s. 66
Gawroński Jan (1898-1978), T. VII, s. 55
Gawrych Sylwester (1886-1935), T. X, s. 50
Genge Marian (1890-1948), T. X, s. 51
Gertych (Gertig) Józef (1874-1935), T. II, s. 48
Gębaczka Józef (1891-?), T. VII, s. 56
Gągorek Kazimierz (1896-1977), T. IX, s. 57
Gebler Walenty (1897-1980), T. IX, s. 58
Gibasiewicz Stanisław (1904-1986), T. II, s. 49

- Gibasiewicz Telesfor (1889-1981), T. I, s. 62
 Giel Idzi (1900-1943), T. V, s. 55
 Gielnik Antoni (1887-?), T. VIII, s. 71
 Gielnik Marcin (1891-1967), T. VII, s. 56
 Gielnik Wawrzyniec (1894-?), T. VIII, s. 71
 Gieryna Franciszek Ksawery (1889-1976), T. VII, s. 57
 Gilewski Stanisław (1895-1976), T. X, s. 53
 Glinkiewicz Franciszek (1875-1936), T. I, s. 63
 Gładysz Stanisław Kostka (1866-1934), T. II, s. 51
 Głowiński Józef (1896-1959), T. X, s. 54
 Gmerek Władysława (1898-1993), T. II, s. 52
 Godek Ludwik (1886-1977), T. I, s. 63
 Golczak Franciszek (1897-1919), T. II, s. 53
 Golczak Józef (1899-1982), T. VII, s. 57
 Goldbeck Leon (1895-1979), T. VI, s. 59
 Golik Leon (1898-1982), T. VIII, s. 72
 Golimowski Franciszek (1890-1979), T. VII, s. 58
 Golus Władysław (1900-1971), T. I, s. 64
 Gomuła Andrzej (1898-1976), T. II, s. 53
 Gorączkowski Kazimierz (1899-1920), T. IX, s. 58
 Gorgolewski Bogusław (1895-1967), T. I, s. 65
 Gorgolewski Franciszek (1901-1976), T. V, s. 56
 Gorodecki Donat (1904-1987), T. IX, s. 60
 Gorzelniak Roman (1900-1946), T. III, s. 68; T. X, s. 54
 Gostyński Franciszek (1889-1967), T. VII, s. 58
 Gościński Jan (1895-1960), T. II, s. 54
 Gośliński Leon (1900-1964), T. VI, s. 60
 Górczak Wojciech (1887-1944), T. VIII, s. 72
 Górecki Bolesław (1897-1971), T. IX, s. 60
 Górecki Florian (1902-1944), T. VI, s. 61
 Górecki Marcei (1894-1969), T. III, s. 69
 Górka Stefan (1897-1956), T. IX, s. 62
 Górny Mieczysław Wincenty (1885-1927), T. II, s. 55; T. IX, s. 63
 Górski Franciszek (1889-1971), T. VII, s. 59
 Górski Teodor (1876-1938), T. III, s. 70
 Górski Wacław (1895-1983), T. V, s. 56
 Górzny Jan (1885-1961), T. X, s. 56
 Górzny Tomasz (1891-1979), T. X, s. 56
 Górzny Władysław (1900-1919), T. X, s. 57
 Grabiński Piotr (1898-1966), T. X, s. 57
 Grabarczyk Franciszek (1898-1954), T. I, s. 65
 Grabias Czesław (1900-1985), T. VI, s. 64
 Grabias Józef (1886-1968), T. VI, s. 65
 Grabias Stanisław (1895-1978), T. VI, s. 66
 Grabowski Stefan (1900-1992), T. III, s. 73
 Grabowski Wojciech (1867-1934), T. V, s. 57
 Gracyalny Edward (1899-1975), T. VII, s. 60
 Gracz Jan (1901-1989), T. VII, s. 61
 Gracz Michał (1891-1973), T. III, s. 74
 Graczykowski Tomasz (1886-1959), T. V, s. 58; T. VIII, s. 74
 Graf Teofil (1895-1980), T. I, s. 65
 Grafik Stefan (1898-1982), T. V, s. 60
 Graetz Czesław (1894-1940), T. IV, s. 59
 Grajewski Józef (1900-1988), T. VI, s. 67
 Grala Józef (1901-1966), T. IX, s. 65
 Graczyński Alfons (1879-1943), T. II, s. 56
 Grduszak Ignacy (1894-1961), T. X, s. 58
 Gregorowicz Zygmunt (1883-?), T. II, s. 58
 Grembowski Jan (1898-1962), T. IV, s. 60
 Gretkiewicz Stanisław (1897-1982), T. I, s. 66
 Grębowicz Stanisław (1902-1977), T. IV, s. 60
 Grobelny Jan Nepomucen (1868-1940), T. II, s. 59
 Grobelny Józef Edward (1873-1949), T. V, s. 61
 Grobelny Józef Kazimierz (1899-1958), T. II, s. 60
 Grochowski Stefan (1899-1945), T. I, s. 67
 Grodziński Jan (1898-1978), T. VIII, s. 76
 Gromadecki Ludwik (1872-1931), T. IX, s. 65
 Gronwald Tadeusz Edward (1890-1942), IX, s. 66
 Grośty Wojciech (1866-1926), T. II, s. 61
 Grubczyński Józef (1895-2001), T. III, s. 74
 Grubczyński Marcin (1889-1920), T. IX, s. 67
 Gruchocki Wincenty (1897-1985), T. V, s. 63
 Grudzielski Kazimierz (1856-1921), T. V, s. 63
 Gruszczyński Antoni (1875-1940), T. IV, s. 61
 Gruszka Michał (1897-po1968), T. I, s. 68
 Gryczyński Stanisław (1892-1974), T. III, s. 75
 Grygiel Albin (1898-1957), T. I, s. 69
 Grygiel Antoni (1900-1992), T. III, s. 75; T. IV, s. 61
 Gryska Kazimierz (1894-1983), T. VII, s. 61; T. IX, s. 68

Gryszczyński Tomasz (1894-1919), T. X, s. 59
Grzeczka Piotr Paweł (1880-1955), T. III, s. 77

Grzegorek Wawrzyniec (1884-1964), T. X, s. 59

Grzelczak Marian (1899-1991), T. I, s. 69
Grzempa Andrzej (1894-1985), T. II, s. 62; T. III, s. 79

Grzesiński Jan (1897-1974), T. X, s. 60
Grzeszczak Józef (1895-1943), T. X, s. 61
Grzeszkowiak Roman (1894-?), T. II, s. 63
Grzeško Jan (1893-1974), T. VIII, s. 76
Grześkowiak Leon (1900-1975), T. I, s. 70
Grześkowiak Marcin (1896-?), T. VIII, s. 77
Grześkowiak Walenty (1901-1989), T. V, s. 65
Grześkowski Władysław (1890-1973), T. I, s. 71

Grzęda Jan (1896-1994), T. I, s. 71
Gucza Bronisław (1887-1939), T. VI, s. 67
Gucze Franciszek (1892-1979), T. V, s. 67
Gust Roman (1863-1948), T. II, s. 64
Gutkowski Apolinary (1868-1955), T. III, s. 79

Gutkowski Franciszek (1900-1941), T. I, s. 72
Gutkowski Józef (1901-1983), T. III, s. 80
Gutsche Kazimierz Roman (1888-1946), T. X, s. 61

Guzik Franciszek (1897-1995), T. IX, s. 69
Guździol Wojciech (1899-1962), T. VI, s. 68
Gwardzik Józef (1903-1982), T. X, s. 61

H.

Haber Kazimierz (1872-1933), T. V, s. 68
Hadrych Wojciech (1890-1942), T. IX, s. 70
Hałas Franciszek (1898-1989), T. III, s. 81
Hałas Jakub (1897-1974), T. III, s. 82
Hałas Piotr (1901-?), Franciszek. IV, s. 62
Hałas Stanisław (1900-1993), T. IX, s. 71
Hałas Władysław (1878-1959), T. IX, s. 72
Hampel Jan (1889-1966), T. VIII, s. 78
Hanke Edward (1895-1975), T. V, s. 70; T. VIII, s. 79
Hanke Emilia (1895-1984), T. V, s. 71; T. VIII, s. 80
Hańczewski Stefan (1899-1973), T. I, s. 73
Harłos Adam (1896-1970), T. VI, s. 69
Harłos Maksymilian (1902-1977), T. VI, s. 69
Harłos Szczepan (1898-1976), T. VI, s. 70

Hasała Andrzej (1899-1968), T. II, s. 64
Haupa Wawrzyn (1867-1961), T. II, s. 64
Hedeszyński Piotr (1891-1969), T. X, s. 62
Hejnowicz Mieczysław (1890-1939), T. I, s. 73; T. II, s. 65

Heleniak Władysław (1894-1969), T. VII, s. 62

Herkt Piotr (1897-1969), T. VIII, s. 81
Herkt Stanisław (1891-?), T. VIII, s. 81
Herra Franciszek (1900-1986), T. VII, s. 62
Hetmanowski Józef (1901-1985), T. II, s. 66
Heyn Franciszka (1889-1963), T. VI, s. 70
Hoffa Stanisław (1896-1960), T. VIII, s. 82
Hoffmann Ludwik (1893-1978), T. VII, s. 63; T. IX, s. 74

Hoffmann Władysław (1884-1967), T. VII, s. 64

Hoppe Janina z domu Przybyszewska (1896-1985), T. II, s. 68

Horodecki Franciszek (1899-1987), T. X, s. 63
Horowski Czesław (1893-1958), T. I, s. 74
Horowski Franciszek (1879-1942), T. X, s. 63
Hurnik Edmund (1898-1975), T. IX, s. 75

I.

Idaszewski Leon (1878-1956), T. II, s. 69
Idziak Franciszek (1900-1971), T. IV, s. 63
Ignaszewski Kazimierz (1894-1959), T. III, s. 82
Ignaszewski Władysław (1898-1973), T. III, s. 83

Imbiorowicz Michał (1893-1971), T. IV, s. 63
Inerowicz Władysław (1903-1988), T. I, s. 76
Insiński Jan (1901-1965), T. III, s. 84
Insiński Józef (1897-1969), T. III, s. 84

J.

Jabłoński Jakub (1898-1967), T. VII, s. 64; T. VIII, s. 83
Jachmann Jan (1884-1946), T. IV, s. 64
Jachmann Walenty (1888-1919), T. IV, s. 65
Jachowski Tadeusz (1893-1966), T. II, s. 72
Jackowiak Józef (1900-1992), T. IV, s. 66
Jackowiak Ludwik (1895-1987), T. IV, s. 67
Jadomski Stefan Roman (1874-1923), T. III, s. 85; T. IX, s. 77
Jagielski Władysław (1901 - 1994), T. I, s. 76; T. IV, s. 67

- Jaguźny Adam (1905-1985), T. I, s. 77
- Jahns Antoni (1883-1960), T. IV, s. 68
- Jakubiak Antoni (1900-1979), T. VI, s. 70
- Jakubowicz Stanisław (1897-1967), T. I, s. 77; T. II, s. 74
- Jakubowicz Stanisław (1897-1972), T. VIII, s. 84
- Jakubowski Antoni (1895-1967), T. X, s. 66
- Jakubowski Franciszek (1885-?), T. VII, s. 65
- Jakubowski Stanisław (1896-1966), T. X, s. 66
- Jakubowski Stefan (1895-1985), T. V, s. 72; T. VIII, s. 86
- Janasik Władysław (1896-1967), T. VI, s. 72
- Janaszewski Tadeusz (1890-1966), T. III, s. 86
- Janiak Ludwik (1899-1957), T. V, s. 73
- Janiak Wawrzyn (1895-1977), T. I, s. 78
- Janiak Wincenty (1891-1979), T. IX, s. 77
- Janiec Władysław (1899-1970), T. VIII, s. 88
- Jankiewicz Marian (1897-1967), T. IV, s. 69
- Jankiewicz Stefan Ludwik (1866-1936), T. VIII, s. 88
- Jankowiak Władysław (1897-1966), T. VIII, s. 90
- Jankowiak Władysław (1898-1971), T. IX, s. 78
- Jankowska Aniela z domu Ziółkowska (1880-1970), T. III, s. 87
- Jankowska Urszula z domu Toruńska (1903-1995), T. VIII, s. 91
- Jankowski Bolesław Kazimierz (1901-1942), T. II, s. 75; T. VIII, s. 92
- Jankowski Franciszek (1901-1970), T. IX, s. 80
- Jankowski Jakub (1900-1979), T. II, s. 75
- Janowicz Leon (1899-?), T. VII, s. 65
- Janowicz Wojciech (1891-1978), T. X, s. 68
- Januchowicz Leon (1901-1985), T. X, s. 69
- Janus Antoni (1891-1942), T. IV, s. 70
- Janus Józef (1900-1960), T. I, s. 78
- Januszkiewicz Roman (1899-1979), T. VI, s. 72
- Januszkiewicz Tadeusz (1894-1963), T. VI, s. 73
- Januszko Walerian (1899-1976), T. X, s. 69
- Janyga Władysław (1901-1978), T. VII, s. 66
- Janyszkowiak Jan (1900-1975), T. VII, s. 67
- Jarczewska Jadwiga (1891-1977), T. V, s. 74; T. X, s. 70
- Jarczewski Stanisław (1897-1958), T. III, s. 88
- Jarecki Józef (1892-1976), T. III, s. 89
- Jarmiński Jan (1893-1965), T. III, s. 90
- Jarmużek Walenty (1870-1959), T. IX, s. 81
- Jarosz Stanisław (1895-1960), T. IX, s. 82
- Jaroszyński Sylwester (1886-1958), T. IV, s. 71
- Jasicki Alfons (1898-1975), T. VI, s. 74
- Jasiński Józef (1854-1933), T. I, s. 79
- Jasiński Stefan (1885-1962), T. II, s. 76
- Jaskulski Michał (1901-1982), T. VI, s. 75
- Jastrząb Jan (1893-1981), T. VIII, s. 93
- Jaszyk Ludwik (1898-1978), T. VII, s. 67
- Jaśkiewicz Franciszek (1893-1979), T. VII, s. 68
- Jaśkowiak Franciszek (1895-1953), T. VI, s. 76
- Jaśkowiak Józef (1892-1979), T. VII, s. 68
- Jaśkowiak Józef (1900-1965), T. VII, s. 69
- Jaworska Anna (1896-1939), T. IX, s. 83
- Jaworski Wojciech (1893-1971), T. III, s. 91; T. X, s. 70
- Jazdon Hipolit (1884-1957), T. II, s. 77
- Jedwabny Stanisław (1884-1974), T. VI, s. 77
- Jedwabski Franciszek (1895-1975), T. VI, s. 78
- Jerchel Michał (1892-1940), T. I, s. 80
- Jerzak Franciszek (1889-1962), T. III, s. 92
- Jerzyński Bolesław (1898-1975), T. VII, s. 69
- Jesionkowski Franciszek (1901-1981), T. III, s. 93; T. VIII, s. 94
- Jeske Stanisław (1888-1984), T. V, s. 74
- Jeske Henryk Waław (1884-1955), T. III, s. 94
- Jewiak Piotr (1896-1971), T. VI, s. 80
- Jezierski Franciszek (1894-1949), T. X, s. 71
- Jezierski Józef (1894-1981), T. IX, s. 83
- Jędrzejczak Waław (1900-1990), T. IX, s. 84
- Jędrzejczak Wincenty (1872-1940), T. IX, s. 85
- Jędrzejewski Franciszek (1892-1982), T. I, s. 81
- Jęsień Walenty (1895-1919), T. IV, s. 71; T. V, s. 76
- Jokiel Józef (1894-1979), T. VII, s. 72
- Joras Franciszek (1882-1930), T. V, s. 77
- Józefowski Józef (1901-1962), T. III, s. 94; T. VII, s. 71

Jóźwiak Ignacy (1894-1969), T. VII, s. 73
 Jóźwiak Józef (1896-1971), T. VI, s. 80
 Jóźwiak Leon (1890-1953), T. VI, s. 81
 Jóźwiak Piotr (1895-1984), T. I, s. 81
 Judek Józef (1886-1968), T. VI, s. 81
 Judek Roman (1898-1981), T. I, s. 82
 Jujka Wawrzyn (1896-1949), T. VIII, s. 95
 Juniczak Kazimierz (1900-1997), T. II, s. 77
 Jurczyński Wawrzyn (1891-1977), T. VII, s. 73
 Jurkiewicz Andrzej (1899-1982), T. X, s. 72
 Jurkiewicz Franciszek (1902-1972), T. I, s. 83
 Jurkowski Antoni Alojzy (1885-1952), T. II, s. 80

K.

Kabat Walenty (1885-1943), T. VI, s. 83
 Kabat Władysław (1891-1967), T. VIII, s. 96
 Kabsch Władysław (1891-1977), T. VIII, s. 97
 Kachlicki Józef (1892-1983), T. VII, s. 75
 Kaczmarek Antoni (1902-1982), T. VII, s. 76;
 T. VIII, s. 98
 Kaczmarek Franciszek (1887-?), T. VII, s. 77
 Kaczmarek Franciszek (1895-1937), T. III, s. 96
 Kaczmarek Franciszek (1900-1982), T. IX, s. 86
 Kaczmarek Jan (1880-1939), T. I, s. 83
 Kaczmarek Jan (1899-1919), T. VI, s. 84
 Kaczmarek Maksymilian (1896-1975), T. III, s. 97
 Kaczmarek Marcin (1891-1986), T. VIII, s. 99
 Kaczmarek Stanisław (1888-1969), T. VII, s. 77
 Kaczmarek Stefan (1897-1953), T. III, s. 97
 Kaczmarek Stefan (1899-1976), T. X, s. 73
 Kaczmarek Tadeusz (1897-1974), T. VI, s. 84;
 T. IX, s. 87
 Kaczmarek Wiktor (1895-1952), T. II, s. 81
 Kaczmarek Władysław (1899-1964), T. VII, s. 78
 Kaczor Jan (1895-1972), T. IV, 72; T. V, s. 77
 Kaczor Jan (1900-1957), T. VII, s. 80
 Kado Jan (1897-1967), T. X, s. 73
 Kado Władysław (1891-1974), T. X, s. 74
 Kadow Marian (1886-1950), T. I, s. 84
 Kahl Leon Józef (1898-1939), T. VI, s. 85
 Kaiser Franciszek (1902-1969), T. I, s. 84

Kaiser Józef (1898-1975), T. II, s. 83
 Kaja Władysław (1894-1939), T. III, s. 98
 Kalembe Jan (1899-1989), T. I, s. 85
 Kalembe Józef (1892-1934), T. VII, s. 80
 Kalembe Stanisław (1897-1942), T. VII, s. 81
 Kaletka Zygmunt (1895-1920), T. VIII, s. 100
 Kalinowski Michał (1901-?), T. VI, s. 86
 Kaliszewski Władysław (1886-1964), T. I, s. 85
 Kalkstein-Osłowski Adam (1892-1984), T. II, s. 83
 Kałek Józef (1899-1987), T. III, s. 100; T. VIII, s. 102
 Kałek Władysław (1897-1984), T. IV, s. 74
 Kałwiński Józef (1892-1969), T. I, s. 86
 Kaminiarczyk Feliks (1900-1989), T. VII, s. 82
 Kaminiarz Izidor (1889-1942), T. VIII, s. 103
 Kamiński Antoni (1897-1966), T. VIII, s. 104
 Kamiński Bolesław Ignacy (1888-1937), T. I, s. 86
 Kamiński Edmund (1903-1939), T. IV, s. 74
 Kamiński Józef (1879-1971), T. IV, s. 75
 Kamiński Ludwik (1899-1974), T. VI, s. 86
 Kamiński Władysław (1892-1971), T. VI, s. 87
 Kamiński Władysław (1901-1982), T. IX, s. 88
 Kandulski Władysław (1900-1971), T. VII, s. 82
 Kantecki Ludwik (1877-1963), T. I, s. 87
 Kapella Kazimierz (1884-zm. po 1933 r.), T. I, s. 88
 Karczewski Roman (1901-1963), T. VI, s. 87
 Karłowski Tadeusz (1893-1936), T. IX, s. 89
 Karolewski (Królewski) Władysław (ur. 1899), T. I, s. 89
 Karpiński Antoni (1855-1945), T. III, s. 100
 Karpiński Stanisław (1888-1976), T. II, s. 85
 Karpiński Władysław (1895-1940), T. I, s. 89
 Karpiński Wojciech (1893-1957), T. VII, s. 83
 Karpiński Zygmunt (1892-1981), T. III, s. 101
 Karwatka Jan (1892-?), T. VII, s. 84
 Kasperski Florian (1880-1960), T. I, s. 90
 Kasproviak Józef (1891-1977), T. IX, s. 91
 Kasproviacz Bolesław Michał (1859-1943), T. II, s. 85
 Kasproviacz Bolesław Piotr (1895-1982), T. III, s. 102

- Kasprzak Jan (1875-1948), T. VI, s. 88
 Kasprzak Marcin (1892-1980), T. IX, s. 91
 Kasprzak Marian (1900-1995), T. VI, s. 89
 Kaszub Ludwik (1898-1981), T. VII, s. 84
 Kawalka Feliks (1901-1983), T. I, s. 90
 Kawczyński Józef (1899-1920), T. I, s. 91
 Kaźmierczak Antoni (1901-1983), T. III, s. 104
 Kaźmierczak Franciszek (1889-1978), T. III, s. 104
 Kaźmierski Bolesław (1879-1945), T. II, s. 87
 Kaźmierczak Jan (1897-1972), T. IV, s. 76
 Kemnitz Michał (1892-1982), T. V, s. 79
 Kempki Józef (1896-przed 1977), T. I, s. 91
 Kędzija Leon (1884-1958), T. III, s. 105
 Kędziński Anatol (1880-1964), T. V, s. 80
 Kędziński Lucjan (1881-1919), T. V, s. 81
 Kędziora Stanisław (1894-1920), T. I, s. 91
 Kiciński Adam (1900-1977), T. I, s. 92
 Kiełbasiewicz Leon (1899-1995), T. I, s. 92
 Kiełbasiewicz Stanisław (1897-1959), T. IX, s. 93
 Kiełczewski Karol (1899-1978), T. I, s. 93
 Kiełczewski Stanisław (1893-1984), T. I, s. 94
 Kiełczewski Stefan (1901-1986), T. III, s. 106
 Kierczyński Jan (1879-1927), T. VIII, s. 105
 Kierończyk Szczepan (1901-1963), T. VII, s. 85
 Kierski Witold Paweł (1899-1940), T. IX, s. 93
 Kijak Jan (1886-1968), T. III, s. 106
 Kinecka Jadwiga z domu Ligarzewska (1900-1964), T. VIII, s. 107
 Kitkowski Wincenty (1901-1985), T. VII, s. 86
 Kitkowski Zygfryd (1899-1960), T. VI, s. 90
 Kłaga Ignacy (1894-1972), T. I, s. 95
 Klecha Piotr (1901-1987), T. V, s. 82
 Kledzik Józef (1887-1948), T. II, s. 89
 Klein Jan Aleksander (1891-1940), T. X, s. 75
 Klemczak Edmund (1886-1939), T. IV, s. 77
 Klemczyński Andrzej (1887-1970), T. VII, s. 89
 Klepacz Józef (1899-1979), T. I, s. 95
 Klera Jan Nepomucen (1886-1951), T. II, s. 90
 Klewenhagen Brunon (1882-1940), T. I, s. 96
 Klich Edmund (1891-1967), T. III, s. 107
 Klicze (Klitsche) Józef (1898-1920), T. IX, s. 95
 Kliem Michał (1898-1942), T. IV, s. 79
 Klinik Józef (1890-1940), T. IV, s. 80
 Kłorek Antoni (1893-?), T. VII, s. 90
 Kłorek Antoni (1900-1984), T. VII, s. 90
 Kłorek Ludwik (1897-1982), T. III, s. 108; T. VIII, s. 109
 Kłorek Michał (1893-1978), T. VIII, s. 110
 Klucz Antoni (1893-1939), T. IX, s. 95
 Klucz Władysław (1897-1940), T. II, s. 91
 Kluczyński Józef (1893-1961), T. VII, s. 91
 Kłaczyński Kazimierz (1882-1941), T. III, s. 108
 Kluczyński Marcin (1901-1984), T. VII, s. 91
 Kluczyński Stanisław (1895-1936), T. IX, s. 98
 Kłosowski Andrzej (1895-1945), T. I, s. 96, T. II, s. 91
 Kłosowski Henryk (1901-1986), T. I, s. 97
 Knajdek Antoni (1897-1975), T. VII, s. 92
 Knast Dionizy (1899-1972), T. II, s. 92; T. IX, s. 99
 Kniat Mikołaj (1879-1956), T. IX, s. 100
 Kobusiński Stefan (1899-1974), T. IV, s. 80
 Kobusiński Wojciech (1897-1982), T. IV, s. 82
 Kociemba Franciszek (?-1919), T. VII, s. 94
 Kocur Adam Bronisław (1894-1965), T. III, s. 109
 Koczorowski Karol hrabia, h. Rogala (1884-1952), T. IV, s. 82
 Koczorowski Maciej h. Rogala (1884-1928), T. IV, s. 84
 Koczorowski Napoleon h. Rogala (1861-1930), T. IV, s. 85
 Kodur Czesław (1896-1966), T. VI, s. 91
 Koehler Zygmunt Klaudiusz (1875-1941), T. X, s. 77
 Kokociński Hilary Franciszek (1877-1933), T. IX, s. 101
 Kołasiński Ambroży (1902-1977), T. VIII, s. 111
 Kołasiński Jerzy (1891-1970), T. V, s. 83
 Kolendowicz Wacław (1877-1949), T. III, s. 110
 Kołaczkiwicz Stanisław (1900-?), T. VII, s. 94; T. VIII, s. 111
 Kołodziej Antoni (1896-1970), T. I, s. 98
 Kołodziejski Walenty (1899-1964), T. VIII, s. 112
 Kołpowski Antoni (1880-1957), T. VII, s. 94

- Kołpowski Tadeusz (1899-1978), T. VII, s. 95
 Komasiński Michał (1887-1971), T. III, s. 110
 Kominowski Stanisław (1900-?), T. VII, s. 95
 Komorowski Franciszek (1886-1956), T. V, s. 84
 Konarski Sylwester (ur. 1894), T. I, s. 98
 Konarszewski Daniel (1871-1935), T. V, s. 85
 Konewka Józef (1899-1940), T. II, s. 93
 Konicki Stanisław (1895-1977), T. VI, s. 92
 Konicki Sylwester (1899 - 1986), T. VI, s. 92
 Konieczny Antoni (1900-1980), T. III, s. 112
 Konieczny Jan (1892-1967), T. II, s. 94
 Konieczny Stanisław (1878-1946), T. II, s. 94
 Konieczny Stanisław (1898-1986), T. III, s. 112
 Konopka Józef (1896-?), T. VII, s. 96
 Konwerski Krzysztof Czesław (1896-1959), T. IX, s. 102
 Kończal Franciszek (1894-1940), T. I, s. 98
 Kończal Stanisław (1898-1958), T. IV, s. 86
 Kopa Andrzej (1879-1956), T. II, s. 95
 Kopaszewski Józef (1894-1982), T. VII, s. 96
 Kopczyński Józef (1896-1979), T. IV, s. 87
 Kopiński Leon Stanisław (1894-?), T. X, s. 78
 Kopliński Władysław (1875-1937), T. V, s. 86
 Korbał Stanisław (1895-?), T. IV, s. 88
 Kornobis Wiesław (1900 -1969), T. VI, s. 93
 Kortus Ignacy (1897-1976), T. VII, s. 97
 Kosicki Czesław (1902-1980), T. V, s. 87
 Kosicki Józef (?-?), T. II, s. 98
 Kosicki Kazimierz (1900-1920), T. II, s. 98
 Kosicki Piotr (1896-1961), T. II, s. 99
 Kosicki Stanisław (1898-1949), T. VI, s. 93
 Kosicki Wawrzyn (1887-1955), T. II, s. 99
 Kosiński Feliks (1889-1974), T. V, s. 88
 Kosiński Wojciech (1897-1976), T. II, s. 100
 Kosmacz Andrzej (1894-1965), T. X, s. 79
 Kosmala Stanisław (1897-1973), T. II, s. 101
 Kosmowski Antoni (1899-1940), T. I, s. 98
 Kssowski Jan (1898-1919), T. IX, s. 104
 Kossowski Józef (1887-1967), T. V, s. 88
 Kostecki Bronisław (1893-1967), T. IX, s. 104
 Kostrzewa Stanisław (1896-1976), T. VI, s. 94
 Kostrzewski Józef (1892-1978), T. VII, s. 98
 Koszewski Stanisław (1895-1970), s T. I, 99
 Koszutski (Leszczyc-Koszutski) Konstanty Albin (1882-1939), T. I, s. 99
 Kośmider Stanisław (1889-1958), T. I, s. 101
 Kotlarek Walenty (1897-1979), T. VII, s. 98
 Kowalczyk Adam (1894-1940), T. I, s. 101
 Kowalczyk Adam Stefan (1896-1978), T. IX, s. 105
 Kowalczyk Antoni (1895-1980), T. X, s. 79
 Kowalczyk Franciszek (1890-1961), T. II, s.102
 Kowalczyk Jan (1889-1942), T. VII, s. 99
 Kowalczyk Marcin (1899-1994), T. III, s. 113; T. VIII, s. 112
 Kowalczyk Stefan (1898-1955), T. I, s. 102
 Kowalewski Sylwester (1899-1985), T. VI, s. 95
 Kowalewski Zygmunt (1897-1944), T. VI, s. 95
 Kowalski Bolesław (1899-1982), T. X, s. 80
 Kowalski Franciszek (1875-1946), T. VII, s. 100
 Kowalski Franciszek (1900-1920), T. I, s. 102
 Kowalski Kazimierz Józef (1896-1972), T. V, s. 89
 Kwalski Wierusz Ignacy (1872-1932), T. IX, s. 107
 Koza Franciszek (1893-?), T. VII, s. 101
 Koza Stanisław III (1882-1960), T. II, s. 103
 Kozak Antoni (1898-1919), T. V, s. 90
 Koziczyński Andrzej (1890-1974), T. VI, s. 96
 Kozierowski Stanisław, Dołęga z Kozieroga Łasczka Kozierowski, Kozierowski ze Skórzewa (1874-1949), T. VI, s. 97
 Kozłowski Jan (1894-1974), T. VI, s. 99
 Kozłowski Marian (1895-1974), T. VII, s. 101
 Kozłowski Stanisław (1903-1990), T. I, s. 102
 Krajewski Andrzej (1891-1982), T. I, s. 103
 Krajewski Stanisław (1896-1981), T. IX, s. 108
 Kramarczyk Leon (1896-1984), T. I, s. 104
 Kramer Franciszek (1899-1946), T. II, s. 103
 Kramer Ludwik (1900-1972), T. II, s. 104
 Kramski Walenty (1899-?), T. VII, s. 102
 Kranz Józef (1884-1939), T. IV, s. 90
 Kraska Alojzy (1893-1970), T. IX, s. 109
 Krawczyński Franciszek (1894-1976), T. II, s. 104
 Krawiec Michał (1899-1943?), T. VIII, s. 113
 Krenz Paweł (1896-1955), T. II, s. 105
 Kręczyński Franciszek (1885-1961), T. IV, s. 90
 Kroll Jan (1898-1996), T. IV, s. 91

- Kroma Jan (1886-1964), T. IX, s. 109
- Kromrych Stanisław (1897-?), T. X, s. 81
- Król Bolesław (1898-1942), T. II, s. 106
- Król Ignacy (1891-1962), T. III, s. 113
- Król Władysław (1896-1945), T. III, s. 115
- Króliczak Wojciech (1893-1976), T. V, s. 91
- Królkowski Józef (1890-1968), T. VIII, s. 114; T. IX, s. 110
- Kruk Antoni (1896-1949), T. VI, s. 100
- Kruk Franciszek (1891-1964), T. VI, s. 101
- Krukowski Albin (1902-1982), T. III, s. 116
- Krumrey Franciszek (1902-1974), T. VI, s. 102
- Krupczyński Ignacy (1901-1940), T. X, s. 82
- Kruppiak Edmund (1890-1944), T. VIII, s. 114
- Krupka Franciszek (1895-1967), T. VII, s. 103
- Krupka Franciszek (1902-1987), T. VII, s. 103
- Kruszka Leon (1897-1960), T. IV, s. 92; T. VII, s. 104
- Kruszona Franciszek (1897-1961), T. X, s. 84
- Kryger Marian (1901-1982), T. V, s. 92
- Kryjon Franciszek (1901-1987), T. V, s. 94
- Krysmann Stanisław (1902-?), T. VII, s. 105
- Kryszak Walenty (1897-1920), T. I, s. 104
- Krzesiński Stefan (1897-1960), T. I, s. 105
- Krzewina Zygmunt (1898-1976), T. I, s. 105; T. II, s. 107
- Krzykała Florian (1901-1941), T. V, s. 95
- Krzykała Wawrzyn (1871-1941), T. I, s. 107
- Krzywiński Witold Aleksander (1895-1940), T. X, s. 85
- Krzyżankiewicz Mieczysław (1882-1952), T. III, s. 117
- Krzyżanowski Franciszek (1861-1947), T. VII, s. 106
- Krzyżosiak Antni (1895-1950), T. IX, s. 111-112
- Księżniakiewicz Walenty (1892-1970), T. IV, s. 93
- Ksycki Bronisław (1901-1974), T. VIII, s. 115
- Kubacki Antoni (1880-1956), T. I, s. 108
- Kubala Marcin (1885-1972), T. VII, s. 108
- Kubera Czesław Antoni (1894-1965), T. I, s. 108
- Kubiak Maksymilian (1891-1970), T. VII, s. 108
- Kubiak Stefan (1898-1974), T. IX, s. 112-113
- Kubiak Władysław (1878-?), T. VII, s. 109
- Kubicki Kazimierz (1869-1945), T. VI, s. 103
- Kubicki Leon (1871-1961), T. VII, s. 109
- Kubski Stanisław (1876-1942), T. IX, s. 113
- Kucal Czesław (1903-1973), T. III, s. 120
- Kuczkowski Władysław (1898-1942), T. II, s. 109; T. III, s. 121
- Kudlaszyk Józef (1891-1977), T. VII, s. 110
- Kudliński Stanisław (1897-1982), T. IX, s. 115
- Kufel Józef (1897-1976), T. VIII, s. 116
- Kuffel Walenty (1880-?), T. VIII, s. 116
- Kuik Jan (1895-1970), T. VII, s. 111
- Kuik Józef (1897-1969), T. VI, s. 104
- Kuik Józef (1899-1977), T. VII, s. 111
- Kuik Stanisław (1898-1951), T. VII, s. 113
- Kujawa Franciszek (1893-1976), T. I, s. 108
- Kujawa Ludwik (1900-1966), T. II, s. 110
- Kukawka Wojciech (1895-1990), T. IX, s. 115
- Kukielka Stanisław (1894-1974), T. VI, s. 106
- Kulas Jakub (1899-1962), T. VIII, s. 117
- Kulawski Teofil (1894-1960), T. IX, s. 116
- Kulczyński Władysław (1898-?), T. IV, s. 93
- Kuliński Franciszek (1899-1981), T. VI, s. 107
- Kulizsak Stanisław (1882-1939), T. IV, s. 95
- Kulka Wincenty (1897-1963), T. IX, s. 117
- Kulse Leonard (1893-1940), T. VI, s. 108
- Kupczyk Andrzej (1889-1991), T. X, s. 87
- Kupka Sylwester (1897-1969), T. IV, s. 96
- Kurczewski Piotr (1890-1983), T. I, s. 109
- Kurczewski Władysław (1898-1979), T. II, s. 111
- Kurkowiak Piotr (1900-1964), T. IV, s. 97; T. VIII, s. 117
- Kurnatowska Maria z domu Mielżyńska (1869-1925), T. II, s. 112
- Kuroszczyk Piotr (1879-1947), T. I, s. 109
- Kurowski Aleksander (1879-1958), T. I, s. 110; T. VIII, s. 118
- Kurpisz Leon (1900-1919), T. V, s. 95
- Kurzański Józef (1870-1925), T. I, s. 110
- Kurzawa Józef (1900-1973), T. X, s. 88
- Kusz Józef (1896-1919), T. II, s. 113
- Kuśnierczak Jan (1893-1977), T. IV, s. 97
- Kutzner (Kucner) Jan (1900-1973), T. VII, s. 113
- Kwasek Jerzy (1900-1994), T. III, s. 122
- Kwiatkowski Stanisław (1890-1976), T. VI, s. 109

Kwiatkowski Wiktor (1901-1978), T. V, s. 95
Kwiatkowski Wojciech (1893-1919), T. VI, s. 110
Kyciel Stanisław (1897-1982), T. IX, s. 118-119

L.

Lakner (Lackner) Marian (1880-1936), T. III, s. 126
Landzwojczak Jan (1893-1979), T. VIII, s. 119
Lange Julian Bolesław (1873-1954), T. V, s. 96
Lange Marian Józef (1901-1943), T. I, s. 112, T. II, s. 114
Langowicz Ludwik (1897-1974), T. IX, s. 119
Lasik Stanisław (1897-1963), T. IV, s. 98
Laskowski Jan (1872-1939), T. VI, s. 110
Laskowski Maksymilian (1896-1945), T. X, s. 89
Latanowicz Marcin (1897-1985), T. III, s. 127
Latosiński Stanisław (1893-1942), T. IV, s. 99
Lechna Andrzej (1894-1943), T. III, s. 127
Lechna Antoni (1890-?), T. VII, s. 114
Lechna Bartłomiej (1895-?), T. VII, s. 114
Lechna Jan (1879-1945), T. VII, s. 115
Lechna Wiktor (1898-1971), T. II, s. 115
Lechna Wojciech (1856-1920), T. VII, s. 115
Lehmann Michał (1900-1956), T. VII, s. 116
Lehmann Wincenty (1898-1982), T. VII, s. 116
Lemański Piotr (1892-1970), T. VII, s. 117
Lemański Walenty (1900-1919), T. VI, s. 111
Leopold Wincenty (1891-1974), T. III, s. 128
Leporowski Piotr (1898-1966), T. VIII, s. 121
Lester Władysław (1898-1941), T. II, s. 116
Leszczyński Leon (1880-1950), T. I, s. 112
 Leśny Stanisław (1894-1977), T. III, s. 129
Lewandowski Ignacy (1895-1982), T. IV, s. 100
Lewandowski Zenon Eugeniusz (1859-1927), T. I, s. 113
Ligazewski Apoloniusz (1895-1921), T. VIII, s. 122
Ligazewski Mieczysław (1891-1939), T. VIII, s. 123
Ligazewski Zygmunt (1893-1957), T. VIII, s. 125
Linke Antoni (1902-1982), T. VI, s. 112
Linkowski Wacław (1893-1976), T. X, s. 90
Lipiński Walenty (1897-1978), T. V, s. 98
Lis Idzi (1883-1969), T. VII, s. 117
Lis Wincenty (1890-1944), T. IV, s. 101
Lis Władysław (1900-1980), T. III, s. 129
Lisiak Marcin (1898-1954), T. VIII, s. 129
Lisiak Walenty (1900-1976), T. VII, s. 118
Lisiecki Bolesław (1885-1954), T. I, s. 114
Lisiecki Franciszek (1899-1986), T. IX, s. 120
Lisiecki Hieronim (1899-1980), T. VI, s. 113
Lissowski Antoni (1889-1977), T. III, s. 130
Litwiński Wiktor (1873-1952), T. III, s. 130
Liwerski Edward (1895-1972), T. VI, s. 115
Londońska Maria Tekla z d. Dutkiewicz (1892-1978), T. I, s. 115
Lorczak Zygmunt (1898-1942), T. X, s. 90
Lorenz Antoni (1893-1974), T. VII, s. 119
Lorkiewicz Michał (1897-1991), T. V, s. 99; T. IX, s. 122
Lose Stanisław (1899-1970), T. V, s. 101
Lowak Henryk (1885-1958), T. I, s. 116
Lubiawski Wincenty (1899-1977), T. X, s. 91
Lubryka Władysław (1900-1979), T. V, s. 105
Lucińska Monika (1900-1988), T. IX, s. 124
Ludwiczak Antoni (1901-1958), T. I, s. 116
Lulczyński Jan (1886-1919), T. II, s. 116
Luliński Teodor (1884-1968), T. VII, s. 120
Lupa Franciszek (1896-1972), T. IX, s. 125

Ł.

Łamaszewski Franciszek Adam (1894-1981), T. IV, s. 102
Łapacz Józef (1899-?), T. IV, s. 103
Łaszczyński Walenty (1896-1975), T. III, s. 132
Łaszczyński Wojciech (1897-1961), T. II, s. 116
Łacki-Korzbok Stanisław (1866-1937), T. IV, s. 105
Łech Stanisław (1892-1962), T. X, s. 92
Łobza Wacław (1900-1968), T. VI, s. 116
Łojek Józef (1893-1981), T. IV, s. 107
Łopatyn Mikołaj (1893-1969), T. X, s. 92
Łozowski Franciszek (1901-1932), T. IX, s. 126
Łożyński Józef (1878-1965), T. IX, s. 128

- Łuczak Bolesław (1901-1940), T. X, s. 93
 Łuczak Józef (1898-1975), T. III, s. 132
 Łuczak Walenty (1898-1983), T. V, s. 105
 Łuczewski Bernard (1903-1989), T. V, s. 109
 Łuczka Wojciech (1895-1949), T. VIII, s. 130
 Łukaszewski Franciszek (1894-1948), T. VI, s. 116
 Łukaszewski Franciszek (1898-1968), T. VII, s. 120
 Łukaszewski Paweł (1900-1967), T. VII, s. 121
 Łukowicz Stefan Szczepan (1894-1941), T. IV, s. 107
 Łusiewicz Stefan (1888-1958), T. IV, s. 108
 Łuś Franciszek (1885-?), T. I, s. 116
 Łysiak Stanisław (1885-1964), T. X, s. 94
- M.**
 Machaj Józef (1903-1988), T. I, s. 117
 Machajewski Franciszek (1897-1970), T. IV, s. 109
 Machajewski Marian (1899-1975), T. IV, s. 109
 Machajewski Stanisław (1900-1965), T. IV, s. 111; T. V, s. 111
 Machowiak Franciszek (1890-1975), T. III, s. 133
 Machowiak Jan (1899-1919), T. III, s. 134
 Machowski Jan (1894-1972), T. II, s. 117
 Machoy Hipolit (1893-1970), T. V, s. 113
 Machoy Maria (1894-1951), T. IV, s. 112
 Maciaszek Stanisław (1872-1930), T. II, s. 118
 Maciejewski Antoni (1901-1982), T. IX, s. 129
 Maciejewski Roman (1898-1982), T. X, s. 95
 Maćkowiak Andrzej (1900-1940), T. VII, s. 121
 Maćkowiak Edmund (1901-1940), T. I, s. 117
 Maćkowiak Stanisław (1891-1971), T. VI, s. 117
 Maeusel Antoni (1883-1947), T. II, s. 119
 Magowski Jan (1899-1951), T. VI, s. 119
 Magowski Mieczysław (1886-1964), T. VI, s. 119
 Magowski Władysław (1890-1961), T. VI, s. 120
 Maik Jan 1892-1967), T. VII, s. 122
 Maik Ludwik (1899-1971), T. IV, s. 113
- Maj Jan Andrzej (1895-1919), T. VI, s. 121
 Majchrzak Józef (1902-1975), T. III, s. 134
 Majchrzak Stanisław (1886-1967), T. VII, s. 122
 Majewicz Feliks (1901-1990), T. III, s. 135; T. V, s. 114
 Majewski Feliks (1890-1919), T. VIII, s. 132
 Majewski Walery (1905-1999), s. T. I., 118
 Malagowski Stanisław (1899-2002), T. IX, s. 129-131
 Malicki Tomasz (1901-1980), T. VII, s. 123
 Malicki Jan (1879-1936), T. VIII, s. 133
 Maliński Kazimierz (1872-1928), T. IX, s. 131
 Mallow Bogdan (1902-1944), T. IV, s. 113
 Mallow Wiktor Emanuel (1861-1933), T. IV, s. 114
 Małecki Jan (1894-1964), T. X, s. 96
 Małecki Lucjan (1899-1979), T. I, s. 118
 Małecki Stanisław (1894-1973), T. X, s. 97
 Małecki Tomasz (1895-1984), T. IV, s. 115
 Małecki Wojciech (1897-1968), T. I, s. 119
 Małek Władysław (1864-1935), T. IV, s. 116
 Małuszek Jan Antoni (1889-1977), T. VI, s. 121
 Mały Stefan (1888-?), T. VII, s. 124
 Małyszczak Ludwik (1898-1983), T. III, s. 135
 Mańczak Józef (1896-1940), T. V, s. 115
 Mańczak Ludwik (1884-1945), T. I, s. 120
 Mańczak Marcin (1892-?), T. VIII, s. 135
 Marchelek Piotr (1900-?), T. VII, s. 125
 Marciniak Józef (1890-1971), T. VII, s. 125
 Marcinkowski Roman (1874-1929), T. I, s. 120
 Marcinkowski Stanisław (1882-1939), T. III, s. 136
 Marczyński Feliks (1895-1940), T. IX, s. 134
 Markiewicz Stanisław (1891-1979), T. X, s. 98
 Markwitz Władysław (1897-1992), T. VI, s. 123
 Marosz Władysław (1901-2000), T. III, s. 137
 Marszał Wiesław (1896-1963), T. I, s. 121
 Marszałek Paweł Jan Tymoteusz (1891-1962), T. I, s. 122
 Martenka Wiktor (1900-1985), T. VIII, s. 135
 Maryński Felicjan (1892-1920), T. I, s. 123
 Marzyński Antoni (1897-1963), T. II, s. 120

- Masiakowski Leon (1892-1939), T. VII, s. 128
- Masłowski Zygmunt (1897-1932), T. IV, s. 116
- Maszek Franciszek (1903-1977), T. VIII, s. 136
- Maszek Teodor (1882-1940), T. VIII, s. 137; T. IX, s. 136
- Mataczyński Roman (1892-1970), T. III, s. 139
- Matuszak Stanisław (1900-1966), T. X, s. 99
- Matuszak Walenty (1887-1971), T. VIII, s. 137
- Matuszek Stanisław (1898-1970), T. V, s. 116; T. VI, s. 124
- Matuszewski Ignacy (1895-1987), T. III, s. 141; T. VIII, s. 138
- Matuszewski Jan (1895-1978), T. VII, s. 132
- Matuszewski Marcin (1900-1995), T. VII, s. 132
- Matuszewski Stanisław (1900-1973), T. VII, s. 133
- Matysiak Bronisław (1899-1973), T. VIII, s. 139
- Matysiak Gracjan (1897-1987), T. IV, s. 117
- Matysiak Szczepan (1880-?), T. VII, s. 134
- Matysik Jan (1897-1973), T. IX, s. 137
- Mausch Kazimierz (1891-1927), T. V, s. 117; T. VI, s. 125
- May Józef (1893-1977), T. IV, s. 118
- May Stefan (1890-1940), T. VIII, s. 140
- Mayer Waław (1872-1930), T. VIII, s. 142
- Mazurek Józef (1897-1979), T. VIII, s. 144
- Mazurkiewicz Roman (1887-1969), T. VIII, s. 145
- Mąderek Stanisław (1902-1961), T. VI, s. 126
- Madry Franciszek (1895-1941), T. VIII, s. 146
- Mądry Wincenty (1879-1962), T. II, s. 121
- Mądry Władysław (1900-1969), T. VII, s. 134
- Malerowicz Marian (1899-1952), T. IX, s. 137
- Mellenbrock Edmund Marian (1892-1977), T. VI, s. 127
- Menczyński Michał (1900-1986), T. V, s. 118
- Mendelski Leonard (1890-1940), T. X, s. 100
- Mende Edmund (1875 - 1933), T. II, s. 122
- Menzel Antoni (1903-1982), T. III, s. 141
- Mertyn Józef (1893-1972), T. IX, s. 138
- Mędlewski Julian (1896-1975), T. III, s. 142
- Mędlewski Wiktor (1861-1924), T. III, s. 143
- Miałkas Wawrzyn (1890-1973), T. VIII, s. 148
- Mickiewicz Wincenty (1867-1940), T. II, s. 130
- Michalak Walenty (1890-1962), T. III, s. 143
- Michalczak Stanisław (1897-1963), T. X, s. 102
- Michalczyk Antoni (1900-1988), T. V, s. 119
- Michalczyk Ignacy (1897-1940), T. VIII, s. 149
- Michalczyk Stanisław (1892-1940), T. VI, s. 128
- Michalski Andrzej Józef (1882-1960), T. I, s. 123
- Michalski Antoni (1885-1965), T. II, s. 123
- Michalski Franciszek (1899-1940), T. VII, s. 134
- Michalski Jakób (1887-1952), T. VIII, s. 150
- Michalski Jan (1886-1949), T. II, s. 123
- Michalski Jan (1899-1945), T. IV, s. 119
- Michalski Józef (1900-1994), T. I, s. 124
- Michalski Kazimierz (1883-1956), T. I, s. 125
- Michalski Piotr (1895-1962), T. I, s. 127
- Michalski Stanisław Leon (1882 - 1953), T. II, s. 124
- Michalski Stefan (1872-1926), T. VI, s. 129
- Michałowski Franciszek (1898-1990), T. II, s. 125; T. VII, s. 136
- Michałowski Ignacy (1871-1945), T. III, s. 144
- Michałowski Nikodem (1896-1987), T. I, s. 127
- Mieczkowski Leon (1871-1931), T. V, s. 120
- Miedziński Stanisław (1894-1945?), T. IV, s. 120
- Mielcarek Antoni (1899-1970), T. II, s. 126
- Mielcarek Jan (1898-1989), T. II, s. 127
- Mielżyński Jan (1900-1986), T. VIII, s. 150
- Mieszala Jan (1897-1948), T. VII, s. 137
- Miękus Józef (1891-1945), T. IV, s. 121
- Migaszewski Antoni (1900-?), T. II, s. 128
- Migdalek Stanisław (1892-1940), T. VIII, s. 151
- Miklaszewski Włodzimierz (1897-1919), T. I, s. 128
- Mikoliński Kazimierz (1894-1965), T. VI, s. 130
- Mikołajczak Ludwik (1898-1979), T. I, s. 128
- Mikołajczak Tomasz (1879-1955), T. V, s. 121; T. VIII, s. 152

- Mikołajczyk Stanisław (1895-1971), T. VI, s. 131
- Mikołajewicz Stanisław (1901-1919), T. IV, s. 122
- Mikołajewski Niepomucen (1877-1962), T. VIII, s. 153
- Milewska Lucyna Józefa Antonina (1889-1920), T. VII, s. 137
- Milewska Sabina (1893-1965), T. VII, s. 138
- Milewski Alfred Witold Teofil (1893-1959), T. VII, s. 138
- Milewski Jan (1893-1971), T. II, s. 128
- Milewski Janusz Witold (1887-1953), T. VII, s. 140
- Milewski Józef (1892-1940), T. VI, s. 131; T. VII, s. 141
- Milewski Ludwik (1869-1940), T. II, s. 129
- Milewski Michał (1875-1935), T. IV, s. 122
- Milewski Witold (1891-1931), T. VII, s. 142
- Minkwitz Maksymilian (1876-1945), T. IX, s. 139
- Miński Stefan (1900-1987), T. V, s. 121
- Mirecki Stanisław Piotr (1895-1940), T. IX, s. 140
- Misiek Stanisław (1901-1998), T. I, s. 129
- Misterski Władysław (1898-1979), T. X, s. 103
- Miśkiewicz Antoni (1890-1977), T. IV, s. 123
- Mizera Antoni (1892-1972), T. I, s. 130; T. V, s. 122
- Młynarz Józef (1895-1947), T. V, s. 122
- Mnich Franciszek (1888-1972), T. VII, s. 143
- Mocek Ludwik (1906-1990), T. IV, s. 124
- Mocek Szymon (1888-1960), T. I, s. 130; T. VIII, s. 154
- Moczko Ludwik (1877-1949), T. I, s. 131
- Moder Wojciech (1891-1972), T. III, s. 145
- Modlibowski Józef Walenty (1889-1942), T. III, s. 145; T. VI, s. 132
- Modrak Hieronim (1892-?), T. I, s. 132
- Modrzyk Stanisław (1898-1980), T. II, s. 131
- Molenda Bolesław (1895-1977), T. VII, s. 144
- Molik Jan (1900-1985), T. VII, s. 146
- Mołdrzyk Emil (1900-1961), T. VII, s. 149
- Morawski Czesław (1882-1954), T. III, s. 146
- Morawski Kazimierz (1884-1934), T. III, s. 146
- Mosiewicz Władysław (1880-?), T. III, s. 147
- Moś Ignacy (1872-1959), T. I, s. 132
- Motała Władysław (1886-1974), T. VI, s. 134
- Mroczyk Władysław (1898-1971), T. VIII, s. 154
- Mroczyński Bronisław (1900-1996), T. X, s. 105
- Mroczyński Franciszek (1898-1975), T., s. 141
- Mróz Józef (1898-1986), T. VI, s. 135
- Mruk Antoni (1894-1978), T. VIII, s. 155
- Multana Ignacy (1897-1984), T. IV, s. 125; T. VIII, s. 157
- Musiał Franciszek (1900-1973), T. II, s. 132,
- Musioł Stefan (1897-1987), T. II, s. 134,
- Muszyński Józef (1899-1978), T. VI, s. 136
- Muszyński Stanisław (1900-1969), T. IX, s. 142
- Muszyński Szczepan (1890-1939), T. I, s. 133,
- Mycielski Wojciech (1892-1940), T. IX, s. 143
- Myssak Stanisław (1897-1966), T. IV, s. 125
- Mytko Józef (1898-1979), T. VII, s. 150
- N.**
- Nadolny Leon (1897-1978), T. V, s. 123
- Najdoch Stanisław (1897-1974), T. VI, s. 137
- Namysł Jan (1882-1942), T. VIII, s. 158
- Namysłowski Czesław (1890-1956), T. VI, s. 137
- Napiecek Leon (1899-1975), T. III, s. 148
- Napieralski Bolesław (1894-1953), T. VII, s. 150
- Napierała Jan (1897-?), T. VIII, s. 159
- Napierała Klemens (1900-1986), T. III, s. 150
- Napierała Roman (1876-1941), T. II, s. 135
- Napierała Stefan (1890-?), T. VIII, s. 160
- Napierała Wacław (1893-1951), T. VII, s. 151
- Narozny Stanisław (1888-1929), T. I, s. 133
- Nawracała Stanisław (1898-1983), T. VI, s. 138
- Nawrocik Franciszek (1901-1920), T. II, s. 136
- Nawrocik Jan (1895-1920), T. I, s. 133
- Nawrocki Ludwik (1893-1964), T. VI, s. 139
- Niedbalski Jan (1899-1992), T. VI, s. 140
- Niedziela Jan (1896-1945), T. IX, s. 144
- Niedzielski Ignacy (1890-1969), T. VII, s. 151
- Niedźwiedziński Bronisław (1882-1946), T. III, s. 151

- Niedźwiedziński Ignacy (1873-1941), s. 152
 Niegolewska Wanda (1877-1970), T. I, s. 134
 Niegolewski Stanisław (1899-2002), T. X, s. 106
 Niełacny Franciszek (ur. 1899), T. I, s. 136
 Niemier Stanisław (1899-1949), T. V, s. 125
 Niesobski Leon (1897-1967), T. I, s. 136
 Niesobski Władysław (1897-1945), T. V, s. 126
 Nietrzepka Ignacy (1892-1980), T. I, s. 137
 Nietzsche Roman (1876-1947), T. II, s. 136
 Nieznany Powstaniec Wielkopolski - Grób Nieznanego Powstańca Wielkopolskiego w Bydgoszczy, T. III, s. 153
 Nieżyrowski Kazimierz (1892-1987), T. V, s. 127
 Niklas Jan (1893-1961), T. VI, s. 141
 Nitka Józef (1900-1959), T. VIII, s. 160
 Nitsche Wojciech Albert (1895-1965), T. X, s. 108
 Norkiewicz Andrzej (1899-1974), T. VI, s. 142
 Norkowski Bernard (1901-1975), T. IX, s. 144
 Nowacki Antoni (1900-1994), T. VI, s. 142
 Nowacki Szczepan (1899-1979), T. IX, s. 145
 Nowacki Walenty (1900-1965), T. X, s. 108
 Nowacki Wojciech (1901-1986), T. X, s. 109
 Nowaczyk Franciszek (1898-1978), T. VII, s. 152
 Nowaczyk Franciszek (1899-1983), T. II, s. 137
 Nowaczyk Ludwik (1902-1940), T. VI, s. 143
 Nowaczyk Władysław (1896-1919), T. II, s. 138
 Nowaczyk Wojciech (1896-1980), T. II, s. 139
 Nowaczyński Wincenty (1883-1940), T. IX, s. 146
 Nowak Antoni (1896-1988), T. II, s. 140
 Nowak Franciszek (1889-1945), T. III, s. 157
 Nowak Franciszek (1900-1974), T. VII, s. 153
 Nowak Ignacy (1891-1940), T. VIII, s. 161
 Nowak Jan (1894 - 1940), T. II, s. 140
 Nowak Jan (1897-1968), T. VIII, s. 162
 Nowak Jan (1899-1977), T. VII, s. 153
 Nowak Jan (1900-1919), T. IX, s. 148
 Nowak Michał (1900-1976), T. VI, s. 144
 Nowak Mieczysław (1873-1972)
 Nowak Mikołaj (1889-1972), T. II, s. 141
 Nowak Stanisław (1883-1939), T. III, s. 158
 Nowak Stanisław (1892-?), T. VII, s. 154
 Nowak Stanisław (1895-1982), T. IX, s. 149
 Nowak Tadeusz (1898-1942), T. II, s. 142
 Nowak Teofila z domu Bonia (1902-1984), T. VII, s. 154
 Nowak Walenty (1895-1979), T. IX, s. 149
 Nowak Władysław (1899-?), T. VII, s. 155
 Nowak Władysław (1900-1977), T. IX, s. 151
 Nowakowski Franciszek (1892-1973), T. VI, s. 145
 Nowakowski Jan (1901-1975), T. IX, s. 152
 Nowicki Alojzy (1899-1978), T. VII, s. 156; T. VIII, s. 163
 Nowicki Andrzej (1877-1950), T. II, s. 143
 Nowicki Andrzej (1895-1976), T. VII, s. 156
 Nowicki Edmund (ur. 1891-1969), T. I, s. 137; T. V, s. 128
 Nowicki Ludwik (1885-1978), T. V, s. 129
 Nowicki Roman (1900-1984), T. IX, s. 152
 Nyka Ignacy (1899-1977), T. V, s. 129
 Nykiel Kazimierz (1895-1942), T. II, s. 143
- O.**
 Obrebowicz Mieczysław (1889-1920), T. I, s. 137; T. VIII, s. 163
 Obrebowicz Tadeusz (1885-1940), T. I, s. 138
 Ochocki Stanisław (1897-1981), T. III, s. 158
 Ogrodowicz Antoni (1892-1970), T. I, s. 139
 Ogrodowski Wacław (1903-1969), T. I, s. 140
 Ogurkowski Czesław Bernard (1894-1966), T. IX, s. 153
 Okoniewski Wincenty (1894-1979), T. I, s. 140
 Okoniewski Wojciech (1894-1969), T. II, s. 144
 Okraśiński Paweł (1893-1971), T. VI, s. 146
 Okupniak Tomasz (1895-?), T. IV, s. 126
 Olejniczak Jan (1887-1973), T. IX, s. 155
 Olejniczak Walenty (1897-?), T. I, s. 141
 Olekszak Stanisław Józef (1900-1933), T. I, s. 142
 Olejniczak Andrzej (1901-1988), T. VI, s. 147
 Olejnik Michał (1895-1984), T. IV, s. 128
 Olejnik Wojciech (1899-1929), T. IV, s. 129
 Oliński Stanisław (1898-1985), T. X, s. 111
 Olszanowski Ludwik (1899-1995), T. VI, s. 148

- Olszewska Maria (1900-1989), T. III, s. 160
 Olszewski Alfons (1899-1940), T. IX, s. 156
 Olszewski Ludwik (1897-1987), T. II, s. 146
 Olszewski Władysław (1895-1943), T. III, s. 162
 Omiński Stefan (1889-1967), T. I, s. 142
 Opalski Zbigniew (1900-1946), T. IX, s. 157
 Orcholski Władysław (1895-1987), T. IX, s. 158
 Oreś Michał (1898-1997), T. I, s. 143
 Orłowski Zdzisław (1892-1982), T. III, s. 164
 Orzałkiewicz Józef (1900-1989), T. VII, s. 157
 Orzeł Władysław (1892-1963), T. IV, s. 130
 Oses Andrzej (1897-1990), T. X, s. 113
 Oses Leon (1900-1958), T. X, s. 114
 Osesek Jan (1875-1928), T. IX, s. 159
 Osmański Franciszek (1886-1959), T. I, s. 143
 Osowski Ludwik (1900-?), T. VII, s. 158
 Osowski Tomasz (1899-1986), T. V, s. 131
 Ostroróg-Gorzeński Zbigniew (1869-1926), T. II, s. 147
 Ostrowski Stanisław (1893-1976), T. X, s. 116
 Owczarski Józef (1893-1940), T. I, s. 144
 Owczarszak Władysław (1898-1987), T. VIII, s. 164
 Owoc Wincenty (1891-1960), T. I, s. 144
 Ozdyk Franciszek (1897-1919), T. III, s. 166
- P.**
 Pachciarz Franciszek (1899-1976), T. II, s. 149
 Pacholczak Franciszek (1897-1976), T. X, s. 117
 Pacholski Andrzej (1897-1930), T. I, s. 145
 Pachura Leon (1895-1967), T. VI, s. 149
 Pacyński Władysław (1895-1980), T. VII, s. 158
 Paderewski Ignacy Jan (1860-1941), T. V, s. 132
 Pajkert Jan (1886-?), T. I, s. 145
 Pajkert Stanisław (1899-1986), T. VI, s. 150
 Pajzderski Antoni (1884-1937), T. III, s. 168
 Palacz Adam (1902-1958), T. I, s. 146
 Paluch Mieczysław (1882-1942), T. V, s. 133
 Panewicz Roman (1874-1945), T. IX, s. 159
 Pardua Czesław (1893-1979), T. IV, s. 131
 Parucki Józef (1900-1988), T. II, s. 150
 Pasiński Franciszek (1902-1975), T. VI, s. 150
 Pasiński Józef (1900-1972), T. VI, s. 152
 Pastecki Ludwik (1892-1980), T. VI, s. 152
 Paszkiewicz Franciszek (1896-1973), T. X, s. 118
 Paszkiewicz Gustaw (1893-1955), T. V, s. 137
 Paszkiewicz Józef (1898-1940), T. IX, s. 161
 Paszyński Alojzy (1900-1968), T. II, s. 151
 Patalas Władysław (1900-1939), T. IV, s. 131
 Pater Ludwik (1899-1958), T. IV, s. 132
 Patera Jan (1901-1976), T. II, s. 152
 Patyk Ludwik (1887-1954), T. II, s. 153
 Paul Władysław (1883-1952), s. T. VI, 153
 Pawełczak Władysław (1889-1954), T. III, s. 170
 Pawlaczyk Stanisław (1900-1958), T. III, s. 171
 Pawlak Jan (1887-1947), T. X, s. 119
 Pawlak Józef (1898-1939), T. IX, s. 163
 Pawlak Stefan (ur. 1895), T. I, s. 147
 Pawlak Szczepan (1898-1973), T. X, s. 120
 Pawlęty Franciszek (1899-1977), T. II, s. 154
 Pawłowski Stanisław (1901-1997), T. I, s. 147
 Pawuła Antoni (1891-1989), T. II, s. 155; T. IV, s. 133
 Pazgrat Franciszek (1901-1919), T. II, s. 157
 Pazgrat Walenty (1895-1919), T. II, s. 158
 Pecold Marian (1901-1985), T. V, s. 138
 Peisert Franciszek (1886-1940), T. IX, s. 165
 Pelarczyk Stanisław (1897-1984), T. X, s. 121
 Peksa Stefan (1897-1973), T. II, s. 158
 Pempera Franciszek (1902-1948), T. II, s. 159
 Pempera Marcin (1886-1980), T. II, s. 160
 Perkielewicz Wincenty (1902-1973), T. V, s. 140
 Perkiewicz Franciszek (1898-1980), T. IV, s. 135
 Perl Franciszek (1897-1957), T. III, s. 172
 Pękała Stanisław (1899-1956), T. III, s. 174
 Piasecki Franciszek (1899-1979), T. IX, s. 167
 Piasecki Ignacy (1901-1956), T. V, s. 140
 Piasecki Jan (1878-1937), T. IV, s. 135
 Piasecki Kazimierz (1890-1940), T. IX, s. 167
 Piasecki Stanisław (1899-1983), T. I, s. 148
 Piasecki Szczepan (1894-1970), T. V, s. 141
 Piskowski Wacław (1903-1995), T. X, s. 122
 Piątek Andrzej (1901-1950), T. V, s. 141
 Piątkowski Wojciech (1886-1944), T. VI, s. 154

- Piecha Stanisław (1890-1924), T. VIII, s. 165
 Piechocki Edmund (1883-1931), T. I, s. 148
 Piechowiak Józef (1895-?), T. IX, s. 168
 Piwrzchała Antoni (1888-1969), T. X, s. 124
 Pieszak Józef (1886-1941), T. IV, s. 136
 Pietraszak Kazimierz (1893-1978), T. III, s. 175
 Pietrykowski Tadeusz (1895-1940?), T. IV, s. 137
 Pietrykowski Wincenty (1898-1940), T. VI, s. 155
 Pietrzyński Bolesław (1897-1974), T. II, s. 160
 Pięta Franciszek (1900-1973), T. VII, s. 159
 Pilaczyński Mieczysław (1883-1943), T. I, s. 149
 Piłsudski Józef Klemens (1867-1935), T. V, s. 142
 Pinczak Jan (1898-1987), T. I, s. 150, T. II, s. 161
 Pinecki Zygmunt (1885-1930), T. III, s. 175
 Pinkowski Władysław (1895-1976), T. X, s. 123
 Pińczak Ignacy (1896-1971), T. I, s. 150
 Pioszczyński Walenty (1896-?), T. I, s. 150
 Piotrowski Stanisław (1887-1967), T. VIII, s. 166
 Piotrowski Walenty (1896-1919), T. VI, s. 156
 Piórek Lucjan (1891-1958), T. II, s. 161
 Piśula Stefan (1890-1957), T. I, s. 151
 Piwecki Wojciech (1901-1994), T. I, s. 152
 Plewka Stanisław (1898-2003), T. I, s. 153
 Pluciak Wawrzyniec (1891-1967), s. T. VI, s. 156
 Pluciński Jan (1889-1969), T. IV, s. 138
 Płaczek Franciszek (1897-1968), T. X, s. 125
 Płonczyński Władysław (1898-1977), s. T. VI, s. 157
 Płoszyński Franciszek (1869-1949), T. IV, s. 139
 Płocieniak Bolesław Teofil (1886-1932), T. VIII, s. 167
 Pniwski Wiktor (1891-1974), T. V, s. 145
 Pochanke Józef (1888-1942), T. IV, s. 140
 Podhorski Włodzimierz, Zygmunt, Benedykt, Piotr (1884-1941), T. IV, s. 141
 Pogorzelska Zofia Helena (1899-1987), T. I, s. 154
 Pohl Feliks (1889-1987), T. VI, s. 157
 Polachowski Kazimierz (1893-1941), T. IX, s. 169
 Polcyn Kazimierz (1882-1950), T. X, s. 126
 Polowczyk Antoni (1897-1945), T. X, s. 126
 Polowy Florian (1894-1987), T. III, s. 176
 Polus Jan (1898-1973), T. VI, s. 158
 Połomski Andrzej (1898-1987), T. V, s. 147
 Pomorski Konrad (1875-1939), T. I, s. 155
 Popielski Franciszek (?-?), T. III, s. 177
 Popielski Ignacy (1896-?), T. III, s. 177
 Poprawa Wincenty (1889-1960), T. I, s. 156
 Poprawski Franciszek (1893-1970), T. II, s. 162
 Poprawski Jan (1898-1970), T. II, s. 163
 Poprawski Marian (1885-1940), T. II, s. 163; T. IX, s. 170
 Poprawski Stanisław (1894-1969), T. IV, s. 143
 Poprawski Teofil Józef (1876-1938), T. II, s. 164
 Posadny Jan (1895-1969), T. IX, s. 171
 Pospieszalski Antoni (1885- 1953), T. IV, s. 144
 Poznań Stanisław (1888-1963), T. II, s. 165
 Poznański Andrzej (1898-1984), T. II, s. 165
 Prałat-Czarnecka Apolonia (1888-1956), T. VI, s. 159
 Prauziński Leon (1895-1940), T. V, s. 147
 Preisler Michał (1880-1975), T. IV, s. 144
 Priebe Henryk (1884-1966), T. VI, s. 160
 Pruchniewski Franciszek (1878-1937), T. II, s. 165
 Prusinkiewicz Witold Celestyn (1896-1974), T. X, s. 127
 Prusinowski Czesław (1893-1924), T. VI, s. 162
 Prymas Jan (1899-1919), T. VI, s. 163
 Prymas Kazimierz (1897-1979), T. VI, s. 163
 Przemorski Franciszek (1893-1954), T. VII, s. 160
 Przemorski Kazimierz (1901-1978), T. VII, s. 160
 Przewoźny Jan (1898-1933), T. I, s. 156
 Przeździecki Wacław Jan (1883-1964), T. V, s. 148
 Przybecki Jan (1882-1964), T. VII, s. 162
 Przybylski Adam (1888-?), T. VII, s. 162
 Przybylski Antoni (1905-1966), T. VIII, s. 169

Przybylski Jan (1897-1945), T. V, s. 150
 Przybylski Józef (1900-1963), T. IV, s. 146
 Przybylski Sylwester (1893-1970), T. III, s. 178
 Przybył Bolesław (1900-1988), T. II, s. 166
 Przybył Franciszek (1900-1940), T. I, s. 157
 Przybył Władysław (1898-1982), T. VIII, s. 171
 Przybyła Marcin (1894-1987), T. VII, s. 163
 Przybyła Wincenty (1890-1974), T. II, s. 167
 Przydanek Antoni (1898-1985), T. II, s. 167
 Przydanek Maksymilian (1900-1974), T. VII, s. 164
 Przydrożny Franciszek (1897-1978), T. VI, s. 164; T. X, s. 129
 Przygoda Jan (1881-1977), T. I, s. 158
 Przykucki Stanisław (1874-1951), T. III, s. 179
 Przyłucki Czesław (1889-1942), T. IV, s. 146
 Przysański Sylwester (1901-1972), T. II, s. 168
 Przywecki Michał (1898-1976), T. II, s. 169
 Psarski Zygmunt (1886-1954), T. VII, s. 164
 Psik Jan (1899-1945), T. II, s. 169
 Pufahl Roman (1894-1940), T. IX, s. 172
 Pytlak Andrzej (1898-1978), T. VII, s. 166

R.

Rabski Zygmunt (1885-1930), T. VII, s. 166
 Raczkowski Benedykt (1897-1968), T. V, s. 151; T. VI, s. 165
 Raczkowski Paweł (1901-1972), T. V, s. 152, T. VI, s. 167
 Raczkowski Sylwester (1899-1987), T. III, s. 180
 Radojewski Andrzej (1895-1983), T. VI, s. 167
 Radomski Bogdan Medard (1899-1940), T. IX, s. 174
 Radomski Karol (1885-1978), T. VIII, s. 172
 Radtke Zygmunt (1902-1944), T. VI, s. 168
 Radzicki Antoni (1902-1939), T. VII, s. 167
 Radziński Franciszek (1884-1949), T. II, s. 169
 Raczkowski Walenty (1892-1947), T. V, s. 153
 Rafiński Maksymilian (1893-1949), T. I, s. 158
 Rajczak Antoni (1899-1967), T. VI, s. 169; T. VII, s. 168; T. VIII, s. 173

Rajewicz Jan (1900-1992), T. II, s. 170
 Rapier Władysław (1900-1978), T. V, s. 153
 Rataj Franciszek (1894-1958), T. VIII, s. 173
 Ratajczak Aleksander (1894-1983), T. I, s. 158
 Ratajczak Franciszek (1896-1966), T. IX, s. 175
 Ratajczak Franciszek (1900-1994), T. II, s. 170
 Ratajczak Ignacy (1896-1984), T. I, s. 159
 Ratajczak Ignacy (1900-1960), T. VII, s. 169
 Ratajczak Jan (1896-1954), T. V, s. 153
 Ratajczak Jan (1899-1919), T. X, s. 130
 Ratajczak Józef (1897-1942), T. V, s. 154; T. IX, s. 177
 Ratajczak Józef (1900-1979), T. IV, s. 147
 Ratajczak Józef (1901-1980), T. VII, s. 170
 Ratajczak Stanisław (1892-1957), T. IX, s. 179; T. X, s. 131
 Ratajczak Stanisław (1895-1939), T. X, s. 132
 Ratajczak Stefan (1901-1919), T. X, s. 133
 Rebelski Franciszek (1899-1919), T. VI, s. 170
 Refermat Waław (1896-1966), T. VI, s. 170
 Refermat Wojciech (1899-1966), T. VI, s. 171
 Reinholz Józef (1884-1939), T. I, s. 160
 Reinke Franciszek (1901-1972), T. IX, s. 180
 Reinke Teofil (1890-1962), T. III, s. 181
 Reinsch Leon (1901-1984), T. III, s. 182
 Rejek Franciszek (1901-1992), T. IX, s. 181
 Rejewski Jan (1900-1945), T. X, s. 134
 Rembowski Klemens (1893-1959), T. IX, s. 184
 Rembowski Stanisław Emil (1885-1920), T. IX, s. 184
 Reysowski Maksymilian (1898-1942), T. III, s. 183
 Rewoliński Stanisław (1894-1978), T. X, s. 135
 Rękosiewicz Hipolit (1901-1943), T. I, s. 160
 Rogacz Stanisław (1896-1971), T. II, s. 171
 Rogala Wojciech (1899-1994), T. I, s. 162
 Rogalczyk Walenty (1901-1940), T. VII, s. 170
 Rogalewski Adam (1886-1951), T. II, s. 172
 Rogalewski Michał (1888-1953), T. I, s. 162
 Rohde Bernard Ludwik (1886-1967), T. II, s. 173
 Rohde Jan (1877-1958), T. I, s. 163

- Rojda Jan (1895-1983), T. II, s. 174; T. III, s. 184
- Rokicki Franciszek (1898-1966), T. I, s. 163
- Rolewski Kazimierz (1887-1936), T. VIII, s. 175
- Romanowski Józef (1900-1986), T. I, s. 163
- Romel Jan (1891-1975), T. III, s. 185
- Rosadziński Adam (1900-1923), T. I, s. 165
- Rosicka Władysława z domu Chocieszyńska (1884-1962), T. IX, s. 185
- Rosik Jan (1894-1981), T. IV, s. 147
- Rosochowicz Bonifacy (1869-1946), T. IV, s. 148
- Rosolek Franciszek (1874-1951), T. II, s. 174
- Rosolek Tomasz (1898-po 1984), T. I, s. 165
- Rossa Wiktor (1889-1942), T. III, s. 186
- Rost Franciszek (1890-1940), T. IV, s. 151
- Roszczak Wacław (1891-1920), T. VI, s. 171
- Roszyk Antoni (1892-1964), T. VII, s. 171
- Rozmiarzek Stanisław (1899-1973), T. VII, s. 172
- Rozwalka Jan (1898-1967), T. II, s. 175
- Rożek Franciszek (1896-1986), T. II, s. 176
- Rożek Jan (1886-1940), T. IV, s. 152
- Rożek Marcin (1885-1944), T. V, s. 156
- Rubas Jan (1901-1940), T. IV, s. 153; T. IX, s. 186
- Rubaszewski Bolesław (1903-1945), T. II, s. 177
- Ruciński Stanisław (1896-1977), T. III, s. 188
- Ruda Wincenty (1882-1919), T. X, s. 135
- Rudnicki Adam (1890-1930), T. IV, s. 155
- Ruge Tadeusz (1886-1939), T. I, s. 165
- Rum Walenty (1899-1984), T. VI, s. 172
- Runk Alojzy (1898-1971), T. V, s. 157
- Ruszczyński Franciszek Ksawery (1874-1961), T. X, s. 136
- Ruta Jan (1885-1965), T. VII, s. 173
- Rutkowski Napoleon h. Pobóg (1868-1931), T. IX, s. 188
- Ryba Wawrzyn (1879-1940), T. VIII, s. 176
- Rybacki Jan Adam (1891-1972), T. X, s. 137
- Rybakowski Władysław (1885-1952), T. VIII, s. 177
- Rybarczyk Jan (1896-1979), T. VII, s. 173
- Rybarczyk Piotr (ur. 1894), T. I, s. 166
- Rybarczyk Piotr (1894-1989), T. I, s. 166
- Rybarczyk Stanisław (1901-1976), T. VIII, s. 178
- Rybacki Kazimierz (1897-1985), T. III, s. 189; T. X, s. 139
- Rychlik Stefan (1891-1967), T. IV, s. 155
- Rychłowski Lucjan (1902-1965), T. V, s. 158
- Rynkowski Roman (1890-1971), T. I, s. 167
- Rynkowski Wawrzyniec (1900-1979), T. IV, s. 156
- Ryś Jan (1898-1981), T. X, s. 143
- Rzepa Jan (1899-2005), T. I, s. 168
- Rzyski Andrzej (1888-1954), T. II, s. 178
- Rzyski Karol (1885-1956), T. II, s. 178
- Rzyski Stanisław (1878-1942), T. II, s. 178
- Rzyski Władysław (1880-1926), T. II, s. 179
- S.**
- Saenger Franciszek Teodor (1878-1940), T. IX, s. 190
- Salata Władysław (1896-1943), T. VII, s. 174
- Samberger Walenty (1877-1935), T. III, s. 194
- Sander Edmund (1901-1988), T. II, s. 179
- Sander Franciszek (1874-1939), T. II, s. 180
- Sass Jan (1898-1971), T. VI, s. 173
- Sauer Reinhold (1900-1940), T. I, s. 169
- Sawala Marcin (1898-1953), T. I, s. 169
- Schmidt Adam (1881-1945), T. II, s. 180
- Schmidt Telesfor (1869-1942), T. VI, s. 173
- Schoen Antoni (1892-1978), T. IX, s. 191
- Sekulski Stefan (1899 - 1959), T. II, s. 182
- Semba Józef (1898-1984), T. V, s. 158
- Serba Wawrzyn (1900-1968), T. VIII, s. 180
- Serbiak Franciszek (1895-1970), T. VIII, s. 180
- Seyda Antoni Florian (1858-?), T. V, s. 159
- Sękowski Antoni (1861-1940), T. VI, s. 175
- Schwartz Wincenty (1900-po 1970), T. VII, s. 175
- Serek Jan (1898-1987), T. VII, s. 175
- Siciński Adam Julian (1895-1975), T. I, s. 170
- Siciński Zygmunt Bolesław (1899-1940), T. IX, s. 192
- Sieciński Karol (1879-?), T. IV, s. 157
- Siemiątkowski Kazimierz Wojciech (1903-1940), T. IX, s. 194
- Sieradzki Sylwester (1895-1982), T. VI, s. 177
- Sierchuła Tomasz (1896-1930), T. IV, s. 158
- Sierpowski Jan (1890-1980), T. IX, s. 195;
- Sierpowski Jan (1900-1980), T. X, s. 144
- Sikora Stanisław (1896-1920), T. VIII, s. 181

- Sikorska Apolonia z d. Płoszyńska (1875-1951), T. III, s. 194
- Sikorska Janina Władysława (1901-1975), T. V, s. 160; T. X, s. 145
- Sikorski Andrzej (1873-1939), T. III, s. 195
- Sikorski Franciszek (1905-1982), T. III, s. 196
- Sitarz Leon (1900-1989), T. I, s. 170
- Siuda Józef (1878-1921), T. VIII, s. 182
- Siuda Stanisław (1880-1945), T. IV, s. 159
- Skąpski Konstanty Zdzisław (1894-1971), T. III, s. 197; T. VI, s. 177
- Skibiński Stanisław (1892-1975), T. III, s. 199
- Skibiński Wawrzyn (1901-1981), T. III, s. 200
- Skiercki Jan Niepomucen (1895-1968), T. VI, s. 179
- Skonieczny Wincenty (1898-1976), T. III, s. 201
- Skorupiński Ludwik (1895-1986), T. X, s. 146
- Skorupka Leon (1901-1940), T. II, s. 183
- Skotarczak Franciszek Ksawery (1901-1980), T. VI, s. 180; T. VII, s. 176
- Skotarczak Ignacy (1890-1919), T. VII, s. 176
- Skotarek Władysław (1894-1969), T. X, s. 146
- Skowroński Józef (?-1919), T. VI, s. 181
- Skórzewska z Radziwiłłów Maria herbu Trąby (1872-1944), T. VIII, s. 183
- Skórzewski Zygmunt Włodzimierz (1894-1974), T. VIII, s. 186
- Skrzydlewski Henryk (1888-1934), T. IX, s. 197
- Skrzydlewski Józef (1896-1952), T. IV, s. 160
- Skrzydlewski Tadeusz Alfons (1897-1970), T. IV, s. 162
- Skrzydlewski (Watta Skrzydlewski) Witold Jan (1894-1977), T. X, s. 148
- Skrzypczak Franciszek (1900-1955), T. III, s. 202
- Skrzypczak Ignacy (1880-1959), T. IX, s. 198
- Skrzypczak Jan (1886-1947), T. VI, s. 181; T. VIII, s. 193
- Skrzypczak Ludwik (1886-1953), T. IV, s. 163
- Skrzypczak Piotr (1896-1971), T. III, s. 202
- Skrzypczak Stanisław (1900-1920), T. I, s. 171
- Skrzypek Józef (1900-1986), T. II, s. 184
- Sławiński Jan (1893-1919), T. VI, s. 182
- Sławiński Jan Nepomucen (1895-1981), T. I, s. 171
- Sławiński Szczepan (1898-1966), T. VI, s. 183
- Słomian Michał (1891-1962), T. X, s. 150
- Słomiński Franciszek (1884-1932), T. VIII, s. 194
- Słowińska Klara (1907-1999), T. I, s. 172
- Słowiński Józef (1879-1939), T. VIII, s. 195
- Słowiński Marcin (1883-1940), T. I, s. 174
- Smarsz Władysław (1890-1977), T. I, s. 174
- Smektała Jan Stanisław (1890-1959), T. I, s. 175
- Sment Roman (1898-1988), T. I, s. 176
- Smoliński Antoni (1901-1969), T. VII, s. 177; T. VIII, s. 197
- Smukalski Augustyn (1873-1948), T. I, s. 177
- Smyczyński Zbigniew (1899-1971), T. X, s. 151
- Snadny Feliks (1910-1977), T. III, s. 204
- Sobała Ignacy (1898-1977), T. VII, s. 177
- Sobański Bronisław (1898-1974), T. II, s. 184
- Sobański Franciszek (1894-1970), T. II, s. 186
- Sobański Stanisław (1889-1972), T. X, s. 152
- Sobczak Władysław (1887-1943), T. I, s. 177
- Sobierajski Stanisław (1898-1976), T. X, s. 153
- Sobiesiński Franciszek (1900-1986), T. III, s. 205
- Sobociński Walenty (1898-1946), T. VII, s. 178
- Sobolewski Józef (1901-1945), T. I, s. 178
- Socha Władysław (1897-1979), T. X, s. 154
- Sokołowski Edmund (1894-1975), T. VI, s. 184
- Soloch Marcin (1897-1939), T. I, s. 179
- Sołtysiak Franciszek (1900-1969), T. VII, s. 179
- Sołtysiak Franciszek (1900-1980), T. IV, s. 164
- Sołtysiński Ludwik (1845-1928), T. V, s. 161
- Sondenhoff Maksymilian (1890-1940 ?), T. I, s. 179
- Soszyński Jan (1899-1986), T. I, s. 180
- Sowiński Stanisław (?), T. VI, s. 184
- Spojda Marian (1901-1940), T. IX, s. 199
- Sporny Jan (1902-1990), T. III, s. 205
- Springer Ludwik (1897-1973), T. VI, s. 185
- Spychałowicz Wojciech (1882-1928), T. VI, s. 186
- Stachecki Andrzej (1899-1945), T. X, s. 155
- Stachecki Antoni (1899-1973), T. IV, s. 165
- Stachecki Bolesław (1896-1977), T. IV, s. 166

- Stachecki Jan (1896-1920), T. IV, s. 166
 Stachecki Józef (1873-1964), T. X, s. 156
 Stachecki Ludwik (1895-?), T. IV, s. 167
 Stachecki Mikołaj (1891-1986), T. III, s. 207
 Stachecki Piotr (1900-1977), T. IV, s. 168
 Stachecki Stanisław (1898-1928), T. II, s. 187
 Stachecki Walerian (1900-1978), T. IV, s. 169
 Stachowiak Adam (1894-1978), T. I, s. 180
 Stachowiak Kazimierz (1887-1942), T. IV, s. 170
 Stachowiak Paweł (1898-1940), T. II, s. 188
 Stachowiak Wiktor (1900-1987), T. X, s. 158
 Stahr Władysław (1892-1940), T. IX, s. 201
 Stanisławski Kazimierz (1890-1947), T. VII, s. 180
 Stanisławski Stanisław (1896-1940), T. VII, s. 181
 Staniszewski Bolesław (1880-1942), T. IV, s. 171
 Stankowski Antoni (1898-1989), T. IV, s. 173
 Stankowski Kazimierz Antoni (1878-1929), T. IV, s. 174
 Stanowski Adam (1871-?), T. IV, s. 176
 Stańko Adolf (1883-1939), T. IX, s. 202
 Stark Władysław (1886-1939), T. IV, s. 177
 Starosta Franciszek (1895-1978), T. IV, s. 178
 Starosta Stanisław (1902-1992), T. VII, s. 182; T. VIII, s. 198
 Strybrat Leon (ok. 1890-1920), T. I, s. 181
 Starzak Jan (1892-1972), T. X, s. 159
 Staszewski Leonard Maksymilian (1877-1983), T. III, s. 208
 Stawny Jakub (1899-1977), T. IV, s. 178
 Stawski Jan Paweł (1895-1968), T. I, s. 181
 Stawski Józef (1895-1972), T. VIII, s. 199
 Stawski Stanisław (1891-1966), T. VIII, s. 199
 Stawski Stanisław (1903-1980), T. V, s. 162
 Stawski Walerian (1897-1940 ?), T. I, s. 182
 Stebner Franciszek (1898-1986), T. VII, s. 183
 Stefaniak Antoni (1899-1985), T. IV, s. 178
 Stefański Franciszek (1893-1976), T. V, s. 162
 Stein Feliks (1888-po 1937 r.), T. I, s. 182
 Stencil Jan (1894-1987), T. X, s. 160
 Stepczyński Cezary (1894-1983), T. III, s. 210
 Stepczyński Jan (1900-?), T. X, s. 161
 Stepczyński Jan (1902-1997), T. X, s. 162
 Stepczyński Kazimierz (1881-1939), T. II, s. 189
 Stepczyński Leon (1893-1981), T. III, s. 210
 Stepczyński Marian (1899-1979), T. X, s. 163
 Sterna Jan (1890-1942), T. II, s. 191; T. IX, s. 204; T. X, s. 164
 Stęplewski Józef Władysław (1899-1940), T. II, s. 191
 Stęszewski Czesław (1893-1973), T. III, s. 211
 Stolpe Stanisław (1891-1952), T. III, s. 212; T. V, s. 163
 Stołowski Ignacy (1901-2001), T. IX, 204
 Straburzyński Maksymilian (1886-1976), T. I, s. 184
 Stroiński Ludwik Franciszek (1865-1937), T. III, s. 213
 Stroiński Stanisław (1872-1954), T. I, s. 185
 Stróżyk Józef (1890-1951), T. I, s. 186
 Stróżyk Józef (1897-1984), T. II, s. 192
 Stróżyk Julian (1893-1919), T. VII, s. 183
 Stróżyk Walenty (1899-1980), T. VII, s. 184
 Struta Jan (1900-1988), T. II, s. 193
 Struta Józef (1874-1948), T. X, s. 165
 Stryczyński Jan (1866-1939), T. I, s. 186
 Strzelczyk Józef (1899-1975), T. VIII, s. 200
 Strzelecki Adam (1898-1977), T. I, s. 187
 Strzyżewski Jan (1893-1982), T. III, s. 213
 Strzyżewski Piotr (1899-1977), T. III, s. 215
 Strzyżewski Wiktor (1892-1979), T. IV, s. 180
 Styburski Stanisław (1898-1976), T. IV, s. 181
 Styczyński Tadeusz (1870-1942), T. IV, s. 182
 Styczyński Władysław (1900-1980), T. III, s. 216
 Styperek Jan (1899-?), T. VII, s. 184
 Styperek Maksymilian (1893-1974), T. VII, s. 185
 Styperek Stanisław (1896-1933), T. VII, s. 186
 Stypiński Ignacy (1892-1984), T. V, s. 165
 Stypiński Jan (1897-1984), T. V, s. 165
 Styziński Walenty (1900-1977), T. VII, s. 187
 Sucharski Edward (1872-1935), T. X, s. 166
 Suchocki Stanisław Leopold (1855-1927), T. I, s. 188
 Suchora Jakub (1897-1949), T. I, s. 189
 Sulerzyski Józef (1888-1975), T. VIII, s. 201
 Sumiński Leon (1874-1942), T. I, s. 189
 Surdyk Marcelli (1901-?), T. III, s. 216
 Susała Kazimierz (1895-1920), T. I, s. 190

- Sutarski Idzi Aegidius (1882-1935), T. VII, s. 187
- Sutkiewicz Bonifacy (1885-1975), T. X, s. 166
- Suwański Franciszek (1895-?), T. VII, s. 189
- Swoboda Jan (1900-1978), T. X, s. 167
- Synoradzki Telesfor Józef (1894-1940), T. VIII, s. 202
- Szadkowski-Rola Jan Kanty (1883-1955), T. II, s. 194
- Szafarkiewicz Stanisław (1888-1919), T. I, s. 193
- Szajkowski Bartłomiej (1877-1967), T. IX, s. 205; T. X, s. 168
- Szalewski Franciszek (1891-1977), T. X, s. 169
- Szała Antoni (1888-1961), T. II, s. 196
- Szała Józef (1890-1954), T. X, s. 169
- Szała Stanisław (1881-1968), T. I, s. 193, T. II, s. 196
- Szała Stanisław (1895-1977), T. I, s. 194
- Szała Walenty (1897-1987), T. VII, s. 190
- Szałek Stanisław (1885-1955), T. III, s. 217
- Szaroletta Jan (1898-1989), T. VIII, s. 204
- Szatkowski Hipolit (1895-1971), T. I, s. 194
- Szczepaniak Franciszek (1897-1971), T. I, s. 195
- Szczepaniak Tomasz (1889-1944), T. X, s. 170
- Szczepanowski Tadeusz (1894-1922), T. X, s. 171
- Szczerbicki Alfons (1899 - 1975), T. IV, s. 187
- Szcześniak Kazimierz (1885-1945), T. IV, s. 188
- Szefner Wincenty (1899-1986), T. X, s. 172
- Szeszycki Seweryn (1897-1975), T. VII, s. 191
- Szkudlarz Antoni (1900-1980), T. I, s. 195; T. IV, s. 190
- Szmania Szczepan (1897-1982), T. I, s. 196
- Szmatuła Piotr (1892-1959), T. V, s. 166
- Szmyt Józef (1898-1980), T. VIII, s. 204
- Sznura Leon (1900-1919), T. X, s. 173
- Szpręga Augustyn (1896-po 1939), T. II, s. 197; T. IX, s. 206
- Szrant (Schrant) Alrksander (0o. 1880-?), T. IX, s. 207
- Sztukowski Józef (1883-1952), T. VIII, s. 205
- Szukalski Alfons (1890-1942), T. IV, s. 190
- Szukalski Franciszek Ksawery (1878-1956), T. IV, s. 191
- Szulc Anna (1872-1949), T. VII, s. 193
- Szulc Antoni (1870-1945), T. VI, s. 188
- Szulc Antoni (1898-1971), T. III, s. 217
- Szulc Franciszek (1893-1940), T. I, s. 197
- Szulc Stefan (1899-1969), T. IV, s. 193
- Szulc Stanisław (1899-1970), T. V, s. 167
- Szulc Teodor (1883-1968), T. III, s. 219
- Szulc Władysław (1888-1939), T. V, s. 168
- Szulewicz Jerzy Wojciech (1879-1969), T. VII, s. 194
- Szumacher Stanisław (1892-?), T. III, s. 220
- Szuman Marian (1865-1930), T. IX, s. 208
- Szwałek Franciszek (1900-1963), T. X, s. 174
- Szych Jan (1887-1959), T. VI, s. 191
- Szydłowski Walenty (1894-1966), T. X, s. 175
- Szyfter Józef (1893-1940), T. II, s. 198
- Szyfter Paweł (1993-1940), T. VI, s. 192
- Szyfter Stanisław (1891-1949), T. IV, s. 194
- Szyfter Wincenty (1897-1965), T. IV, s. 195
- Szyfter-Ubysz Zofia (1897-1968), T. VI, s. 193
- Szymanek Franciszek (1899-1962), T. II, s. 198
- Szymanowski Jan (1890-1926), T. III, s. 220
- Szymanowski Marcelli (1872-1964), T. VIII, s. 208
- Szymanowski Stefan Ludwik (1896-1969), T. I, s. 198
- Szymanowski Teofil (1870-1955), T. V, s. 171; T. VI, s. 193
- Szymański Franciszek (1884-1949), T. VI, s. 194
- Szymański Franciszek (1900-?), T. VII, s. 197
- Szymański Jan (1894-1987), T. II, s. 199
- Szymański Kazimierz (1898 - 1965), T. IV, s. 195
- Szymański Leonard (1900-1973), T. II, s. 200
- Szymański Sylwester (1897-1967), T. VI, s. 195
- Szymański Wacław (1896-1965), T. I, s. 199
- Szymczak Antoni (1899-1993), T. VII, s. 198
- Szymczak Bolesław (1890 - 1978), T. IV, s. 196
- Szymkowiak Jan (1900-1999), T. II, s. 200
- Szymkowiak Maksymilian (1896-1986), T. VI, s. 196

Szymkowiak Stanisław (1901-1988), T. II, s. 202
 Szymkowiak Tomasz (1900-1994), T. V, s. 171
 Szymkowiak Walenty (1894-1970), T. III, s. 221
 Szymendera Stanisław Bolesław (1890-1923), T. IX, s. 208
 Szyper Stanisław (1888-1949), T. IV, s. 196
 Szypperski Julian (1894-1967), T. III, s. 222
 Szyszka Franciszek (1888-1940), T. VIII, s. 209
 Szyszka Piotr (1874-1965), T. II, s. 202

Ś.

Ślebioda Stanisław (1890-1967), T. VI, s. 197
 Śledzikowski Franciszek (1901-1962), T. I, s. 199
 Śledzikowski Julian (1903-1959), T. III, s. 223
 Śledzikowski Mieczysław (1875-1941), T. I, s. 201
 Śledzikowski Stanisław Antoni (1901-1948), T. IV, s. 197
 Śledziński Juliusz Karol (1876-1919), T. IX, s. 210
 Ślęzak Mikołaj (1897-1983), T. I, s. 202
 Śliwa Walenty (1880-1961), T. I, s. 202
 Śliwiński Czesław (1898-1973), T. I, s. 203
 Śliwiński Stanisław Bernard (1883-1941), T. II, s. 203
 Śliwiński Władysław (1895-1986), T. III, s. 224
 Ślósarczyk Stefan (1886-1949), T. II, s. 206
 Śmiejcak Antoni (1893-1934), T. X, s. 176
 Śmierzchalska Władysława (1891-1963), T. IV, s. 198
 Śmigielski Antoni (1899-1988), T. VI, s. 197
 Śramkiewicz Kazimierz (1875-1954), T. I, s. 204
 Świdorski Dominik (1898-1977), T. I, s. 205
 Świerczyk Wojciech (1898-1987), T. IV, s. 199
 Święcicki Roman (1898-1940), T. IX, s. 212
 Świtalski Jan (1901-1977), T. X, s. 176
 Świtalski Ludwik (1887-1969), T. VI, s. 199
 Świetlik Władysław (1882-1953), T. V, s. 172
 Świtoń Stanisław (1899-1994), T. V, s. 173

T.

Taczak Stanisław (1874-1960), T. V, s. 173
 Talarczyk Franciszek (1897-1951), T. VII, s. 200
 Talarczyk Ignacy (1889-1945), T. VI, s. 200
 Talarowski Leonard (1902-1980), T. VIII, s. 211
 Tanaś Stanisław (1900-1966), T. IV, s. 200
 Targowski Jan (1895-1993), T. II, s. 206
 Tarkowski Jan (1899-1964), T. III, s. 225
 Tądrawski Wilhelm Kleofas (1883-1967), T. IV, s. 201
 Telega Franciszek (1897-1977), T. II, s. 207
 Terczewski Ignacy (1882-1919), T. V, s. 180
 Teski Józef (1899-1975), T. VII, s. 201
 Tetzlaff Bronisław (1895 - 1940), T. II, s. 208
 Thiel Michał (1900-1975), T. IV, s. 202
 Thiel Stanisław Lucjan (1881-1943), T. X, s. 178
 Toboła Ignacy (1885-1947), T. X, s. 181
 Thomas Paweł Bartłomiej (1891-1969), T. IV, s. 204
 Tomaszewski Aleksander (1891-1970), T. III, s. 226
 Tomaszewski Józef (1897-1983), T. III, s. 229
 Tomaszewski Kazimierz (1881-1938), T. I, s. 205
 Tomaszewski Stanisław (1890-1939), T. III, s. 230
 Tomaszewski Władysław (1894-1973), T. III, s. 230
 Tomczak Andrzej (1896-?), T. IX, s. 213
 Tomczak Jan (1897-1969), T. V, s. 180
 Tomczak Marcin (1896-1959), T. VI, s. 200
 Tomczak Roman (1900-1973), T. I, s. 207
 Tomczak Walenty (1899-1973), T. VII, s. 202
 Tomiak Stanisław (1894-1975), T. IV, s. 205
 Tomkowiak Teodor (1883-1961), T. VII, s. 203
 Tomys Józef (1893-1940), T. II, s. 209
 Tonder Michał (1899-1975), T. II, s. 209
 Torz Stanisław (1899-1982), T. VI, s. 201
 Torzecki Feliks (1898-1942), T. VI, s. 201
 Traeger Albert (1892-1953), T. I, s. 207
 Trafas Antoni (1898-1983), T. III, s. 233
 Tretyń Andrzej (1881-1920), T. IV, s. 207
 Trojanowski Sylwester (1891-1940), T. VI, s. 202

Tryjanowski Stanisław (1890-?), T. III, s. 234
 Tryjanowski Wincenty (1897-1967), T. VI, s. 204
 Trzciński Adam (1899-1954), T. VII, s. 204
 Trzeciak Aleksandra (1886-1921), T. VIII, s. 212
 Trzeciakowski Józef (1871-1951), T. III, s. 235
 Trzeciakowski Marian (1899-1977), T. III, s. 235
 Tulisza Piotr (1898-1967), T. IV, s. 207
 Tułodziecki Alfred Stanisław (1898-1940), T. X, s. 182
 Turek Andrzej (1900-?), T. VII, s. 205
 Turostowski Franciszek (1901-1987), T. VI, s. 204
 Turski Witold (1902-1970), T. VII, s. 206
 Twardy Józef (1893-1953), T. VIII, s. 212
 Tyc Szczepan (1899-1992), T. I, s. 208
 Tyliński Ludwik (1898-1966), T. IX, s. 214
 Tyrakowski Jan (1895-1975), T. X, s. 184

U.

Umbreit Henryk (1902-1983), T. I, s. 208
 Undrych Jadwiga (1900-1980), T. VII, s. 206
 Unrug Franciszek Józef (1887-1945), T. IX, s. 215
 Urbanek Roman (1899-1987), T. II, s. 210
 Urbaniak Ignacy (1893-1955), T. X, s. 185
 Urbańska Pelagia (1875-1951), T. X, s. 185
 Urbański Roman (1897-1920), T. I, s. 210
 Ustasiak Jan (1897-?), T. X, s. 186
 Utecht Leon (1900-1987), T. X, s. 186

V.

Voelkel Stanisław (1886-1976), T. III, s. 236
 Vogel Dionizy (1896-1986), T. IV, s. 208
 Vogel (Fogel) Franciszek (1897-1970), T. I, s. 210
 Vogiel Wacław (1881-1953), T. I, s. 211
 Vollmüller Walenty (1900-1977), T. VIII, s. 215

W.

Wachoński Józef (1895-1956), T. VIII, s. 216
 Wachowiak Jan (1892-1968), T. IV, s. 210
 Wachowiak Leon (1899-1970), T. VII, s. 207
 Wachowski Tomasz (1899-1939), T. VI, s. 206

Wagner Franciszek (1879-1954), T. VIII, s. 216
 Walczak Franciszek (1897-1993), T. X, s. 187
 Walczak Józef (1890-?), T. II, s. 210
 Walczak Szczepan (1899-1984), T. III, s. 237
 Waleśiak Józef (1893-?), T. III, s. 138
 Waleśiak Władysław (1901-1976), T. III, s. 239
 Walicki Józefat (1894-1978), T. II, s. 211
 Waligórski Kazimierz (1898-1941), T. III, s. 240
 Walkiewicz Bolesław (1898-1968), T. VI, s. 206
 Walkowiak Andrzej (1898-1971), T. II, s. 212
 Walkowiak Cezary (1897-1976), T. X, s. 188
 Walkowiak Feliks (1903-1939), T. VII, s. 207
 Walkowiak Franciszek (1897-1961), T. X, s. 189
 Walkowiak Stefan (1897-1983), T. VIII, s. 217
 Walkowiak Walenty (1900-1940), T. VIII, s. 218
 Walkowski Hipolit (1896-1961), T. IV, s. 210
 Wallicht Hipolit (1885-1933), T. III, s. 241
 Walter Jan (1895-1984), T. II, s. 212
 Walter Leon (1868-1939), T. II, s. 214
 Waśkowiak Jan (1903-1939), T. X, s. 190
 Watzon Paweł (1885-1965), T. X, s. 191
 Wawrzyniak Franciszek (1891-1980), T. I, s. 212
 Wawrzyniak Ignacy (1900-1983), T. I, s. 212
 Wawrzyniak Jan (1896-1972), T. VII, s. 208
 Wawrzyniak Tomasz (1895-1947), T. III, s. 242
 Wawrzyniak Stanisław (1901-1995), T. X, s. 192
 Wawrzyniak Wacław (1891-1950), T. X, s. 193
 Wawrzyniak Władysław (1900-1990), T. III, s. 242
 Wegner Ignacy (1897-1992), T. VII, s. 209
 Wegner Witold Józef (1894-1920), T. V, s. 181
 Weihs Franciszek (1897-1961), T. VIII, s. 219
 Wełnicki Kazimierz (1901-1978), T. X, s. 193
 Wendland Franciszek (1886-?), T. VII, s. 209
 Wendland Joanna (1889-1968), T. VII, s. 210
 Wendland Władysław (1897-1976), T. X, s. 194
 Wejmann Wincenty (1892-1981), T. V, s. 182
 Werno Jan (1896-1977), T. X, s. 194

- Wesołek Czesław (1896-1966), T. V, s. 183
 Wesołowski Tadeusz (1903-2000), T. II, s. 214
 Weychan Julian (1889-1973), T. IV, s. 211
 Wężyk Henryk (1891-1920), T. I, s. 213
 Wężyk Józef (1871-1946), T. V, s. 184
 Wężyk Wojciech (1890-1920), T. I, s. 213
 Wiatr Stanisław (1895-1960), T. VIII, s. 220
 Wiatrolik Leopold (1890-1957), T. III, s. 244
 Wichrowski Witold Antoni (1884-1940), T. I, s. 214
 Wiciak Antoni (1903-1967), T. VII, s. 210
 Wiciak Józef (1898-1975), T. VII, s. 211
 Wiciak Ludwik (1893-1973), T. VII, s. 212
 Wiciak Stanisław (1895-1983), T. VII, s. 213
 Wieczorek Nepomucen (1889-1920), T. I, s. 215
 Wielich Józef (1889 -1969), T. II, s. 215
 Wieliński Antoni (1901-1976), T. VII, s. 214
 Wiertel Albin (1903-1985), T. II, s. 216
 Wierusz Ignacy (1896-1968), T. X, s. 195
 Wierusz Maria (1900-1968), T. I, s. 216; T. V, s. 185
 Wierusz Stefan (1900-1933), T. X, s. 197
 Wierziński Sylwester (1898-1971), T. IX, s. 217
 Wierzchaczewski Franciszek (1884-1947), T. III, s. 245
 Wierzchosławski Stanisław (1879-1969), T. VII, s. 214
 Wierzejewski Ireneusz (1881-1930), T. V, s. 185
 Wiewiórowski Władysław (1883-1919), T. I, s. 216
 Więckowiak Józef (1897-1972), T. II, s. 217
 Wikariusz Franciszek (1887-1958), T. IX, s. 218
 Wilczek Stanisław (1896-1976), T. III, s. 246; T. VIII, s. 220
 Wilczkowiak Franciszka z domu Dembska (1880-1963), T. VIII, s. 221
 Wilke Benjamin (1877-1919), T. X, s. 198
 Winiecki Franciszek (1883-?), T. V, s. 188
 Winiecki Stanisław (1886-1972), T. V, s. 188
 Winiecki Władysław (1901-1919), T. V, s. 189
 Winkler Wincenty (1899-1940), T. X, s. 198
 Winkowski Henryk (1897-1940), T. X, s. 199
 Wiśniewski Hipolit (1901-1979), T. III, s. 246
 Wiśniewski Ignacy Roman (1898-1981), T. IX, s. 218
 Wiśniewski Leonard (1897-1985), T. I, s. 217
 Wiśniewski Michał (1898-1961), T. II, s. 217
 Wiśniewski Stanisław (1898-1940), T. X, s. 201
 Wiśniewski Walenty (1894-1977), T. I, s. 218
 Witaszyk Tomasz (1897-1977), T. X, s. 202
 Witkowiak Wojciech (1898-1940), T. X, s. 203
 Witkowski Antoni (1875-1962), T. IX, s. 219
 Witkowski Ludwik (1898-1981), T. IV, s. 212
 Witkowski Michał (1899-1973), T. VII, s. 215
 Witt Władysław (1900-1969), T. I, s. 218
 Wittchen Nikodem (1889-1940), T. I, s. 218
 Wize Krzysztof (1900-?), T. VI, s. 208
 Wlekiński Franciszek (1891-1992), T. VIII, s. 222
 Włodarczak Antoni (1900-?), T. VII, s. 215
 Włodarczak Stanisław (1897-?), T. VII, s. 216
 Włodarkiewicz Jan Józef (1897-1954), T. II, s. 218
 Wodniakowski Antoni Władysław (1877-1935), T. I, s. 219
 Wojasiak Franciszek (1896 - 1924), T. IV, s. 214
 Wojciechowski Antoni (1899-1969), T. X, s. 205
 Wojciechowski Jan (1884-1974), T. VIII, s. 223
 Wojciechowski Józef (1901-1989), T. II, s. 218
 Wojciechowski Kazimierz (1900-1984), T. IV, s. 215
 Wojciechowski Michał (?-?), T. VII, s. 216
 Wojciechowski Stefan (1896-1979), T. VIII, s. 224
 Wojczak Melchior (1886-1958), T. V, s. 189
 Wojczyński Leon (1889-1973), T. IX, s. 221
 Wojtasik Piotr (1891-1979), T. I, s. 220
 Wojtczak Antoni (1902-1973), T. V, s. 190; T. IX, s. 221
 Wojtkiewicz Franciszek (1900-1977), T. X, s. 205
 Wojtkowiak Marcin (1899-1979), T. II, s. 219
 Wojtkowiak Stefan (1901-1945), T. II, s. 221
 Wojtkowski Józef (1900-1977), T. VIII, s. 225
 Woliński Jan (1895-1971), T. I, s. 221
 Woliński Władysław (1883-1953), T. III, s. 246

- Wollher Józef (1875-1962), T. IX, s. 223
 Wolniczak Antoni (1898-1982), T. II, s. 222
 Wolniczak Franciszek (1900-1976), T. IX, s. 224
 Wolniewicz Władysław (1890 -1978), T. IV, s. 216
 Wolnowski Stanisław (1893-1940), T. VII, s. 217
 Wolny Franciszek (1902-1975), T. VII, s. 218
 Wolny Ignacy (1899-1945), T. I, s. 221
 Wolny Teodor (1901-1979), T. X, s. 206
 Wolski Tadeusz (1897-1983), T. IV, s. 217
 Woltman Józef (1892-1974), T. IV, s. 218
 Wołyński Wacław (1897-1986), T. II, s. 222
 Wołyński Ignacy (1896-1985), T. IX, s. 225
 Wołyński Niepomucen (1879-1948), T. IX, s. 225
 Wołyński Władysław (1897-1966), T. III, s. 247
 Woroch Jan (1897-?), T. VIII, s. 226
 Woroch Michał (1895-?), T. VII, s. 218
 Woroch Stefan, T. VIII, s. 226
 Wosiński Stanisław (1899-1969), T. VI, s. 209
 Wozzak Andrzej (1893-1935), T. VI, s. 210
 Wośkowiak Władysław (1901-1977), T. VII, s. 219
 Woźniak Józef (1897-1986), T. X, s. 208
 Woźniak Jan (1885-1974), T. IV, s. 221
 Woźniak Kazimierz (1896 - 1968), T. II, s. 223
 Woźniak Władysław (1887-1975), T. V, s. 192; T. VI, s. 211
 Woźny Adam (1879-1939), T. IV, s. 221
 Woźny Kazimierz Henryk (1895-1940), T. IV, s. 224
 Wrombel Antoni (1902-1976), T. IX, s. 227; T. X, s. 209
 Wrombel Jan (1874-1971), T. IX, s. 228
 Wronka Andrzej (1897-1974), T. X, s. 209
 Wróbel Leon (1892-1962), T. IV, s. 225; T. V, s. 193
 Wróblewski Józef (1879-1920), T. III, s. 248; T. IX, s. 229
 Wróblewski Józef (1896-1975), T. III, s. 249
 Wróblewski Kazimierz (1898-1934), T. III, s. 250; T. VIII, s. 227
 Wrycza Józef (1884-1961), T. III, s. 251
 Wrzaliński Stanisław (1882-1950), T. X, s. 211
 Wrzalski Józef (1894-1983), T. V, s. 193
 Wrześniński Michał (1889-1974), T. X, s. 214
 Wrzeszcz Kazimierz (1888-1964), T. X, s. 216
 Wstawski Józef (1900-1938), T. X, s. 217
 Wujec Józef (1882-1980), T. III, s. 254
 Wyborski Feliks (1891-1940), T. X, s. 217
 Wyduba Sylwester (1893-1958), T. VI, s. 211
 Wylegała Franciszek (1893-1974), T. IX, s. 230
 Wylegała Ludwik (1897-1935), T. VII, s. 220
 Wyrembelski Jan (1887-1953), T. I, s. 222
 Wyrwa Bronisław (1890-1970), T. I, s. 223
 Wyrwa Czesław (1900-1942), T. V, s. 193
 Wyrwa Szczepan (1897-1983), T. VIII, s. 228
 Wysocki Bronisław (1863-1931), T. I, s. 224
 Wysocki Jan (1899 -1981), T. II, s. 223
 Wysocki Józef (1879 - ?), T. II, s. 225
 Wysocki Kazimierz (1892-1940), T. I, s. 224
 Występski Antoni (1895-1919), T. VI, s. 212
 Występski Franciszek (1896-1980), T. VI, s. 213
 Występski Jan (1891-1947), T. VI, s. 213
 Występski Stefan (1899-1972), T. VI, s. 214
 Wytrykus Franciszek (1900-1974), T. VIII, s. 228
 Z.
 Zabłocki Wacław (1879-1973), T. I, s. 225
 Zabór Stanisław (1883-1981), T. IV, s. 226
 Zajdowicz Stanisław (1897-1969), T. V, s. 194
 Zakrzewski-Wyskota Stanisław (1902-1986), T. III, s. 254
 Zakrzewski Zdzisław (1870-1936), T. VII, s. 221
 Zalewski Tomasz (1880-1962), T. X, s. 220
 Zapłata Franciszek (1897-1993), T. IV, s. 226
 Zaranek Franciszek (1884-1975), T. IV, s. 227
 Zawal Józef (1895-1962), T. IV, s. 228
 Zegar Ignacy (1897-1968), T. II, s. 226
 Zemler Michał (1889-1973), T. VII, s. 226
 Zemski Adam (1895-1919), T. V, s. 194
 Zeidler Bronisława (1896-1991), T. VI, s. 214
 Zeidler Konstanty (1862-1954), T. VI, s. 215
 Zenkeler Kazimierz (1884-1955), T. IV, s. 228
 Ziała Franciszek (1895-1965), T. X, s. 221
 Ziała Michał (1899-1981), T. I, s. 226
 Zielewicz Stefan (1897-1963), T. IV, s. 231
 Zielewicz Władysław (1886-1984), T. II, s. 226
 Zieliński Bolesław (1900- 1988), T. IV, s. 231

Zieliński Franciszek (1893 - 1927 ?), T. I, s. 226
 Zieliński Franciszek (1898-1951), T. VI, s. 216
 Zieliński Klemens (1877-1939), T. V, s. 194; T. IX, s. 232
 Zieliński Stanisław (1896-1969), T. VIII, s. 230
 Zieliński Szczepan (1898-1979), T. III, s. 257
 Zieliński Tadeusz Ludwik (1886-1963), T. IX, s. 234
 Zielke Stefan (1897-1958), T. I, s. 227
 Ziemiański Walenty (1900-1980), T. IX, s. 235
 Zięta Józef (1900-1974), T. VI, s. 216
 Ziętkiewicz Ignacy (1890-1969), T. VII, s. 227; T. VIII, s. 230
 Ziętkiewicz Stanisław (1868-1946), T. IX, s. 236
 Znaniecki Michał (1885-1933), T. I, s. 227
 Zwoliński Wincenty (1899-1989), T. VII, s. 217
 Zydor Jan (1890-1971), T. III, s. 258
 Zygmantowski Stanisław (1894-1979), T. V, s. 196

Zygmański Kazimierz (1902-1972), T. III, s. 259
 Zygmunt Franciszek (1889-1957), T. II, s. 228
 Ż.
 Żak Wawrzyn (1901-1977), T. I, s. 228
 Żbikowski Bolesław (1878-1952), T. VI, s. 217
 Żelazek Stanisław (1885-1971), T. VII, s. 228
 Żelazny Stanisław (1893-1966), T. IX, s. 237
 Żelazny Walenty (1891-1960), T. II, s. 228
 Żmizkiński Aleksander (1847-1931), T. IV, s. 234
 Żuchelkowski Edmund (1898-1939), T. I, s. 228
 Żuchelkowski Stanisław (1900-1976), T. IX, s. 238
 Żurawski Antoni (1893-1980), T. V, s. 197
 Żurawski Marian (1902-1977), T. III, s. 260
 Życki Antoni (1856-1924), T. I, s. 229
 Życki Tadeusz (1896-1920), T. I, s. 230
 Żymiałkowski Feliks (1903-1988), T. VI, s. 219
 Żymiałkowski Kazimierz (1898-1958), T. VI, s. 220

SPIS TREŚCI

1. Przedmowa

Jarosław Łuczak, Kustosz - Kierownik Wielkopolskiego

Muzeum Wojskowego 5

2. Skróty językowe i ogólne6

3. Skróty bibliograficzne9

4. Biogramy

Alkiewicz Jan Feliks (1896-1979)11

Andrzejczak Andrzej (1897-1981)12

Andrzejczak Michał (1890-1940?)14

Andrzejczak Wawrzyniec (1900-1919)14

Bagrowski Cezary (1885-1947)15

Banach Stanisław (1898-1987)15

Banaszak Józef (1897-1920) 16

Banaszak Marcin (1898-1979) 16

Banaszak Stanisław (1897-1943) 17

Banaszak Wojciech (1868-1960) 19

Baranek Ignacy (1894-1967) 21

Baranek Józef (1899-1944) 23

Bartkowiak Antoni (1900-1985) 24

Basiński Franciszek (1858-1942) 25

Bazyli Franciszek (1892-1972) 27

Baberowski Paweł (1897-1968) 28

Bąk Alojzy (1897-1940) 28

Bąkowski Wawrzyn (1889-1981) 30

Bejenka Wincenty (1888-1945) 30

Bittner Wacław (1897-1985) 30

Bogusławski Włodzimierz (1895-1919) 31

Brancki Jan (1901-1980) 31

Bręczewski Antoni (1891-1974) 32

Budzisz Jan (1898-1973) 33

Bukowski Franciszek (1898-1977) 35

Busza Ignacy (1880-1920) 36

Buśko Leon (1889-1920)	39
Chmielnik Stanisław (1892-1964)	40
Chocieszyński Kazimierz (1891-1919)	41
Ciszak Tadeusz (1895-1920)	42
Czabański Stanisław (1900-1961)	43
Dadaczyński Roman (1899-1940)	44
Dąbrowski Władysław (1883-1966)	45
Dembiński Jakub (1888-1962)	46
Dembski Jan (1897-?)	47
Dirbach Józef (1872-1940)	47
Dobrowolski Franciszek (1898-1955)	48
Domagała Jan (1900-1947)	49
Domagała Wacław Adam (1904-1976)	50
Dratwiński Kazimierz Józef (1893-1920)	51
Duda Franciszek (1892-1966)	51
Dzikowski Kazimierz (1897-1978)	52
Faustman Wacław (1881-1959)	54
Fiedler Władysław (1899-1968)	55
Filipiak Franciszek (1898-1981)	56
Florkowski Antoni (1901-1975)	56
Gabler Władysław (1890-1973)	57
Gładysz Stanisław Kostka (1866-1934)	61
Gołąb Ignacy (1886-1966)	62
Gorzelniaak Roman (1900-1946)	63
Grodzki Wojciech (1898-1976)	64
Gronowski Kazimierz (1899-1971)	66
Grygiel Antoni (1900-1992)	67
Hemmerling Kazimierz vel Hemerling (1893-1975)	69
Holdt Konrad Hugon (1882-1951)	69
Horyza Feliks (1893-1975)	70
Idaszewski Leon (1878-1956)	73
Ignaszewski Kazimierz (1894-1959)	75
Ignaszewski Władysław (1898-1973)	76
Jagła Władysław (1899-1973)	76
Jankiewicz Wacław (1899-1963)	78
Jarosz Władysław (1889-1983)	79
Jaworowicz Władysław Jakub (1862-1924)	80

Jeske Stanisław (1888-1984)	81
Józefowski Józef (1901-1962)	82
Jóźwiak Leon (1900-1984)	84
Juniczak Kazimierz (1900-1997)	85
Kaczmarek Władysław (1899-1964)	87
Kado Jan (1897-1967)	88
Kado Władysław (1891-1974)	90
Kalemba Józef (1892- 1934)	90
Kałużny Wojciech (1900-1979)	91
Karczewski Stanisław (1891-1955)	92
Karpiński Antoni (1855-1941)	93
Karpiński Zygmunt (1892-1981)	94
Kasprzak Władysław (1900-1991)	95
Kaszub Ludwik (1898-1981)	96
Kaźmierczak Jan (1897-1972)	97
Kędzierski Anatol (1880-1964)	98
Kierski Witold Paweł (1899-1940)	99
Kluj Jan (1895-po 1963?)	101
Kmieć Stanisław (1898-1964)	101
Knapp Jan (1896-1974)	102
Koczorowski Karol hrabia, herbu Rogala (1884-1952)	103
Koczorowski Maciej h. Rogala (1884-1928)	104
Koczorowski Napoleon herbu Rogala (1861-1930)	106
Koralewski Leon (1885-1941)	107
Kordus Stanisław (1900-1977)	107
Kornobis Tadeusz (1896-1939)	108
Kościański Michał (1889-1947)	109
Kubacki Jan (1885-1953)	111
Kubala Jan (1897-1968)	112
Kutschenreiter Otto (1876-1919)	113
Lechna Wiktor (1898-1971)	113
Linkowski Waław (1893-1976)	114
Linaszewski Bernard (1893-1970)	114
Lisiewicz Franciszek (1890-1972)	115
Lisiewicz Józef (1901-1984)	116
Lorenz Waław (1892-1919)	117
Lupa Stanisław (1899-1945)	118

Łubieński Antoni (1893-1941)	118
Łukowicz Stefan Szczepan (1894-1941)	120
Maćkowiak Stanisław (1895 -1959)	121
Maeusel Antoni (1883-1947)	121
Marczyński Feliks (1895-1940)	123
Marendowski Franciszek (1894-1984)	125
Matuszak Stanisław (1900-1966)	126
May Józef (1893-1977)	127
Michalski Stanisław Leon (1882-1953)	128
Mikołajczak Stanisław (1900-1970)	130
Mikołajczak Wojciech (1898-1972)	131
Mikołajewicz Stanisław (1901-1919)	131
Mirecki Stanisław Piotr (1895-1940)	132
Mroczkiewicz Leon Julian (1900-1971)	133
Mroczyński Bronisław (1900-1996)	135
Napierała Michał (1900-1968)	136
Nieżyrowski Kazimierz (1892-1987)	137
Nogalski Wincenty (1899-1981)	139
Nowicki Leon (1887-1973)	140
Olszewski Alfons (1899-1940)	140
Olszewski Ludwik (1897-1987)	141
Paszkiewicz Józef (1898-1940)	143
Peisert Franciszek (1886-1940)	144
Pewiński Czesław (1898-1946)	146
Piasecki Walenty (1893-1981)	147
Pioch Leon (1898-1975)	147
Piper Franciszek (1896-1971)	148
Podhorski Włodzimierz, Zygmunt, Benedykt, Piotr (1884-1941)	149
Pohl Adam (1895-1954)	151
Pohl Edward (1864-1935)	152
Pohl Jan (1898-1983)	153
Pohl Józef (1892-1942)	155
Pohl Marian (1903-1953)	155
Pohl Stanisław (1893-1919)	156
Preisler Michał (1880-1975)	157
Przybylski Franciszek (1889-1979)	159
Radomski Józef (1902-1979)	160

Raniewicz Kazimierz (1895-1981)	161
Ratajczak Franciszek (1900-1994)	162
Reiss Józef (1890-1980)	162
Ringwelski Feliks (1901-1940)	163
Rohde Bernard (1894-1978)	164
Rosicka Władysława z domu Chocieszyńska (1884-1962)	165
Sass Jan (1898-1971)	166
Siwek Wincenty (1897-1919)	166
Skrzydlewski Henryk (1888-1934)	167
Skrzydlewski Kazimierz (1900-po 1968)	168
Skrzypczak Piotr (1896-1971)	169
Smogulecki Paweł (1889-1978)	170
Sobański Bronisław (1898-1974)	171
Stachowiak Jan (1887- ?)	173
Staniszewski Roman (1871-?)	174
Stepczyński Jan (1900-1972)	174
Stróżyk Antoni (1899-1970)	175
Styś Antoni (1901-1976)	176
Szaj Wojciech (1898-1964)	177
Szczepanowski Tadeusz (1894-1922)	178
Szcześniak Franciszek (1900-1991)	179
Szulczewski Jerzy Wojciech (1879-1969)	180
Szymański Tadeusz (1894-1962)	183
Ślósarek Telesfor (1900-1964)	184
Świerkowski Antoni (1899-1942)	184
Świtalski Jan (1901-1977)	185
Talarczyk Ignacy (1889-1945)	187
Tomczak Roman (1899-1984)	188
Trzebiński Bogdan (1876-1932)	189
Turtoń Józef (1896-1919)	190
Urbanowski Jan (1897-po 1969)	191
Wachtel Mariusz (1892-1919)	192
Wadyński Józef (1891-1943)	193
Walkowiak Piotr (1898-1970)	194
Walkowiak Władysław (1898-zamordowany w obozie koncentracyjnym)	195
Wasilewski Teodor (1885-1919)	196
Wieczorek Mieczysław (1897-1919)	196

Wiśniewski Piotr Paweł (1896-1978)	197
Wojtkowiak Nikodem (1889-1966)	198
Wolnowski Stanisław (1893-1940)	200
Wolnowski Stanisław (1900-1965)	201
Wolny Józef (1885-1983)	202
Wołowicz Michał (1898-1982)	202
Wrombel Antoni (1902-1976)	203
Wrombel Jan (1874-1971)	204
Wrzeszcz Franciszek (1877-1954)	205
Zakrzewski-Wyskota Stanisław (1902-1986)	206
Zawisła Stefan (1892-1933)	209
Zwoliński Wincenty (1899-1989)	209

5. Aneks

Spis biogramów zamieszczonych w: *Powstańcy wielkopolscy.*

Biogramy uczestników powstania wielkopolskiego 1918/1919,

tomy I - X, Poznań 2005 - 2013 211

6. Spis treści tomu XI 242

WOJEWÓDZKA BIBLIOTEKA
PUBLICZNA W POZNANIU

DIGITALIZACJA

000-157501-00-0

ISBN 978-83-932353-1-5